ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

ARHIVISTICĂ ȘI DOCUMENTARISTICĂ

Științele auxiliare ale istoriei

Editura Universității din București

ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

ARHIVISTICĂ ŞI DOCUMENTARISTICĂ

Partea I

Ştiinţele auxiliare ale istoriei

2000

C U P R I N S

Index
Introducere
Metoda alcătuirii unei lucrări ştiinţifice
Epigrafia
Bibliologia
I. Istoria cărţii şi a bibliotecilor
II. Bibliografia
III. Biblioteconomia
Codicologia
Cronologia
Genealogia
Sigilografia
Heraldica
Ornamentele exterioare ale stemelor
Metrologia
Numismatică
Bibliografii de ştiinţe auxiliare

Index

AARMSI	–	Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice. Academia Română, Bucureşti.
AIIA	–	Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie ,,A. D. Xenopol…, Iaşi.
AMN	–	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
AM	–	Arheologia Moldovei, Iaşi-Bucureşti.
AO	–	Arhivele Olteniei, Craiova.
Apulum	–	Apulum. Buletinul Muzeului Regional Alba-Iulia, Alba-Iulia.
AUB	–	Analele Universităţii Bucureşti, Bucureşti.
Av.	–	Avers
BDA	–	Buletinul de Documentare Arhivistică, Bucureşti.
BMI	–	Buletinul Monumentelor Istorice, Bucureşti.
BOR	–	Biserica Ortodoxă Română, Bucureşti.
BSIA	–	Buletinul Societăţii Istorice şi Arheologice, Bucureşti.
BSNR	–	Buletinul Societăţii Numismatice Română, Bucureşti.
CI	–	Cercetări Istorice, Iaşi.
CN	–	Cercetări Numismatice, Bucureşti.
CNA	–	Cronica Numismatică şi Arheologică, Bucureşti.
CPM	–	Creşterea Patrimoniului Muzeal, Bucureşti.
Cumidava	–	Cumidava. Muzeul judeţean Braşov, Braşov.
Dacia	–	Dacia. Revue d'arheologie et d'histoire ancienne, NS, Bucureşti.
DGAS	–	Direcţia Generală a Arhivelor Statului.
DRH	–	Documenta Romaniae Historica, Bucureşti.
EA	–	Editura Academiei.
Forchungen	–	Forchungen zur Volks und Landeskunde, Sibiu.
GB	–	Glasul Bisericii, Bucureşti.
Hrisovul	–	Hrisovul. Buletinul Şcoalei de Arhivistică, Bucureşti.
Literatură şi artă română	–	Literatură şi artă română. Idei. Simţire. Formă. Bucureşti, 1896-1910.
LIP	–	Lupta întregului popor. Revista română de istorie militară, Bucureşti.
Materiale		
MA		
MI		
MIM		
MO		
MMS		
NÉH		
NL		
Noesis		
Pontica		

RA	– Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti.
RB	– Metrologia aplicată. Publicaţie tehnico-ştiinţifică a Institutului Naţional de Metrologie din Inspectoratul General de Stat pentru controlul calităţii, Bucureşti.
REF	– Magazin Istoric, Bucureşti.
RÉSEE	– Materiale de Istorie şi Muzeografie, Bucureşti.
RI	– Mitropolia Olteniei, Craiova.
RIR	– Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Suceava.
RM	– Nouvelle Études d'Histoire, Bucarest.
RMMI	– Numismatic Literature, New York.
RRH	– Noesis. Travaux du Comité Roumain d'Histoire et de la Philosophie des Sciences, Bucarest.
RR	– Pontica. Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie, Constanţa.
Rv.	– Revista Arhivelor. Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti.
SAO	– Revista Bibliotecilor, Bucureşti.
SCIV (SCIVA)	– Revista de Etnografie şi Folclor, Bucureşti.
SCN	– Revue d'Études Sud-Est Européennes, Bucarest.
Studii clasice	– Revista de Istorie, Bucureşti.
SMIM	– Revista Istorică Română, Bucureşti.
SMIMod	– Revista Muzeelor, Bucureşti.
Tibiscus	– Revista Muzeelor şi Monumentelor Istorice, Bucureşti.
Ziridava	– Revue Roumaine d'Histoire, Bucarest.
	– Revue Roumaine. Publication mensuelle de culture, Bucarest.
	– Revers.
	– Studia et Acta Orientalia, Bucureşti.
	– Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie, Bucureşti.
	– Studii şi Cercetări de Numismatică, Bucureşti.
	– Societatea de Studii Clasice, Bucureşti.
	– Studii şi Materiale de Istorie Medie, Bucureşti.
	– Studii şi Materiale de Istorie Modernă, Bucureşti.
	– Tibiscus. Muzeul Banatului, Timişoara.
	– Ziridava. Muzeul judeţean Arad, Arad.

Introducere

Arhivistica şi informarea documentară (documentaristica) sunt două discipline care au drept sferă de cercetare documentele scrise. Arhivistica este disciplina care are drept domeniu de investigaţie izvoarele scrise pe suporţi friabili (uşor deteriorabili) şi pe baza cărora se efectuează cercetări fundamentale şi aplicative în vederea stabilirii soluţiilor optime de selecţionare, ordonare, inventariere, conservare şi valorificare a documentelor.

Informarea documentară studiază informaţiile, datele cuprinse în documente, în publicaţii, elaborând apoi mijloace de cercetare eficiente de prelucrare analitică şi sintetică, de regăsire a datelor şi de transmitere a lor cât mai bine la beneficiar.

Documentele, mai ales acelea care conţin informaţii ştiinţifice şi tehnice constituie principala sursă de informare documentară.

Documentul constituie „un termen generic însemnând toate categoriile de surse ce pot transmite date istorice (inscripţii, urme de civilizaţie materială, acte etc.)…[1].

Documentele sunt, aşadar, purtătoare de informaţii şi „servesc transmiterea acestora în spaţiu şi timp…. Ele sunt utilizate în diferite domenii de activitate ale omului constituind obiect de studii ale diferitelor discipline ştiinţifice şi se află depozitate în arhive, biblioteci, muzee. O categorie deosebit de importantă de documente o constituie acelea care sunt studiate de ştiinţele auxiliare ale istoriei.

Ştiinţele auxiliare ale istoriei depistează şi analizează sursele istorice de tot felul, care se află depozitate în muzee, biblioteci, arhive, colecţii

particulare. Fără înţelegerea acestor categorii de izvoare şi fără stăpânirea aspectelor generale ale disciplinelor care se ocupă de descrierea lor nu se poate realiza o documentare serioasă. Aceste ştiinţe auxiliare ale istoriei sunt discipline conexe arhivisticii în cea mai mare parte a lor. În arhivă aflându-se documente heraldice, iconografice, cartografice, codicologice, literare, carte rară românească şi străină etc.

Socotim utilă prezentarea la colegiul de Birotică ,,Fortuna…, la disciplina Documentaristică şi Arhivistică, a acestui curs de ştiinţe auxiliare ale istoriei, deoarece cunoaşterea disciplinelor tratate contribuie la îmbogăţirea metodologiei interdisciplinare de cercetare şi constituie surse primare de documentare şi informare.

De asemenea, nu putem omite faptul că în domeniul vast al documentaristicii şi arhivisticii, cercetătorul, dar şi lucrătorul curent se confruntă permanent cu categoriile de izvoare care constituie obiectul acestor ştiinţe auxiliare ale istoriei şi a disciplinelor conexe acestora. Apoi, activitatea arhivistică presupune, de asemenea, stăpânirea metodelor de lucru din cadrul acestor discipline, care sunt discipline tradiţionale, dar într-o perpetuă înnoire metodologică şi deschise spre noi acumulări.

Aşadar, în pregătirea documentaristului, a unei persoane specializate în munca de cercetare, realizarea contactului cu bibliotecile, cu arhivele, cu fondurile şi colecţiile şi categoriile de izvoare aflate aici este absolut necesară pentru realizarea unei documentări moderne şi eficiente.

Documentaristica şi arhivistica nu vor putea face niciodată abstracţie de Fondul Arhivistic Naţional în activitatea lor de cercetare,

documentare şi în alcătuirea diverselor tipuri de bibliografii şi publicaţii specializate.

Toate aceste considerente au făcut să socotim necesară alcătuirea prezentului curs, adaptat tematicii prelegerilor de documentaristică şi arhivistică de la Colegiul Universitar de Birotică „Fortuna… Bucureşti.

Cursul contribuie şi la îmbogăţirea cunoştinţelor de cultură generală, cât şi la formarea şi educarea studenţilor în scopul folosirii surselor documentare puse la dispoziţia lor de arhive, biblioteci, muzee.

Cursul nu conţine contribuţii ştiinţifice originale, rezultat al unor cercetări personale, el fiind un curs general adaptat tematicii colegiului de Birotică. Selecţia şi redactarea materialului le-am făcut cu preocuparea ca lucrarea să fie utilă în activitatea de curs şi seminar.

El este structurat în două părţi: partea I - Ştiinţele auxiliare ale istoriei, şi partea a II-a: Arhivistica, deoarece arhivistica, ca disciplină ştiinţifică, dar şi ca activitate practică, presupune, după părerea noastră, cunoaşterea unor discipline conexe cum ar fi: epigrafia, bibliologia, paleografia, cronologia şi altele. Tot aici un loc aparte va fi rezervat documentaristicii ca disciplină de sine stătătoare.

La finalul fiecărei părţi se află o amplă bibliografie, instrument de lucru absolut necesar studenţilor şi absolvenţilor în cazul documentării şi al cercetării aprofundate a problemelor.

În partea I, cursul urmăreşte o prezentare globală a fiecărei ştiinţe auxiliare, cu descrierea obiectului şi metodei de lucru. Un loc aparte îl ocupă contribuţia istoriografiei româneşti în cadrul fiecărei ştiinţe. De altfel, acest lucru este evidenţiat şi de ilustraţia ce-l însoţeşte şi pe care ne-am străduit s-o realizăm cât mai bine cu putinţă.

* Ilustraţia a fost realizată de arhitecta Alexandra Vidaşcu. Fotografiile au fost efectuate de Alexandru Tănăsescu de la DGAS Bucureşti.

*

* *

Ştiinţele auxiliare se ocupă cu studierea în sine a mărturiilor istorice de tot felul care sunt depozitate în arhive, biblioteci, muzee, colecţii particulare. Încă din 1822, J. Lelewel aprecia că scopul ştiinţelor auxiliare ale istoriei constă în cunoaşterea, respectiv înţelegerea izvoarelor. Termenul de ştiinţe auxiliare ale istoriei a fost introdus de Theodor Sickel, istoric vienez şi paleograf, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Odată cu dezvoltarea ştiinţei, acest concept a căpătat tot mai mult un caracter relativ. La ora actuală mai persistă încă divergenţe de opinii în ceea ce priveşte sfera ştiinţelor auxiliare şi implicit a terminologiei.

Pentru un istoric, orice ştiinţă, de al cărei rezultat şi metodă se foloseşte, poate fi numită auxiliară[2]. Cu atât mai mult în momentul de faţă când se constată tendinţa unei ,,atitudini integrative în ştiinţă…, întreaga ştiinţă devenind un ,,angrenaj de discipline ştiinţifice, în care fiecare ştiinţă raportată la alta, este într-un anume fel auxiliară…[3] . Astfel, în timp s-a făcut distincţia între ştiinţele ajutătoare ale istoriei (termenul introdus de specialistul în paleografie latină W. Semkowicz) şi ştiinţele auxiliare ale istoriei. Ştiinţele ajutătoare ale istoriei sunt acelea, după cum arată şi cuvântul (lat. auxilium = ajutor), care ,,furnizează cunoştinţe ce nu provin de la izvoare sau care atrag atenţia asupra unor posibilităţi noi ale metodei de cercetare, se leagă de etapele următoare ale activităţii istoricului….

Ele procură istoricului concluzii şi date elaborate. Termenul de ştiinţe auxiliare rămâne valabil pentru ştiinţele auxiliare tradiţionale ale istoriei, legate de cunoaşterea izvoarelor şi care furnizează metoda de cercetare a acestora.

Istoricul Damian P. Bogdan a fost adeptul punctului de vedere conform căruia aceste discipline trebuie numite ştiinţe speciale şi nu ştiinţe auxiliare, deoarece: „în ştiinţa istorică, ca şi în alte ştiinţe, desprinderea, formarea şi dezvoltarea de noi ramuri ştiinţifice constituie urmarea evoluţiei însăşi a ştiinţei care generează noi discipline ca o consecinţă a nevoilor stringente ale investigaţiilor ştiinţifice. O parte dintre ştiinţele auxiliare, ca urmare a acestei dezvoltări, au devenit ştiinţe independente, în primul rând, paleografia, apoi arhivistica, numismatica, diplomatica, cronologia, sigilografia, istoriografia şi textologia. Dată fiind această dezvoltare, cred potrivit să nu mai numesc ştiinţele respective auxiliare, ci ştiinţe speciale, termenul fiind pus în circulaţie ştiinţifică încă în anul 1957"[4]. Pentru astfel de schimbări de denumire pledează numeroşi istorici, propunând şi alte denumiri: ştiinţe istorice de bază, discipline istorice speciale. Oricum, cea mai mare parte a istoricilor recunosc că termenul de ştiinţe auxiliare reflectă neconvingător sensul lor. Pe aceeaşi linie s-a situat şi Direcţia Generală a Arhivelor Statului Bucureşti care a publicat un Dicţionar al Ştiinţelor speciale ale istoriei, în 1982.

Dicţionarul le defineşte astfel: „ştiinţe speciale (auxiliare) ale istoriei, totalitate a ştiinţelor (arhivistică, diplomatică, paleografie, cronologie etc.) care studiază izvoarele documentare şi elaborează metodologia cercetării acestora…[5]. În prezent, în istoriografia românească se folosesc cei doi termeni: ştiinţe auxiliare şi ştiinţifice speciale.

Stăpânirea deplină a acestor ştiinţe auxiliare îi este indispensabilă istoricului şi documentaristului pentru descifrarea, înţelegerea şi evaluarea critică a izvoarelor.

Specializarea în istorie, bibliologie, biblioteconomie şi documentaristică, chiar şi birotică, trebuie să implice şi o cunoaştere temeinică a ştiinţelor auxiliare al căror studiu este extins şi la epocile modernă şi contemporană, epoci care păstrează un număr foarte mare de izvoare documentare.

Un istoric, ca şi un bibliolog şi documentarist nu poate stăpâni toate limbile, toate tehnicile de lucru, dar el trebuie să cunoască ***teoria ştiinţelor auxiliare ale istoriei***. „Acestea sunt constituite din toate ştiinţele posibile să fie înregistrate în repertoriul culturii umane…[6]. În ceea ce priveşte numărul ştiinţelor auxiliare, din nou există mai multe puncte de vedere.

A. Sacerdoţeanu, istoric cu cele mai mari contribuţii în acest domeniu din istoriografia românească din a doua jumătate a secolului XX, a împărţit ştiinţele auxiliare în ştiinţe auxiliare majore şi minore[7]. Ştiinţele auxiliare majore (geografie, geologie, lingvistică, paleontologie, etnografie, sociologie, drept, psihologie, statistică istorică, demografie) furnizează rezultatele sigure şi concluziile. Din acest punct de vedere, ele se află cu istoria în raport de interdisciplinaritate. În schimb, de ştiinţele auxiliare minore (epigrafia, paleografia, bibliologia, codicologia, cronologia, heraldica, sigilografia, metrologia, numismatica, diplomatica, arhivistica) avem nevoie pentru adunarea şi apoi interpretarea izvoarelor în cadrul cercetării ştiinţifice. În evoluţia acestora există o strânsă interdependenţă cu caracter de reciprocitate, în sensul că dezvoltarea fiecăreia contribuie la evoluţia celorlalte, iar rezultatele de

ansamblu contribuie la progresul fiecăreia în parte. Ştiinţele auxiliare se îmbogăţesc permanent cu noi izvoare care intră mereu în sfera lor
de cercetare şi se bazează pe metode tot mai bune şi mai moderne
de investigare[8].

Ştiinţele auxiliare minore furnizează cercetătorului metode de lucru necesare adunării, verificării şi folosirii izvoarelor.

Un loc aparte în cadrul acestor discipline îl ocupă ***arheologia***, fostă disciplină auxiliară tradiţională şi devenită ştiinţă de sine stătătoare a istoriei. Arheologia este o disciplină istorică cu un câmp de cercetare bine precizat şi cu metode de investigaţie proprii, pentru cunoaşterea cât mai deplină a dezvoltării societăţii omeneşti în anumite epoci. Prin unele metode ale sale, ea se apropie de ştiinţele naturii, dar prin caracterul izvoarelor şi mai ales prin interpretarea monumentelor ce constituie aceste izvoare, ea este o disciplină istorică. Diferitele izvoare ale trecutului trebuie să fie privite în contextul istoric

Epigrafia[9] (gr. **epi** = deasupra, pe; **grapho** = a scrie) este ştiinţa auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul (descifrarea şi interpretarea) inscripţiilor pe materiale dure: piatră, metal (plumb, bronz, aur, argint), oase, sidef, fildeş, lemn, piele, muşama, argilă, tencuială, sticlă, geme, camee, sigilii, inele (inscripţia de pe veriga inelelor), ponduri şi chiar pe stânci (cum este de exemplu inscripţia lui Darius de la Behistun) în limbile vorbite odinioară sau mai recente. Ea nu-şi limitează cercetarea la operele cu caracter solemn, cu conţinut juridic, religios, funerar arhitectonic, ci studiază numeroase produse şi înscrisuri cum ar fi: cuvinte, litere izolate, semnături, nume proprii, formule, mărci de fabrică, nume de unităţi militare, scrierile trasate de mână pe monumente - graffiti.

Obiectul epigrafiei îl constituie nu numai inscripţiile greceşti şi latine, ci şi cele egiptene, sumeriene, asiriene, hittite, etrusce, punice, miceniene etc. Justa interpretare a izvoarelor epigrafice se află în strânsă legătură cu filologia, papirologia, numismatica şi ele furnizează date deosebit de preţioase pentru cunoaşterea proceselor istorice.

Paleografia (gr. **palaios** = vechi, **grapho** = a scrie) este ştiinţa auxiliară a istoriei care are drept obiect de cercetare izvoarele scrise vechi, respectiv cunoaşterea, descifrarea şi transcrierea lor. Prin aceasta ea furnizează informaţii preţioase privind materialele pe care s-au scris în timp izvoarele paleografice, instrumentele de scris, precum şi evoluţia grafemelor (a literelor). De asemenea tot paleografia oferă date importante pe baza cărora se pot identifica originalele

şi copiile, se pot sesiza falsurile[10]. Apoi tot ea este aceea care

determină, „în lipsa datei cronologice sau tipografice, epoca şi locul unde s-a scris un text paleografic…[11].

Paleograful studiază cărţile manuscrise, fie în formă de sul, fie codice, precum şi documentele, respectiv textele care „au la bază un emitent şi un destinatar, păstrate toate acestea în biblioteci, muzee şi arhive publice, cât şi în colecţii particulare…[12]. Aşadar paleografia se ocupă numai cu cercetarea textelor care au fost scrise cu stilul, condeiul şi pana pe table de lemn cerat, pe papirus, pe pergament, pe hârtie[13].

„Paleografia îşi propune să ofere cunoştinţele necesare nu numai istoricilor, ci şi arhiviştilor şi bibliotecarilor care păstrează şi se îngrijesc de moştenirea scrisă a timpurilor trecute…[14].

Paleografia se află în strânsă legătură cu o serie de ştiinţe auxiliare: epigrafia, numismatica, genealogia, sigilografia, diplomatica, arhivistica, cronologia, codicologia, heraldica, metrologia, bibliologia. Dintre toate acestea cea mai apropiată îi este epigrafia. Pe de o parte fiindcă litera, înainte de a fi săpată în piatră, era mai întâi desenată cu cretă şi apoi în domeniul prescurtărilor acestea sunt fie identice, fie asemănătoare[15].

Bibliologia (gr. ***biblion*** = carte, ***logos*** = vorbire), cu subdiviziunile ei: istoria cărţilor şi a bibliotecilor, bibliografia, biblioteconomia, bibliotecografia - este ştiinţa auxiliară care se ocupă de carte şi de munca în bibliotecă. Obiectul acestei ştiinţe include: istoricul scrisului, folosit în codice, în cărţi manuscrise, suportul său, instrumentele de scris, tehnica tiparului, fabricarea, legatul şi ilustrarea cărţii, punerea ei în circulaţie, publicaţiile bibliografice, organizarea bibliotecilor, alcătuirea cataloagelor.

Bibliotecile, ca deţinătoare ale tezaurului de cunoştinţe şi ca
centre de difuzare ale acestora, sunt verigi ale culturii în orice timp şi societate, continuând să fie şi în epoca contemporană izvoare de cultură. Este cunoscut faptul că de la apariţia televiziunii şi a calculatoarelor, numărul cărţilor în lume nu a scăzut, ci, dimpotrivă, a crescut de aproape patru ori. Aşadar, în viitor cartea va fi în continuare principalul mijloc de învăţare, de educaţie, de creaţie şi de cercetare[16].

Codicologia (lat. ***codex*****,** icis = scoarţă, carte, tăbliţă de scris, condică, registru; **logos** = vorbire) este acea ştiinţă auxiliară care are ca obiect studiul cărţilor manuscrise, materialul de scris, formatul, tăierea
perforarea şi linierea filelor, instrumentele de lucru, felul în care s-a alcătuit codexul, signatura,

tehnica ornamentării, legătura lui, specia de lemn folosită, natura şi culoarea pielii care acoperă scoarţele, procedeele fixării acestora, ornamentele lor, depistarea eventualelor fragmente de texte folosite la întărirea scoarţelor. Pe lângă acestea, codicologia are în sarcina ei şi întocmirea şi publicarea unor instrumente specifice de lucru cum ar fi: inventare, cataloage, diferite repertorii de colecţii şi colecţionari, de manuscrise datate sau nedatate, sau incorect datate. Pentru a putea crea instrumentele de lucru, codicologia trebuie să apeleze şi la alte ştiinţe auxiliare cum ar fi: paleografia, epigrafia, criptografia, bibliologia, cronologia, filigranologia, diplomatica, critica textelor şi altele.

Evoluţia codicelui nu se poate înţelege fără cunoaşterea evoluţiei scrierii şi deşi grafia nu este obiectul de studiu al codicologiei, se recurge în primul rând la paleografie. În multe codice există pasaje scrise cu litere capitale folosite în scrisul pe materiale dure de descifrarea căruia se ocupă epigrafia.

Pentru a se lămuri unele fragmente din codice scrise în criptogramă, codicologul trebuie să utilizeze cunoştinţe de criptografie, care este ştiinţa textelor criptice (secrete, cifrate şi a descifrării acestora). De asemenea, pentru a afla cum a fost alcătuită o carte manuscris de-a lungul timpului sunt necesare şi cunoştinţe de bibliologie.

După cum, pentru datarea codicelui, pentru studierea ornamentelor sale şi a materialului din care este confecţionat, codicologul trebuie să apeleze la cronologie, iconografie, istoria artelor, şi chiar la papirologie. De asemenea natura diferită a codicelui impune istoricului cunoştinţe din domenii diverse: muzică, medicină, teologie, hagiografie.

Cronologia (gr. ***cronos*** = timp, ***logos*** = vorbire) este ştiinţa auxiliară a istoriei care are ca obiect stabilirea exactă a datelor, a evenimentelor istorice, a documentelor. Istoricul şi bibliologul trebuie să cunoască principiile sistemului cronologic practicat până în epoca contemporană, trebuie să ştie să raporteze elementele cronologice din documente la modul de datare contemporan. Datarea izvorului are o importanţă deosebită deoarece este ştiut faptul că un document nu poate intra în circuitul ştiinţific, nu poate fi folosit dacă nu este datat corect, iar o datare greşită duce la concluzii eronate.

Cronologia recurge la paleografie pentru a putea citi grafia datelor, dar şi paleograful, la rândul său, apelează la cronologie pentru descifrarea elementelor cronologice principale şi secundare şi transpunerea lor în datele erei noastre.

Genealogia (gr. ***genos*** = neam, ***logos***= vorbire) este una dintre cele mai importante ştiinţe ale istoriei. Ea studiază naşterea şi evoluţia neamurilor şi a familiilor înrudite care se stabilesc între persoanele unei epoci date, precum şi rolul pe care aceste înrudiri îl joacă în desfăşurarea unor evenimente istorice[17], satisface o „frântură din nesfârşita sete de cunoaştere a omului…[18].

Genealogia foloseşte ca izvoare mai ales registrele de stare civilă care cuprind naşteri, căsătorii, decese, registrele parohiale cu date privind căsătoriile, decesele, înmormântările, diplomele de înnobilare, înălţări în grad, foile de zestre, testamente, pomelnice, inscripţii funerare, registre de ranguri nobiliare şi altele. „Istoria, cu ajutorul genealogiei, poate cunoaşte succesiunile (limpezeşte deci şi cronologia), dar poate afla şi explicaţii sau realiza portrete prin cunoaşterea ascendenţei unei figuri oarecare (...). Se pot crea chiar sisteme de gândire istorică bazate pe

succesiunea generaţiilor (...). Numai genealogia poate da elemente esenţiale pentru cunoaşterea locului pe care îl ocupă omul în societate din punct de vedere istoric, juridic, etnic şi biologic…[19].

Cercetările genealogice dau posibilitatea cunoaşterii mai aprofundate a anumitor personalităţi care au fost în centrul unor evenimente. Fără cercetările cu caracter genealogic, fără descifrarea prin această filieră a rolului şi poziţiei diferitelor persoane în societate, multe aspecte rămân neelucidate[20].

Genealogia sprijină cercetările istorice şi chiar bibliologice şi docu-mentare, furnizând date pentru rezolvarea problemelor de cronologie, lămureşte unele chestiuni de istorie socială. politică şi culturală. Anumite informaţii sunt furnizate şi ştiinţelor juridice prin explicarea formelor juridice de proprietate şi de succesiune. Cunoscându-se progresia numerică a naşterilor, se pot rezolva multe probleme de demografie istorică, mai exact de statistică demografică. După cum, prin întocmirea unui arbore genealogic şi a unor tabele a naşterilor, se pot da lămuriri cu caracter economic, cum ar fi spre exemplu, creşterea şi descreşterea averii unor mari familii în diverse epoci istorice etc.

Genealogia se află într-un proces de continuă înnoire, ţinând pasul cu o serie de alte ştiinţe auxiliare şi domenii cu care se află în corelaţie: cronologia, demografia, antropologia.

Sigilografia sau ***sfragistica*** (lat. ***sigillum,*** = pecete, semn, sigiliu; gr. ***sfragis*** = sigiliu, ***logos*** = vorbire) este ştiinţa care se ocupă cu studierea sigiliilor sub toate aspectele[21].

Sigilografia are drept obiect descrierea, atât a materialelor, cât şi a impresiunilor sigilare care sunt studiate din punct de vedere istoric, artistic,

tehnic, juridic, diplomatic. Tot această ştiinţă se ocupă şi de modalităţile de aplicare a sigiliului, de depistarea falsurilor sigilare, precum şi de conservarea şi restaurarea lor.

Sigiliile s-au conservat sub două aspecte: ca tipare sau matrice de metal, gravate negativ şi ca peceţi, adică impresiuni pozitive ale acestora., realizate în ceară, hârtie, lut, fum, cerneală.

La rândul lor tiparele sigilare sunt şi ele izvoare documentare deosebit de importante, transmiţând preţioase informaţii referitoare la arta gravării. Ele pot elucida şi anumite probleme de genealogie, deoarece matricele sigilare ale diverşilor demnitari, personalităţi, familii etc., au fost păstrate şi transmise din generaţie în generaţie.

Sigiliile ca şi monedele au un „caracter de oficialitate, de garanţie, care le dă o valoare excepţională ca izvoare pentru cunoaşterea trecutului. Monedele sunt garantate de puterea suverană, sigiliile deşi emană adeseori de la instituţii sau persoane particulare, prezintă garanţii suficiente prin însuşi faptul că menirea lor este tocmai să certifice autenticitatea unui act…[22].

Tot aceste izvoare furnizează preţioase informaţii privind organizarea cancelariilor, a modului de autentificare a actelor publice sau particulare[23].

Sigiliile constituie izvoare care pot ilustra în mod special anumite evenimente, ele păstrează informaţii preţioase privind istoria unor zone, unor oraşe, unor instituţii. Este izvorul care păstrează, sintetizează şi transmite generaţiilor mai noi simbolurile strămoşilor. Sigiliul, de foarte multe ori, mai ales în epoca modernă, a constituit un mijloc de exprimare a idealurilor naţionale şi, în consecinţă, pentru istorie constituie o sursă deosebit de preţioasă şi interesantă, dar dificil de

descifrat prin însăşi complexitatea problemelor ce le conţine.

Cercetătorului din domeniul istoriei şi bibliologiei îi sunt necesare şi cunoştinţe de heraldică pentru folosirea cât mai exactă a izvoarelor. Din cadrul surselor istorice ea utilizează peceţile, monedele, inscripţiile de pe pietrele de mormânt, monumentele de arhitectură, diplomele etc.

Heraldica (lat. medievală ***heraldus, héraut*** = crainic) are drept obiect stabilirea principiilor teoretice, cercetarea, cercetarea, interpretarea şi evoluţia stemelor unui stat, oraş, familie, corporaţie etc. Tot ea este aceea care fixează şi studiază aspectele teoretice ale unei steme, precum şi alcătuirea acestora[24].

Heraldica este un factor de civilizaţie iar izvoarele acestei discipline dovedesc, odată în plus, întrepătrunderea dintre istorie şi artă.

Pentru interpretarea justă a izvoarelor, pentru redarea cât mai fidelă a adevărului, istoricul şi orice cercetător şi documentarist trebuie să poată citi şi înţelege elementele heraldice, trebuie, altfel spus, să posede tehnica descifrării stemelor sau a blazoanelor, care constituie elementul fundamental al heraldicii.

Heraldica, prin izvoarele sale speciale pe care le pune la dispoziţia cercetătorilor, prin simbolistica sa, constituie un domeniu deosebit de important pentru cunoaşterea proceselor sociale, politice şi culturale ale societăţii omeneşti. Prin descifrarea izvoarelor heraldice se poate înţelege mai bine mentalitatea lumii medievale în general, moravurile şi obiceiurile, de multe ori ele servind la ,,descifrarea încrengăturilor genealogice, adesea foarte încurcate…. Ea a constituit, de asemenea şi un domeniu larg de manifestare a conştiinţei naţionale, domeniu pe care românii l-au folosit din

plin. Lupta pentru independenţă şi pentru unitate naţională este evidenţiată şi de simbolurile heraldice care au servit şi ca arme de luptă pentru realizarea acestor deziderate.

Metrologia (gr. ***metron*** = măsură, ***logos*** = vorbire) este ştiinţa care se ocupă cu studiul măsurilor fixe sau variabile. Măsurile determinate de om prin calcule au variat după timp şi după loc, formând adevărate sisteme. Cunoaşterea acestor sisteme este necesară pentru folosirea cât mai exactă a izvoarelor pentru înţelegerea izvoarelor istorice ale unor epoci, pentru înţelegerea mai ales a problemelor economice ale epocii. Apoi istoria unităţilor de măsură este legată strâns de istoria schimbului de produse.

Metrologia este legătură cu paleografia prin lectura corectă a izvoarelor paleografice care cuprind elemente metrologice, iar precizarea timpului de apariţie a măsurilor sau a greutăţilor ajută paleografia la datarea izvoarelor sale lipsite de dată[25]. Ea oferă de asemenea elemente foarte importante pentru studierea monedelor.

Numismatica (gr. ***nomisma*** = monedă) este ştiinţa auxiliară
a istoriei care are drept obiect de studiu moneda (analizată sub
toate aspectele).

Numismatica are în vedere tipurile monetare, descrierea lor, descifrarea legendelor, materialul din care sunt confecţionate, raporturile dintre diferitele categorii de monede, circulaţia monetară, alcătuirea corpurilor de monede. Medalia constituie şi ea un document metalic al unei epoci istorice. Ea este pentru contemporani, dar mai ales pentru urmaşi, un prilej de înţelegere a importanţei acordate unor probleme ale vieţii societăţii respective, unor personalităţi care prin activitatea desfăşurată au contribuit la propăşirea

societăţii omeneşti, unor societăţi şi a unor instituţii. O ramură a numismaticii se ocupă de medalii şi plachete: **medalistica**.

Moneda, prin natura sa specifică a fost destinată să fie o valoare circulatorie, constituind un instrument de lucru practic (dar şi teoretic) deosebit de important în analiza vieţii economice, sociale, politice şi culturale a societăţii omeneşti. În cadrul ei, modena poate fi o măsură a valorii, deci un instrument de schimb, poate fi un intermediar al schimburilor şi o rezervă de valoare[26].

În acest ultim caz, tezaurele monetare pot furniza informaţii preţioase de natură numismatică şi economică, privind raportul dintre monedele autohtone şi cele care circulă concomitent cu ele, orientarea economică a statului respectiv, orientare care este în strânsă legătură cu politica externă etc.

Moneda a constituit şi constituie în prezent o antenă deosebit de sensibilă a vieţii economice, sociale, politice şi culturale a unei societăţi[27]. De aceea, ea nu este numai un instrument fiscal, ci a fost şi un mijloc de a acţiona asupra unei conjuncturi economice, sociale şi politice. Apariţia, evoluţia, răspândirea ei până la tezaurizare reflectă gradul de dezvoltare a societăţii care a emis-o şi în cadrul căreia circulă. În acelaşi timp moneda conţine numeroase elemente ponderale şi de valoare intrinsecă, elemente iconografice, heraldice, epigrafice şi sigilografice care, pentru a putea fi înţelese, necesită vaste cunoştinţe teoretice şi o îndelungată experienţă practică.

Prin natura sa specială, studiul monedei reprezintă un domeniu deosebit de complex, şi de complicat în acelaşi timp, al cercetării istorice. În toate epocile moneda constituie un izvor important pentru studierea nivelului economic al unui popor,

pentru determinarea şi înţelegerea fluctuaţiilor economice, a crizelor din acest domeniu, apariţia falsurilor monetare[28], deprecierile din titlul metalului preţios, monede cu miez de aramă etc., O interpretare cât mai complexă a descoperirilor monetare dintr-o zonă, conduce la o prezentare cât mai exactă a vieţii comerciale, a circulaţiei bunurilor economice; se pot realiza interesante raporturi valorice între monedele diferitelor ţări, se poate stabili puterea de cumpărare a membrilor societăţii într-o anumită perioadă etc. Istoria finanţelor unui stat nu se poate scrie fără date despre circulaţia monetară, fără izvoare scrise referitoare la echivalenţa monedelor.

Prin particularităţile sale, moneda reprezintă aşadar, un izvor de o deosebită însemnătate pentru studierea istoriei, deoarece aşa cum afirma marele numismat francez Ernest Babelon, „o colecţie de monede este un depozit oficial de documente contemporane care n-au putut fi alterate în decursul timpurilor prin transcrieri greşite, prin interpolări voite, prin suprimări arbitrare sau inconştiente. Ele sunt martorii oculari şi oficiali, chemaţi fără încetare să facă mărturisiri în vasta anchetă pe care ştiinţele istorice o întreprind din diferite puncte de vedere asupra trecutului omenirii: o monedă este, mai adeseori decât se crede, singurul document autentic care a ferit de profanarea uitării un eveniment istoric…[29].

Arhivistica este ştiinţa care se ocupă cu teoria şi practica în arhive[30]. Arhivele, ca păstrătoare de vestigii şi antichităţi, ca păstrătoare a conştiinţei de sine a popoarelor, constituie condiţia *sine qua non* pentru reconstituirea istoriei unui popor.

Ştiinţa arhivistică, prin cercetările ei fundamentale şi aplicative, are drept scop crearea celor mai bune condiţii pentru munca în arhive.

Indiferent de forma pe care o au astăzi materialele arhivistice, toate arhivele din lume conţin izvoare istorice care lămuresc aspecte economice, sociale, politice, culturale ale unui popor sau se referă la relaţiile internaţionale[31].

Ştiinţele auxiliare ale istoriei s-au format într-o perioadă îndelungată de timp. Încă din antichitate s-a recurs la izvoarele epigrafice şi la arhive, ceea ce presupunea cunoştinţe deosebite. În evul mediu interpretarea mărturiilor istorice era, de multe ori, contradictorie şi chiar inexactă, ceea ce a dus la elaborarea unor reguli de cercetare şi a unor reguli de publicare ştiinţifică a izvoarelor istorice. Se începea astfel constituirea ştiinţelor auxiliare tradiţionale încă din secolul al XVI-lea, cum a fost heraldica şi genealogia. Dar cele mai multe dintre ştiinţele auxiliare s-au constituit ca atare în secolul al XVII-lea, iar în cel
următor unele dintre ele au devenit chiar obiect de studiu în unele universităţi europene.

METODA ALCĂTUIRII UNEI LUCRĂRI ŞTIINŢIFICE

Cursul de ştiinţe auxiliare nu se limitează numai la prezentarea unor noţiuni generale referitoare la câte una din aceste discipline.
El trebuie să ofere datele necesare, pentru ca studentul să poată alcătui lucrări de seminar, comunicări, articole, să colaboreze la publicarea unor ediţii de documente, manuscrise etc. Însuşirea metodei şi tehnicii de elaborare a unei lucrări are o importanţă deosebită în formarea multilaterală a istoricului, documentaristului şi bibliologului. De felul cum studentul va stăpâni aceste lucruri, va depinde materializarea efortului său depus la cursuri şi seminarii
pe parcursul facultăţii, concretizându-se astfel în articole, studii şi
lucrări postuniversitare.

Facultatea trebuie să contribuie la formarea unei concepţii şi a unei metode de lucru, trebuie să ducă la însuşirea tehnicii de cercetare şi de studiu de către studenţi. În acelaşi timp pe parcursul seminariilor şi cursurilor studentul este orientat în bibliografia fundamentală a diferitelor discipline. Fiecare ştiinţă îşi are propriile sale metode de cercetare şi de lucru, izvorâte din experienţa cercetărilor şi din specificul ştiinţei respective.

Metoda practică de lucru, altfel spus tehnica de lucru constituie de fapt stilul de muncă, modalitatea de a aduna, de a selecta şi apoi de a redacta o lucrare. Fazele prin care trebuie să treacă pentru a realiza în final un studiu, sunt obligatorii pentru toţi cercetătorii.

Activităţii universitare îi sunt proprii lucrările de seminar, comunicările de la cercurile ştiinţifice

(universitare, naţionale), lucrări de diplomă, articole, recenzii, studii în revistele de specialitate.

După ceea ce conţin, aceste lucrări pot fi şi trebuie să fie mai ales lucrări de interpretare, publicarea de diverse categorii de izvoare, de prezentare a altor opere, instrumente de lucru.

Lucrările pe care le efectuează studenţii în mod curent sunt acelea de seminar. Acestea trebuie să reflecte orientarea studentului în bibliografia generală, cât şi în cea specială a temei pe care şi-a propus-o, precum şi capacitatea lui de selecţie a materialelor adunate, modul în care şi-a conceput subiectul ales, cunoaşterea tehnicii de redactare. Redactarea trebuie să fie concisă, sobră, iar cât priveşte întinderea lucrării aceasta trebuie să fie adaptată scopului pe care şi l-a propus şi locului unde este prezentată lucrarea, lăsându-se timp şi la eventualele discuţii.

Lucrările de seminar, în general trebuie să cuprindă următoarele părţi: introducerea, tratarea propriu-zisă, concluziile, aparat critic, bibliografie şi, dacă este cazul, anexe: grafice, planşe, fotografii, diapozitive, hărţi etc.

Aceste elemente constituie părţi componente ale lucrării de diplomă, dar fiecare din componente fiind mult extinse, accentul căzând pe tratare, expunere şi demonstrarea tezelor.

La cercurile ştiinţifice şi de multe ori în seminarii, se pot efectua recenzii care au scopul de a familiariza pe studenţi cu redactarea unor lucrări proprii. Recenzia este cea mai simplă lucrare ştiinţifică. Ea constă din prezentarea unei lucrări sau a unui periodic, fiind vorba de o prezentare logică, închegată de aşa manieră, încât să fie evidenţiate ideile din fiecare capitol, structura cărţii, elementele de noutate care sunt aduse în istoriografie prin lucrarea respectivă. Recenzia trebuie să cuprindă şi părerile celui care o

redactează, iar analiza critică pe care o efectuează autorul, este necesar să fie concisă şi documentată.

Prima etapă a unei lucrări ştiinţifice, de orice fel ar fi ea, o constituie alegerea temei, a subiectului care trebuie cercetat.

Alegerea trebuie să fie determinată de utilitatea teoretică şi practică a studierii ei, dacă au fost rezolvate sau nu toate problemele care o compun, dacă mai există izvoare utilizate eronat, rectificarea acestor erori, dacă au apărut surse noi.

În cazul lucrărilor de seminar general, subiectul lucrărilor poate fi un eveniment istoric, o personalitate istorică, o problemă controversată în istoriografie etc, fiind adoptat în general la sugestia conducătorului de seminar sau solicitat chiar de student, făcând parte din preocupările sale.

Lucrările de la cercurile ştiinţifice şi cele de diplomă trebuie să abordeze subiecte de mare specializare care au fost mai puţin tratate în istoriografie pentru a da posibilitate studentului să-şi aducă o contribuţie efectivă şi documentară şi din punct de vedere al interpretării.

După ce s-a ales tema urmează formularea exactă a subiectului care trebuie făcută cu mare atenţie în funcţie de posibilitatea studentului de a se informa, în funcţie de ce s-a scris până la acea dată. Conţinutul lucrării trebuie să fie în concordanţă cu titlul ei.

Remarcăm necesitatea unei cercetări continue într-un anumit domeniu. Astfel, uneori, lucrările de seminar general sau seminar special se pot adânci la cercurile ştiinţifice şi apoi dezvolta într-o lucrare de diplomă.

Odată subiectul formulat, urmează depistarea şi lectura critică a principalelor lucrări din tema aleasă, culegerea de material informativ începând cu cercetarea principalelor lucrări de sinteză pentru

orientarea în problemă şi pentru a găsi puncte de plecare. Se studiază apoi şi lucrările speciale. În scurt timp se alcătuieşte o bibliografie a problemei care este bine să fie cât mai cuprinzătoare, exhaustivă dacă este cu putinţă. Criteriul de alcătuire poate fi cel cronologic sau cel alfabetic. Lista trebuie să cuprindă toate datele bibliografie precum şi locul, dacă-l ştim, unde se găsesc lucrările. Alcătuirea acestei bibliografii se realizează fie în biblioteci, la fişierul alfabetic sau tematic, fie consultând lucrări cu caracter bibliografic cum ar fi *Bibliografia istorică a României*, fie din subsolurile lucrărilor pe care le consultăm şi care cuprind referiri de acest fel, fie din alte lucrări cu caracter bibliografic. Pe lângă această bibliografie se mai poate alcătui şi o listă a fondurilor şi colecţiilor arhivistice unde ştim că s-ar putea găsi materiale care se referă la subiectul ales. Trebuie apoi consultate şi lucrările străine referitoare la istoria românească. Lista acestora se află în buletinele bibliografice, cum ar fi: *Cărţi străine în bibliotecile din România. Istorie* sau *Din sumarul periodicelor străine. Istorie.*

Bibliografiile unor personalităţi româneşti: Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, A. D. Xenopol, C. C. Giurescu pot cuprinde de asemenea indicaţii bibliografice utile pentru tema aleasă. Materialul bibliografic se adună pe *fişe bibliografice* (10/15 cm) de un sfert de coală. Această fişă bibliografică trebuia să conţină: numele şi prenumele autorului, titlul şi subtitlul lucrării, numele celui care prefaţează lucrarea, numele traducătorului, ediţia, volumul, locul publicării, editura, anul apariţiei, numărul de pagini, planşe, hărţi, eventual titlul colecţiei şi numărul publicaţiei din serie. Dacă avem articole sau studii se va adăuga titlul periodicului în ghilimele, localitatea, numărul

volumului sau anul calendaristic, numărul, paginile între care se află articolul sau studiul. Pe această fişă se mai indică problema sau ideea pentru care poate fi folosit materialul respectiv, precum şi locul unde poate fi găsită lucrarea şi chiar cota, dacă o avem la îndemână.

Fişele se vor aşeza apoi în ordine alfabetică, uşurându-se astfel alcătuirea în final a bibliografiei lucrării.

Urmează investigarea fondurilor şi colecţiilor arhivistice aflate în Arhivele Naţionale unde se vor căuta mai ales izvoarele inedite, nepublicate.

Folosirea izvoarelor inedite, mai ales, a celor narative, cere mult discernământ şi prudenţă, critica de text constituind un moment foarte dificil în elaborarea unei lucrări.

După adunarea bibliografiei şi după depistarea izvoarelor edite şi inedite urmează lectura critică a acestora şi alcătuirea unui plan de lucru cuprinzând problemele mari. În acest plan trebuie să existe un capitol referitor la istoriografia şi la izvoarelor problemei. Pe baza acestui plan iniţial se face lectura critică a materialului. Pe parcursul documentării planul acesta va suferi modificări. În urma lecturii atente şi critice se va reţine ceea ce s-a scris despre problema respectivă, ce s-a rezolvat şi aspectele care mai sunt încă nelămurite. Tot ce socotim necesar pentru redactarea lucrării se notează pe *fişe documentare* de format 1/4 sau 1/2. Trebuie optat pentru o variantă sau alta spre a putea fi utilizate mai uşor şi pentru a le putea sistematiza pe probleme. Se pot alcătui următoarele tipuri de fişe: a) fişa extras; b) fişa rezumat; c) fişa regest; d) fişa de trimitere; e) fişa de atenţionare; f) fişa bibliografică.

Indiferent de tipul fişei, aceasta trebuie să conţină o singură idee, problemă, pasaj etc.

Orice fişă documentară trebuie să cuprindă în stânga sus datele bibliografice: autor, titlul cărţii (titlul cărţilor sau al studiilor se prescurtează pentru a uşura redactarea fiecărei fişe. Prescurtarea se menţine pe tot parcursul fişării materialului respectiv), volum, pagină; în dreapta sau la mijlocul fişei se scrie ideea, problema, conţinutul ei. Dacă avem un periodic se mai adaugă în stânga sus anul de apariţie, numărul, ziua, luna, pagina; în cazul documentelor se notează arhiva, fondul arhivistic; dosarul, anul, fila. Pentru microfilme se notează ţara, rola şi cadrul respectiv unde se află problema. Titlurile publicaţiilor se subliniază, iar cele ale periodicelor se pun între ghilimele.

Cea mai simplă şi cea mai comodă fişă este *fişa extras*, deoarece pe ea se trec pasaje întregi, sub formă de citate între ghilimele, pentru a arăta că fragmentul respectiv aparţine altcuiva şi nu nouă. În general se extrag concluzii, afirmaţii care pot forma elemente de bază pentru discuţii.

Fişa extras se foloseşte şi în cazul izvoarelor pentru documentare, cronici, manuscrise, documente de arhivă. În acest caz fişa va conţine în stânga sus: emitentul actului, beneficiarul actului, locul, data emiterii (anul, luna, ziua), conţinutul actului care poate fi integral, rezumat sau combinat: extras cu rezumat. În dreapta sus se pune ideea sau problema pe care o conţine fişa. În partea de jos a acestei fişe extras de documente se scrie felul actului (original, copie), materialul, sigiliul etc., volumul din care a fost extras, arhiva, fondul arhivistic, dosarul, anul, fila. Pentru microfilme se pune: ţara, rola, cadrul.

Fişa rezumat este mai dificil de realizat deoarece presupune mai multă practică în problema selectării materialelor publicate precum şi a izvoarelor. Pe aceste fişe trebuie indicate

paginile din lucrare sau din document care s-au rezumat.

Fişa regest cuprinde atât citate cât şi rezumate din lucrări publicate sau izvoare. Se indică pagina în dreptul citatului şi în cazul rezumatului fie în dreapta fie în stânga.

Fişele extras, rezumat şi regest alcătuiesc *fişa principală, informativă*. Se poate întâmpla ca pe parcursul lecturii una din aceste categorii de fişe să ne fie necesară şi la un alt capitol decât cel pentru care a fost făcută iniţial. În acest caz se alcătuieşte o *fişă de trimitere* care este o fişă identică (dublet) cu prima şi pe care o vom folosi unde este din nou cazul. O altă fişă care se poate efectua este *fişa de atenţionare* care se realizează atunci când se alcătuieşte bibliografia şi cercetăm în biblioteci, în lucrări bibliografice cu care ocazie observăm şi lucrări pentru alte probleme care ar putea să ne preocupă sau ne preocupă. În acest caz alcătuim acest tip de fişă care trebuie să conţină toate datele bibliografice: autorul, titlul lucrării sau al studiului etc., anexe şi apoi menţiunea pentru ce problemă ne va fi utilă. De asemenea şi pe parcursul lecturii pentru lucrarea care este pe masa de lucru, în subsoluri sau în diferite liste bibliografice, putem găsi diverse lucrări, studii sau documente pentru care se vor alcătui astfel de fişe de atenţionare. Ele se vor aduna separat în plicuri pe care se va menţiona problema generală pentru care sunt adunate fişele.

Fişa bibliografică, menţionată deja, este fişa pe care se trece fiecare lucrare sau articol în parte. Ea se realizează o dată când alcătuim bibliografia problemei şi apoi, a doua oară, când începem lectura propriu-zisă. Ea este prima fişă care se face. Şi apoi în continuare se pot alcătui fişe bibliografice ori de câte de câte ori găsim în subsoluri sau chiar în text studii, lucrări,

documente, fonduri arhivistice etc., care ne lărgesc bibliografia problemei la care lucrăm.

Fişa bibliografică trebuie să cuprindă: numele şi prenumele autorului sau autorilor. Dacă este femeie se va scrie prenumele întreg. Titlul şi subtitlul se scrie aşa cum apare pe foaia de titlu a cărţii (prima pagină tipărită după copertă), volumul, locul unde a apărut lucrarea, editura, anul de apariţie, indicaţii referitoare la formatul cărţii, numărul total de pagini, anexele - cu menţiuni speciale în legătură cu utilizarea lor în cadrul lucrării. În cazul periodicelor se mai adaugă numele acestora, localitatea, tomul, volumul, anul apariţiei, numărul paginilor între care se află studiul care ne interesează.

Fişe mai speciale se realizează şi în cazul obiectelor cu caracter etnologic, a pieselor din muzee, pentru piese aparţinând istoriei artei pentru monumente de arhitectură, pentru piese arheologice.

După ce s-au adunat fişele informative acestea se aşează în plicuri mari sau chiar în dosare plic cu titluri corespunzătoare capitolelor din lucrare, conform planului iniţial. Urmează apoi studierea materialului adunat. Se stabilesc punctele de lucru, precum şi planul definitiv al lucrării. Se analizează izvoarele referitoare la problemă, se verifică autenticitatea lor, se realizează o selecţie şi o ierarhizare a lor în funcţie de valoarea fiecărei categorii şi de ponderea pe care vrem să o acordăm fiecărei surse documentare după planul ultim, definitivat, ceea ce presupune reclasarea fişelor în alte plicuri şi alte dosare. În continuare urmează faza conceperii lucrării, faza creatoare - enunţarea tezelor lucrării respective, stabilirea legăturilor şi conexiunea faptelor istorice pe care le tratează lucrarea. Se impune o judecată cât mai obiectivă a evenimentelor. Conform planului se va redacta

fiecare capitol în parte în ordinea pe care o considerăm cea mai logică şi mai limpede. Lucrarea trebuie să cuprindă: introducere, cuprins şi încheiere, precum şi aparatul critic: note, bibliografia, anexele (ilustraţii, planşe, documente, indice de nume, locuri etc.).

Organizarea materialului - reclamă interpretarea faptelor în procesualitatea evenimentelor în toată complexitatea lor. Aceasta presupune stabilirea articulaţiilor şi corelaţiilor diferitelor evenimente utilizând deopotrivă *analiza şi sinteza*. Este etapa creaţiei propriu-zise, enunţarea tezelor fundamentale ale lucrării ştiinţifice. Operaţia intelectuală în sine se bazează pe o tehnică de combinare: clasificarea fişelor documentare, potrivit planului stabilit, care reclamă acurateţe, acribie, spirit de ordine, exactitate. Acum este momentul de a se manifesta cercetătorul prin: stabilirea tuturor legăturilor, conexiunea faptelor istorice în cadrul procesului, dimensiunile acestuia, raporturile cauză-efect, obiectivismul şi subiectivismul manifestate, judecata de valoare asupra evenimentelor şi proceselor.

Planul schematic anterior şi ipotezele de lucru sunt definitivate în vederea redactării finale. Acum trebuie să avem în vedere economia lucrării, destinaţia finală (comunicare orală, tipărire), caracterul ei etc.

Introducerea se realizează în general la sfârşitul muncii de redactare. În cadrul ei se va scoate în evidenţă importanţa temei alese, istoriografia problemei, izvoarele folosite, lucrurile noi pe care le aducem, elementele care caracterizează lucrarea, metodologia folosită. Se mai pot menţiona dificultăţile menţionate, precum şi mulţumirile pe care le aduce autorul celor care l-au ajutat în realizarea lucrării[1].

Cuprinsul constituie partea cea mai importantă a unei lucrări. Aici se obiectivează actul de creaţie al cercetătorului, aici se vor prezenta lucrurile noi care le aduce lucrarea, nu numai sub aspectul unei descoperiri de excepţie dar şi prin noua abordare a temei sau printr-o nouă aşezare a surselor sau o nouă viziune pe care intenţionează să o dea problemei. Toate afirmaţiile trebuie argumentate pe baza izvoarelor sau pe cercetările înaintaşilor. Toate acestea trebuie indicate în aparatul critic al lucrării. Orice reproduceri integrale din lucrări sau izvoare se fac folosite ghilimelele.

Autorul trebuie să fie atent la unitatea textului, la prezentarea cât mai logică şi mai închegată a ideilor, elemente care sporesc valoarea lucrării respective.

Stilul trebuie să fie ales, ştiinţific, sobru, clar şi concis, eliminându-se pe cât posibil expresiile bombastice şi frazele exagerat de lungi care dăunează clarităţii şi calităţii lucrării.

Concluziile constituie partea finală a lucrării. Aici trebuie să se rezume rezultatele la care a ajuns cercetătorul, importanţa lor în cadrul istoriografiei problemei tratate, precum şi perspectivele pe care le deschide cercetarea sa.

După redactarea „la prima mână… cum se spune, după un timp, necesar pentru detaşarea autorului de problemă, lucrarea se va finisa, dându-i-se forma definitivă.

Aparatul ştiinţific sau *critic* constituie o parte integrantă din lucrare. Acesta poate fi ataşat la sfârşitul fiecărui capitol, la sfârşitul lucrării sau în subsolurile fiecărei pagini. El cuprinde trimiterea exactă la lucrările şi la izvoarele folosite şi o garanţie ştiinţifică a lucrării. Tot în note se mai pot da o serie de indicaţii bibliografice, se pot reproduce fragmente din diferite documente, se pot face diferite completări care în text ar strica fluenţa

expunerii. Pentru trimiteri se foloseşte sistemul de numerotare de la 1 la n, pe fiecare pagină, capitol sau lucrare în întregime.

Trimiterea la sursă trebuie să cuprindă: prenumele şi numele autorului, titlul, ediţia, volumul, locul de apariţie, editura, anul apariţiei, pagina; la periodice se adaugă numele periodicului, locul de apariţie (mai ales pentru cele mai puţin cunoscute), anul de apariţie, anul calendaristic, numărul, ziua şi luna, pagina. Dacă sunt documente se va specifica arhiva unde se află, fondul, pachetul, fila; dacă e manuscris se va specifica autorul (dacă e cunoscut), titlul, locul unde se păstrează, fondul, numărul manuscrisului, fila. În cazul în care avem obiecte de muzeu trebuie să se menţioneze instituţia care păstrează obiectul, colecţia, numărul de inventar.

Pentru simplificarea trimiterilor, în practică se foloseşte un întreg sistem de prescurtări, le indicăm mai jos pe cele mai des folosite.

Op. cit., se foloseşte când trebuie să citătm o singură lucrare a unui autor. Prima oară trimiterea se face în întregime, aşa cum am arătat mai sus. A doua oară folosind acest *opus citatus* (opera citată) prescurtat în op. cit., cu subliniere.

Ibidem se întrebuinţează când avem trimitere succesivă la acelaşi autor şi aceeaşi lucrare. Poate fi aceeaşi pagină dar dacă este alta se indică exact pagina. Dacă între prima trimitere şi următoarea s-a intercalat o altă notă, menţiunea *ibidem* nu mai este valabilă.

Idem se foloseşte în cazul autorului care are mai multe lucrări şi pentru a evita repetarea numelui se foloseşte acest termen, urmând a scrie doar titlurile lucrărilor sau articolelor.

Cf (*confero*) se foloseşte pentru a indica o comparaţie între paragrafe diferite de izvoare, între puncte de vedere diferite sau asemănătoare.

*Apud (*la) se întrebuinţează când în text folosim un citat dintr-o lucrare sau un izvor istoric pe care nu l-am citit direct ci l-am preluat din altă lucrare pe care o menţionăm în subsol.

În aparatul critic se abreviază titlurile unor publicaţii, a unor periodice precum şi a unor lucrări, a unor colecţii de documente, repertorii etc. În acest caz în lucrare trebuie să existe o listă a acestor abrevieri care să constituie cheia descifrării trimiterilor. Lista abrevierilor se aşează fie înaintea introducerii, fie înaintea listei bibliografice, în ea sunt incluse toate izvoarele şi lucrările folosite de autor. Bibliografia poate fi aşezată la sfârşitul fiecărui capitol sau la sfârşitul lucrării. Oriunde s-ar afla, ea trebuie să respecte o anumită ordine: *lucrări teoretice,* izvoare, lucrări generale, lucrări speciale, periodice. Fiecare la rândul lor pot fi prezentate în ordine cronologică sau alfabetică. Criteriul alfabetic este cel mai folosit.

Anexele lucrării pot cuprinde: izvoare inedite reproduse integral sau parţial, hărţi, grafice, liste cronologice, ilustraţii, desene. Dacă lucrarea are mai multe ilustraţii este necesar să se alcătuiască o listă a acestora.

Unele lucrări, mai ales volumele de documente, trebuie să conţină şi un *indice*. Acesta poate fi: general, onomastic, tematic, toponimic, de titluri etc. Indicele cuprinde toate numirile în ordine alfabetică şi pagina la care se găseşte, sau numărul de ordine dacă este document. Indicele se întocmeşte după ce lucrarea a fost tipărită în pagini sau dactilografiată dacă este vorba de lucrarea de diplomă. Unele lucrări, mai ales colecţiile de documente, pot conţine şi un *glosar* de termeni rari, vechi sau în limbi străine. Acesta este ordonat după criteriul alfabetic.

Tabla de materii sau cuprinsul încheie lucrarea. Ea trebuie să cuprindă titlul fiecărui

capitol cu paginile între care se află, anexele sunt şi ele cuprinse aici. Şi tabla de materii se alcătuieşte la sfârşitul lucrării sau în pagini tipărite.

După redactarea lucrării şi mai ales după dactilografierea ei autorul trebuie să facă o revizuire a ei, atât din punct de vedere stilistic, cât şi al conţinutului ştiinţific; se verifică aparatul critic, numele proprii, denumirile localităţilor, se uniformizează trimiterile şi prescurtările.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

ADĂNILOAIE, NICHITA. *Tehnica elaborării unei lucrări ştiinţifice de istorie*, în „Studii şi articole de istorie…, XXI, 1973, p. 69-76.

EDROIU, NICOLAE. *Introducere în istorie şi ştiinţele auxiliare ale istoriei*, Univ. „Babeş-Bolyai…, Cluj-Napoca, 1977, p. 216-221.

MACIU, VASILE. *Metode de cercetare în istorie*, în: „Forum…, 2, 1970, p. 31-42.

SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Îndrumări în cercetări istorice,* Bucureşti, 1943.

SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Metoda alcătuirii unui studiu de istorie*, în: RA. IX, 1967, nr. 1, p. 21-34.

EPIGRAFIA

Epigrafia este ştiinţa auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul (descifrarea şi interpretarea) inscripţiilor pe materiale dure: piatră, metal (plumb, bronz, aur, argint), oase, sidef, fildeş, lemn, piele, muşama, argilă, tencuială, sticlă, geme, camee, sigilii, inele (inscripţia de pe veriga inelelor), ponduri (greutăţi) şi chiar pe stânci (cum este, de exemplu, inscripţia lui Darius de la Behistun - localitate aflată azi în Iran), în limbile vorbite odinioară sau mai recente. Ea nu-şi limitează cercetarea numai la opere cu caracter solemn, cu conţinut juridic, religios, funerar, arhitectonic, ci studiază numeroase produse şi înscrisuri cum ar fi: cuvinte, litere izolate, semnături, nume proprii, formule, mărci de fabrică (oficina), nume de unităţi militare, scrierile trasate de mână pe monumente (grafitti). Apographele (copiile de inscripţii din manuscrise vechi) intră şi ele în sfera atenţiei acestei ştiinţe, precum şi în alcătuirea corpusurilor epigrafice.

„În mod curent se înţelege prin epigrafie acea ramură a cercetărilor istorice al cărei obiect în constituie studiul inscripţiilor greceşti şi latine…. În realitate, accepţia termenului este mai largă şi la ora actuală se vorbeşte de o epigrafie egipteană, sumeriană, hittită, etruscă, punică, micenianăetc.

Sunt socotite inscripţii tot ceea ce este scris prin procedee ca: săpat, desenat, pictat, incizat, brodat sau cusut.

Inscripţia este un document primar şi un martor direct la evenimente. Ne parvine fără intermediar, spre deosebire de operele istorice ale antichităţii transmise prin manuscrise recopiate de-a lungul secolelor. Prin permanentele descoperiri

de inscripţii, epigrafia împrospătează neîncetat câmpul de cercetare istorică.

Epigrafele „reprezintă cele mai elocvente şi obiective documente /.../ nu numai prin faptul că relativ numeroaselor inscripţii variate constituie unicate, piese exclusive, singulare, de caracter general sau local, dar şi fiindcă înscrisurile, oricât de scurte şi „laconice… ar fi sau ar părea să fie, „vorbesc… despre autorii şi mediul lor social-economic într-un mod mult mai circumstanţial, explicit, şi mai direct decât alte izvoare, evident mai mult decât cele nescrise…[1]. Scopul inscripţiei este acela ca anumite fapte care au fost socotite importante să fie făcute cunoscute atât contemporanilor, cât şi celor care vor urma.

Numele acestei discipline auxiliare a istoriei provine de la cuvintele greceşti *epi* = deasupra, pe; *grapho* = a scrie, a grava, a desena; *graphein* = scriere.

Istoria epigrafiei este foarte veche. Chiar Herodot (484-428 î.Hr.) a folosit inscripţiile templelor ca izvoare istorice pentru alcătuirea operei sale. El a fost urmat de cercetarea izvoarelor epigrafice şi arheologice de o serie de istorici greci şi romani.

În perioada medievală preocupările au continuat, remarcându-se în secolul al XVI-lea Conrad Peutinger (1465-1547) şi Martin Smet. Aceştia nu au depăşit faza recunoaşterii inscripţiilor ca izvor istoric şi folosirea lor ca atare.

Ca ştiinţă auxiliară a istoriei, epigrafia s-a constituit abia la începutul secolului al XIX-lea. August Boekh (1785-1867) şi Th. Mommsen (1817-1903) sunt consideraţi fondatorii ei. Încă din anul 1827, în studiile sale, A. Boekh arăta scopul şi necesitatea publicării corpusurilor de inscripţii greceşti. Tot el a definit epigrafia drept „arta

monumentelor literare care sunt scrise pe material durabil ca lemnul sau piatra…[2].

De remarcat că la iniţiativa lui August Boekh, Th. Mommsen şi Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff s-a început adunarea, studierea şi publicarea inscripţiilor antice. Astfel, din anul 1828 au început să apară volumele *Corpus Inscriptionum Graecarum,* înlocuit foarte curând cu colecţia *Inscriptiones graecae*. (Editate de Academia din Berlin).

Încă din 1847, eruditul istoric german Th. Mommsen a iniţiat, mai întâi sub formă de proiect, o lucrare istorică monumentală: *Corpus Inscriptionum Latinarum.* După un deceniu de demersuri stăruitoare, Academia din Berlin a acceptat acest Corpus de izvoare şi el va fi realizat şi editat de savantul german după câteva decenii de muncă asiduă. În cadrul sferei sale de cercetare s-a situat şi teritoriul Daciei romane, mai exact Transilvania[3], fiind preocupat mai întâi să cerceteze lucrările de specialitate, publicaţiile şi colecţiile de texte epigrafice transilvănene. După această etapă Mommsen a fost interesat să cunoască la faţa locului - de visu - inscripţiile latine din Transilvania, pregătindu-şi cu minuţiozitate (timp de 2 luni) călătoria sa în Transilvania. În acest scop a consultat pentru a doua oară lucrarea lui I. F. Neigebaur, *Alterthümer und Inscripten in Siebenbürgen,* - 1848. Apoi şi-a întocmit fişe şi note care să-l ajute la verificarea la faţa locului (in situ) a inscripţiilor romane publicate de Neigebaur.

S-a interesat la Berlin şi Viena şi despre alţi cercetători transilvăneni cu care putea colabora când va ajunge la faţa locului şi i-a fost recomandat G. D. Teutsch, cunoscut în cercurile ştiinţifice germane din perioada când îşi făcea studiile la Berlin (1837-1839). Cu acest mare

istoric transilvănean Th. Mommsen a întreţinut timp de 10 ani (1856-1866) o interesantă corespondenţă ştiinţifică. Tot prin intermediul său va intra în contact cu o serie de arheologi, istorici, colecţionari şi anticari din Transilvania (arheologul Michael Johann Ackner, colecţionarii Adam Varádi, Fr. Müller, Albert Bielts, Ludwig Reisenberger, Timotei Cipariu şi alţii).

Din corespondenţa Mommsen - Tetsch rezultă întreaga activitate ştiinţifică desfăşurată de istoricul german în Transilvania. La 23 septembrie 1859 a sosit la Cluj unde în câteva zile a cercetat cu multă atenţie toate textele epigrafice din colecţia J. Kémeny. De la Cluj a mers la castrul roman de lângă localitatea Ilişua (situată pe Someşul Mare). De aici a călătorit mai departe la Turda, comuna Luncani - Aiud, Blaj, Zlatna, Abrud, Roşia-Montana, Alba Iulia, Sibiu, Orăştie, Valea Haţegului, Deva, Micia (Veţel), Mintia şi Zam.

Desigur, întâlnirea cea mai importantă s-a petrecut la Sibiu unde îl aşteptau Teutsch şi alţi colaboratori ai acestuia şi unde a avut ocazia să vadă cea mai importantă colecţie transilvăneană de materiale arheologice a lui M. J. Acknner - piesele din Muzeul Brukenthal (monede, camee, pietre antice). De la Sibiu, a poposit câteva zile în comitatul Hunedoara, deosebit de bogat în vestigii antice şi unde a găsit pe teren inscripţiile latine care-l interesau şi pe care le-a descifrat. După părăsirea Transilvaniei, Th. Mommsen a continuat să corespondeze cu Teutsch şi cu alţi colecţionari, pentru identificarea unor localităţi transilvănene cu denumiri latine, sau alte piese. Astfel, în urma acestei colaborări a savantului german cu cercetătorii transilvăneni, Transilvania a fost cuprinsă în această operă fundamentală pentru

istoria Imperiului Roman - *Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. III, Berlin, 1862.

După contribuţia lui August Boekh şi Th. Mommsen, epigrafia s-a dezvoltat în toate ramurile sale. În foarte multe ţări europene a început o adevărată campanie publicitară a corpusurilor inscripţiilor antice (greceşti şi romane). Aceste mari colecţii au oferit material de cercetare pentru apariţia altor lucrări de interpretare. Astfel, în 1885 apăreau la Paris lucrările lui Solomon Reinach: *Traité d'épigraphie grecque* şi René Cahnat: *Cours d'épigraphie latine.* Acestea au pus bazele teoretice şi ştiinţifice ale epigrafiei.

În perioada interbelică şi după al doilea război mondial cercetările din domeniul epigrafiei s-au identificat atât prin publicarea de noi inscripţii, cât şi prin editarea a numeroase studii de teorie a acestei ştiinţe. Congresele internaţionale de la Paris, Viena, Cambridge, München au fost locul unor dezbateri importante ale problemelor de epigrafie. La Paris apare o publicaţie specializată: „Année Epigraphique".

Vestigiile romane din Dacia descoperite de-a lungul timpului în localităţile provinciei imperiale romane au stârnit interesul istoricilor români şi străini încă din perioada medievală. Astfel, primele preocupări epigrafice s-au semnalat pe teritoriul românesc din secolul al XVI-lea prin activitatea lui Ioan Mezerzius care a realizat prima culegere de inscripţii din Dacia.

În secolul al XVII-lea, Miron Costin (1633-1691) a fost primul care a menţionat în operele sale vestigii arheologice şi monumente epigrafice, fiind primul istoric care ne-a lăsat ştiri cu caracter epigrafic, folosind el însuşi inscripţiile ca izvor istoric[4]. Drumul deschis de acesta a fost continuat de fiul său Nicolae Costin (1660-1712), de

Dimitrie Cantemir (1673-1723) şi mai ales de stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716). Acesta din urmă a fost atras în mod deosebit de izvoarele arheologice şi epigrafice. De multe ori, în lucrările sale, a făcut referiri la „pietrele scrise epigramate….

Primele preocupări cu caracter ştiinţific în domeniul epigrafiei pe teritoriul românesc le datorăm unor călători străini din secolele XVI-XVIII care au transcris o serie de inscripţii antice şi medievale. Menţionăm dintre aceştia pe: Jacques Bongars, Georg Dousa, William Paget, Verancsics, Pičre Lescalopier, Stephanus Zamosius (Szamosközy), Bartholomeo Bassetti, Marco Bandini, Martin Opitz, inginerul topograf Massigli, secretarul lui Constantin Brâncoveanu - Anton Maria del Chiaro şi alţii[5]. În secolul al XVII-lea s-a început citirea şi copierea pisaniilor de la mănăstiri şi a unor piese tombale de către călugării cărturari, din rândul cărora s-a remarcat mitropolitul Dosoftei al Moldovei.

În secolul următor în Ţara Românească s-a alcătuit lucrarea intitulată *Cronologia tabelarae* (autorul neidentificat) care-şi propune să realizeze o bază cronologică sigură a Ţării Româneşti, sprijinindu-se pe o anchetă mai largă în domeniul inscripţiilor şi al hrisoavelor de pe teritoriul respectiv. Lucrarea, deosebit de valoroasă, este apreciată de epigrafişti drept „prima încercare largă şi sistematică de folosire a inscripţiilor medievale româneşti pentru întocmirea unei cronologii a istoriei naţionale….

În secolul al XIX-lea s-au făcut progrese remarcabile. Acum s-au desfăşurat o serie de periegheze pentru a se depista inscripţii antice şi medievale pe teritoriul românesc, una dintre sarcinile perioadei constituind-o strângerea inscripţiilor şi a altor înscrisuri cu caracter religios,

pentru a se putea realiza istoria celor mai importante monumente[6].

Exegeza inscripţiilor a făcut progrese deosebite către sfârşitul secolului XIX şi începutul celui următor. O contribuţie remarcabilă şi-au adus-o: episcopul Melchisedec (1823-1892), Grigore Tocilescu (1850-1909), Ioan Bogdan (1864-1919), Vasile Pârvan (1882-1927), Nicolae Iorga (1871-1940); mai apoi s-au remarcat Grigore Florescu (1892-1960), D. M. Pippidi (1905-1993), I. I. Russu (1911-1989), Popescu Emilian (n. 1928), ca să nu-i pomenim decât pe aceştia.

În ceea ce priveşte publicarea corpusurilor de inscripţii, trebuie menţionat colecţionarul de antichităţi Mihail Manolache Ghica, care, în 1842, avea în vedere publicarea unui corpus al inscripţiilor antice. Pe aceeaşi linie s-a situat Nicolae Bălcescu (1819-1852), George Bariţiu (1812-1893), A. T. Laurian (1810-1881). Cezar Bolliac (1813-1881), Ion Ionescu de la Brad (1813-1891), Al. Odobescu (1834-1895), Grigore Tocilescu (1850-1909). În 1904 Nicolae Iorga, văzând că Academia Română tergiversa publicarea volumelor de inscripţii, a pornit singur la alcătuirea unei culegeri: *Inscripţii din bisericile României.* Este una din cele mai valoare lucrări cuprinzând inscripţii feudale din Ţara Românească şi Moldova. La ora actuală, printre corpusurile de inscripţii deosebit de preţioase ale României, menţionăm: *Inscripţiile medievale ale României. Oraşul Bucureşti,* vol. I, (1395-1800), 1965: *Inscripţiile greceşti şi latine din sec. IV-XIII, descoperite în România,* publicate de Emilian Popescu, 1976; *Inscripţiile Daciei Romane,* vol. III, 1980; *Inscripţiile din Scythia Minor,* publicate de către D. M. Pippidi - 1983.

Epigrafia antică se ocupă cu totalitatea materialelor şi obiectelor scrise, imprimate, turnate

ce s-au păstrat şi transmis integral sau parţial din vechime.

Inscripţiile epocii antice se împart în două categorii, după conţinutul lor: 1) inscripţii cu conţinut administrativ şi juridic; 2) inscripţii cu caracter diferit.

Din prima grupă fac parte legile, contractele, listele de funcţionari, de consul de preoţi etc., însemnări cronologice, cronistice, metrologice. Celei de a doua grupe îi aparţin inscripţiile de pe morminte (epitafurile), diferite dedicaţii sacre (tituli sacri) de cinstire a unor persoane (honoris causa). Există o mare categorie de inscripţii de un gen mai special: poezia funerară (s-au descoperit cca. 5000 de astfel de poeme în limba greacă). O bogată categorie de inscripţii antice o constituie acele izvoare de mare interes istoric şi care nu au un echivalent în epigrafia modernă. Este vorba de legi şi decrete, tratate de pace, tratate de alianţă, fixând chiar solda trupelor care urmau să fie trimise, arbitraje în probleme litigioase, delimitări de frontiere, tarife prin care se stabileau preţurile maximale ale nor produse etc.

Inscripţiile antice se studiază sub două aspecte: a) textul latinesc şi grecesc ca produs şi formă lingvistică şi b) piesa arheologică în sine, cu acelaşi rost politic militar, social-economic.

În epoca medievală şi modernă, un loc important îl au inscripţiile de pe morminte (epitafurile), diferite dedicaţii sacre cu caracter religios, de cinstire a unor persoane, pisaniile de la biserici şi mănăstiri, inscripţiile cu caracter religios sau artistic de pe unelte, mărcile puse pe cărămizi sau pe diferite produse meşteşugăreşti, pe diferite ţesături, inele, însemnele de pe veselă, sau alte obiecte casnice etc.

Indiferent de etapa când s-au scris şi de conţinutul lor, caracteristica dominantă este aceea

că trebuie să fie foarte concise şi clare.
În epoca antică, cele mai vechi inscripţii se întâlnesc săpate în lemn ceruit, apoi în piatră şi marmură. Grecii şi romanii au scris în piatră de la dreapta la stânga, apoi s-a socotit mai potrivit să se scrie alternativ, un rând de la dreapta la stânga, următorul invers, scriere ce se numeşte *bustrophedon.* Sistemul a fost mult folosit în antichitate. Literele se aşezau fie în formă de coloană, unele sub altele, fie în formă paralelipipedică (cărămidă), fie în formă de coş, rândurile îngustându-se treptat. Dar se întâlnesc şi inscripţii pătrate sau triunghiulare (în formă de piramidă).

Deşi se scria cu litere capitale (mari, clare), lectura era dificilă deoarece se foloseau, în greaca antică şi medievală, o serie de prescurtări ale cuvintelor, precum şi accente. Treptat, prescurtările în scrierea inscripţiilor s-au generalizat în lumea romană şi au fost aceleaşi peste tot.

Printre problemele tehnice întâlnite în epigrafie menţionăm: legăturile (literele între ele) foarte variate, siglele şi abrevierile. Cuvintele nu erau scrise în întregime, scriindu-se numai prima literă (sigla) sau două sau mai multe litere de la începutul cuvântului. Accentele se foloseau pentru a înlesni o lectură corectă. În epigrafia greacă se întâlnesc trei accente: ascuţit (/), grav (\), circumflex (^); în epigrafia latină există două accente: ascuţit (/) şi circumflex (^) care arată dublarea literei.

În inscripţii, cuvintele se aşează după o anumită ordine care, o dată cunoscută, uşurează descifrarea inscripţiei. În perioada antică şi în cea medievală inscripţiile votive, religioase etc. ajung să fie formulate aproape la fel, ceea ce uşurează lectura acestora

Pentru o corectă lectură a inscripţiilor, epigrafistul trebuie să aibă în vedere timpul, limba şi caracterul scrisului, deoarece în fiecare limbă şi alfabet scrisul pe materiale dure a evoluat diferit. Tot epigrafia stabileşte şi autenticitatea, din punct de vedere grafic, a izvorului epigrafic.

Justa interpretare a izvoarelor epigrafice se află în strânsă legătură cu filologia, papirologia, paleografia şi numismatica. Un principiu important care trebuie respectat pentru o interpretare judicioasă a corpusurilor de inscripţii este acela de a respecta locul geografic unde ele au fost scrise. Corpusul epigrafic reconstituie viaţa unei regiuni, a unui oraş etc. O inscripţie izolată nu valorează nimic sau aproape nimic, ea căpătând sensul real numai în cadrul unei serii de inscripţii şi trebuind să fie încadrată într-o serie de inscripţii dintr-un anumit loc, epocă şi o anumită problemă. De aici a apărut necesitatea realizării corpusurilor de izvoare epigrafice care s-au alcătuit încă din secolul al XVI-lea. Dar publicarea cu caracter ştiinţific al acestor corpusuri, „restituirea…, astfel spus, a inscripţiilor a început abia în secolul al XIX-lea, prin activitatea lui Antoine-Jean Letronne. S-au distins apoi savanţii: germanul Dittenberger, austriacul Adolf Wilhelm, francezul Morice Holleaux.

Publicarea inscripţiilor trebuie să respecte anumite reguli. Când inscripţiile se află *in situ*, sau izolate, sau întregi sau în fragmentare, se arată această situaţie. Se descrie piesa în amănunţit ţinându-se seama de forma şi natura piesei, de înălţime, lăţime şi greutate, de crăpături, spărturi şi basoreliefuri; de înălţimea, lăţimea şi adâncimea literelor. Toate aceste amănunte se dau în nota de la începutul textului numită *lemă*.

Pentru a arăta lipsa începutului textului, a sfârşitului acestuia ori în mijloc a unei litere, se

folosesc anumite semne. Se completează abrevierile, se verifică corectându-se unele lecturi greşite în ediţiile anterioare, dacă acestea există.

Textul inscripţiilor se reproduce în caracterele originalului cu majuscule sau cursive. Se recomandă ca alături să se dea şi o transliteraţie, în minusculă, cu restabilirea textului şi a ortografiei. Publicarea inscripţiei pentru a fi utilă istoricilor trebuie să fie însoţită de comentariu critic.

Rezultatele obţinute în epigrafie, din punct de vedere al valorii, se situează pe planuri diferite, în funcţie de epoca istorică în care nu au fost create.

Izvorul epigrafic antic furnizează date deosebit de preţioase. Cele mai bogate relatări sunt de natură socială: istoria socială pentru unele perioade antice nu există decât în urma descifrării nenumăratelor inscripţii. Pe baza lor se poate studia istoria dreptului antic, se pot cunoaşte o serie de instituţii din cetăţile greceşti. Inscripţiile furnizează de asemenea relatări bogate privind viaţa religioasă. De multe ori epigrafia este unica sursă pentru cunoaşterea diferitelor culte indigene din Asia Mică, Siria, din Nordul Africii, Thracia, Spania, Gallia, Illiria, Noricum, precum şi pentru numeroase date referitoare la sentimentele religioase, referiri la o serie de miracole; inscripţiile cuprind uneori şi imnuri sau confesiuni cu caracter religios ale credincioşilor. Izvoarele epigrafice sunt generoase şi în ceea ce priveşte viaţa cotidiană din perioada antică. Spre exemplu, ele furnizează relatări despre viaţa din agora, celebrări de concursuri atletice, hipice, muzicale, numele câştigătorilor acestor întreceri sportive. Uneori din ele aflăm întreaga carieră a unor celebri muzicieni, a unor atleţi. Spectacolele de gladiatori şi de animale sălbatice sunt de asemenea cunoscute din inscripţii, iar din basoreliefurile lor se pot trage concluzii referitoare la tactica şi

armamentul folosit, la organizare etc. Pentru reconstituirea limbii şi a vocabularului antic inscripţiile pot furniza de asemenea un bogat material de cercetare.

În epocile ulterioare, inscripţiile au de cele mai multe ori un caracter privat şi deci numai în mod indirect pot sluji la elucidarea anumitor probleme majore ale istoriei. Cele mai multe dintre ele au caracter religios (pisanii, pietre tombale, inscripţii pe cruci de lemn, de piatră, pe ţesături destinate vieţii religioase). Prea puţine au un caracter militar sau laic.

Prin urmare, prin natura lor, inscripţiile epocii feudale nu pot furniza date compatibile, în importanţă, cu cele pe care ni le înlesnesc izvoarele narative şi cele diplomatice. Dar prin caracterul obiectiv al izvoarelor epigrafice precizia lor este mai mare. Inscripţiile ne pun la îndemână în genere mai sigure decât ale altor izvoare contemporane, atât sub raport cronologic, cât şi sub acela al materialului faptic şi al detaliilor pe care le înfăţişează. Inscripţiile medievale sunt redactate mai puţin cu un scop anume, cum este cazul izvoarelor scrise, de aici rezultând veridicitatea ştirilor furnizate şi valoarea izvorului. Ele devin astfel o sursă preţioasă de informare în domeniul arheologiei şi artei medievale prin datele pe care le furnizează asupra constructorilor, meşterilor, decoratorilor şi diferiţilor lucrători în domeniul ,,artelor minore….

De asemenea, ele furnizează informaţii preţioase privind ridicarea unor construcţii şi monumente cu caracter laic sau religios, civile sau militare, constituind uneori o sursă de neînlocuit pentru istoria locală a oraşelor, târgurilor, a unor sate chiar. De asemenea, cantitatea mare de antroponime, toponime şi hidronime pe care le conţin inscripţiile funerare, cele votive, pisaniile,

pomelnicile şi grafitele reprezintă un material deosebit de valoros pentru istorici. Evenimentele de interes politic şi militar se găsesc înscrise în inscripţiile medievale, putându-se completa ştirile din izvoarele scrise (şi în epoca medievală), iar uneori izvorul epigrafic poate fi chiar singura sursă de informare şi de clasificare într-o anumită problemă.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Dicţionar de istorie veche a României (Paleolitic - sec. X), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 257 - 258.

EDROIU, NICOLAE, *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj - Napoca, Tipografia Univ. „Babeş - Bolyai…, 1992, p. 43 - 51.

Einguhrung in das Studium der Geschichte, herausgegeben von Walter Eckermann und Hubert Mohr, Berlin. 1966, p. 465 - 466.

GORDON, A. E. *Illustrated introduction in Latin Epigraphy,* London, 1983.

Inscripţiile antice din Dacia şi Schthia Minor, colecţie îngrijită de D. M. Pippidi şi I.I. Russu, seria prima - *Inscripţiile Daciei Romane,* vol. I adunate, însoţite de comentarii şi indice, trad. în româneşte de Ioan I, Russu, Bucureşti, E. A., 1975, Prefaţă de St. Pascu; vol. II trad. în româneşte şi comentarii de Grig. Florescu şi Constantin C. I. Russu şi alţii, Bucureşti, 1977; vol. III/2, adunate, comentarii, indice de Ioan I. Russu, Bucureşti, 1980; *Inscripţiile din Scythia Minor*, vol. I, culese, traduse, comentarii, indici, M. Pippidi, Bucureşti E. A., 1983 (seria a 2-a); vol. II, trand, comentarii de Iorgu Stoian, indici de Alex. Suceveanu, Bucureşti, E. A., 1987.

Inscripţiile medievale ale României. Oraşul Bucureşti, vol. I (1395 - 1800) de Al. Elian, C. Bălan, N. Ciucă, O. Diaconescu, Bucureşti, 1965. *Introducere.*

IORGA, NICOLAE, *Inscripţii în bisericile României,* I - II, Bucureşti, 1905 - 1908.

L'Histoire et ses méthodes, sous la direction de Charles Samaran, Bruges, 1961, p. 455 - 497.

PIPPIDI, ANDREI, *Vechi epigrafi şi anticari în Ţările Române.* În „Studii Clasice…, IX, 1969, p. 279 - 301.

PIPPIDI, ANDREI, *Alţi anticari şi epigrafişti români din secolul al XIX-lea; de la Kogălniceanu la Bălcescu.* În „Studii Clasice…, 1970, XII, p. 241 - 246.

PIPPIDI, D. M., *Inscripţiile din Scytia Minor,* Bucureşti, 1983. *Introducere.*

POPESCU, EMILIAN, *Inscripţiile greceşti şi latine sec. IV - XVIII, descoperite în România*, Bucureşti, 1976.

SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Curs de ştiinţe auxiliare,* dactilografiat, 1958 - 1959, p. 103 - 110.

Planşa 1. Donariumul de la Biertan (j. Sibiu) sec. al IV-lea d. Hr.

BIBLIOLOGIA

Bibliologia, fostă ştiinţă auxiliară a istoriei dar în prezent,
disciplină independentă, care se ocupă de carte şi de munca în bibliotecă. Prin bibliologie se înţelege „studiul metodic, ştiinţific a tot ceea ce priveşte scrisul de mână sau tipar, pe hârtie sau pe alt material, deci orice vehicul al gândirii prezentat mai adesea sub forma cărţii, de la fabricarea şi condiţiile ei materiale şi până la viaţa ei ca factor cultural, cu imensa ei influenţă asupra individului şi a societăţii…[32]. Prin urmare, obiectul acestei ştiinţe include: istoricul scrisului, suportul său, instrumentele de scris, tehnica tiparului, fabricarea, legatul şi ilustrarea cărţii, punerea ei în circulaţie, publicaţiile bibliografice, organizarea bibliotecilor, cataloagele.

Cuvintele bibliologie şi bibliotecă îşi au originea în limba greacă veche: *biblon* = carte; *logos* = vorbire, tratare; théké = dulap, loc de păstrare a cărţilor. Deci bibliotecă înseamnă loc de păstrare a cărţii. Spre sfârşitul Evului Mediu, în concepţia umanistă biblioteca reprezenta triada: loc, dulap, cărţi[33]; ea era un muzeu de carte, un depozit de valori spirituale.

Ca deţinător a tezaurului de cunoştinţe şi ca centre de difuzare ale acestora, bibliotecile sunt verigi ale culturii în oricare timp şi societate.

Părţile componente ale acestei discipline sunt:

I. *Istoria cărţilor şi a bibliotecilor* de la începuturi până la epoca contemporană. Aici sunt incluse şi problemele legate de istoria scrisului, a materialului de scris, tiparul, ilustrarea cărţilor,

precum şi istoricul bibliotecilor şi rolul lor în viaţa socială şi culturală a popoarelor.

II. *Bibliografia* se ocupă cu descrierea cărţilor spre a alcătui repertorii sau cataloage de cărţi.

III. *Biblioteconomia* se preocupă de organizarea, catalogarea, clasificarea şi funcţionarea bibliotecilor, inclusiv orientarea de carte, propaganda de carte, completarea şi organizarea fondului bibliotecilor, conservarea cărţilor.

IV. *Bibliotecografia* se ocupă cu descrierea bibliotecilor din punct de vedere istoric, statistic, al construcţiei, al instalaţiilor, al îngrijirii localurilor lor*.

* Domeniu care nu intră în preocupările noastre.

Bibliologia a devenit o ştiinţă în adevăratul înţeles al cuvântului la începutul secolului al XIX-lea. Tot atunci, francezul Gabriel Peignot punea în circulaţie, pentru prima oară, termenul de *bibliologie.*

Un rol deosebit de important pentru dezvoltarea studiilor bibliologice în România l-a jucat Societatea Academică Română (1867), societate devenită apoi Academia Română (1879).

În aceeaşi perioadă, când se punea bazele acestei discipline în principalele ţări europene, în Principatele Române apăreau lucrări sistematizate referitoare la tipografii, la cărţi, biblioteci, bibliografii. S-au remarcat în domeniul bibliologiei, cu toate subramurile sale, din secolul XIX şi până astăzi: Gh. Asachi, (1788 - 1869), Heliade Rădulescu (1802 - 1872), Timotei Cipariu (1805 - 1887), George Bariţiu (1812 - 1893), B. P. Haşdeu (1838 - 1907), Aug. Treboniu Laurian

(1810 - 1881), Ioan Bianu (1856 - 1935), Nerva Hodoş (1869 - 1913), Ilarie Chendi (1838 - 1913), Al. Sadi - Ionescu (1873 - 1926), Oct. Schiau, Corneliu Dima - Drăgan (1936 - 1986), Barbu Teodorescu, Nicolae Georgescu Tistu (1894 - 1972), Dan Simonescu (1902 - 1992), Gabriel Strempel (n. 1926).

Biblioteca Academiei a polarizat în jurul său importante personalităţi ale biblioteconomiei româneşti fiind nu numai ,,loc de depozitare a cărţilor… ci şi un important for ştiinţific şi cultural naţional, rol ce îl joacă şi în prezent.

Bibliologia, în înţelesul de disciplină care înglobează şi sistematizează toate cunoştinţele referitoare la carte, a constituit obiectul unor congrese internaţionale încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

În 1895 s-a organizat prima Conferinţă internaţională de bibliografie la Bruxelles. Cu această ocazie s-a hotărât crearea unui Repertoriu Bibliografic Universal şi s-a fondat Institutul Internaţional de Bibliografie cu sediul la Bruxelles, care funcţionează şi astăzi, cu scopul de a realiza repertoriul menţionat. Planul era şi mai vast: crearea unui muzeu al cărţii şi al materialelor documentare, crearea unei Uniuni a asociaţiilor internaţionale, crearea la Palatul mondial din Bruxelles a unei Cetăţi intelectuale internaţionale.

În cadrul centrului de la Bruxelles un rol, deosebit l-a jucat Paul Otlet, căruia i-a revenit şi meritul de a califica disciplinele care se ocupau cu studiul cărţii drept ,,ştiinţe bibliologice….

După înfiinţarea Societăţii Naţiunilor (1919) s-a creat pe lângă ea o Comisie internaţională de Cooperaţie Intelectuală (1922) căreia i s-a adăugat ca organ de colaborare tehnică un Institut de Cooperaţie Intelectuală. Geneva, Paris şi Bruxelles au devenit de la începutul secolului XX până astăzi

principalele centre cu preocupări bibliologice ale Europei.

Printre membrii Comisiei create în 1922 la Geneva se aflau oameni de înaltă cultură, filozofi, savanţi: H. Bergson. A. Einstein, H. Lorentz, Marie Curie, precum şi tehnicieni în probleme de bibliotecă precum Marcel Godet.

În a doua jumătate a secolului nostru, bibliologia şi ramurile ei au înregistrat progrese deosebite odată cu creşterea uriaşă a volumului de informaţie, recurgându-se şi în cadrul acestei ştiinţe la cele mai moderne metode de lucru cu cartea. ca disciplină de învăţământ, bibliologia a fost introdusă mai întâi la École des Chartes, apoi la Universitatea din Göttingen, preluată ulterior de celelalte mari centre universitare europene.

În România primul curs de bibliologie s-a predat la Universitatea din Cluj în 1932, curs susţinut de renumitul bibliolog Ioachim Crăciun[34].

I. Istoria cărţii şi a bibliotecilor

Această parte componentă a bibliologiei, începe cu istoria scrisului. Scrierea, una din marile invenţii ale omenirii, constă din reprezentarea prin semne convenţionale a gândirii umane[35]. Scrisul a apărut treptat, în mai multe focare de civilizaţie, sub forme variate în timp şi în spaţiu, ca urmare a necesităţii de comunicare între grupurile umane.

De-a lungul timpului scrierea a trecut prin trei mari stadii de dezvoltare:

1. Scrierea sintetică (ideogramatică)
2. Scrierea analitică (de cuvinte)
3. Scrierea fonetică (alfabetică)

1. *Scrierea sintetică (ideogramatică)* redă prin simbol o idee, un obiect sau un gând, sensul acestora.

Primele manifestări ale unui limbaj concretizat l-au constituit picturile rupestre din paleolitic ale căror imagini sunt pline de conţinut magic. Este vorba de amprentele mâinilor, de semne geometrice, cercuri, discuri solare, spirale, meandre, crăbii chiar, de diferite animale, toate pictate sau scrijelite pe pereţii peşterilor sau în piatră - pietroglifele. Treptat, aceste imagini devin tot mai schematizate, tinzând către simboluri, către semne.

Inscripţii ideografice se mai pot găsi şi în zilele noastre la aborigenii din America de Nord, la eschimoşi, la unele comunităţi din Oceania şi din Africa.

Gesticulaţia însoţită de diverse zgomote şi semnale (prin fum, prin foc), de mesaje prin obiecte semnificative şi simbolice, sunt considerate încercări de a crea limbaje convenţionale şi aparţin acestei prime etape a scrierii.

Un loc aparte îl ocupă sistemele scrierii prin intermediul nodurilor (Quippu). Quippus-ul incaşilor era compus dintr-o sfoară principală de care de înnodau alte sfori mai subţiri, de lungimi şi culori diferite. Acestea se legau între ele sau aveau noduri de-a lungul lor, realizându-se un anumit număr de combinaţii către care serveau la transmiterea mesajelor şi la anumite calcule. Această scriere nu a fost încă descifrată[36].

În aceeaşi ordine de idei merită a fi menţionat şi sistemul vampun[37] ale indigenilor din America de Nord. Acestea erau alcătuite din sfori pe care se înşirau mici discuri din scoici colorate. Culorile aveau un sens precis: roşu însemna război, alb - pace, noroc, negru - duşmănie, pericol.

Un pas înainte s-a făcut şi când s-a început înşirarea de imagini, schematizându-se semnele şi personajele şi sugerându-se desfăşurarea unui eveniment.

Trecerea la faza următoare a scrierii, la cea analitică, s-a făcut printr-una intermediară, realizată de scrierea civilizaţiilor maya şi aztecă. Acestea nu sunt descifrate în întregime, deşi limba maya este cunoscută prin transcrierile latine posterioare cuceririi Americii şi prin idiomurilor indigenilor actuali. Nu s-a putut preciza dacă este vorba de o scriere de idei, de cuvinte sau fonetică.

Din scrierea aztecă s-au păstrat mai bine conservate multe manuscrise târzii scrise pe piele de cerb, pe hârtie, pe ţesături de bumbac, cu „desene convenţionale şi comentarii în semne figurative ce trebuie citite, în parte fonetic[38]...

2. *Scrierea analitică (de cuvinte)* notează o idee sau o silabă.

Cele mai vechi scrieri din această categorie sunt

cele sumeriene,
egiptene şi chineze[39].

În cadrul scrierilor sumeriene un loc important îl ocupă cea cuneiformă, descifrată din secolul al XIX-lea de filosoful german Georg Grotefend şi de savantul englez Henry Rawlinson[40].

Această scriere este constituită din „semne…, combinaţii de pene „imprimate în plăci de argilă proaspătă cu vergele de lemn, terminate în triedru[41] (Δ). De obicei se folosea o ramură de trestie şlefuită la un capăt iar celălalt se ţinea în pumn. Lujerul de trestie astfel pregătit lăsa în lut o urmă în formă de pană sau de cui, de unde denumirea de scriere cuneiformă (în lat. *cuneus, i* = cui, pană de despicat lemne, unghi ascuţit).

După scriere, tăbliţa se ardea în cuptor asigurând textului o rezistenţă deosebită[42]. Scrierea cuneiformă a cunoscut o largă răspândire în Orient şi s-a menţinut un timp destul de mare (3500 î.Hr. - 100 î.Hr.) comparativ cu soarta altor scrieri.

Scrierea cuneiformă avea semne în special din linii orizontale, verticale şi oblice. Rotunde foarte puţine. Folosirea pentru prima oară a acestei scrieri a fost atribuită sumerienilor de la care au preluat-o babilonienii, asirienii şi perşii.

Scrierea egipteană reprezenta prin desene, deosebit de semnificative, obiectele pe care le desemnau cuvintele. Ea nota fie o idee, fie o silabă. Termenul de scriere hieroglifă provine de la cuvintele greceşti: *hieros* = sfânt şi *gliphein* = a grava, a sculpta.

Se disting trei tipuri descriere egipteană: a) hieroglifă, care era scrierea monumentală, cu litere săpate pe monumente; b) hieratică - de uz curent, cursivă, trasată cu calamul în cerneală roşie sau neagră, pe piele, ţesături, papirus; c) demotică - o

scriere hieroglifică simplificată (în gr. demos = popor) folosită la notarea textelor administrative şi literare[43].

Scrierea egipteană a fost descifrată după 23 de ani de cercetări, în 1822, de François Champollion, prin intermediul celebrei pietre de bazalt negru, bilingvă: egipteană (hieroglifă, demotică) şi greacă descoperită în 1799 la Rosette[44] (Egipt).

În 1803 François Champollion s-a ocupat de descifrarea scrierii egiptene lăsându-ne în lucrarea (rămasă neterminată). *Principii generale ale scrierii sacre egiptene.* Acesta a intuit un principiu de bază al hieroglifelor şi anume faptul că ele se citesc asemenea unui rebus şi a stabilit anumite reguli de citire: hieroglifele se citesc de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga sau de sus în jos.

Ca regulă generală, începutul frazei este indicat de primul desen reprezentând o persoană, un animal, sau o pasăre. Aceste fiinţe au întotdeauna capul îndreptat spre începutul textului. Cuvintele abstracte se redau prin transformarea semnului - imagine în semn - sunet. Spre exemplu, pentru a sugera adjectivul „vâscos… scribul desena o crenguţă de vâsc alături de imaginea unui os. Scribul nu aşeza semnele unele după altele, ci le grupa câte două sau câte trei în scopul realizării unei estetici deosebite a textului care trebuia reprezentat.

Fr. Champollion nu numai că a descifrat scrierea egipteană (1822) dar a fost socotit şi întemeietorul unei noi ştiinţe: egiptologia.

Ca material de scris s-a folosit papirusul[45] (Cyperus papyrus, o plantă ce creşte în Delta Nilului, Africa Centrală şi Malta), iar ca unealtă s-a folosit un fel de pensulă al cărei corp era făcut dintr-un beţişor de trestie ascuţit la vârf. Scribii aveau după ureche câteva astfel de pensule, iar în

faţă o paletă cu două mici călimări cu cerneală neagră şi roşie. Cerneala roşie se folosea pentru a se atenţiona asupra pasajelor mai importante, obicei ce va fi preluat de romani şi perpetuat în Evul Mediu şi epoca modernă.

Scrierea chineză era constituită din mileniul II î.Hr. în liniile sale generale, după cum o dovedesc inscripţiile pe piatră, bronz şi manuscrisele de pe lamele de bambus. Avea un duct masiv. Iniţial se scria prin gravare, apoi s-a introdus cerneala şi pensula (în jurul anilor 200 î.Hr. - 100 î.Hr.) modificându-se forma caracterelor. S-a scris pe oase, pe scoici, pe piatră, lame de bambus şi pe un material inventat în China, pe hârtie.

Hârtia a fost inventată de chinezi în anii 104 - 105 d.Hr. din fire de mătase şi bambus. Abia în 610 d.Hr. prin intermediul coreenilor, secretul a ajuns la japonezi. peste alte două secole îl vor afla arabii de la care va fi transmis în Europa în jurul anului 1000[46].

Limba chineză monosilabică era foarte potrivită pentru notarea cuvânt cu cuvânt. Regulile caligrafice se respectau cu stricteţe pentru a se evita confuziile între cele 50.000 de caractere ce se puteau întrebuinţa în scriere, reduse apoi la 8000 pentru uzul curent. Fiecare caracter se înscria într-un pătrat care se aşeza în coloane, de sus în jos, din partea dreaptă.

3. *Scrierea fonetică (alfabetică)* este aceea în care fiecărui sunet îi corespunde un semn. Cele mai vechi inscripţii cu acest tip de scriere sunt cele de pe muntele Sinai (Egipt) descoperite în 1905, urmate apoi de cele feniciene.

Ebraica pătrată, numită astfel datorită formei sale, apare în secolul II î.Hr. Din secolul următor datează celebrele manuscrise pe suluri de piele de la Marea Moartă. De atunci această scriere a servit

la copierea manuscriselor religioase, păstrându-se neschimbată până astăzi, deoarece când s-a creat statul Israel (1949) a devenit scriere naţională. Alfabetul ebraic conţine 22 de litere.

Scrierea arabă este una dintre cele mai răspândite scrieri fonetice, la ora actuală, după cea latină. De la început s-au dezvoltat două tipuri de scriere:

a) cufica, monumentala, unghiulară, dreaptă, trasată cu ajutorul dăltiţei în piatră;

b) naskhi, de uz curent, trasată cu calamul pe papirus, hârtie, foaie de palmier. Din ea au derivat toate scrierile arabe moderne.

Scrierea feniciană se formase definitiv în jurul anului 1200 î.Hr. atât în ceea ce priveşte sistemul de notare consonantică, cât şi în forma celor 22 de semne, trasate liniar de la stânga la dreapta. Această scriere feniciană arhaică, respectiv ordinea, numele şi forma caracterelor alfabetului său, s-a răspândit rapid, devenind baza tuturor scrierilor arabe.

Grecii au preluat această scriere şi au adaptat-o limbii lor în jurul anului 1000 î.Hr. Alfabetul grec clasic denumit şi ,,ionic… s-a constituit definitiv în jurul anului 500 î.Hr. din 24 de litere (vocale şi consoane).

Din epoca elenistică au apărut diferite feluri de scriere:

a) unciala greacă - era scrierea copiştilor, caligrafiată cu caractere rotunjite;

b) cursiva greacă - era mai simplificată şi mai rapidă, cu caractere legate între ele;

c) scrierea de cancelarie era aceea folosită de romani în Egipt;

d) minuscula greacă (sec. VIII), folosită în locul uncialei şi care a fost scrierea copiştilor bizantini.

Din alfabetul grecesc a derivat alfabetul glagolitic al slavilor, alcătuit din 40 de semne de către călugării Chiril (827 - 869) şi Metodie (815 - 855) în anul 863. Oamenii de ştiinţă au apreciat acest alfabet drept „un model inegalabil în istoria marilor alfabete europene; el este rezultatul perceperii neobişnuit de fine de către autorii săi a sistemului fonetic al limbii (...) literare făurită de aceeaşi învăţaţi şi denumită slava - veche…[47]. Va fi depăşit de alfabetul chirilic, creat de discipolii celor doi călugări şi numit astfel în memoria lor[48]. Alfabetul chirilic are la bază scrierea majusculă greacă la care s-au adăugat unele litere din alfabetul glagolitic. Cuprinde 43 de slove în aceeaşi ordine ca cea din alfabetul grecesc.

Popoarele de limbă slabă care la creştinare au trecut la ortodoxism au folosit şi folosesc şi în prezent acest alfabet slav. Cele care s-au creştinat în ritul catolic au preluat limba şi alfabetul latin, mai întâi pentru oficierea slujbei religioase şi apoi pentru a o folosi în cancelariile puterii centrale.

Pentru Ţările Române, cu excepţia Transilvaniei, care a intrat sub influenţa cancelariei de limbă latină, alfabetul chirilic a fost preluat odată cu înfiinţarea mitropoliilor şi a cancelariilor domneşti şi utilizat mai bine de 900 de ani[49], dar adaptat necesităţilor fonetice unei limbi latine, respectiv limbii române.

Cu caractere chirilice s-a scris pe materiale foarte variate: piatră (pisaniile), tencuială, lemn, metal, sticlă, ţesături, tăbliţe cerate (panachide) [50], pergament, hârtie. Pentru scris s-au folosit cernelurile pe bază de substanţe vegetale extrase din frunze, fructe, scoarţă de arbori şi unele substanţe chimice: funingine amestecată cu ulei vegetal şi cu alcool (ţuică). Se întrebuinţau

următoarele culori de cerneală: brună, neagră, verde, galbenă, roşie (chinovarul).

S-a scris cu pene[51] de gâscă, curcă, găină, barză. Peniţa de metal, deşi fusese utilizată încă din antichitate, s-a folosit din nou abia în secolul XIX. Printre alte unelte de scris folosite menţionăm: cuţitul, care servea la ascuţirea penei, la răzuitul greşelilor de pe pergament, pensula (când se scria cu aur lichid şi cu chinovar gros), linia, haragul şi silcea (o sulă de dimensiuni mici cu care se linia suportul de scris).

Varianta chalcidică a alfabetului grec a fost preluată de romani şi adaptată necesităţii limbii acestora în secolul VII î.e.n.

Scrierea romană era deplin constituită în secolul al III-lea î.Hr. Curând, alfabetul latin a devenit o scriere universală. Scrierea cu alfabet latin „cuprinde mai multe perioade, în funcţie de caracterul scrisului şi de condiţiile istorice:

1) Perioada scrierii romane (sec. VI î.Hr. - VI d.Hr.);

2) Perioada scrierilor regionale (sec. VI - IX);

3) Perioada scrierii caroligiene (sec. IX - XII);

4) Perioada scrierii gotice (sec. XII - XV);

5) Perioada scrierii umaniste (sec. XV - XVII);

6) Perioada scrierii moderne (din secolul al XVII-lea)…[52].

Romanii au folosit întâi numai majusculele, literele numite „capitale - romane…, iar scrierea s-a numit capitală romană sau monumentală; era utilizată pentru scrierea pe piatră şi pe metal. Pe papirus şi pe pergament s-a scris cu majuscule cursive şi cu scriere uncială şi semiuncială[53].

Scrierea uncială avea litere majuscule rotunjite, derivate din literele romane capitale.

Semiunciala era caligrafică, se caracterizează prin apropierea literelor, înclinare uşoară spre dreapta.

Scrisului cursiv îi este caracteristic legătura dintre litere, prescurtările şi dimensiunea redusă a literelor. Era o scriere continuă şi rapidă. Din această scriere a derivat minuscula diplomatică sau cursiva umaniştilor, care a dat scrierea obişnuită din zilele noastre cu alfabet latin.

În final, câteva cuvinte despre principalele suporturi grafice care s-au utilizat de-a lungul timpului. Ele ar fi următoarele[54]:

Scoarţa de copac sau miezul de lemn. Pe acesta se putea scrie fie pe lemnul crud, fie după ce a fost acoperit în prealabil cu un strat de ceară. În acest din urmă caz se scrie cu stilul, un instrument ascuţit la un capăt şi plat la celălalt; se foloseau şi tăbliţe duble, legate între ele printr-un sistem de balamale pentru care se folosea şi termenul de codex. Apoi acest termen s-a folosit şi pentru volumele (pachetele de coli) din papirus şi pergament.

Argila, preparată în maniera unei paste aşezate sub forma unei plăci. pe ele scria cu vergele de lemn sau de trestie, terminate în triedru (D), rezistente, lăsând urme de forma unei pene sau a unui cui, de unde şi denumirea de scriere cuneiformă (lat.: *cuneus,* i = cui, pană de despicat lemne, unghi ascuţit).

Piatra, din diverse roci, pe care s-a putut scrie folosindu-se dalta.

Metalul, mai ales aurul şi argintul, dar şi bronzul şi fierul, a fost folosit ca suport grafic din epoca antică până în zilele noastre.

Papirusul a constituit unul din cele mai utilizate suporturi de scris. Papirusul creştea din abundenţă în regiunile mlăştinoase ale Deltei Nilului, încât a devenit simbolul acestei regiuni. Planta (Cyperus papyrus) are aspectul unei trestii fără frunze, înaltă de la 2 până la 4 m. La fabricarea papirusului servea numai partea îngropată a plantei, lungă de 30 - 40 cm. Acest fragment al tijei fibroase, de grosimea unui braţ, după ce era jupuit de coajă, era separat în lamele subţiri, aşezate în straturi suprapuse, orizontale şi verticale, puse la presare. Lamele aderau perfect, prin uscare se autoîncălzeau în sucul propriu, formând o reţea subţire. Aceasta, după netezire şi uscare, forma un suport de scris[55]. Uneori, pentru a i se spori rezistenţa, era consolidată cu o pânză de in. Foile de papirus de lipeau cap la cap şi formau un sul. Lungimea medie a unui sul de papirus era de 10 m, iar lăţimea de 30 cm. Papirusul a fost utilizat de egipteni pentru scriere din anul 3000 î.Hr. şi până în secolul IX d.Hr.

Fabricarea sa a fost, un „monopol… de stat, monopol pe care romanii, bizantinii şi arabii l-au menţinut cu stricteţe. Cel mai bun papirus era cel fabricat la Alexandria. La Roma se aflau ateliere specializate în finisarea papirusului brut.

Pergamentul se făcea din piei de animale: oi, capre, viţei, iepuri şi chiar din pieile mieilor nenăscuţi (cel mai fin pergament) după o laborioasă muncă de tabăcire. Cel mai important centru de prelucrare s-a aflat în oraşul Pergam din Asia Mică. Romanii numeau acest suport de scris *membrana* sau *charta pergamena,* în amintirea acestei cetăţi.

Când pergamentul era făcut din piele de viţel purta denumirea de *vellum.* La fel şi pentru cel făcut din piele de miel sau ied nenăscut. Vellum-ul era un pergament foarte fin, de foarte bună calitate

dar foarte scump. Termenul există şi astăzi: hârtie velină.

După sacrificarea animalului şi jupuirea pielii urma spălarea şi introducerea acesteia în apă de var. În obţinerea unui pergament de bună calitate era important ca pielea să fie ţinută un timp mai îndelungat în soluţia de tăbăcit. urma apoi întinderea pe o ramă de lemn pentru a se usca şi pentru a se finisa suprafaţa de scriere. Această operaţie a variat de la perioadă la perioadă, folosindu-se: piatra ponce sub formă de pudră sau pastă, săruri de aluminiu, cantităţi mici de taniu, vegetale, pastă de var, albuş de ou amestecat cu făină sau cu var stins.

În urma prelucrării se putea scrie pe ambele feţe. O reţeta specială avea pergamentul transparent utilizat ca material decorativ, suport pentru miniaturi şi ca material de îmbrăcat cărţile.

Pergamentul putea fi şi reutilizat în urma răzuirii textului vechi. Pergamentul rescris se numeşte *palimpsest* sau *rescript*; la el se pot citi ambele texte folosindu-se tehnicile moderne de descifrare a scrierii.

Hârtia constituie suportul de scriere cu cea mai îndelungată şi largă folosire. Acest material a fost preparat prima dată în China, în anii 104 - 105 d.Hr. După aceea, tehnica de fabricare a hârtiei s-a răspândit în Japonia (600 d.Hr.). În sec. VIII arabii preiau secretul fabricării şi-l răspândesc în Europa islamică, în secolele următoare. În sec. XII Spania şi Italia fabricau hârtie. Din secolul al XII-lea meşteşugul s-a răspândit în toată Europa continentală şi în Anglia.

Hârtia se produce din diferite tipuri de fibre încleiate în formă de coli (frunze de dud, in, cânepă, bumbac, cârpe recuperate). Până în secolul al XVII-lea, tehnica de preparare era aceea

manuală, singurul utilaj era moara de măcinat fibrele (mori de hârtie).

În cadrul tehnicii de preparare se efectuau operaţiunile: procurarea fibrelor, spălarea, defibrarea cârpelor cu apă până la obţinerea unei paste omogene, turnarea acesteia pe o sită de pânză întinsă pe o ramă, introducerea colii într-o soluţie de amidon sau gelatină, uscarea pe sârmă prin atârnare cu cleşti, netezirea colilor.

Din secolul al XVII-lea s-au aplicat tehnologiile moderne: maşina de produs hârtie, încleierea pe bază de alaun, înlocuirea cârpelor cu pasta de lemn măcinat. Transparenţa hârtiei s-a obţinut prin prelungirea timpului de măcinare până la dezintegrarea completă a fibrelor celulozice şi obţinerea unei paste gelatinoase. S-a putut realiza astfel hârtia pergament, pergamentul vegetal şi hârtia de calc.

Pentru scrierea pe aceşti suporţi grafici s-au folosit diferite materiale colorate, dintre care cele mai importante sunt cernelurile, clasificate după:

1. Durabilitatea în timp: a) cerneluri stabile care posedă o bună rezistenţă faţă de factorii de mediu şi un caracter neutru în raport cu suportul grafic pe care sunt aplicate; b) cernelurile instabile care au suferit în timp modificări ale culorii sau determină modificări asupra suportului grafic.

2. Culoare: a) cerneluri negre care au ca pigment de bază carbonul; b) cerneluri colorate - foarte variate; c) cerneluri invizibile a căror scriere se poate citi în condiţii speciale termice, luminoase, chimice etc.

3. Procedura de aplicare pe suport: a) cerneluri caligrafice folosite la manuscrise: b) cerneluri de tipar folosite în tipografii şi alte procedee de multiplicare; c) cerneluri şi paste de pictură folosite, pentru lucrări de artă.

În limba latină se scria cu pana sau cu condeiul de trestie cu cerneală neagră, roşie, verde. Se mai folosea şi pensula pentru scrierea cu cerneală din praf de aur sau pentru executarea iniţialelor şi a miniaturilor. Cerneala se prepara din gogoşi de ristic, acid sulfuric, oţet sau bere.

Cele mai vechi cărţi pot fi socotite tăbliţele cuneiforme din argilă arsă din Mesopotamia şi sulurile de papirus din Egipt. Tăbliţele erau în general dreptunghiulare, de dimensiuni variate până în 37 cm lungime. Când a apărut necesitatea scrierii şi pe a doua tăbliţă a apărut şi cartea. Textele comerciale se scriau pe tăbliţe rotunde.

Cartea antichităţii, în forma ei clasică, era scrisă pe piele de animale sau papirus şi avea forma de rulou sau de sul; se numea volumen (*volumen, inis* = înfăşurare, încolăcire, mişcare circulară). Banda de papirus era înfăşurată în jurul unui băţ de lemn, os, fildeş etc., care se numea şi „ombilic…. În Evul Mediu, s-au mai folosit rulourile de pergament şi hârtie, dar în cea mai mică măsură. Foile de pergament sau de papirus, mai subţiri se puteau lega mai multe la un loc, rezultând codex-ul (sec. IV - V d.Hr.), strămoşul cărţii contemporane.

În Evul Mediu, forma generală a cărţii este codexul (lat. *codex*, *cis* = scoarţă, trunchi de copac), tăbliţă de scris, carte, condică, având ca model tablele romane legate cu balamale. Codexul era mai uşor de mânuit şi se putea scrie pe ambele feţe ale papirusului, pergamentului sau hârtiei. Forma de codice a cărţii a făcut necesară apariţia paginaţiei şi a titlului.

În Grecia şi la Roma cărţile erau copiate de scribi şi sclavi, oameni de carte, plasaţi în fiecare oraş într-un loc fix, care va deveni editură. Lectorul le dicta scribilor, astfel explicându-se existenţa numeroaselor exemplare identice ale

aceloraşi opere. Urma operaţia de verificare a textelor copiate (colaţionarea).

Antichitatea a fost preocupată intens de carte, sub forma bibliofiliei (a dragostei de carte), constând în strângerea manuscriselor frumoase şi rare şi a textelor originale ale unor scriitori consacraţi. În secolul V d.Hr. funcţionau deja instituţii de învăţământ superior în centrele culturale importante: Antiohia, Gaza, Nisibis (azi în Turcia), Cezareea (Palestina), Siracuza, Roma, Atena, Beirut[56]. Centrul tuturor acestor acţiuni era Alexandria (Egipt), renumită fiind Universitatea de aici pentru studiul filosofiei, medicinei, dreptului, astronomiei. Biblioteca din Alexandria, deosebit de bogată, avea şi un îndreptar, un ghid pentru bibliofili, conţinând lista autorilor clasici. Acesta este de fapt primul catalog de bibliotecă servind şi ca bibliografie de recomandare.

La Constantinopol exista o Universitate din secolul IV ce va fi reorganizată în secolul V d.Hr., cu 31 de catedre: 16 catedre greceşti şi 15 latineşti, numeroase ateliere de copişti, unde se scriau cărţi laice şi religioase. În secolul VI, în perioada împăratului Justinian (527 - 565), domeniile culturii, al cărţii şi al învăţământului au cunoscut o înflorire deosebită. Toate bibliotecile (laice şi clericale) aveau un *scriptorium* unde locuiau copiştii care aparţineau tuturor profesiunilor: medici, profesori, funcţionari etc. Aceasta spre deosebire de Occident unde copiştii erau călugări.

Chiar unii împăraţi s-au îndeletnicit cu copierea şi împodobirea manuscriselor, din secolul al XIV-lea. În mănăstiri se copiau numai texte religioase, iar în celelalte scriptorii se copiau operele lui Homer, Hesiod, Eschill, Sofocle, Euripide, Aristofan, Xenofon, Plutarh, Strabon[57]. Manuscrisele bizantine constituiau

adevărate opere de arătăm „de o mare vivacitate, savoare, fantezie, simţ al observaţiei şi al pitorescului…[58].

Aşadar, cartea din perioada bizantină era o carte nouă prin formatul de codex, prin materialul său - pergament - şi mai ales prin concepţia asupra paginii care era nu numai suport de scris, ci şi de pictură, cartea devenind astfel operă de artă. Din cele mai vechi timpuri cărţii i-a fost rezervat un loc cultural important. În secolul al XIV-lea au apărut şi primele preocupări de bibliologie; întâiul tratat asupra cărţii, intitulat *Philobiblion*[59], scris de Richard de Bury, unde se dădeau o serie de recomandări şi informaţii bibliofilice şi unde cartea este considerată „fântâna de apă vie a lui Abraham…, „urnă de aur plină de mană… sau „sân plin de laptele vieţii…. La începutul secolului al XVI-lea, *Litania bibliographica* afirma că „Liber est lumen cordis, speculum corporis, virtutum magister ... corona prudentium ... hortus plenus fructibus, pratum floribus distincrtum… - Cartea este lumina sufletului, oglinda trupului, dascăl al virtuţii ... coroana celor înţelepţi ... grădina plină de fructe, pajişte împodobită cu flori[60].

Cărţile erau de format mai mic până în secolul al XIV-lea, legate în scoarţa de lemn îmbrăcate în piele, uneori cu gravuri şi decoraţiuni. Principalele centre de copiere ale manuscriselor, erau în evul mediu mânăstirile, dintre care s-au remarcat: Cluny, Limoges, Lič ge, Köln, Salzburg, Canterbury, York, Malmesbury, Yarmouth, Monte Cassino.

În Ţările Române, în secolele XIV - XV, se copiau manuscrise religioase, mai ales în mănăstirile Peri (Maramureş). Tismana şi Neamţ. Acestea erau împodobite cu miniaturi de o rară

frumuseţe, executate uneori chiar de copişti, distingându-se Nicodim de la Tismana (Oltenia) şi Gavril Uric de la Neamţ. Activitatea a continuat în perioadele următoare la mânăstirile de la Dragomirna, Bistriţa (Oltenia), Hurezi, Râmnicu Vâlcea, distingându-se Popa Grigore din Măhaci, Anastasie Crimca, Ioan şi Grigore Râmniceanu şi alţii.

Pe lângă mânăstiri, cărţile se copiau în incinta Universităţilor care urmăreau şi coordonau chiar această activitate. Tot Universitatea fixa şi preţul exemplarelor care se vindeau în librării, ce existau pe lângă fiecare dintre acestea.

În secolul al XV-lea germanul Johann Genschfleisch, supranumit Guttenberg (? - 1468) a adus în lumea cărţii „minunea tiparului…[61]. Către anul 1440 a început să fabrice litere mobile din metal, găsind şi aliajul cel mai potrivit: plumb cu antimoniu. În 1456, împreună cu asociatul său J. Just, a tipărit la Mainz o biblie latină, cunoscută sub numele de *Biblia de 42 de rânduri* sau *Biblia lui Guttenberg*. Era o carte de format mare, in folio, din pergament, iar caracterul literelor tipărite era la fel ca acela al manuscriselor. Până la 1500 litera din cartea tipărită imita litera din manuscris, cartea purtând numele de *incunabul* (lat. *incunabula, orum* = leagăn, început, obârşie, locul unde s-a născut cineva aici cu sensul de carte de început). Lupta dintre cartea tipărită şi cea manuscrisă a fost de lungă durată şi abia în secolul al XVII-lea se poate vorbi de o victorie completă a tiparului în Europa Apuseană. În Ţările Române - chiar mai târziu.

Din Mainz, tiparul s-a răspândit rapid în toate ţările Europei: Franţa, Italia, Anglia, Ţările de Jos, mai lent s-a răspândit în teritoriile stăpânite de Imperiul Otoman. În Ţările Române tiparul a ajuns la începutul secolului al XVI-lea. Prima carte

tipărită în Ţara Românească, prin filieră veneţiană şi cu ajutor sârb a fost *Liturghierul slavonesc* (1508). Cetatea de scaun Târgovişte s-a afirmat în mod deosebit în planul tipăriturilor în secolul al XVI-lea, fiind după oraşul Cracovia şi Cetinije (Serbia) unul dintre centrele europene deosebit de importante ale tiparului chirilic, cât şi de difuzare a cărţilor în Peninsula Balcanică şi în secolele XVII - XVIII, chiar până în Georgia şi Peninsula Sinai.

Din acest punct de vedere un loc aparte l-a ocupat perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688 - 1714), când şi-a desfăşurat activitatea Antim Ivireanu. În secolul al XVI-lea în Transilvania funcţionau tipografii la Sibiu (1529), Alba Iulia, Orăştie, Braşov, dar numărul foarte mare de centre tipografice va fi atins în Ţările Române în secolul al XVII-lea, când se vor deschide noi tiparniţe şi la Iaşi, Bucureşti, Govora, Snagov, Cluj.

În perioada Renaşterii, cartea s-a individualizat şi a crescut din punct de vedere al numărului, astfel că în anul 1500 în Europa existau peste 40000 de exemplare. Au apărut tot mai mulţi autori laici: critica de text a căpătat tot mai mult teren şi atenţia s-a îndreptate spre cercetarea şi descoperirea manuscriselor antice.

Biblioteca a existat, după cum s-a putut observa deja, încă din Antichitate. În epoca antică existau biblioteci, dar ele se confundau cu arhivele. Cea mai veche bibliotecă cunoscută este aceea de la Ninive, datând din secolul VII î.Hr., biblioteca regelui Asurbanipal, care cuprindea două încăperi cu numeroase lăzi în care s-au găsit peste 22000 de tăbliţe de lut. Aceasta avea şi un bibliotecar şi chiar cataloage din care, fragmente, au ajuns până în epoca contemporană şi au putut fi studiate cu ajutorul calculatoarelor.

În Grecia au funcţionat, de asemenea, biblioteci. La Atena existau în şcoli, în temple sau funcţionau biblioteci personale, cum a fost cea a lui Aristotel sau aceea a lui Pisistrate (600 - 527 î.Hr.).

În epoca elenistică, la Alexandria funcţiona o bibliotecă şi un Museion (locul unde de adunau savanţii şi filozofii celebri şi care adăpostea şi biblioteca), iar la Pergam - o bibliotecă celebră. Biblioteca din Alexandria cuprindea aproximativ 400000 de manuscrise care au fost sistematizate şi catalogate de personalităţi ştiinţifice ale vremii: Demetrios din Phaleron, Calimach, Eratostene.

Biblioteca din Pergam a ajuns în posesia reginei Egiptului, Cleopatra (51 - 30 î.Hr.), alăturându-se apoi celei din Alexandria. Romanii au continuat tradiţia creând şi prima bibliotecă publică în timpul lui Cezar (101 - 44 î.Hr.) şi o bibliotecă cu două secţii, de limbă greacă şi latină, în timpul împăratului Augustus (63 î.Hr. - 14 d.Hr.).

În anul 354, Constantin cel Mare a fondat la Constantinopol o bibliotecă ce se va dovedi cea mai viabilă până la căderea oraşului sub turci (1453). Treptat, colecţia de cărţi a bibliotecii imperiale din Bizanţ a crescut necontenit şi a fost consultată de cărturarii vremii, dintre care s-a remarcat împăratul Constantin Porfirogenetul.

S-a distins activitatea lui Photias (cca. 828 - cca. 895), profesor la Universitatea din Constantinopol, bibliofil pasionat, posedând o bibliotecă remarcabilă, unul dintre cei mai eruditi oameni ai secolului IX. A lăsat numeroase scrieri, dintre care un loc deosebit îl ocupă una cu caracter enciclopedic: *Myrabilion*, cunoscută şi ca biblioteca lui Photias, unde au fost rezumate 279 de opere, cu adnotări, date bibliografice şi opere critice[31].

[31] Ovidiu Drâmba, *op. cit.*, p. 194

În epoca medievală, în Europa au continuat să se creeze biblioteci personale ale intelectualilor vremii, precum şi biblioteci de curte ale împăraţilor, regilor, seniorilor. Pe de altă parte, au cunoscut o largă înflorire bibliotecile clericale şi cele ale universităţilor. Cele clericale (ale mănăstirilor, ale papilor, patriarhilor, episcopilor etc.) au lăsat un fond de carte deosebit de bogat. S-au remarcat, în secolele VI-VIII: biblioteca Vaticanului, cea de la mănăstirile Monte-Cassino, Luxeuil, Canterbury, Saint Gallen, Westminster, Saint-Denis, Corbie, Fulda, Athos, Patmos, a Patriarhiei din Alexandria, din Ierusalim, din Antiohia şi Bizanţ.

În secolul X s-a fondat la Bagdad o bibliotecă cuprinzând 12.000 volume: opere inedite, traduceri din greacă, sanscrită, chineză. La 1233 activitatea acesteia s-a lărgit considerabil, fiind construită aici o bibliotecă pentru toate popoarele Orientului, cu zeci de biblioteci şi sute de mii de cărţi. De remarcat că în răstimpul secolelor X-XIII Orientul a cunoscut foarte numeroase şi bogate biblioteci particulare[32]. Celebră era biblioteca din Cairo, care în secolul X poseda un fond de 1.600.000 de volume de matematică, filosofie etc.

[32] *Ibidem*, p. 296. Biblioteca personală a unui prinţ curd avea 70.000 de volume iar un guvernator din sudul Arabiei întreţinea la curtea sa 10 copişti şi avea o bibliotecă de 100.000 de volume.

Universităţile au fost dotate şi ele cu cărţi, dar acestea, fiind foarte scumpe şi destul de rare până la invenţia tiparului, erau legate de pupitrele din sala de lectură (libri catenatae). Menţionăm în acest sens câteva biblioteci ale unor universităţi celebre: Köln, Viena, Cracovia, Praga, Basel, Padova.

În perioada secolelor XIV-XVI bibliotecile publice şi cele personale au cunoscut o dezvoltare deosebită. Merită a fi amintite Biblioteca Corviniană de la Buda, creată de Matei Corvin regele Ungariei (1458-1490), care la un moment dat conţinea între 1000 şi 1500 codexuri, în special italiene. La Florenţa, regele Ungariei a întreţinut permanent 4 copişti şi cumpăra manuscrise în valoare de 33.000 de galbeni. În 1540, biblioteca a fost jefuită de turci şi multe cărţi risipite şi distruse.

În aceeaşi categorie de biblioteci trebuie amintită şi cea creată de Laurenţiu Magnificul (1447-1492), Biblioteca Laurenziana, la Florenţa, în încăperea construită special de Michelangelo şi cea de la Veneţia, Biblioteca Marciana, iniţiată de Petrarca în 1362 şi devenită o adevărată bibliotecă abia în 1468. Nucleul acesteia l-a constituit biblioteca cardinalului grec Bessarion, pe care acesta a dăruit-o în 1467 Signoriei veneţiene (1900 de volume).

În ceea ce priveşte Ţările Române, primele biblioteci au fost de asemenea cele mănăstireşti, care s-au format pe lângă mănăstirile benedictine în secolul XI în Transilvania. În secolele următoare s-au alăturat cele ale mănăstirilor franciscane, dominicane şi cele ale catedralelor. Oraşele Alba Iulia, Sibiu, Braşov, Cluj erau renumite în Europa pentru colecţiile acestor biblioteci în secolele XIV-XVI. La mijlocul secolului al XV-lea mănăstirile franciscane de la Bacău şi Baia posedau şi ele biblioteci însemnate. În secolul al XVI-lea avem menţiuni în izvoarele scrise despre existenţa unei biblioteci în Moldova, la Şcoala de la Cotnari, în perioada domniei lui Despot-Vodă (1561-1563).

O atenţie deosebită s-a acordat bibliotecilor din Ţările Române în secolul al XVIII-lea, remarcându-se în acest sens: Constantin

Brâncoveanu (1688-1714), Antim Ivireanu (? -1716), stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716), Dimitrie Cantemir (1673-1723), Constantin Mavrocordat (1741-1743). Iar în Transilvania, în această perioadă, s-au creat marile colecţii particulare ale căror fonduri se pot consulta şi astăzi la Biblioteca Battyanaeum (Alba Iulia), Biblioteca Brukenthal (Sibiu), Biblioteca Teleki (Târgu Mureş)[33].

[33] Sigismund Jako, Radu Manolescu, *op. cit*., p. 98-99.

II. Bibliografia

Din punct de vedere teoretic, prin bilbiografie se înţeleg cunoştinţele necesare pentru a se putea întocmi o lucrare, respectându-se anumite norme. Din punct de vedere practic, ea reprezintă totalul informaţiilor privind o anumită disciplină ori subiect sau activitatea unei persoane desfăşurată în timp şi spaţiu, incluzând şi descrierea cărţilor şi gruparea lor în diferite liste şi repertorii.

Bibliografia este „firul destinat să ne călăuzească de-a lungul labirintului numeroaselor scrieri, a căror intensitate creşte în fiecare zi, prin care ea găseşte în presă un instrument de activitate aproape egal gândirii…; este „o limbă universală între librarii şi savanţii din toate părţile lumii ştiinţifice şi literare….

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, după răspândirea tiparului şi când s-au înmulţit publicaţiile s-a simţit nevoia alcătuirii unor liste de cărţi care au avut forma unor cataloage pentru vânzarea cărţilor (Messkataloge), fie aceea a unor bibliografii universale, în care erudiţia şi minuţiozitatea benedictrină îşi avea idealul în cantitatea de informaţii (Konrad Gesner, *Bibliotheca universalis sive Catalogus omnium*, Zürich, (1545-1555) - prima lucrare bibliografică cu caracter general).

Până în secolul al XIX-lea a predominat această tendinţă de a cuprinde totul, de a crea bibliografii exhaustive. Din a doua jumătate a secolului XIX publicaţiile în diverse ramuri ştiinţifice au devenit extrem de numeroae, trecându-se la bibliografii speciale (Ch. Langlois, *Manuel de bibliographie historique*, Paris, 1896).

Bibliografia se întocmeşte de către persoane specializate şi autorizate care trebuie să fie cunoscători ai disciplinei în care lucrează, pentru a

putea selecta materialul sau să-şi poată exprima un punct de vedere în cadrul bibliografiei critice.

Bibliografiile pot fi universale şi generale, individuale, critice, conţinând aprecieri la adresa cărţii, de informare (aduc la cunoştinţă noutăţile), de recomandare (pe grupuri de cititori, pe probleme). Mai pot exista bibliografii regionale, naţionale şi a periodicelor, bibliografie analitică, bibliografie de titluri.

Din punct de vedere al timpului, bibliografia poate fi: retrospectivă şi curentă. Cea retrospectivă se opreşte la o anumită dată, citează cărţile apărute până atunci. Cealaltă le menţionează pe cele apărute în timpul de faţă.

În 1867 s-a creat pe lângă Societatea Academică Română o bibliotecă ce va deveni în 1879, când s-a creat Academia, Biblioteca Academiei Române. Tot atunci s-a elaborat şi proiectul *Bibliografiei româneşti.* Aceasta din urmă a fost iniţiativa lui B. P. Hasdeu, Al. Odobescu, D. A. Sturdza şi Ioan Bianu. Începând din anul 1898 s-a trecut la elaborarea unor publicaţii cu caracter bibliografic: *Bibliografia românească veche* (1508-1830) de Ioan Bianu, Nerva Hodoş, Bucureşti, 1903; Dan Simonescu a continuat-o între anii 1903-1944, 4 volume. Pentru periodice au apărut: *Publicaţiilor periodice româneşti* (ziare, gazete, reviste), în 3 volume, *Calendare şi almanahuri româneşti* (1731-1918), de Georgeta şi Neonil Răduică. *Bibliografia românească veche* a fost continuată de *Bibliografia românească modernă*, 1831-1918, din care au apărut literele[34] A-C, D-K, L-Q şi R-Z. Urmează volumul de Anexe. A mai apărut *Dicţionarul presei române,* realizat de Georgeta şi Neonil Răduică.

[34] Aceste volume au fost coordonate de acad. Gabriel Stempel, directorul Bibliotecii Academiei Române.

O importantă realizare în domeniu o constituie *Bibliografia istorică a României*, întocmită de Institutul de Istoriei din Cluj (vol. I, 1944-1969, Bucureşti, E.A., 1970; vol. IV, 1969-1974, Bucureşti, E.A., 1975; vol. V, 1974-1979, Bucureşti. E.A., 1980; vol. VI, 1979-1984, Bucureşti, E.A., 1985; vol. VII, 1984-1989, Bucureşti, E.A., 1990. În acelaşi timp s-a început şi publicarea volumelor bibliografiei istorice române din secolul al XIX-lea.

Bibliotecile judeţene publică bibliografiile locale.

III. Biblioteconomia

În sensul larg al cuvântului, biblioteconomia reprezintă ştiinţa bibliotecii. Ea înglobează totalitatea cunoştinţelor ştiinţifice şi tehnice necesare organizării bibliotecii, a clasificării cărţilor şi a conducerii ei.

Biblioteconomia include în preocupările ei tot ceea ce priveşte evoluţia istorică a bibliotecilor, alcătuirea fişelor, întocmirea diferitelor cataloage, alegerea, achiziţionarea şi păstrarea cărţilor, contactul cu publicul în sala de lectură, diferitele probleme de ordin administrativ, precum şi construcţia şi amenajarea clădirii destinate unei biblioteci.

Una dintre secţiunile cele mai importante ale unei biblioteci este serviciul catalogări. Aici se identifică cărţile incomplete, anonime, aici se preţuiesc cărţile rare sau vechi; tot aici se alcătuiesc listele pentru preocuparea de cărţi valoroase şi inexistente în fondul bibliotecii respective. Există două sisteme de catalogare: în registru şi pe fişe mobile. Catalogul trebuie să individualizeze fiecare carte printr-o descriere proprie. Este ceea ce se numeşte fişa de carte (planşa 5). Dacă se alcătuieşte pe fişe mobile, acestea se scriu în aşa fel încât să răspundă cât mai bine cerinţelor cititorului şi bibliografului. Fişa de carte care cuprinde datele bibliografice se alcătuieşte după anumite reguli de catalogare şi sunt înscrise pe fişe de carton de dimensiuni standard internaţional, orânduite după anumite reguli în sertare speciale numite fişiere.

Fişa de carte trebuie să cuprindă: a) autorul (în vedetă sau rubrică), întâi numele şi apoi prenumele. Când o carte are mai mult de trei autori se consideră anonimă şi în acest caz se pun două-trei cuvinte din titlul cărţii, care să servească la

clasare; b) titlul lucrării, subtitlul, dacă există, reproducându-se exact după foaia de titlu şi nu după copertă; c) ediţia, volumul, localitatea, editura, anul de tipărire, numărul de pagini, volumele în întregime ale publicaţiei, formatul tipografic, planşe, hărţi, figuri în afara textului, dacă sunt; d) instituţia sau organizaţia sub egida căreia a apărut lucrarea, colecţia din care face parte, cu numărul de ordine pe care-l deţine; e) cota volumului - care arată locul cărţii respective în depozit - se înscrie în stânga fişei, sus, însoţită şi de indicele de clasificare după sistemul zecimal.

După modul de aşezare a fişelor în catalog, există cataloage alfabetice sau nominale, cataloage pe subiecte sau metodice, cataloage sistematice sau analitice, pe ramuri de cunoştinţe după conţinutul lor. Alte tipuri de cataloage ar fi: catalogul general sistematic, catalogul general alfabetic, ambele destinate publicului cititor, cataloage colective, cataloage tematice, cataloage speciale.

În prezent la biblioteci există şi sistemul de catalogare automatizată (Cataloage on-line). Într-o bibliotecă trebuie să existe un minim de cataloage; catalog alfabetic, pe autori şi titluri, catalog pe materii şi catalog topografic (alcătuit după un plan prestabilit, cuprinzând descrierea cărţilor în ordinea locului pe care-l ocupă în rafturi).

Cel mai complet catalog al unei biblioteci este catalogul alfabetic de serviciu care este oglinda cărţilor existente într-o bibliotecă.

Necesitatea găsirii şi regăsirii rapide a informaţiilor a determinat importante schimburi în problematica catalogului de bibliotecă[35]. Formele tradiţionale de cataloage pe fişe de carton sunt cele mai frecvent înlocuite în marile biblioteci, cu cataloagele pe microformate sau minicalculator. În general, în aceste biblioteci coexistă cataloagele

tradiţionale - mai accesibile publicului - cu cataloagele automatizate total sau parţial. Se discută, chiar la scară internaţională, realizarea unui catalog computerizat care să înglobeze cataloagele vechi, oferind un rapid acces la informaţii.

[35] Elena Şabadac, *Sistemul de catalogare între teorie şi practică*, în „Biblioteca…, 1, 1986, p. 19.

[36] Eliza Roman, *Un nou tip de bibliotecă: softwardurile*, în „Biblioteca…, 2, 1986, p. 28.

Bibliotecile şi-au diversificat colecţiile, având la ora actuală, alături de fondurile de carte şi periodice, o serie de alţi purtători de informaţii de natură audio-vizuală: diafilme, diapozitive, discuri şi benzi magnetice (bibliotecile din Capitală şi câteva din ţară posedă un număr important de discuri). Mai mult chiar, în ultimii ani, bibliotecile au început să introducă în fondurile lor şi informaţii bazate pe electronică[36].

Au fost automatizate în special operaţiile bazate pe catalogare şi împrumut, bibliotecile universitare constituind principalele centre de experimentare a noilor tehnologii.

Încercările de catalogare automată au debutat în anul 1952 la Biblioteca Publică din Los Angeles (cataloagele obţinute prezentând unele neajunsuri), iar cea dintâi bibliografie naţională curentă a fost întocmită cu ajutorul calculatorului în 1966. După aceea, timp de câteva decenii, calculatorul s-a introdus treptat, bibliotecarii dobândind o anume experienţă în mânuirea lui. În deceniile şapte şi opt numărul bibliotecilor care au preluat calculatorul a crescut simţitor, la ora actuală aproximativ toate ţările din lume îl folosesc. (România îl foloseşte din 1976, la Institutul de Petrol şi Gaze din Ploieşti, iar Biblioteca Naţională din Bucureşti, din anul 1979). Prin folosirea calculatorului, se obţin

automat: evidenţa fondurilor, prelucrarea automată a solicitărilor, întocmirea situaţiilor de care are nevoie biblioteca respectivă, urmărirea circulaţiei cărţii, situaţia achiziţiilor, a multiplicărilor, a casărilor, tipăriri de bibliografii etc.

Funcţia de conservare a colecţiilor de publicaţii au avut-o bibliotecile din cele mai vechi timpuri. Din punct de vedere teoretic, această activitate presupune o serie întreagă de metodologii, tehnici de programe administrative menite să asigure păstrarea tuturor fondurilor sale, precum şi a localului şi a mobilierului. Aceste sarcini revin bibliotecarului-conservator care trebuie să anihileze factorii şi cauzele care duc la deteriorarea cărţilor şi să le ,,însănătoşească…. Deteriorările şi îmbătrânirea colecţiilor de publicaţii se pot grupa în trei categorii, în funcţie de cauzele care le pot determina:

1. Deteriorări mecanice - datorate unei depozitări necorespunzătoare, neglijenţei personalului de bibliotecă, precum şi cititorilor care mânuiesc neglijent cărţile etc.

2. Procese fizico-chimice de deteriorare cauzate de influenţa luminii solare, a temperaturii (prea ridicate sau prea scăzute), a umidităţii, a impurităţilor din atmosferă (praf mai ales).

Materialul suport (hârtie, pergament, piele etc.), va ,,îmbătrâni… în urma acţiunii acestor agenţi fizico-chimici, soldându-se cu decolorări, dezagregări, pulverizare.

3. Deteriorări datorate factorilor biologici - mucegaiuri, insecte, animale. De cele mai multe ori aceşti factori acţionează concomitent, rezultatul fiind dezastruos pentru cărţi.

Trebuie să se creeze un microclimat special de temperatură, luminozitate, umiditate, care să asigure păstrarea publicaţiilor din colecţiile bibliotecilor.

Bibliotecarul - contemporan cu revoluţia informaţională, nu mai poate fi doar un erudit şi un custode, ci el trebuie să fie un element activ în difuzare, a informaţiei şi ,,implantarea… ei în rândurile diferitelor categorii de cititori: cercetători, tehnicieni, cadre didactice, studenţi etc.[37].

[37] Idem, *Meseria de bibliotecar sub semnul înnoirilor*, în ,,Biblioteca…, 1, 1987, p. 18.

[38] Mihai Niculescu, *Biblioteca şi cerinţele actuale de informare,* în ,,Biblioteca…, 1, 1987, p. 10.

Cele 1200 de discipline ştiinţifice existente la ora actuală după datele UNESCO şi care, la rândul lor, se amplifică şi se diversifică, nu mai pot fi ,,stăpânite… prin mijloace clasice, respectiv puse la îndemâna cititorilor. În prezent calculatorul a devenit o necesitate în practicarea meseriei de bibliotecar. Într-o serie de probleme, cum ar fi prelucrarea textelor în arabă, greacă, ebraică, latină etc., prelucrarea deosebit de utilă în secţiile de manuscrise ale bibliotecilor, calculatorul aduce reale servicii. Astăzi se apelează frecvent la calculator, nu numai pentru domeniul matematicii, ci şi pentru chestiuni de istorie, geografie, economie, lingvistică, arheologie, demografie, biblioteconomie etc.

Societatea actuală necesită mai mult ca oricând instrumente de informare şi documentare care să difuzeze cunoştinţele cât mai rapid şi cât mai accesibil. De aici necesitatea introducerii în bibliotecă a sistemelor moderne de înmagazinare, prelucrare şi regăsire a informaţiilor. Având în vedere multitudinea şi complexitatea categoriilor de informaţii, a apărut necesitatea creării unor evidenţe centralizate privind fondurile documentare şi apoi asigurându-se transferul informaţional. Spre exemplu, înregistrarea textului

pe videodisc va atinge către sfârşitul secolului valori impresionante. Astfel, întregul fond de carte al cunoscutei „Library of Congress… din Washington va putea fi transpus, pagină cu pagină, pe aproximativ 100 de videodiscuri[38], ceea ce ar rezolva problemele spaţiului de depozitare, a conservării dubletelor, deoarece uzura discurilor cu lectură laser este neglijabilă. Teletextul şi videotextul sunt alte două procedee informatice care se folosesc la ora actuală mai ales pentru periodice şi pentru documentele fundamentale în informarea ştinţifică de specialitate. Telecopia poate prezenta cercetătorilor nu numai conţinutul semantic al unui document, ci chiar imaginea exactă a documentului respectiv, prin convertirea acestei imagini în date numerice. Această nouă tehnică nu exclude prezenţa în colecţiile bibliotecile a discurilor şi benzilor magnetice, a cărţilor, revistelor şi a manuscriselor.

În prezent statele care deţin cea mai avansată tehnică informatică au şi cea mai mare producţie de carte şi de publicaţii periodice: Anglia, Japonia, au peste 80.000 de exemplare pe an. Cu cele 7.000 de titluri pe an (în 1987) România se situa, raportat la numărul de locuitori, la nivelul ţărilor cu civilizaţie industrială avansată[39].

[39] *Ibidem.*

[40] I. Stoica, *Biblioteca şi societatea*, în „Biblioteca…, 1, 1987, p. 2.

[41] N. Vinţanu, *Cărţile şi bibliotecile în era electronicii*, în „Biblioteca…, 2, 1984, p. 32.

Biblioteca, mai mult decât oricare altă instituţie a unei societăţi, traversează timpurile. „Biblioteca, această cetate a ideii, mereu prădată şi niciodată cucerită, este în spatele piramidelor şi al Coloseum-ului, sub cercurile lui Arhimede, dincolo de revoluţia lui Copernic şi în simplitatea formulelor lui Newton, în semnalele primului

satelit şi în mândria şi frica primilor paşi pe lună, rezultat şi măsură. Nu o bibliotecă anume, ci toate la un loc, pentru că ele reprezintă împreună omenirea gândului înfrigurat şi scormonitor, fiind totodată oglinzile unei lumi aşezată deplin în liniştea comunităţii şi a duratei. Bibliotecile au făcut sensibilă în societate legea fundamentală a conservării materiei. Odată cu ele nimic nu se poate pierde, lumea adună şi cerne mereu, construindu-se destinul…[40].

Bibliotecile au fost şi continuă să fie în epoca contemporană, izvoare de cultură. De la apariţia televiziunii şi a calculatorului numărul cărţilor în lume nu a scăzut, ci, dimpotrivă, a crescut de aproape patru ori. Aşadar, în viitor cartea va fi principalul mijloc de învăţare, de educaţie, de creaţie, de cercetare[41].

Accesul universal la publicaţii, sistemul internaţional de informare bazat pe sistemele naţionale de informare, unde sunt incluse şi bibliotecile, schimburile interbibliotecare, sunt doar câteva dintre problemele actuale ale bibliologiei, care se pun la diverse consfătuiri internaţionale, desfăşurate în continuare sub egida UNESCO.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

ANDRONESCU, ŞERBAN, *Originea alfabetelor.* În: „Studia bibliologica…, III, 1969, p, 383-398.

BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Ştiinţele auxiliare ale istoriei*, part. I, Curs. Tipografia Universităţii Bucureşti, 1988.

Bibliografia Academiei Republicii Socialiste România (1857-1967), Cartea Centenarului, Bucureşti, E.A., 1968.

Biblioteca Universitară - laborator de muncă intelectuală. Lucrările celui de-al II-lea simpozion din 25-26 noiembrie 1977, B.C.U., Bucureşti, 1979, coordonator dr. Ion Stoica.

BOGDAN P. DAMIAN, *Paleografia româno-slavă. Tratat. Album.* D.G.A.S., Bucureşti, 1978.

BOROIANU, C. *Texte vechi de paleografie româno-chirilică, Album,* Tipografia Universităţii Bucureşti, Bucureşti 1971.
BULUŢĂ, GHEORGHE, *Civilizaţia bibliotecilor*, Edit. Enciclop., Bucureşti, 1998.
COHEN, MARCEL. *La grande invention de l'écriture et son évolution*, Paris, 1958.
DEMÉNY, LAJOS; DEMÉNY A. LIDIA. *Carte, tipar şi societatea la români în secolul al XVI-lea. Studii, articole, comunicări,* Bucureşti, Ed. Kriterion, 1968. Introducere de prof. dr. Dan Simionescu.
DIMA DRĂGAN, CORNELIU. *Biblioteca unui umanist român, Constantin Cantacuzino Stolnicul*, Bucureşti 1967.
DIMA DRĂGAN, CORNELIU. *Ex. libris, Bibliologie şi bibliofilie*, Bucureşti, Ed. Litera, 1973
DIMA DRĂGAN, CORNELIU. *Bibliologie generală*. Fascicula I: *Organizarea şi prelucrarea colecţiilor*. Tipografia Universităţii Bucureşti, Bucureşti 1976.
DIMA, ELENA; BULUŢĂ, GH; CEAUŞU, SIMONA. *Cartea românească veche*
în bibliotecile documentare ale arhivelor statului. Catalog. Bucureşti, D.G.A.S., 1985.
EDROIU, NICOLAE. *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj-Napoca, Tipografia Universităţii „Babeş-Bolyai…, 1992, p. 16-42.
FLOCON, ALBERT. *Universul cărţilor. Studiu istoric de la origini până la sfârşitul secolului al XVIII-lea,* traducere de Radu Berceanu, cu o postfaţă de Barbu Theodorescu, Bucureşti. Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.
GEORGESCU TISTU, N. *Orientări bibliologice,* Bucureşti, 1938.
GEORGESCU-TISTU, N. *Cartea şi bibliotecile. Studii de bibliologie.* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1972.
GHEŢIE, ION; MAREŞ, AL. *Originile scrisului în limba română,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.
HERING, ELISABETA, *Povestea scrisului,* Bucureşti, Edit. Tineretului, 1960.
JAKÓ, SIGISMUND; RADU MANOLESCU. *Scrierea latină în evul mediu,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1971.
IORDAN, ALEXANDRU. *Importanţa bibliografiei,* Bucureşti, 1943.
MANEA, ALEXA; ION STOICA. *Informare-cercetare-dezvoltare,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977.
MASSON, ANDRÉ; PALLIER, DENIS. *Les bibliothčques, 5-čme*, ed. Paris, 1982.
OPRIŞ, IOAN, *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiţii, destin, valoare,* Bucureşti, Ed. Meridiane, 1986.
PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, CORNELIA; DEMÉNY, LIDIA. *Carte şi tipar, în societatea românească şi sud-est europeană (sec. XVII-XIX),* Bucureşti, Edit. Eminescu, 1985.
POPESCU, GH., *Formarea concepţiei biblioteconomiei româneşti şi pregătirea profesională a bibliotecarilor.* În: „Probleme de bibliologie…, 1967, p. 47-66.

SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Cursul de ştiinţe auxiliare, dactilografiat.* Bucureşti 1958-1959, p. 290-309, 340-357, 382-402.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Biblioteca Academiei şi Istoria scrisului în România.* În: „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie…, 1967, nr. 2-3, p. 221-229.
SCHIAU, OCTAVIAN. *Cărturari şi cărţi în spaţiu românesc medieval.* Editura Dacia, Cluj, 1976.
SIMONESCU, DAN; BULUŢĂ, GH. *Pagini din istoria cărţii româneşti,* Bucureşti, Ed. Ion Creangă, 1981.
SIMONESCU, DAN; BULUŢĂ, GH. *Scurtă istorie a cărţii româneşti,* Bucureşti, Edit. Demiurg, 1994.
SPERANŢIA, EUGENIU. *Cartea despre carte.* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclop., 1984.
STREMPEL, GABRIEL. *Copişti de manuscrise româneşti, până la 1800,* vol. II, Bucureşti, E.A., 1959.
THEODORESCU, BARBU. *Istoria bibliografiei române,* Bucureşti, Ed. Enciclopedică Română, 1972.
Texte româneşti din secolul al XVI-lea. Ed. critică, coordonator Ion Gheţie, E.A., 1982.
TOMESCU, MIRCEA, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi până la 1918*. Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1968.
VASILESCU, VERONICA; BOIANGIU, ANETA. *Scrierea chirilică românească. Album de paleografie,* Bucureşti, D.G.A.S., 1982.
VÄRTOSU, EMIL. *Paleografia românească chirilică,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1968, *Introducere*

Planşa 2. **Diverse tipuri de scriere.**

Planşa 3. **Evoluţia scrisului (schiţă)**

Planşa 4. **A. Scriere latină; B. Codice.**

II. IORGA, NICOLAE
13116 Evoluţia ideii de libertate/ Nicolae Iorga; ed. îngrijită de Ilie Bădescu, Bucureşti: „Meridiane”, 1987, 432, p. 19 cm (Biblioteca de artă 450. Arte şi civilizaţii).
Note p. 329-428

930.1 (498),,10": 123.1
123.1: 930.1(498,,19"
17.02.251
082.1 Biblioteca...450

III MARELE Mircea Voievod/coord. Ion Pătroiu - Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987- 536 p. il., 25 cm. Rezumat în lb. engleză, p. 527-536. Catalog descoperiri monetare pe teritoriul Ţării Româneşti din epoca Marelui Mircea Voievod, p. 79-89

III CÄNDEA, VIRGIL; SIMIONESCU Constantin
21048 Prezenţe culturale româneşti: Bulgaria, Iugoslavia Grecia/Virgil Cândea, Constantin Simionescu; coperta: Florică Vintilă; prez. grafică: Petre Popescu - Bucureşti: ,,Sport-Turism”, 1987, 203 p. ilustr. color; 23 cm. (Prezenţe culturale româneşti peste hotare; 4).

082.1 Prezenţe ...4
930.85 (498: 495 + 497)
7(498)(09),,15/18"(084)
084: 7(498)(09),,15/18"
7.033.2(498)(084)

P I 269 FORUM: revista învăţământului superior/ editată de Ministerul Învăţământului - Anul II, nr. 1-12 ((1968) - Bucureşti; Editura didactică şi pedagogică, 1969 - 25 cm.
Între anii: 1959-1968 a apărut cu titlul: Revista învăţământului superior. Publicaţie editată de Ministerul Educaţiei şi Învăţământului Superior. Vezi fişa următoare.

Biblioteca are:
Anul 11 (1969), Nr. 1-12
Anul 12 (1970), Nr. 1-12
Anul 13 (1971), Nr. 1-12
.....
.....
.....

Planşa 5. **Fişe aflate în Cataloagele de la Biblioteca Naţională şi Biblioteca Universităţii Bucureşti.**

CODICOLOGIA

Codicologia s-a desprins din disciplina paleografie. Denumirea provine de la cuvântul francez *codicologie*, rezultat la rândul său din cuvântul latin *codex*, *icis* = carte, scoarţă, tăbliţă de scris, registru, condică, şi de la termenul grecesc *logos* = vorbire. Codex în antichitate desemna o reuniune de table cerate reprezentând cea mai veche formă de carte. În Evul Mediu prin codex se definea o culegere manuscrisă de legi, de documente medievale sau de orice texte vechi, de obicei cu conţinut variat.

Definiţia şi obiectul codicologiei au fost expuse în mod variat. S-au remarcat punctele de vedere ale francezului Alphonse Dain, al germanilor Karl Löfler şi Ludwig Traube şi al profesorului român Damian P. Bogdan, autorul primului studiu românesc despre codicologie[1].

În consens cu toate aceste puncte de vedere, codicologia are ca obiect studiul manuscriselor înseşi, inclusiv cartea manuscrisă şi nu a scrierii lor: materialul de scris, formatul, felul în care s-a alcătuit codexul, signatura, datarea, tehnica ornamentării, legătura lui, specia de lemn folosită, natura şi culoarea pielii care acoperă scoarţele, procedeele fixării acestora, ornamentele, depistarea eventualelor fragmente de texte folosite la întărirea scoarţelor.

Pe lângă aceste lucruri, codicologia are în sarcina ei şi întocmirea şi publicarea unor instrumente specifice de lucru: cataloage, inventare, diferite repertorii de colecţii şi colecţionari, de manuscrise datate sau nedatate, sau incorect datate.

Primele instrumente de lucru au apărut la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui

următor. Un rol deosebit în apariţia şi dezvoltarea codicologiei l-a jucat Bernard de Montfaucon (1655-1741), creatorul paleografiei. În lucrarea sa celebră *Paleografia graeca* (1708) publica şi un repertoriu al bibliotecilor

[1] Damian P. Bogdan, *Despre codicologie,* în R.A., IX, 1966, nr. 1, p. 62-82; nr. 2, p. 49-65.

contemporane lui care deţineau manuscrise greceşti, indicând numărul şi provenienţa lor.

În secolul al XIX-lea, cercetările cu caracter codicologic au continuat tot în cadrul paleografiei. În multe ţări europene (Rusia, Franţa, Anglia) şi în Principatele Române s-au înfiinţat comisii speciale cu scopul de a depista, inventaria, cataloga şi apoi publica izvoare istorice şi mai ales manuscrise - codexuri[2].

[2] În 1834 s-a creat în Rusia *Comisia arheografică* cu scopul de a publica manuscrise, codexuri, reuşind până la sfârşitul secolului şi primele decenii ale celui următor să editeze 40 de volume. Din 1849 apărea la Paris *Catalogul general al manuscriselor bibliotecii publice ale departamentelor*, din care, până în 1931, au apărut 85 de volume. În 1869, la Londra lua fiinţă *Comisia istorică a manuscriselor*, care a publicat şi ea câteva sute de manuscrise.

[3] N. Edroiu, *Introducere în istorie şi ştiinţele auxiliare ale istoriei*, Cluj-Napoca, 1992, p. 81-82.

În Principatele Române, în anul 1862, Al. Odobescu a publicat *Catalogul* unor manuscrise pe care le găsise la Mănăstirea Bistriţa (jud. Vâlcea).

Printre preocupările mai importante de după 1900 din România, în ceea ce priveşte întocmirea repertoriilor şi a cataloagelor de codexuri menţionăm[3]: I. Bianu, *Catalogul manuscriselor româneşti,* Biblioteca Academiei Române, I, nr. 1-300, Bucureşti, 1900; C. Litzica, *Catalogul manuscriselor greceşti*, Biblioteca Academiei Române, Bucureşti, 1909; I. Bianu, R. Caracaş,

Catalogul manuscriselor româneşti, Biblioteca Academiei Române, II, 301-728, Bucureşti, Leipzig, Viena, 1913; Polixenia Popescu, *Manuscrisele Academiei Române în limbi străine* (engleză, franceză, germană, italiană şi spaniolă), Bucureşti, 1926; I. Bianu, C. Nicolaissa, *Catalogul manuscriselor româneşti*, III, nr. 729-1061, Craiova, 1931; N. Camariano, *Catalogul manuscriselor greceşti*, t. II, Bucureşti 1940; Nicolae Comşa, *Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944; Ion. I. Nistor, *Manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei Române cu inventarul lor* (întocmit de M. Guboglu), Bucureşti, 1946; P.P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei Române,* I, Bucureşti, Editura Academiei, 1959; I. Crăciun, Aurora Ilieş, *Repertoriul manuscriselor de Cronici interne, sec. XV-XVIII privind istoria României.* (Cronicele medievale ale României, I), I. Bucureşti, Editura Academiei, 1963; G. Strempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici, *Catalogul manuscriselor româneşti*, IV, nr. 1062-1380, Bucureşti, Editura Academiei, 1967; Gabriel Strempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, Biblioteca Academiei Române, vol. I, 1-1600, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978; II, 1601-3100, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983; Elena Linţa, *Catalogul manuscriselor slavo-române din România*, vol. I, Manuscrise din Iaşi, vol. II; *Manuscrise din Cluj-Napoca*, Bucureşti, Facultatea de limbi şi literaturi străine, 1980; Elena Linţa, Lucia Djamo-Diaconiţă, Olga Staicovici, *Catalogul manuscriselor slavo-române din România*, vol. III, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Bucureşti,* Bucureşti 1981; Daniel Barbu, *Manuscrise bizantine în colecţii din România,* Editura Meridicane, 1984; Gh. Buluţă, Sultana

Craia, *Manuscrise miniate şi ornate din epoca lui Matei Basarab,* Bucureşti, Editura Meridiane, 1984.

La acestea se adaugă inventarele publicate de Arhivele Statului. Inventarul din anul 1939 al Arhivelor Statului din Bucureşti, cuprindea enumerarea unor manuscrise în formă de carte: *Condica Brâncovenească, Codicele Asachi, Fondul cărţilor funciare din anii 1573-1855* etc. Din anul 1949 DGAS a început publicarea *Indicelui cronologic* care cuprinde şi materiale codicologice. De asemenea, în inventarele fondurilor mănăstireşti se găsesc numeroase menţiuni de cărţi manuscrise.

În secolul XX cercetările codicologice s-au intensificat şi diversificat, definindu-se treptat ca un domeniu deosebit de însemnat al paleografiei, reuşind apoi să devină o disciplină independentă, cu o denumire proprie.

Tot acum codicologia a devenit obiect de studiu în unele institute sau centre naţionale de cercetare ştiinţifică din tot mai multe ţări[4]. Mai mult, a devenit, în deceniul patru şi cinci al secolului XX, temă de discuţii în cadrul unor congrese internaţionale. Au apărut noi instrumente de lucru, studii speciale şi bibliografii care, toate, au conturat tot mai clar obiectul şi au definit preocupările codicologiei ca ştiinţă auxiliară a istoriei. În jurul anului 1941 a reuşit să se desprindă de paleografie. S-au remarcat din această perioadă câţiva reprezentanţi ai şcolii franceze: Alphonse Dain, cu lucrarea *Les Manuscrits* (Manuscrisele), în care dedică un capitol special codicologiei, impunându-i astfel şi denumirea. Charles Samaran (1879-1982)[5] la cursurile sale de la École des Hautes Études prezenta această disciplină ca o ştiinţă independentă, numind-o şi el codicologie şi

renunţând la varianta germană de terminologie *Handschriftenkunde*, care punea accentul pe scrierea de mână şi nu pe carte, pe codex.

[4] Charles Samaran (1879-1982) s-a alăturat şcolii germane, reprezentată prin L. Traube şi K. Löfier şi a creat în deceniul şase al secolului XX, *Institutul de cercetare şi de istorie a textelor.* În 1958, în Belgia s-a creat *Centrul naţional de codicologie şi de istorie a cărţii,* având drept obiectiv redactarea şi publicarea repertoriului manuscriselor de origine belgiană. La Bruxelles s-a înfiinţat şi Revista internaţională pentru studiul manuscriselor, intitulată „Scriptorium….

[5] A fost un erudit cu o longevitate şi vitalitate excepţionale. A publicat mai mult de 700 de opere, articole, note şi comunicări în care a tratat probleme foarte diverse: de paleografie, codicologie, filosofie, istorie literară, politică financiară a Evului Mediu. Paleografia a rămas însă domeniul său predilect. (Vezi pentru aceasta, necrologul din „Scriptorium…, XXXII, 1983, nr. 1, p. 3).

[6] Anual revista publică un *Buletin codicologic* integrat în *Scriptorium* şi unde sunt editate principalele contribuţii ale cercetătorilor în domeniul cărţii manuscrise. Buletinul este editat de Centrul de codicologie de la Bruxelles.

[7] Termenul german de *Handschriftenkunde* dat de paleograful german Ludwig Traube nu a obţinut adeziunea specialiştilor.

În evoluţia ei, noua ştiinţă auxiliară a fost impulsionată de apariţia revistei bienale internaţionale de codicologie, „*Scriptorium*… (Révue internationale des études rélatives aux manuscrits), în 1946 la Bruxelles, Anvers şi Gand[6]. Termenul de codicologie s-a impus definitiv în deceniul al 5-lea al secolului XX, fiind folosit în prezent în toată lumea[7]. Printre personalităţile contemporane din domeniul codicologiei remarcăm pe Christian Heck, Claudine Lemaire, Carlos Steel, Franşoise V. Lecompte, Josefa Mateu, Silvio Bernadinello, Sophie Wlodek, Ursula Winter, A. Vernet, Jadwiga Karwassinka, Erik G. Turner, Ludmila Kisseleva, Alexandra Lublinskaia.

Cele mai vechi codice păstrate provin din ultimele secole ale mileniului I d.Hr. şi conţin textele unor manuscrise antice sub forma unor copii bizantine şi occidentale[8]. Textele sub formă de codice se redactau în scriptoriile mănăstireşti din Bizanţ sau Europa Occidentală. Textele aparţin

literaturii religioase, dar ulterior au apărut şi texte cu caracter juridic, cronici care descriau faptele împăraţilor şi regilor (geste, anale, letopiseţe). Ca limbă s-a folosit în Bizanţ limba greacă şi alfabetul grecesc, iar în Europa Centrală şi Occidentală limba latină şi alfabetul latin. După crearea alfabetelor glagolitic şi chirilic, sec. IX-X, s-au răspândit şi manuscrise slavone[9].

[8] N. Edroiu, *op. cit.,* p. 84.

[9] *Ibidem*.

[10] *Ibidem*, p. 88-89.

[11] S-au remarcat în acest sens ţări ca Belgia, Franţa, Rusia, Italia, Austria, Germania, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, Anglia, Olanda, Spania, România, SUA.

[12] N. Edroiu, *op. cit.,* p. 91.

În ceea ce priveşte tipul de scriere[10], prima dată s-a folosit unciala (sec. VIII-XIII). Din secolul următor până în secolul al XVI s-a folosit semiunciala, ca, din secolul XVII-XVIII să se folosească în mod curent scrierea cursivă. Scrierea de codice este una uniformă, ductul literelor dând impresia unei scrieri mecanice.

Către mijlocul secolului XX s-au creat, în cadrul instituţiilor naţionale cu caracter istoric, sectoare separate care se ocupau şi şi se ocupă şi în prezent de problemele codicologiei şi, mai ales, de publicarea instrumentelor de lucru[11]. Acestea descriu caracteristicile externe ale codexurilor. *Inventarele*[12] de codice furnizează principalele elemente: cota sub care se păstrează (cota veche şi ultima cotă), numele autorului şi signatura lui, titlul codicelui, data, numărul coloanelor, starea de conservare. Ele sunt liste de codexuri pentru semnalarea lor şi pentru ţinerea evidenţei.

Catalogul oferă câteva date în plus faţă de inventar şi anume: particularităţile grafiei, materialul de scris, constituirea cărţii, formatul, dimensiunea, legătura, reclama*, ornamentaţia, circulaţia codicelui. Se mai adaugă o serie de

informaţii cu caracter bibliografic: dacă a mai fost inventariată, catalogată, dacă s-a editat conţinutul ei şi în ce lucrare. Manuscrisele se pot descrie folosindu-se mai multe sisteme în funcţie de conţinutul fiecărui codex.

Descrierea fiecărui codice trebuie să cuprindă trei aspecte: identificarea manuscrisului (data, suportul de scris, numărul foilor, formatul, dimensiunea în cm, lacunele); descrierea conţinutului (titlul, subtitlurile, însemnările de pe manuscris); descrierea bibliografică (iniţialele, titlurile, miniaturile, filigranele, tipul de scriere, limba folosită, legătura codicelui, proveniența manuscrisului).

Se pot întâlni cel puţin patru feluri de manuscrise[13]:

[*] Reclamă = ultimul cuvânt sau ultima silabă de pe pagină, care se scria sub ultimul rând, în dreapta, şi se repeta pe pagina următoare.

[13] Aurelian Sacerdoţeanu, *Curs de ştiinţe auxiliare ale istoriei*, p. 405-407.

a) Manuscrisele care conţin texte literare cu temă precisă, texte literare propriu-zise, texte istorice, teologice etc., ele pot avea menţionat autorul sau acestea trebuie să fie identificate, ceea ce reprezintă, în acest caz, problema cea mai importantă;

b) Miscelanee, care sunt manuscrise variate, adunate la un loc în mod întâmplător. În acest caz se face descrierea fiecărei piese în parte;

c) manuscrisele diplomatice, în care sunt transcrise, după anumite criterii, documentele primite de un beneficiar sau în care se redactează direct actele ce oglindesc activitatea lui. Descrierea se face de asemenea separat, dar problema dificilă o constituie descifrarea lor, fiind

necesare pentru aceasta cunoştinţe de diplomatică, paleografie şi arhivistică.;
d) Corpusuri de manuscrise, în care, întâmplător, au fost adunate la un loc documente diplomatice de provenienţă şi format diferite. Descrierea fiecărui document în parte este dificilă, sunt necesare, de asemenea, cunoştinţe de diplomatică, paleografie şi arhivistică.

După cercetarea manuscriselor şi lămurirea conţinutului lor, urmează studierea coperţilor unui codex. Acest lucru este important nu numai pentru examinarea legăturii în sine, a materialului din care s-a confecţionat şi a felului cum s-a ordonat, ci mai ales prin faptul că de foarte multe ori scoarţele codexurilor ascund texte sau fragmente de manuscrise necunoscute. Coperţile devin astfel surse de noi izvoare istorice, deosebit de preţioase, care nu au constituit niciodată obiectul conservării în biblioteci sau arhive.

Dimensiunea codicelui era determinată de conţinutul textului, de destinaţia lui şi de persoana care a comandat exemplarul[14]. Astfel, în Evul Mediu au existat cărţi de tipul folio (foarte mare) până la dimensiuni mici, uşor de mânuit şi de transportat. Raportul dintre înălţimea şi lăţimea codexului a variat în timp, în funcţie de tradiţie, de epocă şi de destinaţia cărţii, de la forma pătrată sau dreptunghiulară la format mai îngust, care respecta proporţia de 3/2 a înălţimii şi lăţimii, folosit şi în zilele noastre.

[14] Sigismund Jakó şi Radu Manolescu, *op. cit.,* p. 53.
[15] *Ibidem,* p. 54 - 55.
[16] *Ibidem,* p. 58 - 59.

Manuscrisele erau ornate cu iniţiale şi cu miniaturi - erau adevărate opere de artă[15]. (Planşele 6, 7, 8 şi 8 bis). Iniţialele capitolelor, pictate în

culori vii, inclusiv în aur şi argint, se împodobeau cu elemente geometrice, florale şi animaliere (uneori chiar cu reprezentări fantastice). Din iniţiale s-au dezvoltat chenarele ornamentale, întâlnite foarte frecvent în manuscrisele de lux din perioada medievală.

Un alt ornament întâlnit mereu pe filele codexurilor din secolele XII - XIII, laice sau religioase, erau miniatura. Scenele din miniaturi erau în strânsă dependenţă cu conţinutul cărţii, având deci caracter laic sau religios.

Legenda codicelui a fost făcută pentru a se păstra manuscrisul în condiţii cât mai bune, precum şi pentru a-l face mai frumos şi a-i da un aer mai solemn. Se pot distinge trei tipuri de legături de carte pentru epoca medievală[16]:

a) Legături de lux care erau adevărate opere de artă şi costau sume enorme de bani. Coperţile acestor codexuri erau fie din plăcuţe de fildeş cu ferecături de argint şi argint aurit, uneori cu basoreliefuri, fie din plăcuţe de email cu picturi.

b) Legături în scoarţe de lemn îmbrăcate în piele. Acestea erau întâlnite frecvent, folosindu-se pielea de viţel, porc, oaie. Grosimea şi calitatea pielii erau determinate de procedeul prin care urmau să fie împodobite scoarţele. Spre exemplu, dacă urmau să fie aurite, se folosea pentru ele pielea de viţel, cafenie sau roşie, iar dacă se imprima sau se grava, se folosea o piele groasă, de vită sau chiar de porc.

c) Legături simple în piele sau pergament. Erau în general procedee mai modeste şi mai ieftine. Pielea era de culoare brun - roşcat, iar când se folosea pergament, acesta avea, fie culoare naturală, fie culoare roşu palid sau verde. Se folosea sistemul acesta simplu, mai ales pentru cărţile utilizate, în universităţi, purtând şi numele

de ,,legături studenţeşti…. S-au folosit şi în epoca modernă.

De cele mai multe ori, pentru a fi studiate, codexurile trebuie să fie supuse operaţiilor de restaurare, prin procedee fizice variate. În mod curent se folosesc instrumentele: epidiascop, lupa Zeiss cu lampă, microscopul binocular Zeiss, lampa cu cuarţ cu mercur şi cu filtrul lui Wood.

Foarte mult este utilizată la ora actuală tehnica fotografică pentru mărirea microfilmului, fotografierea cu raze ultraviolete, raze X, raze infraroşii. Folosind aceste raze, pot apărea desene sau texte ascunse, invizibile cu ochiul liber.

Codicologia, pentru a putea să-şi realizeze instrumentele de lucru specifice, are multiple legături cu celelalte ştiinţe auxiliare, dintre care un loc de frunte îl ocupă bibliologia şi paleografia din care s-a şi desprins. Aceste ştiinţe au ca obiect de cercetare cartea tipărită şi scrierea ei din toate punctele de vedere. Astfel, concluziile bibliologiei vor fi utile şi codicologiei, cunoscută fiind legătura dintre cartea manuscrisă şi cea tipărită; evoluţia codexului nu se poate înţelege fără cunoaşterea evoluţiei scrierii.

Pentru datarea codicelor, codicologia trebuie să apeleze la filigranologie şi la cronologie deoarece cercetătorul respectiv trebuie să descrie filigranul, unul din mijloacele de stabilire a datei manuscrisului. După cum trebuie să cunoască şi metodologia transformărilor datelor istorice în maniera de calcul contemporană.

Codicologia trebuie să rezolve uneori şi probleme legate de descifrarea unor pasaje care sunt scrise în criptogramă, apelând la criptografie. Analizând manuscrisul, codicologul trebuie să descrie şi ornamentaţia acestuia, fiindu-i necesare pentru aceasta cunoştinţe de miniaturistică, iconografie şi istoria artei.

De asemenea, se constată o legătură strânsă a codicologiei cu arhivistica, ea ocupându-se cu teoria şi practica muncii în arhivă, respectiv cu conservarea, păstrarea şi prelucrarea pieselor scrise, iar după cum se ştie codexurile se află în număr mare în biblioteci şi muzee, dar mai ales în arhive[17].

[17] N. Edroiu, *Op. cit.,* p. 98 - 99. Se cunosc eforturile unor specialişti de a pune bazele unei noi discipline: Arhivistica manuscriselor.

Prin urmare, codicologia apelează la numeroase ştiinţe auxiliare, dar şi la rezultatele cercetărilor din acest domeniu sunt foarte utile ştiinţelor de care ea s-a folosit creindu-se un sistem de reciprocitate deosebit de interesant şi de util ştiinţei istorice.

Planşa 6. Miniaturi româneşti.
Planşa 7. Miniaturi româneşti.
Planşa 8. Miniaturi româneşti.
Planşa 8(bis). Miniaturi româneşti.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BOGDAN, P. DAMIAN, *Despre codicologie.* În: R.A., IX, 1966, nr. 1, p. 63 - 90 (partea întâi) şi nr. 2, 1966, p. 49 - 66 (partea a doua).

CONOVICI, MARIANA, *„Ex dono… Constantin I. Karadja, ms. aflat în colecţia Bibliotecii Facultăţii de Istorie din Bucureşti.* În: „Caietul seminarului de ştiinţe auxiliare ale istoriei. Opuscula bibliologia, genealogica, numismatica…, II, Bucureşti, 1990, p. 11 - 12.

DAIN, ALPHONSE, *Les manuscris,* Paris, 1949.

JAKO, SIGISMUND, *Codicele latine medievale din biblioteca lui Timotei Cipariu.* În: R.A., X, 1967, nr. 1, p. 35 - 72.

JAKO, SIGISMUND; MANOLESCU RADU. *Paleografie latină,* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1071.

MIHALCEA, ANCA, *Miniatura românească în opera lui Nicolae Iorga.* În: „Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei. Opuscula bibliologica, genealogia, numismatica…, Bucureşti, II, 1990, p. 114 - 124.

SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Curs de ştiinţe auxiliare,* dactilografiat, p. 413 - 419.
SIMIONESCU, DAN. *Codex Burgundus (Studiu şi note bibliografice însoţite de reproduceri facsimile de miniaturi)*, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1975.
STREMPEL, GABRIEL, *Copişti de manuscrise româneşti până la 1800,* I, Bucureşti, E. A., 1959.
Les techniques de laboratoires dans l'étude des manuscris. Coloque, Paris, 13 - 15 septembrie, 1972.

CRONOLOGIA

Cronologia este ştiinţa auxiliară a istoriei care are drept obiect de studiu datarea evenimentelor istorice în vederea stabilirii succesiunii acestora, fixarea exactă a datei documentelor, datarea corectă a izvoarelor istorice[62]. *Dicţionarul ştiinţelor speciale ale istoriei* defineşte astfel această disciplină: „Ştiinţa specială a istoriei care are ca obiect stabilirea datelor evenimentelor istorice şi succesiunea lor, implicit şi a datei documentelor, traducerea diferitelor sisteme după care oamenii au măsurat şi socotit timpul, raportându-l la sistemul contemporan“[63]. Numele provine de la cuvintele greceşti *kronos* = timp şi *logos* = vorbire.

Cunoaşterea principiilor sistemului de datare în cadrul fiecărei formaţiuni istorice anterioare şi raportarea apoi a datelor la modul actual de măsurare a timpului este una din muncile fundamentale ale oricărui cercetător al societăţii omeneşti în genere. Relaţiile dintre evenimente şi fapte, din toate domeniile vieţii sociale constituie coloana vertebrală a evoluţiei noastre istorice.

După cum stabilirea datei unui manuscris, incumabul sau carte tipărită are o importanţă deosebită nu numai pentru datarea lor ca izvor istoric dar mai ales pentru integrarea piesei respective în contextul epocii.

Din antichitate s-a constatat pentru fixarea în timp a faptelor relatate, datele cronologice fiind reţinute după sistemele cronologice contemporane acelei perioade[64].

În Evul Mediu, din secolul al XV-lea, s-au ivit şi primele preocupări de calcul cronologic, de realizare a tabelelor cronologice.

În constituirea cronologiei ca ştiinţă un rol important l-au jucat: Gilles Buchier prin lucrarea sa: *De doctrina temporum* (Anvers, 1633); Denis Perau cu *De doctrina temporum* (Verona, 1734 - 1736) şi *L'Art verifier les dates* (Paris, 1750).

În secolul al XIX-lea, ca urmare a dezvoltării astronomiei, a perfecţionării calculelor astronomice şi a celor privind calcularea timpului, cronologia a înregistrat progrese remarcabile. Stau mărturie în acest sens tabelele alcătuite de Grotefend, lucrarea practică a lui H. Lietzman: *Zeitrechnung der römischen Kaiserzeit des Mittelalters und der Neuzeit für die Jahre 1 - 2000 nach Christus* (Berlin - Leipzig, 1934)[65].

În perioada interbelică a apărut lucrarea lui Eugene Cavaignac, *Chronologie et l'histoire mondiale* (Paris, 1925), iar după al doilea război mondial aceea a lui Paul Conderc, *Le Calendrier* (Paris, 1946).

În cronologia românească[66] s-au remarcat: (vezi şi bibliografia) Nicolae Docan cu studii referitoare la elementele cronologice din documentele româneşti (1910), dr. V. Gheorghiu cu cercetări din domeniul cronologiei calendaristice şi a calculului pascal (1936), Ion Ionaşcu cu amplul şi documentatul studiu: *Cronologia documentelor din Moldova şi Ţara Românească* (1956) completat de Francisc Pall cu *Cronologia documentelor privind Transilvania* (sec. XI - XV) - (1956).

Cronologia este alcătuită din două domenii distincte: a) cronologia astronomică (matematică) şi b) cronologia istorică (tehnică).

Cronologia astronomică are drept obiect de studiu fenomenele astronomice care se repetă logic şi stabileşte pe bază de calcul exact momentele fundamentale necesare pentru comportarea diferitelor sisteme de socotire a timpului.

Cronologia istorică se ocupă de transcrierea în sistemul actual de socotire a timpului a datelor exprimate în diferite sisteme calendaristice; realizează cronologiile istorice naţionale, a diverselor instituţii şi a conducătorilor acestora.

Societatea omenească, de-a lungul timpului a observat trecerea timpului prin succesiunea unor fenomene naturale: răsăritul şi apusul soarelui, ziua urmată de noapte, succesiunea anotimpurilor. Ulterior, în antichitate, pe baza unor calcule matematice şi a măsurătorilor astronomice s-a ajuns la două sisteme de ţinere a evidenţei timpului: astronomic şi civil. În ambele situaţii s-au avut în vedere mişcările de revoluţie ale Pământului, Lunii şi Soarelui (Pământul se roteşte în jurul axei sale, Luna în jurul Pământului şi apoi amândouă astrele în jurul Soarelui).

După o îndelungată şi atentă observare a periodicităţii fenomenelor de pe bolta cerului, oamenii au reuşit să alcătuiască diferite sisteme de măsurare a timpului şi de împărţire a lui în ani, săptămâni, zile, ore[67]. Anul, luna şi ziua constituie elementele cronologice principale. Celelalte elemente care le însoţesc pe acestea dar nu pot ele singure să contribuie la datare, constituie elementele cronologice secundare.

Ziua reprezintă intervalul de timp scurs între două răsărituri de soare. A fost împărţit în antichitate (egipteni, babilonieni, chinezi) în unităţi de timp şi mai scurte[68]. S-a avut în vedere partea luminoasă a zilei care a fost împărţită în şase părţi egale. Romanii au împărţit acest interval în 24 de părţi egale, pe care le-au numit: *horae* (ore).

În timp, măsurătorile au devenit tot mai precise, permiţând în 1884 împărţirea ecuatorului în 24 de zone egale, prin 24 de meridiane care brăzdează pământul de la polul Nord la polul Sud

la o distanţă de 15°. Aceste zone constituie *fusuri orare.* Fusul 0 numit şi fus de origine este considerat meridianul care trece prin localitatea Greenwich (lângă Londra) unde există un vechi observator astronomic.

Fiecare fus orar delimitează o zonă în care ora este aceeaşi. Timpul creşte spre Răsărit de fusul orar 0 şi scade spre Vest de acesta[69].

Ziua - reprezintă ,,intervalul de timp format dintr-o zi lumină şi noapte, având 24 ore…. Aceasta constituie ,,ziua civilă… timpul în care Pământul face o rotire completă în jurul axei sale.

În antichitate începutul zilei a variat. Astfel egiptenii, chinezii, romanii, o anumită perioadă de timp au considerat începutul zilei la miezul nopţii; babilonienii socoteau că ziua începe la răsăritul soarelui; arabii, evreii şi grecii considerau că ziua începe la apusul soarelui[70].

De-a lungul timpului, aceleaşi popoare au trecut de la un sistem la altul, lucru care a ridicat mari probleme în datarea izvoarelor istorice. În 1925 s-a convenit ca ziua astronomică să înceapă ca şi ziua civilă, la miezul nopţii, după ora 24, notându-se acest moment cu zero.

De-a lungul timpului s-a mai observat că ziua lumină nu este egală cu noaptea decât în anumite momente şi că diferenţa dintre ele creşte şi descreşte după reguli precise.

Aceste diferenţe sunt datorate mişcărilor de rotaţie ale pământului în jurul axei sale, corelată cu mişcarea Pământului în jurul Soarelui, revenirea în aceeaşi poziţie se realizează după 365 de zile, perioadă care a fost denumită *an*.

Luna - reprezintă perioada de timp cât durează o rotaţie a astrului în jurul Pământului: 29 de zile, 12 ore, 44 minute şi 3 secunde, aproximativ 29 zile şi jumătate. În această mişcare se disting patru faze: lună nouă, primul pătrar, lună plină, ultimul

pătrar. Luna lunară fiind un interval de timp cu fracţiuni anticii au socotit-o la începutul lunii civile. Ulterior nu mai corespundea cu apariţia lunii noi pe cer şi atunci au socotit-o de 30 de zile. S-a ajuns din nou la neconcordanţe. Pentru soluţionare s-a trecut la un calendar lunar, în care unei luni de 29 de zile îi succeda una de 30 de zile. Se menţinea această alternanţă celor 12 luni ale anului care era de 354 sau 355 de zile[71].

Anul - reprezintă durata de timp în care Pământul se mişcă în jurul Soarelui (lat. *annus* = cerc, ciclu, inel) care este egală cu 365 zile, 5 ore, 48 minute şi 46 secunde. Acesta este anul tropic sau solar. Anul sideral reprezintă timpul în care astrele plecând de la un punct fix pe bolta cerească revin la el (365 de zile, 6 ore, 9 minute şi 9 secunde). Datorită acestei fragmentări a anului tropic, în viaţa curentă s-a folosit un an cu un număr întreg de zile şi care se numeşte an civil sau calendaristic[11].

Totalitatea regulilor ce servesc la fixarea măsurii timpului în diferite sisteme cronologice poartă denumirea de calendar[12].

Termenul derivă de la verbul din limba latină: *calo-are* = a chema, a anunţa. (Apariţia pe cer a lunii noi, în prima zi a lunii, era anunţată publicului de către preoţi).

Sistemele calendaristice se împart în trei tipuri fundamentale:

1. calendar solar.
2. calendar lunaro-solar.
3. calendar lunar.

Calendarul solar[13], cel mai vechi cunoscut, se bazează pe mişcarea aparentă a Soarelui şi a fost folosit prima dată de egipteni în anul 4241 î.Hr. El cuprindea 12 luni de câte 30 de zile plus 5 zile care se adăugau la sfârşitul anului (se numeau

epagomene), deci 365 zile. Lunile aveau denumiri după zeităţile cărora le erau dedicate. Fiecare lună de 30 de zile era împărţită în trei săptămâni mari de câte 10 zile şi 6 săptămâni mici de câte 5 zile. Anul începea cu ziua întâi a lunii. Acest calendar nu lua în calcul fracţiunea de 6 ore din durata anului solar astfel încât în 4 ani se crea o diferenţă de o zi.

Calendarul lunaro - solar are la bază mişcarea de revoluţie a lunii şi mişcarea aparentă a Soarelui şi are drept principiu ca întâia zi a fiecărei luni lunare să coincidă cu apariţia lunii noi, dar, în acelaşi timp, şi fenomenele anului solar să cadă în aceleaşi luni[14].

A fost folosit de foarte multe popoare ale antichităţii: babilonienii, chinezii, evreii, grecii, indienii, romanii etc. Are 12 luni care variază între 28 - 31 zile.

Calendarul lunar[15] se bazează pe fazele lunii şi este străin de mişcarea aparentă a soarelui. A fost folosit de arabi şi de popoarele de religie musulmană.

A fost creat în Babilon la jumătatea mileniului III î.Hr. Anul avea 12 luni, respectiv 354 zile; lunile alternau 29 cu 30 de zile. Luna era împărţită în patru săptămâni. Începutul fiecărei luni, coincidea în general, cu apariţia pe cer a lunii noi.

În Grecia la începutul mileniului I î.Hr. se folosea calendarul lunaro - solar, fiecare provincie având propriul calendar, dar se bazau pe câteva principii generale comune. Anul începea cu luna solstiţiului de vară şi avea 12 luni. Periodic se introducea a 13-a lună (fie la mijloc, fie la sfârşitul anului). Grecii nu au cunoscut săptămâna, au împrumutat-o de la evrei. Unele zile ale săptămânii erau indicate prin numere altele purtau diferite denumiri. Cât priveşte calendarul roman, nu s-au

păstrat date precise privind naşterea acestuia. Se pare că de la mijlocul sec. VIII î.Hr. romanii au folosit un ciclu care avea 10 luni şi 30 de zile pe care l-au numit annus de unde denumirea în limba română de an[16]. Apoi lunile au căpătat şi un nume. Prima lună a anului a fost numită Martius în cinstea zeului Marte; a doua aprilie, de la cuvântul lat. *aperio,* ire = a deschide, deoarece în aprilie se deschid mugurii plantelor. În sec. VII î.Hr. s-au adăugat încă 2 luni: ianuarie în amintirea zeului Janus (zeul timpului) şi februarie (lat. *februaris, onis* = purificare, curăţire) - legat de ritualul curăţirii ce se făcea anual la 15 februarie. Această lună era închinată zeului împărăţiei subpământene Februs.

În anul 46 î.Hr. la iniţiativa lui Iulius Caesar s-a trecut la alcătuirea unui nou calendar. Grupul de astronomi din Alexandria a lucrat sub conducerea lui Sosigene reuşind să alcătuiască un nou calendar, la baza căruia se afla mişcarea Soarelui în timp de 1 an. Anul era stabilit la 365 zile, astfel într-un ciclu erau 3 ani de 365 zile şi un al patrulea de 366 de zile numit an bisect. Anul a fost împărţit în 12 luni cu denumirile anterioare. Sosigene a stabilit ca prima lună a anului este ianuarie.

Lunile impare aveau 31 de zile iar cele pare 30 zile. Luna februarie avea 29 de zile. Ziua suplimentară ce trebuia adăugată la fiecare 4 ani se intercala între 23 şi 24 februarie[17]. În anul reformei s-au adăugat 2 luni de 33 şi 34 zile, anul respectiv având 15 luni = 445 zile, şi s-a numit *anul confuziunii* (annus confusionis; confusio, onis - amestecare, contopire). Noul calendar Iulian (cunoscut şi sub numele de „stilul vechi…) a intrat în vigoare la 1 ianuarie 45 î.Hr. El s-a remarcat prin simplitatea sa. Datorită faptului că anul iulian era mai mare decât anul tropic, la intervalul de 128 de ani rămânea în urmă cu o zi. Astfel în timp

punerea în concordanţă anului calendaristic cu cel tropic a devenit deosebit de stringentă. În a 2-a jumătate a sec. al XVI-lea, papa Grigore al XIII-lea (1572 - 1585) a hotărât reforma calendarului iulian, desemnând o comisie de astronomi şi teologi care să lucreze în acest sens. Dintre toate proiectele de reformă studiate de comisia respectivă, în final s-a hotărât adoptarea proiectului propus de astronomul italian Luigi Lilio, profesor de medicină la Universitatea din Perugia. La 24 februarie 1582 Papa Grigore al XIII-lea a emis bula „Inter gravissimas… în care se hotăra ca numărătoarea zilelor să fie decalată cu zece zile înainte, cu respectarea succesiunii zilelor săptămânii. În acest sens, ziua imediat următoare celei de joi 4 octombrie a devenit vineri 15 octombrie 1582.

Totuşi anul gregorian a rămas mai lung decât anul tropic solar cu aproximativ 24 secunde ceea ce a determinat în cca 3500 de ani a unei diferenţe de o zi[18]. Noul calendar a fost numit, în memoria Papei Grigore al XIII-lea, gregorian. Ulterior se va folosi numele de „stilul nou….

Acest calendar s-a introdus treptat în diferite ţări europene, începând cu cele catolice[19]: Italia, Spania, Portugalia (chiar din 1582); apoi de Franţa, Germania catolică (1583); Austria, Boemia, canoanele elveţiene (1584).

Rezistenţă serioasă s-a întâmpinat din partea ţărilor care adoptaseră - reforma. Astfel, aici calendarul gregorian a pătruns după anul 1700: Germania, Danemarca, Norvegia; Anglia (1752); Suedia (1753). Ţările de religie ortodoxă au aderat la „stilul nou… abia în secolul al XX-lea: Rusia în 1918, România în 1924 când după luni 30 septembrie a urmat marţi 14 octombrie; Grecia tot în 1924.

Întrucât calendarul gregorian nu a fost adoptat de toate statele Europei în 1582, folosindu-se simultan şi calendarul iulian, până în sec. XX, diferenţa de 10 zile existentă în 1582 a crescut: 10 zile între 5/15 octombrie 1582 şi 18/28 februarie 1700; 11 zile între 19 februarie/1 martie 1700 şi 17/28 februarie 1800; 12 zile între 18 februarie/1 martie 1800 şi 16/28 februarie 1900; 13 zile între 17 februarie/1 martie 1900 şi 15/28 februarie 2100.

Un alt factor cronologic important îl constituie *era*. Aceasta este un moment fix de timp de la care începe numărătoarea succesivă a anilor solari sau lunari[20].

În cronologie avem de-a face cu mai multe ere şi, după caracterul evenimentelor care delimitează momentul fix, erele se pot împărţi în mai multe tipuri: 1) Ere astronomice care au început în momentul când s-a produs o nouă conjuncţie a astrelor; 2) Ere politice în care numerotarea anilor se face pornind de la un eveniment politic important (era olimpiadelor, era fondării Romei, era consulilor, era lui Diocletian); 3) Ere religioase legate de diferite evenimente din viaţa întemeietorilor de noi religii. Dintre acestea cea mai cunoscută şi cea mai folosită este era creştină care începe odată cu naşterea lui Iisus Hristos, eveniment care s-a produs la 25 decembrie 754 de la fondarea Romei. Era creştină a fost creată în prima jumătate a sec. al VI-lea d.Hr. de către abatele Dionisie Exiguus (Dionisie cel Mic)[21].

Stilurile cronologice constituie o altă problemă care iveşte la datarea documentelor de cancelarie şi a altor categorii de izvoare scrise[22]. Acestea se referă la data începuturilor anului care a variat de-a lungul timpului de la un popor la altul. Stilurile cunoscute:

a) 1 martie sau „stilul veneţian…[23] utilizat la Veneţia

b) 25 martie sau ,,stilul Bunei Vestiri… s-a folosit în cancelaria regilor Franţei (sec. X - XVI), în Anglia sec. XIII - XVIII, la Florenţa.

c) ,,stilul de Paşti… sau stilul ,,galic… sau ,,francez… consideră începutul anului la Paşti. Este un început nestabil. Paştile neavând o dată o fată fixă în an. S-a folosit din sec. XI până la anul 1564 în cancelaria regilor Franţei.

d) 1 septembrie sau stilul bizantin sau ecleziastic. A fost întrebuinţat în Imperiul Bizantin, în Ţările Române, în Rusia din secolul al XIII-lea până la anul 1700.

e) 25 decembrie sau stilul de Crăciun. A fost întrebuinţat foarte mult în germania până în sec. XVI). S-a folosit şi în cancelaria papală (sec. XIV - XVII) sub denumirea de *Stilus Curiae Romanae*.

f) 1 ianuarie sau ,,stilul circumciziei… - utilizat astăzi foarte mult.

Elementele cronologice secundare reamintim, sunt acele elemente care însoţesc elementele cronologice principale dar nu pot contribui singure la datare.

Dintre aceste elemente menţionăm:

Crugul soarelui - este o perioadă cronologică de 28 ani ,,după a cărei împlinire… zilele săptămânii cad pe aceleaşi dată de lună…[24]. Cunoscându-se ziua din săptămână în care începe ciclul se pot stabili zilele, ordinea lor pentru întreaga perioadă de 28 de ani.

Crugul lunii - reprezintă o perioadă de 19 ani după care fazele lunare revin la aceleaşi date ale lunilor[25]. Aceasta indică ordinea unui an într-un ciclu de 19 ani.

Ciclul pascal - este o creaţie a bisericii creştine pentru a se putea fixa data sărbătorilor mobile într-un an. El reprezintă o perioadă de 532 ani care a rezultat din înmulţirea numărului 28 (crugul soarelui) cu numărul 19 (crigul lunii).

După această perioadă toate elementele cronologice revin la punctele de plecare din primul an al ciclului[26].

Epacta - este un număr care indică vârsta lunii pe ziua pe 1 ianuarie a fiecărui an, adică numărul de zile trecute de la ultima lună nouă până la sfârşitul anului precedent[27].

Mâna anului - prin care se determină ,,ziua din săptămână a unei date lunare…. Este în concordanţă cu crugul soarelui, fiecărui început de an din cliclul de 28 de ani corespunzându-i o anume zi din săptămână[28]….

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

CAVAIGNAC, EUGČNE, *Chronologie de l'histoire mondiale,* Paris, 1925.

CONDERC, PAUL, *Le Calendrier,* Paris, 1946.

Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică Enciclop. 1985.

DOCAN, NICOLAE. *Despre elementele cronologice în documentele româneşti.* În: AARMSI., Seria II, 1910, vol. XXXII, Extras.

DRĂMBĂ CONSTANTIN, *Timpul şi măsura lui,* Bucureşti, 1952.

GUBOGLU, MIHAIL. *Tabele sincronice. Datele hegirei şi datele erei noastre,* Bucureşti, DGAS, 1955.

IONAŞCU, ION. *Cronologia documentelor din Moldova şi Ţara Românească,* în vol.: Documente privind istoria României, vol. I, Introducere, Bucureşti, 1956, p. 389 - 450.

PALL, FRANCISC. *Cronologia documentelor privind Transilvania (sec. XI - XV),* în vol.: *Documente privind istoria României,* vol. I. Introducere, Bucureşti, 1956, p. 452 - 482.

SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Introducere în cronologie.* în vol.: *Îndrumări în cercetările istorice,* Bucureşti, 1943, p. 355 - 373.

STĂNILĂ, GEORGE. *Sisteme calendaristice*, Bucureşti, 1980.

GENEALOGIA

Genealogia este una dintre cele mai vechi şi una dintre cele mai importante ştiinţe auxiliare ale istoriei.

Termenul provine din limba greacă: *genos* = rasă, *logos* = cuvânt, învăţătură, ştiinţă. Genealogia studiază ,,naşterea şi evoluţia neamurilor şi a familiilor, înrudirile care se stabilesc între persoanele unei epoci date, precum şi rolul pe care aceste înrudiri îl joacă în desfăşurarea unor evenimente istorice…[1]. Folosit la plural, termenul desemnează înşiruirea sistematică a membrilor unei familii realizată pentru a se putea stabili originea şi gradul de rudenie existente între ei[2].

S-a apreciat, pe bună dreptate, de către istorici, că genealogia, ,,în măsura în care fixează anumite adevăruri pe bază de cercetări metodice şi criterii sigure /.../, poate revendica locul de ştiinţă de sine stătătoare. Deşi nu ajunge la stabilirea de legi cu caracter universal valabil şi nici măcar de adevăruri generale, satisface şi ea, ca orişice altă ştiinţă, o frântură din nesfârşita sete de cunoaştere a omului…[3]. Şi întrucât oferă istoricului material de cercetare, genealogia poate exista numai ca disciplină auxiliară a istoriei. Genealogia foloseşte ca izvoare mai ales actele de stare civilă, registrele de stare civilă care cuprind naşteri, căsătorii, decese, registrele parohiale, cu date asupra botezurilor, cununiilor, a deceselor, însemnările manuscrise marginale de pe vechi tipărituri, corespondenţa din arhivele personale, pisaniile, diplomele de înnobiliare, de înălţări de grad, foile de zestre, testamente, pomelnice, inscripţiile funerare, registre de ranguri nobiliare şi altele[4].

Rezultatele la care ajunge genealogia oferă istoricului un material deosebit de valoros, putând lămuri numeroase probleme uneori deosebit de importante, „care merg de la destinele individuale ale personalităţilor /.../ până la destinuri privitoare la întregi sociale sau epoci istorice…[5].

Istoricul trebuie să caute în cercetările genealogice numai acele rezultate care îi pot aduce clarificări în ceea ce priveşte viaţa socială (de multe ori clarificări în domeniul sociologiei), politică şi culturală a unei societăţi. ... Istoria cu ajutorul genealogiei se cunoaşte succesiunile (elucidează deci şi cronologia), dar poate afla şi explicaţii sau realiza portrete prin cunoaşterea ascendenţei unei figuri oarecare /.../ Se pot crea chiar sisteme de gândire istorică bazate pe succesiunea generaţiilor /.../ Numai genealogia poate da elemente esenţiale pentru cunoaşterea locului pe care îl ocupă omul în societate din punct de vedere istoric, juridic, etnic şi biologic…[6]. Ea constituie o altă modalitate de cercetare complexă a istoriei.

Istoria genealogiei ca practică îşi are rădăcinile în antichitate. În comuna primitivă descendenţa a fost socotită o perioadă de timp numai pe linie maternă (perioada matriarhatului) şi înrudirile materne erau cele care se luau în consideraţie, fiind singurele care se puteau stabili cu certitudine. Ulterior a apărut familia pereche, când erau cunoscuţi şi mama şi tatăl (perioada patriarhatului). În etapa descopunerii comunei primitive lua naştere marea familie patriarhală în care câteva generaţii de rude directe se aflau sub autoritatea celui mai bătrân (pater familiale) din comuniunea respectivă.

În ordinea sclavagistă, arborele genealogic al familiei şi cartea casei ocupau un loc important în familiile nobile romane. În Evul Mediu interesul

pentru strămoşi a sporit, începându-se alcătuirea tabelelor genealogice. S-au constatat de asemenea anumite reguli ce vor deveni principii de alcătuire ştiinţifică a filiaţilor.

În epoca modernă când fondurile arhivistice au fost organizate pe baze mai riguroase, un rol important au început să-l joace fondurile familiale cu rol deosebit în viaţa politică, socială şi culturală.

Astfel, cu această ocazie s-a pus şi problema întocmirii genealogiilor acelor familii pentru a se putea mânui mai bine fondurile arhivistice respective. Cea dintâi lucrare cu caracter genealogic este socotită *Incunabulul anonim,* apărut la Strassburg în 1486. Ea oferea date preţioase despre istoria familiilor şi a persoanelor[7]. În secolul următor cărţile de genealogie s-au înmulţit, atât în Germania, cât şi în Franţa. În 1591 apărea primul tratat de genealogie scris de genealogistul german Eyzinger: *Thesaurus Principium.*

În Franţa, Hyronymus Hennings, arhidiacon al bisericii Sf. Ioan din Luneburg este socotit, pentru a doua jumătate a secolului al XVI-lea unul dintre cei mai reprezentativi genealogişti. Opera sa, tipărită în 1598 în patru volume, conţine preţioase tabele genealogice de suverani, de nobili şi savanţi.

Genealogia ca ştiinţă auxiliară a istoriei, cu norme, principii şi reguli bine stabilite, a început să se contureze abia în secolul al XVIII-lea. Printre marile personalităţi ale acestei perioade trebuie menţionaţi istoriograful francez André Duchesne (1584 - 1640), cunoscut sub numele latinizat de Cheneus[8], Claude Franşois Ménestrier (1631 - 1705), Jean Le Laboureur (1633 - 1674), Pierre d'Hozier[9], englezul Sir William Dagdale (1605 - 1686), germanul Jakob Spener (1651 - 1703).

Bazele cu adevărat ştiinţifice ale genealogiei au fost puse în secolul al XVIII-lea de germanul Johann Hübner (1668 - 1731), originar din Hamburg, prin lucrările sale publicate între anii 1725 - 1733. Tot în acest secol genealogia a fost introdusă în învăţământul superior. Johann Cristoph Gatterer (1727 - 1788), la mijlocul secolului, preda, urmând drumul trasat de înaintaşii săi, la Göttingen, printre alte discipline şi genealogia. Tot el a alcătuit şi primul curs universitar de genealogie şi apoi l-a publicat ca manual de genealogie în 1788.

În secolul al XIX-lea această disciplină a început să câştige tot mai mulţi aderenţi. În acest sens, o contribuţie remarcabilă a adus-o opera lui Ottokar Lorenz, autor al unui celebru tratat: *Lehrbuch des gesamten wissenchaftlischen Genealogie* şi a altor tabele genealogice toate apărute între anii 1886 - 1898.

Drumul deschis de Ottokar Lorenz a fost urmat în secolul următor de numeroşi savanţi europeni, îmbogăţindu-se astfel ştiinţa genealogică şi punându-se la dispoziţia istoricilor materiale - deosebit de preţioase.

După al doilea război mondial cercetările din domeniul genealogiei s-au tot intensificat creându-se instituţii specializate: Centre généalogique de Paris, Office généalogique et héraldique de Belgique. Pe plan internaţional s-a constituit Comisia Internaţională de Ştiinţe Genealogice şi Heraldice afiliată la Comitetul Internaţional de Ştiinţe Istorice. Comisia organizează o dată la doi ani un Congres Internaţional de Ştiinţe Genealogice şi Heraldice. Tot ea coordonează şi activitatea pericolului „L'Intermédiare des généalogistes… care se publică la Bruxelles.

Printre personalităţile secolului XX în domeniul genealogiei menţionăm pe: Stephan

Kekulé von Stradonitz (1863 - 1933). Otto Fotrs de Battaglia, prinţul Wilhelm - Karl von Isenburg.

În România au existat preocupări genealogice încă din cancelariile medievale când se cercetau actele de proprietate înfăţişate de diverşi beneficiari. Cercetarea însă cu caracter genealogic este menţinută în secolul al XVII-lea. S-au remarcat în acest sens Dimitrie Cantemir (1673 - 1723) prin însemnările pe care le-a făcut despre boierimea moldoveană şi banul Mihai Cantacuzino (1723 - 1793) care a alcătuit în jurul anului 1878 *Ghenealoghia Cantacuzinilor* publicată abia în 1884 de Cezar Boliac[10].

O lucrare deosebită o constituie aceea a paharnicului Constantin Sion: *Arhondologia Moldovei. Amintiri şi note contemporane* elaborată între 1844 - 1856 şi publicată abia în 1892 la Iaşi de Gh. Ghibănescu. Lucrarea conţine date genealogice despre aproximativ 750 de familii boiereşti din secolele XVIII - XIX. Deşi un foarte bun cunoscător al acestora, informaţiile trebuie verificate mai ales în ceea ce priveşte ascendenţa persoanelor, ascendenţa impusă de autor spre secolul XV - XVI fără vreun temei documentar[11]. După o perioadă de încercări ştiinţifice reprezentate de Octav George Lecca (1881 - 1949)[12] şi Nicolae Iorga[13], temeiurile cu adevărat ştiinţifice au fost puse de Ştefan Dimitrie Greceanu (1825 - 1908). Acesta este autorul unei valoroase opere genealogice: *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti,* vol. I - III, Bucureşti, 1913 - 1916.

În Transilvania s-a remarcat Ion Puşcariu autor al lucrurilor: *Date istorice despre familiile nobile române,* partea I-a, Sibiu 1892; partea a II-a, Sibiu 1895 şi: *Fragmente istorice despre boierii din Ţara Făgăraşului dimpreună cu documente istorice,* I - IV, 1904 - 1907.

Drumul odată deschis a fost urmat de mari erudiţi, printre care putem enumera: Ioan C. Filitti (1879 - 1946), Emanuil Hagi Mosco (1882 - 1976), Gh. Ghibănescu (1864 - 1936), George D. Florescu* (1893 - 1976), Marcel Romanescu (1897 - 1955), Constantin Sava, Sever Zotta (1874 - 1943), Gheorghe Bezviconi (1910 - 1966), gen. Radu Rosetti (1877 - 1949), Alex. Perietzeanu - Buzău, N. Grigoraş (1911 -), Paul Cenovodeanu (n. 1927), Dan Berindei (n. 1923), Ştefan S. Gorovei (n. 1948). Studiile de genealogie au fost susţinute şi prin înfiinţarea unui periodic la Iaşi, între anii 1912 - 1913 din iniţiativa lui Sever Zotta: ,,Arhiva Genealogică… (au apărut numai 11 numere). În paginile sale au apărut articole, studii, documente referitoare la familiile Cantemir, Cuza, Hurmuzaki, Haşdeu, Movileşti. În 1944 s-a încercat republicarea revistei sub altă denumire ,,Arhiva Genealogică Română… sub redacţia lui George D. Florescu şi Ion Ionaşcu. Dar nu a putut fi tipărit decât un singur număr. În 1970 a luat fiinţă la Bucureşti Comisia de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie în cadrul Institutului de Istorie ,,Nicolae Iorga…. Cercetătorii români au fost prezenţi la Congresele internaţionale de ştiinţe genealogice şi heraldice (Ličge, 1972, München, 1974, Londra, 1976, Madrid, 1982, Helsinki, 1984, Lisabona, 1986 ş.a.).

În epoca contemporană se manifestă tendinţa de extindere a domeniului de cercetare al genealogiei, de la clasa feudală, familii boiereşti şi familii domnitoare şi la familii de altă condiţie socială, orăşeni şi ţărani.

Genealogia se află într-un proces de continuă înnoire, ţinând pasul cu o serie de alte ştiinţe şi domenii cu care se află în corelaţie: cronologia, demografia, antropologia, istoria sub toate aspectele ei: politică, socială, economică, militară,

culturală, a mentalităţilor. În acest sens menţionăm procesul firesc de înnoire a metodelor de investigaţie cât şi a folosirii rezultatelor genealogiei de tot mai numeroase domenii ştiinţifice, ea având tot mai mult tendinţa de interdisciplinaritate. Genealogiştii contemporani folosesc plenar informatica. Astfel s-a adoptat deja un sistem de a se introduce în calculator registrele parohiale de botez, căsătorie şi deces. Apoi, se elaborează fişe rigide ce se clasează alfabetic după numele de familie şi cronologic în cadrul aceleiaşi familii. Tot acestea se introduc în memoria ordinatorului constituindu-se astfel „o bancă de date…[14] genealogice. Ulterior se fac toate înlănţuirile necesare pe familii, între membrii aceleiaşi familii etc.

Principiile care trebuie să stea la baza studiilor genealogice sunt următoarele: principiul numelui, al prenumelui, al proprietăţii, al generaţiilor genealogice[15]. Genealogia foloseşte ca metode de cercetare: metoda analitică pe baza căreia se întocmeşte tabla ascendenţilor şi metoda sintetică prin care se poate stabili tabla descendenţilor.

Tabla ascendenţilor reprezintă o listă a persoanelor care se înrudesc, pornindu-se de la un individ considerat rezultatul evoluţiei unei familii şi urmărindu-i pe toţi antecesorii săi. Ea se compune pe baze strict matematice şi evoluează în progresie geometrică prin puterile succesive ale lui doi. Această metodă de alcătuire a tablei ascendenţilor se numeşte şi metoda Stradonitz, după numele celui care a teoretizat-o.

Tabla descendenţilor reprezintă o listă a persoanelor care se înrudesc, pornindu-se de la un individ şi urmărindu-se toţi descendenţii săi. Spre deosebire de tabla ascendenţilor, tabla descendenţilor nu este guvernată de o lege

matematică. Dar şi numărul urmaşilor din fiecare generaţie creşte în progresie geometrică.

Termenul de generaţie desemnează totalitatea oamenilor care sunt de aceeaşi vârstă şi la aceeaşi distanţă de un individ considerat comun. Generaţia genealogică se apreciază că apare la un interval de 30 de ani şi durează 65 de ani.

Arborele genealogic reprezintă de fapt un extras din tabelele descendenţilor cuprinzând numai urmaşi în linie bărbătească al unui strămoş comun. El este definit şi ca ,,o reprezentare grafică, înfăţişată de obicei, sub forma unui arbore cu ramuri pornite dintr-un triunghi comun şi care redă filiaţiunea membrilor unei familii şi indică gradul de înrudire între ei. Într-un anume sens este sinonim cu spiţa genealogică şi spiţa de neam…[16].

Spiţa de neam este o variantă a tabelei descendenţilor, apărută ca urmare a regimului juridic de patriarhat şi indică succesiunea generaţiilor în linie masculină[17]….

Spiţa genealogică este o ,,listă cuprinzând şirul persoanelor care descind dintr-un autor comun (putând fi o succesiune după tatăl sau după mamă, directă sau lăuntrică) care au drepturi asupra unor bunuri, respectiv asupra părţii care ar fi revenit autorului comun, dacă ar fi în viaţă; se deosebeşte de arborele genealogic prin faptul că n-are înfăţişare de arbore şi este întocmită, de obicei, în vederea rezolvării unor aspecte practice…[18].

Pentru alcătuirea arborelui genealogic trebuie să se ţină seama de elementele principale din viaţa individului: începutul sau originea insului, cine sunt părinţii, timpul şi locul naşterii, situaţia, funcţia şi demnitatea avută în viaţă, timpul, locul şi felul morţii, căsătoria cu indicarea originii, naşterii, situaţiei, funcţiei şi morţii soţului sau soţiei, copiii de pe ambele ramuri (excluzând urmaşii din partea feminină care, din punct de

vedere genealogic, se urmăresc în ramura bărbătească).

Planşa 9. Tabel genealogic.

Înrudirile se urmăresc în toate părţile. Astfel cele din partea tatălui se numesc *agnaţi* iar cele din partea mamei sunt *cognati*[19]. Înrudirile prin alianţă poartă denumirea de *afini.*

Reprezentările grafice prin care se indică cu mijloace convenţionale date referitoare la starea civilă a unui individ, mai des întâlnite sunt următoarele[20]: *n* sau *x* pentru născut; pentru botez; sau Ą sau = pentru căsătorie; ą pentru căsătorie nelegitimă; # pentru legătură nelegitimă; %,)(, ; pentru divorţ; m sau + pentru decedat; ¶6 pentru căzut în bătălie; Ă, , pentru înmormântat; pentru fără urmaş; pentru posteritate necunoscută; f.c. pentru copii. Efectuând operaţiile menţionate mai sus, genealogia sprijină cercetările istorice, furnizează date pentru rezolvarea problemelor de cronologie, lămureşte unele chestiuni de istorie socială politică şi culturală. Anumite date sunt furnizate şi ştiinţelor juridice, prin explicarea formelor juridice de proprietate şi de succesiune.

Cunoscându-se progresia numerică a naşterilor, se pot rezolva multe probleme de demografie istorică, mai exact de statistică demografică. După cum, prin întocmirea unui arbore genealogic şi a unor tabele genealogice se pot da lămuriri cu caracter economic, cum ar fi creşterea şi descreşterea averii unor mari familii etc.

Genealogistul, trebuind să cunoască foarte precis numele de familie şi evoluţia lui, furnizând date preţioase pentru fixarea onomasticii din documente.

În concluzie, putem afirma că orice studiu genealogic al unei familii de orice condiţie socială, poate reprezenta o contribuţie valoroasă pentru istoria însăşi a societăţii. Genealogia asigură, asemenea arheologiei, continuitatea nemijlocită care îi leagă pe contemporani de trecut şi de istoria fiecărui popor.

BIBLIOGRAFIE

BERCIU DRĂGHICESCU, ADINA. *Ştiinţele auxiliare ale istoriei*, partea I, Bucureşti, Tipogr. Universităţii, 1988, p. 77 - 84.

BERCIU DRĂGHICESCU, ADINA. *Introducere în istorie şi ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Bucureşti, Tipogr. Universităţii „Dimitrie Cantemir…, 1992, p. 77 - 82.

CIOCAN, NISTOR, *Alexandru Ioan Cuza. Note genealogice,* în vol.: *Cuza Vodă, în memoriam,* Iaşi, Edit. Junimea, 1973, p. 35 - 50.

Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclop., 1982.

DURUYE, PIERRE. *La généalogie*, ed. a 3-a, Paris, 1971.

EDROIU, NICOLAE. *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj - Napoca, Univ. „Babeş - Bolyai…, 1992, p. 159 - 177.

GROTE, H. *Stammtafeln,* Leipzig, 1981.

L'Historire et ses methodes, sans le direction de Charles Samaran, Bruges, 1961, p. 724 - 738.

RĂDULESCU, MIHAI, SORIN. *Memoriile lui Ion Bălăceanu - mărturia unei cariere diplomatice deosebite.* În: „Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei…, II, Bucureşti, 1990, p. 35 - 45.

RĂDULESCU, MIHAI, SORIN. *Genealogia ieri şi azi.* În: „Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei…, II, Bucureşti, 1992, p. 19 - 25.

RĂDULESCU, MIHAI, SORIN. *Elita liberală românească (1866-1900),* Bucureşti, Editura ALL, 1998.

RĂDULESCU, MIHAI, SORIN. *Genealogii,* Bucureşti, Editura Albatros, 1999.

SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Câteva note cu privire la cercetările genealogice româneşti.* În: „Hrisovul…, II, 1942, p. 120.

SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Curs de ştiinţe auxiliare ale istoriei,* 1958 - 1959, p. 193 - 219.

SION, CONSTANTIN. *Arhondologia Moldovei. Amintiri şi note contemporane. Boierii Moldovei.* Text ales şi stabilit, glosar şi indice de Rodica Rotaru, Bucureşti, Edit. Minerva, 1973.

STURDZA, D. M. *Dicţionaire historique et généalogique des grandes familles de Gréce, d'Albanie et de Constantinopole,* Paris, 1983.

ŞTEFAN, GABRIELA*, Locul genealogiei în opera istoricului Nicolae Iorga.* În: „Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei…, II, 1990, Bucureşti, Tipogr. Universităţii, p. 125 - 129.

SIGILIOGRAFIA

Sigilografia sau sfragistica este ştiinţa auxiliară care se ocupă cu studierea sigiliilor sub toate aspectele. Numele provine de la termenul grecesc *sfragis* şi de la cel latin *sigillium*, *i*, care înseamnă sigiliu sau pecete[1].

În practica curentă, sigiliul desemnează amprenta (impresiunea, imprenta) rămasă pe un material determinat în urma aplicării matricei sigiliare[2] (a tiparului).

Matricea sigiliară sau tiparul reprezintă aşadar obiectul gravat, confecţionat, dintr-un material rezistent şi care serveşte la realizarea amprentei sigiliare.

În mod curent se foloseşte însă termenul de sigiliu, atât pentru desemnarea matricei cât şi a amprentei sigiliare.

Sigilografia are drept obiect de cercetare, atât matricele, cât şi impresiunile sigiliare care sunt studiate din toate punctele de vedere: istoric, artistic, tehnic, diplomatic. Tot această ştiinţă se ocupă şi de modalităţile de aplicare ale sigiliului, de depistarea falsurilor sigiliare precum şi de conservarea şi restaurarea lor.

Preocupările referitoare la această disciplină apar în Evul Mediu, când în cancelariile puterii centrale se cerceta autenticitatea actelor, prilej cu care se verificau şi semnăturile şi obiectele cu care se efectua sigilarea. Se integra aşadar altei discipline auxiliare a istoriei, diplomatica. Astfel, în lucrarea sa, *De re diplomatica*, libri VI (1681) Jean Mabillon (1636 - 1707), întemeietorul diplomaticii, prezenta şi importanţa sigiliilor pentru validarea actelor.

În secolul XVIII preocupările s-au intensificat, începând să apară numeroase albume sigilografice,

realizate de către colecţionari pasionaţi, în care erau reproduse diverse sigilii.

Fondatorul sigilografiei ca ştiinţă este socotit J. S. Heineccius (Heineck), cu lucrarea sa *De veteribus Germanorum aliarumque nationum sigilis,* Frankfurt - Leipzig, 1709. După apariţia lucrării, sigilografia a devenit un domeniu curent de cercetare. În secolul XIX şi la începutul secolului XX au apărut şi o serie de manuale aflate în uz şi astăzi ale lui Theodor Ilgen, Joseph Roman, Wilhelm Ewald.

Peceţile au început să fie studiate de istoriografia transilvană la sfârşitul secolului al XVIII, remarcându-se istoricul Iosif Benko cu lucrarea *Transilvania* (Viena, 1778), care trebuia să cuprindă studii de sigiliu, în partea a doua. Cu toată strădania autorului şi solicitarea autorităţilor, lucrarea nu a putut fi tipărită, dar ea a dat un serios impuls în vederea culegerii de materiale sigilogragice. În deceniul doi al secolului XIX s-a iniţiat o acţiune oficială pentru completarea colecţiei de steme şi peceţi a moştenitorului tronului imperial[3]. În secolul al XIX-lea primul care semnala forurilor administrative că sigiliile trebuiesc păstrate în arhive a fost Gheorghe Asachi (1788 - 1869), care, posedând cunoştinţe de heraldică, a înţeles şi a preţuit în mod deosebit sigiliile.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a început campania de valorificare a acestor izvoare prin expoziţii sigiliografice. Tot acum s-a reorganizat şi colecţia de sigilii pe care o deţineau Arhivele Statului din Bucureşti şi Iaşi[4].

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor preocupările pentru sigilografie s-au accentuat. Acum au apărut studii informative şi descriptive asupra sigiliilor româneşti, precum şi unele studii de sinteză semnate de Ioan Bogdan

(1864 - 1919), V. A. Urechia (1834 - 1901), B. P. Haşdeu (1838 - 1907), D. A. Sturdza (1833 - 1914), C. Moisil (1876 - 1958)[5]. Remarcăm activitatea lui V. A. Urechia, care cu studiul *Schiţe de sigilografie românească* (1891) are meritul de a fi deschis şirul preocupărilor pentru sigiliile cu stema unită a Moldovei şi Ţării Româneşti şi de a fi introdus şi la Universitatea din Bucureşti noţiuni de sigilografie[6]. Remarcăm de asemenea şi activitatea lui Constantin Moisil[7], întemeietorul ştiinţei moderne care a avut preocupări deosebite şi în domeniul acesta, văzând în sigilografie pe „sora numismaticii…. Contribuţia sa la dezvoltarea studiilor de siliografie s-a făcut simţită din anul 1921 de când a început să publice o serie de articole şi lucrări[8].

De la mijlocul secolului XX şi până în prezent şcoala sigilografică românească a făcut progrese însemnate, fiind prezentă şi la majoritatea congreselor internaţionale. S-au remarcat studiile şi lucrările istoricilor: P. V. Năsturel, Aurelian Sacerdoţeanu, (1904 - 1976), Emil Vârtosu (1902 - 1977), Jean N. Mănescu (1927 - 1994), Dumitru Ciurea (n. 1914), Sigismund Jako (n. 1916), Maria Dogaru (n. 1934).

Practica folosirii sigiliilor de către autorităţi şi particulari se întâlneşte prima oară în antichitate. În această perioadă se foloseau drept matrice inelele şi pietrele gravate (camee şi geme) şi care vor deveni în secolul XVI deosebit de căutate.

Introducerea, folosirea şi răspândirea sigiliului au izvorât din necesitatea autentificării actelor, deci a fost folosit în prima etapă ca o dovadă de autenticitate şi integritate. Sigiliul intact garanta autenticitatea scrisorilor şi a diferitelor obiecte expediate. Cu acelaşi scop s-au folosit şi în Evul Mediu, dar acum sigiliul reprezenta şi un semn al

demnităţii (al rangului şi al slujbei) celui care a efectuat sigilarea.

Tot în această perioadă, în Bizanţ şi în apusul Europei, sigiliul de pe acte se foloseşte şi ca semn de validare a actelor, de întărire a conţinutului lor[9]. Prin imaginea ce o avea gravată pe el, sigiliul îl reprezenta pe posesorul lui, încât prezentarea lui în faţa unei autorităţi echivala cu prezenţa persoanei care-l deţinea. Era folosit astfel drept mărturie. Deţinătorul sau deţinătorii sigiliului unei alte persoane nu numai că prin el reprezentau pe posesor şi îşi autentificau spusele, dar erau şi ocrotiţi de el. Deci era folosit şi în sensul unor scrisori de ocrotire[10].

Întrebuinţat de suverani, sigiliul a trecut repede în uzul curent al seniorilor laici şi ai clericilor (sec. XI). Astfel, din secolul XII, el era folosit de toţi în toate situaţiile, atât laice, cât şi ecleziastice, generalizându-se în secolul XIII.

O altă problemă importantă care constituie obiect de cercetare sigilografică, o reprezintă categoriile de sigilii şi reprezentările de pe ele.

Matricea se confecţiona de către gravori, de obicei din materiale dure: aur, argint, bronz, aramă, plumb, piatră (obişnuită, semipreţioasă). Materialul din care se executa tiparul era determinat de rangul ierarhic şi de starea materială a purtătorului. Pe matrice imaginea se grava în adâncime, scobit, pentru ca amprenta sigiliară să iasă în relief când se întrebuinţa la sigilare tuş, cerneală sau negru de fum.

De obicei, tiparul se monta la capătul unui suport sau în caseta unui inel, în cazul sigiliilor inelare.

Sigiliile puteau fi: rotunde, ovale, oval culcat, în formă de suveică orizontală, piriforme (în formă de pară), migdalate sau codate, scut ascuţit jos, scut rotunjit sus, de inimă întoarsă, triunghi cu

vârful în jos, pătrat, dreptunghi, dreptunghi rotunjit, pentagon, hexagon, octogon, trilobate, quadrilobate. Nu existau reguli de folosire a sigiliilor după formele lor, dar cele mai întrebuinţate erau cele rotunde şi apoi cele ovale.

Sub aspectul dimensiunii, aceasta a crescut în timp, din Antichitate spre Evul Mediu şi epoca modernă. Astfel, de la sigiliul inelar cu diametrul de 5 mm, se va ajunge la 200 mm şi apoi la 150 mm.

Tiparul se putea imprima în metal, ceară, tuş, fum şi cerneală.

În primul caz, când numai tiparul este metal, ci şi materialul (provizoriu), se numeau *bule* (lat. *bulla*, ae = băşică, bombiţă de aur sau de metal) fiindcă rezultau în urma prinderii unui bulgăre de metal, ce avea trecut prin el un şnur, între două matrice. Metalul putea fi (bule de aur), argint (bule de argint), plumb (bule de plumb). Ultima gravare prin ciocănire cu dalta. Bulele se aplicau întotdeauna la documente prin atârnare. Cele mai des folosite în cancelariile europene au fost bulele de plumb; cele din aur şi argint s-au întrebuinţat mai rar, mai ales la acte de o însemnătate juridică deosebită. De la bizantini obiceiul s-a răspândit şi în Rusia, Bulgaria, Serbia. În Ţara Românească şi Moldova ele au început să fie folosite din secolul al XVI-lea.

După maniera de execuţie, Constantin Moisil a împărţit bulele de aur în două categorii: a) masive - formate din bulgări masivi, rotunzi, de aur prin mijlocul cărora trece şnurul cu care se atârnau de acte, şi b) lamelare, alcătuite din două plăci de metal rotunde, sudate între ele, prevăzute cu trei găuri prin care trece şnurul, iar ornamentele şi tipurile sigiliare sunt executate în relief[11].

Întrebuinţarea cea mai mare au avut-o sigiliile imprimate în ceară naturală şi ceară colorată. Se

foloseau fie atârnate la acte, fie aplicate pe ele. Ceara de albine era amestecată cu o substanţă răşinoasă, cu praf de cretă fină, ceea ce îi sporea rezistenţa şi îi dădea o culoare alburie. Ceara naturală avea culoare gălbuie, iar în cazul introducerii unor substanţe devenea: roşie, verde, neagră. Culoarea albă se obţinea în urma unor topiri şi decantări repetate[12]. Ceara roşie a fost folosită de suverani şi papalitate, cea albă şi verde de nobilime şi clerul superior, cea neagră de clerul inferior şi de ordinele militaro-religioase şi chiar de persoane particulare.

În cazul în care sigiliile se atârnau de act, se realiza un căuş (cuib, turtă) protector, tot din ceară, circular, în care se introducea materia pe care urma să se aplice matricea sigilară. Acest căuş avea o cavitate plană la fund care se zgârâia pentru o mai bună aderenţă a cerii ce urma să se toarne (Planşa 10).

Pe materia actului se imprimau sigiliile în tuş, fum (numai negru) şi în cerneală, care putea fi: roşie, neagră, brună, verde, albastră, galbenă.

După felul cum se foloseau, sigiliile puteau fi *atârnate,*
aplicate, timbrate.

Atârnarea se realiza în mai multe feluri. Se făceau două perforări sau tăieturi în partea de jos a actului prin care se treceau capetele unui şnur care apoi se împleteau sub act şi se fixau în bulă. Şnurul putea fi din in, cânepă, mătase, lână, de o singură culoare sau mai multe. În cazul sigiliilor atârnate, acestea se puteau atârna şi cu ajutorul unor cureluşe (ţăncuşe) trecute prin tăieturile de la baza actului, fie se îndoia pergamentul în partea de jos (se făcea plicatura), se făcea incizia prin ambele foi, se trecea şnurul sau ţăncuşa care se prindea ulterior de ceară. În cazul atârnării mai multor sigilii la un act, aceasta se făcea de la

mijloc, în partea de jos a actului şi se făcea alternativ, începând din stânga la dreapta. Alteori sigiliul se aplica la stânga sau la dreapta în care caz ordonarea se făcea din partea rămasă liberă.

Pentru *aplicarea* sigiliilor se realiza mai întâi înţeparea pergamentului din spate spre faţă şi peste materia scoasă astfel în relief se turna şi apoi se imprima matricea. Ceara care trecea în spatele pergamentului fixa mai bine sigiliul pe document. Alteori se perfora documentul, la început sub formă de cruce, apoi în mai multe părţi, colţurile se ridicau şi se prindeau în bulgărele de ceară peste care urma să se aplice matricea sigilată. Se mai puteau face în document două incizii prin care se treceau capetele unei benzi de pergament sau hârtie ce erau adunate apoi tot în ceară şi presate pe matrice.

Pentru a da mai multă rezistenţă sigiliului, se folosea şi sistemul *timbrat* (custodie) care se realiza prin punerea cerii direct pe act, în partea de jos a lui, peste ceară se punea o bucată de hârtie de formă rombică sau pătrată peste care se aplica tiparul sigilat[13]. Uneori foiţa era cusută de act şi avea marginile dantelate, devenind în acest caz un ornament al documentului respectiv.

Sigiliul cuprinde două părţi: emblema cu reprezentarea simbolică şi legenda, textul gravat pe el.

Matricea sigilară poată să aibă gravat pe ea o inscripţie (legenda) sau poate să nu conţină nici un text şi nici alte iniţiale. În acest caz sigiliul este *anepigraf*. Legenda constituie un text foarte scurt care cuprinde: numele, titlul şi calităţile purtătorului sigiliului sub denumirea oraşului, a comunităţii săteşti, a instituţiei. Unele sigilii conţin şi anul calendaristic de emitere. Legenda poate fi în limba latină, greacă, turcă, slavo-română, cu alfabet chirilic, precum şi în limbile naţionale. Ea

poate fi dispusă circular, începând de sus spre dreapta sau de jos şi mergând spre stânga, ocupându-se marginea matricei (exerga); sau poate fi plasată în centrul său, ocupând câmpul matricei. Poate exista şi maniera combinată[14]. Începutul legendei se marchează cu un semn: o rozetă, o floare de crin, un fleuron etc. După imaginea care se află în câmpul sigiliului s-au stabilit în mai multe tipuri[15]. Dintre cele mai des întâlnite menţionăm:

a) *tipul hagiografic,* când amprenta şi matricea sigilară are în reprezentare un sfânt (patronul unei localităţi sau instituţii religioase).

b) *tipul iconografic*, având în emblemă un personaj (pot fi şi mai multe) însoţit de atributele pe care le deţine.

c) *tipul de majestate*, când este reprezentat suveranul ţării, şezând pe tron, cu mantie, coroană şi cu însemnele puterii.

d) *tipul monumental* (topografic), când are în câmp diferite monumente sau construcţii: poduri, cetăţi, edificii publice.

e) *tipul heraldic*, când în emblemă se află o stemă, un scut cu mobilele respective, sau uneori numai simbolurile specifice, care sunt aşezate direct în câmpul sigiliului.

f) *tipul arbitrar* sau fantezist, când are în câmp scene, embleme, rebusuri, obiecte diferite.

Sigiliul care are reprezentări pe o singură faţă se numeşte sigiliu simplu. Cele care cuprind două feţe, de aceleaşi dimensiuni, asemănătoare medaliilor, dar cu margini şi legende deosebite, se numesc sigilii duble. Se întâlnesc frecvent, în vazul bulelor, dar şi în cazul sigiliilor de ceară, atârnate şi având două feţe.

În cazul căuşului de ceară se aplica un sigiliu secret (*contrasigiliu*) de dimensiuni mai mici,

circular şi care asigura autenticitatea sigiliului mare din faţă.

În unele cazuri, pe acelaşi şnur puteau exista mai multe sigilii, din care unul era mai mare, aparţinând instituţiei care avea dreptul să emită actul. Celelalte erau ale persoanelor contractante şi constituiau *subsigiliile* actului. Când un act are pentru autenticitatea lui mai multe sigilii, acesta poartă denumirea de *document cu sigilii multiple.* Există şi celălalt aspect: sigiliu de transfer, care autentifică mai multe acte. În cazul acesta, şnurul se trece prin toate capetele şi se adună în ceara unui singur sigiliu. Când paza sigiliului şi dreptul de sigilare se afla în grija mai multor persoane, matricea sigilară era împărţită în 2 sau 4 părţi. Fiecare se afla la câte o persoană, sigilarea neputându-se efectua decât în prezenţa tuturor, sigiliul recompunându-se.

Din punct de vedere al posesorului există sigilii ale suveranilor, demnitarilor laici şi ecleziastici, ale oraşelor şi ale instituţiilor. Sigiliile orăşeneşti au în emblemă ziduri de apărare, poduri suspendate, turnuri de pază, edificii publice. Alte embleme redau rolul şi atribuţiile organelor de conducere; diferitele bresle au în emblema sigiliilor elemente privind activitatea acestora, precum şi elemente de bază ale activităţii locuitorilor din oraşe sau elemente de floră şi faună specifice zone oraşului[16].

Sigiliile cancelariilor mari erau păstrate de un demnitar. Când se pierdeau sau erau furate sigiliile, actele trebuiau să fie resigilate. Tiparele sigilare ale defuncţilor, precum şi cele scoase din uz erau distruse pentru a se înlătura posibilitatea falsurilor. Încercarea de a falsifica un act avea în vedere şi pe aceea a sigiliului.

Autenticitatea sigiliului se stabileşte prin analiză sigilografică. Falsurile sigilare sunt

formale şi reale. Formal este când un document autentic îi lipseşte pecetea dintr-un motiv bine determinat. În cazul falsurilor reale, actul este fals în totalitatea lui, fapt care se poate constata pe baza analizei diplomatice şi paleografice.

Sigiliile s-au conservat sub două aspecte: ca tipare sau matrice de metal, gravate negativ, şi ca peceţi, adică impresiuni pozitive ale acestora, realizate în ceară, hârtie, lut, metal[17].

La rândul lor tiparele sigilare sunt şi ele izvoare istorice deosebit de importante transmiţând preţioase informaţii referitoare la arta gravării. Ele pot elucida şi anumite probleme de genealogie, matricele sigilare ale diverşilor demnitari, personalităţi, familii etc. au fost pătrate şi transmise din generaţie în generaţie.

Sigiliile ca şi monedele au un ,,caracter de oficialitate, de garanţie care le dă o valoare excepţională ca izvoare pentru cunoaşterea trecutului. Monedele sunt garantate de puterea suverană, sigiliile deşi emană adeseori de la instituţii sau persoane particulare, prezintă garanţii suficiente prin însuşi faptul că menirea lor este tocmai să certifice autenticitatea unui act…[18].

Sigiliile la fel ca şi monedele sunt izvoare contemporane, având o valoare documentară deosebită. Ele furnizează informaţii despre persoanele, corporaţiile şi instituţiile care le-au emis. Personalităţi laice, ecleziastice, orăşeneşti, meşteşugăreşti etc., au fost identificate prin intermediul sigiliilor. Tot ele furnizează preţioase ştiri privind organizarea cancelariilor, a modului de autentificare a actelor publice şi particulare[19].

Numeroase societăţi, opere de artă, instituţii, au intrat în istorie prin intermediul reprezentărilor de pe sigilii. De asemenea, ele contribuie la cunoaşterea istoriei, costumelor laice, bisericeşti, militare, a armanentului. Tot prin intermediul lor

se pot reconstitui stemele oficiale ale statelor, ale familiilor suveranilor, ale oraşelor sau ale cororaţiilor meşteşugăreşti.

Sigiliile constituie izvoare istorice care pot ilustra în mod special anumite evenimente, ele păstrează informaţii preţioase privind istoria unor zone, unor oraşe, unor instituţii. Este izvorul care păstrează, sintetizează şi transmite generaţiilor mai noi simbolurile strămoşilor.

Sigilografia aflată şi ea, după cum se poate observa, în conexiune cu paleografia şi epigrafia în ceea ce priveşte descifrarea legendelor de pe sigilii, cu heraldica pentru corecta interpretare a imaginilor din câmpul sigiliului, cu diplomatica pentru stabilirea autenticităţii actelor, cu numismatica pentru reprezentările iconografice, constituie o sursă importantă pentru studiul ştiinţei istorice.

Studiul sigiliilor se coroborează aşadar cu domenii esenţiale ale istoriei şi ale ştiinţelor auxiliare: diplomatica, genealogia, heraldica, numismatica, arheologia, istoria artei, a statului şi dreptului, istoria armamentului a costumelor şi arhitecturii. Sigiliul, de foarte multe ori, mai ales în epoca modernă, a constituit un mijloc de exprimare a idealurilor naţionale şi, în consecinţă, pentru istorie constituie o sursă deosebit de preţioasă şi de interesantă, dar dificil de descifrat prin însăşi complexitatea problemelor ce le conţine.

În prezent, datele referitoare la sigilii sunt extrem de numeroase şi de greu de reţinut şi sistematizat. Ele pot fi puse la dispoziţia cercetărilor prin intermediul echipamentului electronic. Introducerea informaţiilor şi regăsirea acestora în memoria electronică se realizează fie odată cu prelucrarea automată a documentelor, fie printr-un program special. Arhivele Naţionale din

Bucureşti, în cadrul Sistemului Automat de Regăsire a Informaţiilor, şi-au rezervat un loc aparte şi pentru sigilii. În cadrul acestui sistem, deşi se precizează doar prezenţa sau lipsa sigiliului, datele se pot completa cu altele referitoare la documentul respectiv, rezultând informaţii concludente şi utile cercetării. Astfel, se pot afla date privind frecvenţa unui sigiliu al unei anumite cancelarii, cunoaşterea sigiliilor folosite de un posesor, documente validate cu sigiliile unor regiuni, lipsa unor matrice sigilare, determinarea unui fals sigilar etc.

O activitate susţinută în elaborarea unui sistem informaţional separat, lucru spre care se tinde în prezent în lumea sigilografiei, desfăşoară Comitetul Internaţional de Sigilografie. Creat în 1959, Comitetul Internaţional de Sigilografie activează intens în vederea rezolvării unor probleme practice privind păstrarea şi conservarea sigiliilor precum şi pentru impulsionarea cercetărilor din acest domeniu. Nu a fost fixat un sediu stabil. La ora actuală preşedinţia se află la Bruxelles. Comitetul, în prezent este compus din reprezentanţi a 15 ţări, printre care şi România. El a contribuit la dezvoltarea sigilografiei în lume, preocupându-se de uniformizarea terminologiei, a stabilit două tipuri de fişe necesare pentru descrierea unui sigiliu, o fişă pentru descrierea rapidă şi altă analitică. Printre alte realizări ale acestui deosebit de activ Comitet menţionăm: stimularea cercetării în vederea tratării maladiilor cerii şi a altor substanţe folosite la sigilare, întocmirea unei bibliografii internaţionale de sigilografie, organizarea de expoziţii itinerante cu mărturii sigilografice[20]. Până acum acesta a desfăşurat şi desfăşoară o intensă activitate în direcţia dezvoltării ştiinţei sigilografice la scară

mondială şi comunicarea rapidă a datelor noi referitoare la sigilii.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BERCIU - DRĂGHICESCU, ADINA, *Ştiinţele auxiliare ale istoriei,* partea I, Tipogr. Univ. Bucureşti, 1988, p. 98 - 111.

BERCIU - DRĂGHICESCU, ADINA, *Introducere în istorie şi ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Tipogr. Univ. „Dimitrie Cantemir…, 1992, p. 83 - 94.

CHASSANT, ALPH., DELIBARRE, P. J., *Dicţionaire de sigilographie contenant toutes les notions propres a faciliter l'etude et l'interpretation des sceaux du Moyen Age,* Paris, 1960.

DOGARU, MARIA, *Colecţia de sigilii a Direcţii Generale a Arhivelor Statului Bucureşti,* În: R.A., 1962, nr. 2, p. 155 - 171.

DOGARU, MARIA, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.

DOGARU, MARIA, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului Bucureşti,* DGAS, 1984.

DOGARU, MARIA; BERCIU - DRĂGHICESCU, ADINA. *Două tipare sigilare ale familiei Mavrocordat din colecţia Bibliotecii de Istorie - Filosofie,* Bucureşti. În: „Caietul semestrului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei. Opuscula numismatică…, I, 1989, p. 204 - 215.

DOGARU, MARIA; BERCIU - DRĂGHICESCU, ADINA, *Sigilografie românească, Bibliografie.* În: „Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei, Opuscula bibliografică, genealogica, numismatica…, II, 1990, p. 93 - 113.

Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei, Edit. Ştiinţifică şi Enciclop., Bucureşti., 1982, p. 213 - 218.

EDROIU, NICOLAE, *Introducere în istorie şi ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj - Napoca, Tipografia Universităţii „Babeş - Bolyai…, 1977, p. 129 - 139.

EDROIU, NICOLAE, *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj - Napoca, 1992.

L'Histoire et ses méthodes, sous la direction de Charles Samaran, Bruges, 1961, p. 393 - 444.

JAKO, SIGISMUND, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârşitul sec. al XV-lea*) în vol. *Documente privind istoria României, Introducere,* vol. II. E.A., Bucureşti, 1956, p. 561 - 619.

LAURENT, V., *Documents de sigilographie byzantine. La collection C. Orghidan,* Paris, 1952.

MOISIL, C., *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia,* extras din B.S.N.R., an XVII, 1922, 12 p.

ROMAN JOSEPH. *Manuel de sigilographie francaise*, Paris, 1912.

SACERDOŢEANU AURELIAN, *Curs de ştiinţe auxiliare,* p. 146 - 170.

ŢABREA, ILIE. *Constantin Moisil, pionier al numismaticii româneşti,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1970.

VĂRTOSU, EMIL, *Din sigilografia Moldovei şi a Ţării Româneşti,* în vol. *Documente privind istoria României, Introducere,* vol. II, Bucureşti, E.A., 1956, p. 334 - 537.

HERALDICA

Cercetătorului din domeniul ştiinţelor umaniste, pentru folosirea cât mai exactă a izvoarelor, îi sunt necesare şi cunoştinţe de heraldică.

Din cadrul surselor istorice, această ştiinţă auxiliară utilizează peceţile, monedele, pietrele de mormânt, monumentele de arhitectură, diplomele etc.[1], folosindu-se astfel şi de alte ştiinţe auxiliare ca: paleografia, sigilografia, numismatica.

Heraldica are drept obiect stabilirea principiilor teoretice, cercetarea, interpretarea şi evoluţia stemelor unui stat, oraş, familie, corporaţie etc.

Numele disciplinei provine din termenul latin medieval: *heraldus, héraut* = crainic. Heralzii în epoca medievală duceau mesajele de război, dar făceau şi oficiul de prezentare a luptătorilor în turniruri şi de introducere a acestora în arenă. În sunetele de trâmbiţă sau de corn, heralzii, care trebuiau să fie buni cunoscători a simbolurilor heraldice, făceau şi prezentarea blazoanelor[2] nobililor pe care-i introduceau pe câmpul de turnir. Blazonul[3] era un semn convenţional, specific unui stat, oraş, familie, persoană etc.

Heraldica[4], ca ştiinţă auxiliară a istoriei, studiază aspectele teoretice ale blazonului, dar se preocupă şi de aplicarea lor în practică, realizarea stemelor, terminologie devenind în această situaţie artă heraldică.

Fenomenul heraldic şi, în general, manifestările heraldice sunt foarte vechi, apărând prima oară în antichitate şi evoluând odată cu societatea omenească[5].

Arta heraldică îşi are începuturile în secolul XI în Germania, la concursurile care s-au

desfăşurat la Göttingen în anul 934, unde se pare că s-au purtat de către cavaleri bucăţi de stofă potrivite în maniera de alcătuire ulterioară a stemelor[6]. Perioada de înflorire a ei a fost a cruciadelor şi a epocii clasice a turnirurilor (sec. XIII-XV). După secolul al XVI-lea, importanţa artei heraldice a scăzut.

Ştiinţa heraldică îşi are începuturile în Franţa. În 1416, Clément Prinsault a pus bazele acestei discipline prin fixarea unei terminologii exacte şi ştiinţifice care a fost apoi general acceptată. Tratatului lui Clément Prinsault i-au urmat şi alte lucrări de heraldică, Franţa aducându-şi o contribuţie esenţială la naşterea şi fundamentarea acestei ştiinţe auxiliare a istoriei. Menţionăm printre reprezentanţi:[7] Jérôme de Bara, *Les blasons des armoiries*, Lyon, 1579, Charles Segoing, *Mercure armorial enseignant les principes et éléments du blason des armoiries*, Paris, 1648. În secolul al XVII-lea, o contribuţie însemnată a adus-o Pčre Claude-Franşois Ménestrier prin lucrarea sa celebră: *Le veritable art du blason et l'origines des armoiries*, Paris, 1671, urmată de altele: *Les recherches du blason*, Paris, 1673 şi de L'Origine des armoires, Paris, 1680.

Tot în această perioadă s-au realizat şi desene de blazoane contemporane sau mai vechi care au fost adunate de colecţionari.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după o perioadă de stagnare de la sfârşitul secolului XVIII, cercetările au fost reluate, devenind disciplină de învăţământ la École des Chartes şi în alte universităţi europene.

Progresul în domeniu a fost favorizat de apariţia unor periodice de specialitate: „Archives héraldiques suisses… (1887-1953) devenit în 1954 „Archivum Heraldicum…, şi „Revue franşaise d'Héraldique et de Sigilographie… (Paris, 1938).

Bazele ştiinţei heraldice s-au pus încă din secolul al XIX-lea şi în secolul XX. Printre lucrările cu contribuţii deosebite menţionăm câteva: Grandmaison, *Dictionnaire héraldique*, Paris, 1852; Louis Douet d'Arcq, *Collection de sceaux*, vol. I, Paris, 1863; G. A. Seyler, *Geschichte der Heraldik*, Nürenberg, 1885-1889; Baron von Sacken, *Katechismus der Heraldik*, în 8 vol., Leipzig, 1905-1920; D. L. Galbreath, *Manuel du blason*, Lausanne, 1942; E. J. Jones, *Medieval heraldry. Some Fourteenth Century Heraldic Works*, Cardiff, 1943; Michel Pastoureau, *Le traité d…héraldique*, Paris, 1979 şi o ediţie germană.

În Ţările Române, preocupările de ordin heraldic se întâlnesc din secolul al XVII-lea la cronicile: Grigore Ureche (1590-1647), Miron Costin (1633-1691), Nicolae Costin (1600-1712), la Dimitrie Cantemir (1673-1723). În lucrările acestora apărea legenda heraldică a capului de bour, a corbului, precum şi ,,pretinsele armerii ale Daciei (doi lei afrontaţi)…[8]. În secolul următor, interesul pentru heraldică se manifestă, în măsura în care aceasta a servit la alcătuirea stemelor de familie (Sturdza, Balş, Văcărescu). Către sfârşitul perioadei au apărut sigilii domneşti pe care erau reprezentate în afara stemei principatului şi stemele celor 17 judeţe[9].

Bazele ştiinţelor heraldice se vor pune, însă, abia în secolul al XIX-lea, când s-au remarcat: Gh. Asachi (1788-1869)[10], fiul său Alexandru[11], Gh. Seulescu, Mihail Kogălniceanu (1817-1891)[12], Cezar Bolliac (1813-1881)[13], precum şi reputaţi istorici ca B. P. Hasdeu (1838-1907), V. A. Urechia (1834-1901), D. A. Sturdza (1833-1914). În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea s-au remarcat câţiva heraldişti ce-şi vor desfăşura activitatea şi în primele decenii ale secolului următor, dintre care menţionăm pe: Octav George

Lecca (1881-1957), Ştefan Dimitrie Grecianu (1825-1908) şi P. V. Năsturel. După 1918, ştiinţa heraldică a cunoscut o nouă dezvoltare prin înfiinţarea în 1921 a Comisiei Consultative de Heraldică (7 membri), având atribuţii în elaborarea noilor steme româneşti. În secolul XX, importante contribuţii au fost aduse de Constantin Moisil (1876-1958), Nicolae Grămadă (1892-1961), Marcel Romanescu (1897-1965), Aurelian Sacerdoţeanu (1904-1976), Emil Vârtosu (1902-1977), Mihai Berza (1907-1978), Dan Cernovodeanu (n. 1921), Marcel Sturza-Săuceşti (1895-1984), Jean N. Mănescu (n. 1927), Maria Dogaru (n. 1934) şi alţii.

În 1970 s-a creat Comisia de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie pe lângă Institutul de istorie „Nicolae Iorga…, unde funcţionează şi în prezent, urmărindu-se dezvoltarea cât mai mult şi mai bine cu putinţă a acestor ştiinţe auxiliare ale istoriei în România.

Prin participarea membrilor săi la numeroase congrese internaţionale de specialitate, Comisia a contribuit la răspândirea, dincolo de fruntariile naţionale, a acestor izvoare istorice româneşti, precum şi a rezultatelor cercetării româneşti în domeniile heraldicii, generalogiei şi sigilografiei. Tot în anul 1970 s-a creat Confederaţia Internaţională de Heraldică, cu scopul de a uni eforturile specialiştilor din diferite ţări pentru efectuarea de cercetări heraldice, genealogice şi sigilografice. Comisia de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie din România este afiliată acestui organism internaţional, ca membră fondatoare, iar reprezentantul ei face parte din Biroul Executiv al Confederaţiei.

În ultimele decenii, ştiinţa heraldică românească se bucură de un bine meritat prestigiu, România fiind prezentă din 1970 la toate

congresele internaţionale de heraldică, genealogie şi sigilografie.

Pentru interpretarea justă a izvoarelor, pentru redarea cât mai fidelă a adevărului, istoricul trebuie să poată citi şi interpreta elementele heraldice, trebuie, altfel spus, să posede tehnica descifrării stemelor sau blazoanelor, care constituie elementul fundamental al heraldicii.

Stema constituie ,,ansamblul semnelor distinctive şi simbolice care alcătuiesc blazonul unei persoane, instituţie sau stat exprimând atributele sale…[14]. O stemă trebuie să cuprindă, în principal, următoarele elemente: scut, figuri heraldice, elemente exterioare ale scutului, incluzând cimierul, coroana, susţinătorii, pavilionul, deviza.

De la persoane, familii, instituţii (puterea centrală, puterea eclesiastică), blazonul a fost treptat adoptat de ţări, regiuni, cetăţi, oraşe, asociaţii, case de comerţ, ateliere, fabrici etc.[15].

După modul de prezentare, blazoanele pot fi simple (unul singur) şi combinate (unul sau mai multe unite sau nu)[16].

Din punct de vedere al modului cum a fost creat, există blazon de concesie (concedat de suvernai, în forme iniţiale) şi blazon transformat, incluzând toate adăugirile şi modificările ulterioare.

În heraldică, blazonul este analizat ca fiind purtat de posesorul lui, respectiv din spate. În consecinţă, latura privită din faţă la stânga este socotită, de fapt, la dreapta, iar cea privită din faţă la dreapta este la stânga.

Scutul (cuvântul grecesc *skutos* = piele) este elementul principal al blazonului sau al stemei; el este în acelaşi timp şi câmpul pe care se aşează celelalte elemente de heraldică. Folosit iniţial, din antichitate, ca un mijloc de apărare al celui care-l

poartă, a devenit în evul mediu elementul care-l individualiza, deoarece pe el se aşezau lucruri care simbolizau mai ales victoriile sale militare. Scutul poate fi de formă rotundă, ovală, pătrată, dreptunghiulară, rombică, triunghiulară[17].

Scutul, din punct de vedere al simbolului heraldic, poate fi: simplu, compus, unit în jumătate părţi, scut-ecuson, scut de stemă.

Scutul simplu sau neted este acel scut care are o suprafaţă plană, netedă, vopsit într-o singură culoare şi nu are pe el figurată nici o piesă heraldică. Scutul compus este acoperit de mai multe smalturi (culori, metale, blănuri) şi are câmpul împărţit în mai multe partiţiuni. Scuturi unite sunt două scuturi care îşi ating marginile. Scut în jumătate părţi (despicat) se constituie din unirea a două scuturi împărţite în jumătate, în lungime şi alăturate, în aşa fel încât să se observe din fiecare câte o jumătate. Scut-ecuson este acela aşezat pe un scut mai mare; semnifică o concesiune făcută de un suveran unui nobil. El se poate aşeza central, când este unul singur, sau pe margine, când sunt mai multe scuturi-ecuson. Câmpul scutului se împarte în mai multe partiţiuni cu ajutorul unor linii care se numesc trăsături[18]. Partiţiunile (împărţirile scutului) sunt următoarele: 1) despicat; 2) tăiat; 3) despărţit; 4) spintecat (Planşa 14).

Repartizările constituie termenul general prin care se desemnează diviziunile scutului care rezultă din combinarea partiţiunilor obişnuite. Repartizările sunt următoarele: treimea, sfâşierea încrucişată, poala, cartierele care variază de la 6 la 32, număr care nu poate fi depăşit[19].

Heraldica are la bază culorile sau smalţurile, termen care îşi are originea în vopsirea stemelor sau blazoanelor pe mobile, pe arme, pe vase de aur şi de argint[20].

Arta heraldică foloseşte 3 smalţuri desemnate prin:[21]

1) două metale - aurul care este galben şi argintul care este alb;

2) 6 culori propriu-zise: roşu sau stacojiu, albastru sau azur, negru (sable), verde (sinople, luat de la arborii din preajma cetăţii Sinope), purpura sau violet, portocaliu;

3) două blănuri: a) hermina, numită şi cacom (albă cu pete negre), şi contra hermina; b) sângeapul (singipie), numit şi vair, şi contra sângeapul (contra singipie) de culoare albastră (azur) cu alb.

Aceste smalţuri se figurau pe steme prin intemediul desenului convenţional, redându-se imaginea, nu şi culoarea respectivă. Astfel, argintul se redă prin culoarea albă, roşu prin linii verticale, azur prin linii orizontale, negru prin linii încrucişate (verticale şi orizontale) etc. În câmpul scutului se află nenumărate piese care alcătuiesc figurile heraldice (Planşa 14).

Figurile heraldice se clasifică în: piese onorabile şi piese mai puţin onorabile.

Piesele onorabile sunt cele mai vechi piese întrebuinţate pe scuturi. Celelalte sunt piese folosite mai recent. Piesele onorabile ale scutului sunt „suprafeţe ale scutului, diferite ca smalţ de restul câmpului, realizate prin trasarea unor linii drepte, oblice sau curbe…[22]. Printre cele mai folosite se numără: şeful sau capul (o linie orizontală trasată în partea superioară a scutului), talpa sau treimea inferioară a scutului (realizată prin trasarea unei linii orizontale în partea inferioară a scutului), banda (realizată prin trasarea a două linii oblice din colţul drept superior spre colţul stâng inferior), bara (realizată prin două diagonale duse din colţul stâng superior spre colţul drept inferior). Prin acelaşi joc de linii se mai pot

realiza: furca, furca răsturnată, palul (ţeapa), crucea, săritoarea, căpriorul, pajera.

Mobilele sunt obiecte aşezate pe scut. Acestea pot fi: figuri naturale, artificiale, himerice. Figurile naturale pot fi luate de la astre, pot fi părţi ale corpului, omenesc, sau pot să provină din lumea animală, a plantelor, a păsărilor etc. Figurile artificiale pot fi: cruci, turnuri, castele, poduri, biserici, vapoare, coroane etc. Figurile himerice se iau, de regulă, din mitologie sau pur şi simplu sunt fanteziste.

Ornamentele exterioare ale stemelor

Scutul pe care se află figurile sau mobilele este ornamentat exterior cu: coif, coroană, lambrechinuri, cimier, mantou, suporţi, tenanţi, susţinători, deviză, insigne, strigăte (Planşa 18).

Coiful (casca) este cel mai vechi ornament al scutului, avându-şi originea în căştile antice, înfăţişând acoperământul cavalerilor în armură. Prin urmare, reprezintă cea mai nobilă piesă din stema unui nobil. Coiful timbra sau ocrotea scutul, dar prin el se indica şi rangul personal. Exista coiful de suverani, de principi, daci, marchizi, conţi, viconţi, baroni, bastarzi (Planşa 15). La rândul său, coiful era împodobit cu un mănunchi de pene sau din alte materiale.

Coiful constituie suportul cimierului (creştet) şi se supune regulilor heraldice. Astrel că, rangul nobiliar va determina forma, metalul, numărul de grile şi poziţia sa pe scut (faţă, profil, dreapta sau stânga)[23]. În funcţie de aceste elemente poate fi: coif de împărat, rege, duce, conte, viconte, baron etc. Regula heraldică impune prezentarea căştii deasupra scutului, în cazul unui suveran; în cazul nobililor, ea era aşezată în profil dreapta, iar în profil stânga se aşezau căştile bastarzilor. Poziţiile acestea au fost fixate în secolul XV şi au fost determinate de poziţia suveranului care stă în mijloc şi ceilalţi îl privesc din stânga şi din dreapta.

Coroana constituie un alt ornament al scutului. Ea este specifică fiecărei ţări, fiecărui rang şi fiecărei perioade istorice.

Coroanele se deosebesc între ele după metalul din care sunt confecţionate, după podoabele care se află pe ele şi după fleuroane (Planşa 16).

Cimierul[24] (creştet) aşezat deasupra coifului constituie un alt element heraldic important. Este

elementul cel mai înalt dintr-o stemă. Originea sa o găsim tot în epoca antică, în pămătuful din pene sau din păr de cal ce se afla pe coifurile greceşti şi romane. Cimierul se compune de cele mai multe ori din: pene, coarne de animale, elemente himerice, figuri naturale, capete de om, gulere, blănuri etc. Cimierul a evoluat de la un semn distinctiv şi obligatoriu pentru membrii unei familii către un semn personal. După secolul al XIV-lea, care constituie perioada sa de maximă dezvoltare, importanţa folosirii cimierului a scăzut, devenind doar un ornament.

Lambrechinele[25] sunt fâşii de stofă fixate sus, în spatele coifului, atârnând de o parte şi de alta. Originea lor se află, probabil, în gluga purtată de cavaleri, fie în fâşiile de pânză legate de coif, fluturând în vânt şi aducând astfel răcoare[26]. Pe stemă, lambrechinele sunt reprezentate prin frunze de pălămidă. Pe blazon, fondul lambrechinelor trebuie să fie din aceeaşi culoare cu câmpul scutului, iar vârfurile lor din smalţul pieselor care se află în câmpul scutului.

Suporţii şi *tenanţii* sunt animale naturale sau fantastice, fiinţe omeneşti, îngeri, părţi ale corpului omenesc sau părţi din corpul animalelor fantastice: sirene, grifoni, centauri. Acestea se aşezau în părţile laterale ale scutului cu scopul de a-l susţine.

Figurile de formă umană sunt *tenanţi* (*ţinători*). Animalele naturale sau himerice sunt *suporţi*. Aceştia sunt reprezentaţi, în general, în picioare sau faţă în faţă (afrontaţi). Stemele clericilor şi ale femeilor nu au suporţi sau tenanţi. Pentru văduvă, scutul era înconjurat cu un şnur de mătase neagră şi albă, împletit şi din loc în loc înodat.

Susţinătorii includ plante (arbori, flori) sau obiecte şi au rolul de a susţine scutul. Steagurile,

fanioanele, cârjele, tunurile sunt semne simbolice întrebuinţate la ornarea şi susţinerea scutului.

Deviza heraldică este, de obicei, o cugetare referitoare la un sentiment, un obiectiv anume etc., exprimată cât mai lapidar cu putinţă. Ea poate fi filosofică, umoristică sau sinistră. De obicei se aşează sub scut.

Toate elementele heraldice dintr-o stemă sunt protejate de *mantou* (sau cortină). Acesta poate fi de purpură, poate fi de catifea sau mătase albastră sau poate fi de postav. În funcţie de rang, de grad, ea poate fi căptuşită cu hermină, brodată cu aur, aurită în întregime.

Extinderea folosirii stemelor a dus cu timpul la alcătuirea unei terminologii şi a unor reguli precise încă din secolul al XV-lea. Dintre regulile alcătuirii unei steme conform tratatului de heraldică menţionăm[27]:

1) cunoaşterea scutului; 2) cunoaşterea smalţurilor heraldice, a metalelor, culorilor, blănurilor, pieselor sau mobilelor; 3) spargerea sau modificarea stemelor şi ornamentelor exterioare; 4) partiţiunile scutului sunt în număr de 4: despicat, tăiat, despărţit, spintecat; 5) direcţia tăieturilor sau a dungilor se consideră totdeauna după poziţia scutului şi a axelor sale; 6) o piesă heraldică este formată prin împărţirea unui scut în diferite culori şi prin mărginirea acestora cu dungi drepte sau oblice; 7) numărul maxim de cartiere al unui scut este de 32; 8) scutul familiei principale se pune peste figurile din scut, în centrul său; 9) se folosesc numai culori heraldice ca roşu, albastru, verde, negru, purpură, portocaliu; 10) poziţiile figurilor în câmpul scutului sunt în număr de 10; 11) piesele şi figurile sunt supuse la reguli precise determinate; 12) fiecare figură heraldică trebuie să se deosebească pe câmpul scutului în care este plasată şi pe care trebuie să-l umple; 13) nici un

coif nu poate fi fără creştet (cimier) şi nici un cimier fără coif.

Iniţial, heraldica a fost un atribut al nobilimii, dar ea a constituit şi apanajul intelectualilor, al meseriaşilor, al negustorilor.

Arta a făcut apel în mod deosebit la heraldică, găsind aici o vastă sursă de inspiraţie şi, în acelaşi timp, un domeniu de manifestare.

Heraldica, prin izvoarele sale speciale pe care le pune la îndemâna cercetătorilor, prin simbolistica sa, constituie un domeniu deosebit de important pentru cunoaşterea proceselor sociale, politice, culturale ale societăţii omneneşti. Heraldica contribuie la o mai bună înţelegere a moravurilor, obiceiurilor, a mentalităţilor medievale în general, precum şi la ,,descifrarea încrengăturilor genealogice adesea foarte încurcate…. Ea a constituit, de asemenea, şi un domeniu pe care românii l-au folosit din plin. Lupta pentru independenţă şi pentru unitate naţională a fost evidenţiată şi prin simbolurile heraldice care au servit şi drept arme de luptă pentru realizarea acestor deziderate.

BIBLIOGRAFIE

BERCIU, DRĂGHICESCU, ADINA, *Introducerea în istorie şi ştiinţele auxiliare ale istoriei*, Bucureşti, Tipogr. Univ. ,,Dimitrie Cantemir…, 1992, p. 95-107.

BOIANGIU, ANETA, *Curs special de heraldică. Probleme controversate ale heraldicii româneşti*, Bucureşti, Tipogr. Univ., 1981.

CERNOVODEANU, DAN, *Bibliografia heraldicii româneşti*, Bucureşti, 1977.

CERNOVODEANU, DAN, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977.

Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.

DOGARU, MARIA, *Reconstituirea Daciei în simbol heraldic*, în R.I, t. 33, 1980, nr. 4, p. 743-758.

DOGARU, MARIA, *Aspiraţia poporului român spre unitate şi independenţă oglindită în simbol. Album heraldic*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.

DOGARU, MARIA, *Un armorial românesc din 1813. Spiţa de neam a familiei Balş dotată cu steme*, Bucureşti, DGAS, 1981.

GEVAERT, EMIL, *L'héraldique, son esprit, son langage et ses applications*, Paris, 1923.

GUNNAR, C. SCHEFFER, U., *Les couleurs héraldiques, leur réhabilitation et leur détermination*, Esbly France, 1971.

L'histoire et ses méthodes, sous la direction de Charles Samaron, Bruges, 1965, p. 740-767.
HUMBERT, FRANCK, *La symbolique animale en héraldique*, Toulouse, 1980. Hussmann, Heinrich, *Über Deutsche Wappenkurst*, Berlin, 1973.
ILGEN, TH., *Sphragistik. Heraldik*, Leipzig, 1912.
LAUDA, J., *Flaggen und Wappen der Welt von A-Z*, Berlin, 1972.
MORINI, UGO, *Araldica*, Firenze, 1929.
NEUBECKER, OTTFRIED, *Le grand livre de l'héraldique. L'histoire, l'art et la science du blason*, Paris, 1977.
SACEDORŢEANU, AURELIAN, *Curs de ştiinţe auxiliare*, p. 171-192.
SEYLER, G. A., *Geschichte der Heraldik*, Neustadt (Aisch), 1970.
SMITH, WHITNEY, *Les drapeaux a travers les ŕges et dans le monde entier*, Fayard, Paris, 1976.
ŞTEFĂNESCU, MIHAIL, MĂNESCU, JEAN, *Enluminures héraldiques des XVI-e-XVIII-e sičcles dans la collection de l'Académie Roumaine*, în R.R.H., serie Beaux Arts, t. XVII, 1980, p. 13-45.
STURDZA, D. N., *Dictionnaire héraldique*, Paris, 1983.
STURDZA, SĂUCEŞTI, MARCEL, *Heraldica. Tratat tehnic*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1974.

METROLOGIA

Metrologia este ştiinţa auxiliară a istoriei care are drept obiect studiul măsurilor fixe sau variabile. Numele provine de la cuvântul grecesc *metron* = măsură, iar *logos* = vorbire, studiu. Aşadar, altfel spus, metrologia se ocupă cu ,,vorbirea despre măsură….

Dicţionarul enciclopedic din 1972 defineşte, astfel, această ştiinţă ,,disciplină care se ocupă cu măsurile fizice precise, cu unităţile şi procedeele de măsură…. Tot ea se ocupă şi de ,,ansamblul activităţilor legale şi administrative privind păstrarea şi reproducerea etaloanelor, verificarea instrumentelor de măsură…[1].

Cea mai complexă definiţie a metrologiei istorice se întâlneşte în *Dicţionarul ştiinţelor speciale ale istoriei*: ,,metrologia istorică, disciplină specială a istoriei care se ocupă cu studierea sistemelor de măsură din trecut, oglindite în izvoare documentare, cu evoluţia acestora de-a lungul istoriei, cu adaptarea lor la sistemul de măsură modern, precum şi cu cercetarea vechilor măsurători, în raport cu sistemul utilizat pe regiuni, în anumite perioade, în vederea stabilirii datei probabile şi a locului de creare a unor izvoare nedatate sau nelocalizate…[2].

Societatea omenească a folosit pentru măsurare diferite
valori, dar definitivarea sistemelor s-a petrecut abia în perioada
greacă şi romană.

În perioada medievală, sistemele de măsurare au fost extrem de diferite şi diversificate.

Preocupările ştiinţifice privind modalităţile de măsurare de-a lungul timpului apar abia în secolul al XVI-lea, când s-a scris şi primul tratat de

metrologie a lui G. Agricola: *De menseribus et ponderibus romanorum* (1550). În secolele următoare, cercetarea sistemelor de măsurare în Antichitate şi Evul Mediu s-a intensificat în numeroase ţări din Europa. În secolul al XIX-lea, metrologia a devenit disciplină de predare în învăţământul politehnic, agronomic şi comercial[3].

În Ţările Române, în perioada Regulamentului Organic (1831-1832) s-au făcut încercări de uniformizare a măsurilor, dar acest lucru va fi posibil abia în anul 1866 în Principate şi în 1876 în Transilvania.

În planul ştiinţific[4] începutul este făcut de Gh. Asachi (1788-1869) care ne-a lăsat o valoroasă lucrare: *Măsurile şi greutăţile româneşti şi moldoveneşti în comparaţie cu ale celorlalte neamuri*, Bucureşti, 1848.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, principala preocupare a metrologiei din Ţările Române a constituit-o introducerea sistemului metric, „bătălia pentru sistemul metric…. S-au remarcat în acest sens: G. Cantilli, M. Mărăcinescu, Ştefan Pop, T, Petrişor, Al. Zane.

În deceniile opt şi nouă ale secolului XX s-au remarcat lucrările următorilor: Nicolae Stoicescu: *Cum măsurau strămoşi. Metrologia medievală pe teritoriul României,* Bucureşti, 1971; Gh. Puri: *Metrologie generală,* Timişoara, 1983; V. Ruxandra: *Metrologie*, partea I, Bucureşti, 1983; Nicolae Leonăchescu: *Bătălia pentru sistemul metric,* Bucureşti, 1986.

Măsurile sunt de două feluri[5]: a) directe, în afara omului, cum este spaţiul şi timpul; b) cele determinate de om prin diverse observaţii şi calcule, precum greutatea, densitatea, lungimea, volumul etc. Acestea au variat de-a lungul timpului, de la o orânduire socială la alta, după loc, formând adevărate sisteme. Cunoaşterea acestor

sisteme este absolut necesară pentru înţelegerea deplină a izvoarelor istorice. Trebuie cunoscute sistemele metrologice ale fiecărei orânduiri precum şi modalitatea de transpunere în sistemul actual de calcul. Fără această raportare nu se pot înţelege documentele şi nu se pot cunoaşte procesele economice şi nici scrie istoria economică a unei orânduiri. Apoi istoria unităţilor de măsură este foarte strâns legată de istoria comerţului, şi, prin urmare, cunoaşterea unităţilor de măsură, prezentarea lor valorică într-un anumit interval de timp, într-un loc, determină cunoaşterea produselor care se realizează într-o societate, valoarea acestora, raporturile care există între diferite produse, puterea de cumpărare a membrilor societăţii respective.

Cea mai veche terminologie din domeniul metrologiei s-a cunoscut în Caldeea. Este una simplă şi se întâlneşte şi la alte popoare şi zone, aceasta apărând o dată cu relaţiile de schimb. Odată cu dezvoltarea comerţului şi a transporturilor, s-a simţit nevoia unor cuvinte şi expresii noi, potrivite unor noi activităţi economice.

În epoca antică aproape toate popoarele au adoptat măsuri plăcând fie de la membrele corpului omenesc, fie de la produsele necesare traiului zilnic. Apoi, acestea au fost multiplicate, după timp şi după loc, şi s-au aplicat tuturor genurilor de măsuri: de lungime, de suprafaţă, de capacitate, de greutate[6].

În metrologie există trei sisteme:

1) duodecimal, care are la bază împărţirea în 12 unităţi luate împreună şi care se numeşte duzină;

2) sexagesimal, în care prima unitate superioară are 60 etaloane;

3) zecimal, în care prima unitate superioară etalonului este un multiplu de loc.

În Antichitate, deşi primele calcule se întâlnesc în Caldeea, totuşi se constată, din punct de vedere numeric, o mare varietate de sisteme proprii fiecărui popor şi fiecărui ţinut, cetate etc. De aici apare dificultatea cunoaşterii tuturor precum şi realizarea corespondenţei în sistemul actual de calcul. Dăm spre exemplificare măsurile de la Atena, celebra cetate a lumii greceşti[7].

Măsuri de lungime:

a) dactylos (lungimea unui deget) = 0,0193 m.

b) palaeste (lărgimea mâinii în latul palmei) = 4 dactili = 0,0771 m.

c) spithame (distanţa din vârful degetului mare la vârful degetului mic, având palma deschisă) = 12 dactili = 0,2312 m.

d) pos (piciorul) = 16 dactili = 0,3083 m.

e) pehys (cotul) = 1,1/2 picioare = 0,4624 m.

f) bema (pasul) = 2, 1/2 picioare = 0,771 m.

g) orgynia (lungimea a două braţe întinse sau stânjenul) = 4 coţi = 1,85 m.

Piciorul era unitatea măsurilor itinerare, dintre care mai cunoscute au fost:

- a) două picioare şi jumătate = 0.771 m
- b) pletron (lungimea unei brazde pe care o poate tăia deodată un bou = 100 picioare = 30,83 m)
- c) stadionul (distanţa pe care o poate străbate un alergător fără a se opri) = 600 picioare = 184,98 m
- d) dublu stadiu
- e) stadiu cvadruplu
- f) 7 sau 12 stadii.

Acestea se foloseau în cadrul întrecerilor sportive.

Măsurile de suprafaţă au ca unitate de măsură piciorul pătrat.

Pentru măsurile de capacitate grecii au întrebuinţat două feluri de măsuri: unele pentru substanţe lichide şi altele pentru substanţe solide.

Pentru lichide mai folosite au fost următoarele:

a) cotilul sau ,,ulcica… = 0,2736 l.

b) hous-ul = 12 cotili = 3,28 l.

Pentru solide:

a) cotilul = 0,2736 l.

b) hoinix-ul = raţia zilnică a unui om = 4 cotili = 1,0944 l.

c) medimna = 192 cotili = 52,53 l.

Pentru greutăţi au fost importante două sisteme, cel eubeic şi cel eginetic. Terminologia era aceeaşi dar valoarea era diferită.

La Atena se folosea:

a) obolul = 0,728 gr.

b) drahma = 6 oboli = 4,36 gr.

c) mina = 100 drahme = 436,60 gr.

d) talantul = 60 mine = 26.136,20 gr.

Sistemul roman a fost asemănător cu cel grecesc.

Măsuri de lungime:

a) digitus (degetul) - lăţimea degetului mare = 0,0183 m.

b) palmus (palma) - lăţimea palmei mâinii = 0,0740 m.

c) uncia (1112 din pessus) = 0,1234 m.

d) pes (piciorul) = 4 palme sau 16 degete = 0,2963 m.

e) cubitus (cotul) = 1.1/2 picior = 0,4443 m.

f) gradus (gradul) = 2.1/2 picioare = 0,7407 m.

g) passus (pasul) = 5 picioare = 1,4815 m.

h) pertica (prăjina) = 10 picioare = 2,9630 m.

i) millia passum = 1000 de paşi = 1481,50 m.

j) stadium (pe mare) = 184,98 m.

k) milla = 8 stadii = 1379,86 m.

Pentru suprafaţă se folosea, la fel ca la greci, piciorul pătrat (passus quadratus) = 0,0008 cm^2. Mai importante au fost:

a) pertica = prăjina folosită de hotarnici fără o valoare precisă

b) scripulum - 10 picioare pătrate = 8,84 m^2.

c) jugerum (iugărul) = 2523,35 m^2.

d) heredium = 2 iugăre = 5046,7 m^2.

Măsuri de capacitate. Pentru lichide unitatea de măsură a fost amphora (numită şi vadra) = 26,196 l. Pentru solide unitatea de măsură era numită *modius* şi conţinea 8,733 l.

Măsuri de greutate. Etalonul a fost libra, împărţită în 12 uncii.

Aceasta avea subdiviziuni: 1 libră = 12 uncii = 327,45 gr., 1 uncie = 27,28 gr.

Semiuncia avea 13,64 gr.

În perioada feudală nu se putea vorbi de un sistem. Dar s-a perpetuat din epoca antică, în mare măsură, terminologia şi uneori chiar conţinutul ei. Astfel pentru lungimi existau:

a) linia = 1/12 deget = 0,00225 m.

b) pollex (policar, degetul cel mare) = 0,027 m.

c) pes (picior) = 12 degete = 0,3258 m.

Pentru suprafaţă s-a menţinut pertica (prăjina).

Pentru capacitate s-a folosit: modius, pinta (cana), apoi baniţa pentru substanţe uscate = cca. 13 l, butoiul (sau polobocul).

Pentru greutăţi s-a introdus marca de 218,056 gr.

În toată antichitatea şi în toată perioada medievală s-a constatat dificultatea existenţei unor atât de variate sisteme pentru măsuri
şi greutăţi.

Deşi din secolul al XVI-lea s-a pus problema constituirii unui sistem mai simplu de calcul. Abia în secolul al XVIII-lea s-a putut crea sistemul

metric. Un sistem mai practic. În 1766 francezul La Condamine a izbutit să determine o măsură mai unitară, stânjenul peruvian (la toise de Perou) şi a propus-o ca etalon pentru măsurarea gradelor meridianelor[8]. Totuşi, propunerea sa nu s-a impus şi, în 1790, savanţii francezi au hotărât ca unitatea de măsură pentru lungimi să fie 1/10.000.000 parte din meridianul Parisului, porţiunea de la Ecuator la Pol. Astfel s-a adoptat ca orice diviziune să se facă prin cifra 10. De aici a derivat şi numele de sistem zecimal. Această fracţiune a fost numită metru (metron), adică măsură. În Franţa noul sistem a fost adoptat la 1 noiembrie 1801, în mod facultativ, iar din 1 ianuarie 1840 a devenit obligatoriu[9].

După propunerea metrului ca etalon de lungime s-a făcut şi propunerea unui etalon de greutate: kilogramul, respectiv gramul[10].

Etalonul acestui sistem cu multipli şi submultipli are o bază reală. Terminologia multiplilor este luată din limba greacă (kilo = 1000 gr., hecto = 100, deca = 10), iar submultiplii au termeni din limba latină (deci = 10, centi = 100, mili = 1000).

Aceşti termeni se adaptează cu uşurinţă la tot felul de măsuri: de lungime (km = 1000 m, hectometrul = 100 m, decametru = 10 m); de suprafaţă: km^2, $hectometru^2$, decimetru = 0,010 m, m^2, centimetru, milimetru, micron).

Pentru suprafeţele agrare se ia ca unitate $decametrul^2$ (arul sau ario = 100 m^2) şi are un singur multiplu: hectarul = 10000 m^2 şi un singur submultiplu = centiarul, a suta parte dintr-un ar = 1 m^2.

Măsurile de capacitate au ca etalon m^3 cu multiplii şi submultiplii şi sunt de două feluri: pentru corpuri solide şi pentru corpuri lichide.

Pentru măsuratul lemnelor nefasonate se întrebuinţează sterul, cu un submultiplu: decasterul

= 10 m^3 şi un submultiplu: decisterul = 0,010 m^3.

Măsurile pentru lichide au ca unitate etalon: litrul, cu multipli şi submultipli.

Măsurile de greutăţi (ponduri) au ca unitate etalon gramul. Un cm^3 de apă cântărită în vid la temperatura de 4 grade dă pondul gram. Multipli şi submultipli sunt: kg, tona, chintalul, hectogramul, decigramul, centigramul, miligramul.

În epoca antică desigur că geto-dacii au folosit unităţile de măsură greceşti şi apoi romane. În epoca feudală românii au avut un sistem propriu de măsuri care s-a caracterizat prin unitate şi diversitate[11]. Majoritatea măsurilor şi greutăţilor aveau aproximativ aceleaşi denumiri şi în cele trei Ţări Române. Diferea mărimea acestora de la o zonă la alta. Majoritatea denumirilor sunt de origine greco-latină: deget, plamă, cot, pas, funie, falce, câblă, cântar.

Pentru suprafeţe s-a folosit prăjina şi stânjenul precum şi falca, pogonul, cureaua, chinga.

Măsurile de capacitate mai folosite au fost: butoiul, vasus şi tunella. Iar cele de greutate erau: povara, burduful, sacul, cântarul, carul, mija.

Sistemul zecimal s-a introdus în Principate după o îndelungată bătălie la 27 septembrie 1864, devenind obligatoriu în ianuarie 1866[12].

BIBLIOGRAFIE

BERCIU DRĂGHICESCU, ADINA, *Introducere în istorie şi ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Bucureşti, Tipogr. Univ. „Dimitrie Cantemir…, p. 108-111.

Dicţionarul ştiinţelor speciale ale istoriei, Bucureşti, Ed. Şt. şi Encicl., 1982.

EDROIU, NICOLAE, *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj-Napoca, Tipogr. Univ. „Babeş-Bolyai…, 1992, p. 220-227.

LEONĂCHESCU, P. NICOLAE, *Bătălia pentru sistemul metric*, Editura Ion
Creangă, 1986.

RUXANDRA, VALERIU, *Metrologie*, partea I-a, Bucureşti, 1983.

SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Curs de ştiinţe auxiliare ale istoriei,* dactilografiat, p. 116-121.

STOICESCU, NICOLAE, *Cum măsurau strămoşii. Metrologia medievală pe teritoriul României.* Bucureşti, Ed. Şt. şi Encicl., 1971.

NUMISMATICA

Numismatica este ştiinţa care are drept obiect de studiu moneda. Numele provine de la termenul grecesc *numisma,* preluat apoi şi de romani sub forma *nummus, i,* dar şi *nomisma, atis,* care înseamnă monedă, ban[1].

Numismatica are în vedere: tipurile monetare, descrierea lor, descifrarea legendelor, materialul din care sunt confecţionate, raporturile dintre diferitele categorii de monedă, circulaţia monetară, alcătuirea Corpusurilor de monede.

Medalia constituie de asemenea un document metalic al unor epoci istorice. Ea reprezintă pentru contemporani dar mai ales pentru urmaşi un prilej de înţelegere a importanţei acordate unor probleme ale vieţii societăţii respective, unor personalităţi care prin activitatea desfăşurată au contribuit la prăbuşirea societăţii omeneşti, unor societăţi şi unor instituţii. O ramură a ştiinţei numismatice, medalistica are ca obiect de cercetare medaliile şi plachetele.

Moneda, prin natura ei specifică a fost destinată să fie o valoare circulatorie, constituind un instrument de lucru, practic, şi teoretic, deosebit de important în procesul analizei vieţii economice, sociale, politice şi culturale a societăţii omeneşti. În cadrul ei, moneda poate fi o măsură a valorii, deci un instrument de schimb, poate fi un intermediar al schimburilor şi o rezervă de valoare[2]. În acest ultim caz, tezaurele furnizează informaţii preţioase de natură numismatică şi economică, privind raportul dintre monedele indigene şi cele care circulă concomitent cu ele, orientarea economică a statului respectiv, orientare care este în strânsă legătură cu cea de politică externă etc.

Moneda a constituit şi constituie în continuare, o antenă deosebit de sensibilă a vieţii economice, sociale, politice şi culturale a unei societăţi[3].

Ea nu este numai un instrument fiscal, ci a fost şi este un mijloc de a acţiona asupra unei conjuncturi economice, sociale şi politice a unui stat.

Prin natura sa specială, studiul monedei reprezintă un domeniu deosebit de complex şi de complicat, în acelaşi timp, al cercetării istorice.

Moneda conţine, sintetizată în ea, întreaga evoluţie a formaţiunilor politice şi apoi a statului care a emis-o şi în cadrul căruia circulă. Astfel că, apariţia, evoluţia şi răspândirea ei până la tezaurizare reflectă gradul de dezvoltare al societăţii din care provine.

În acelaşi timp, moneda conţine numeroase elemente ponderale şi de valoare intrinsecă precum şi elementele iconografice, heraldice epigrafice, sigilografice, care, pentru a putea fi descifrate şi înţelese necesită vaste cunoştinţe teoretice şi o îndelungată experienţă practică.

Moneda constituie un izvor important pentru studierea nivelului economic al unui popor, pentru determinarea şi înţelegerea fluctuaţiilor economice, a crizelor din acest domeniu, când apar falsurile monetare, deprecierile din titlul metalului preţios, monede cu miez de aramă. O interpretare cât mai completă a descoperirilor monetare dintr-o zonă, conduce spre o prezentare cât mai exactă a vieţii comerciale, a circulaţiei bunurilor economice; se pot realiza interesante raporturi valorice între monedele diferitelor ţări, se poate stabili puterea de cumpărare a membrilor societăţii într-o anumită perioadă[4] etc.

Tot prin studiul monedei se pot face o serie de constatări importante privind anumite obiceiuri, instituţii sau dezvoltarea artistică a unei ţări.

Citirea corectă a reprezentărilor figurate pe avers şi revers oferă informaţii preţioase privind viaţa politică religioasă, orăşenească sau viaţa socială. Moneda antică cu tipul iconografic care predomină, constituie o sursă deosebit de preţioasă pentru cunoaşterea religiilor, a mitologiei, pentru cunoaşterea figurilor suveranilor şi a familiilor imperiale, pentru istoria artei. Oferă deci informaţii deosebit de preţioase prin iconografie şi portretistica antică, ele fiind de multe ori singurele surse care au păstrat figurile autentice ale monarhilor[5].

Prin imaginea de pe avers, moneda a avut şi o funcţie ,,propagandistică… importantă, jucând rolul unei ,,gazete oficiale… a unui stat, mai ales în perioada antichităţii.

Sub raportul artei şi al tehnicii de realizare, moneda antică a pătruns adânc în realităţile epocii, furnizându-ne informaţii preţioase pentru istoria tehnologiei de fabricaţie a ei, pentru realizarea portretelor monetare, pentru istoria artei.

Numismatica medievală, care cuprinde figuri convenţionale şi mai schematice, furnizează informaţii privind costumele, monumentele triumfale, nume de suverani, de state, de gravori care pot contribui la elucidarea unor probleme politice sau la completarea altor izvoare istorice.

Pe plan artistic, moneda, mai ales cea antică, a atins cele mai înalte culmi ale măiestriei artistice, dar, în epoca medievală arta gravurii în metal a scăzut ca valoare artistică. Prin particularităţile sale, moneda reprezintă aşadar un izvor de o deosebită însemnătate pentru studierea istoriei, deoarece, aşa cum afirma marele numismat francez Ernest Babelon, ,,o colecţie de monede este un depozit de documente contemporane care n-au putut fi alterate în decursul timpurilor prin transcrieri greşite, prin interpolări voite, prin

suprimări arbitrare sau inconştiente... Ele sunt martori oculari şi oficiali, chemaţi fără încetare să facă mărturisiri în vasta anchetă pe care ştiinţele istorice o întreprind din diferite puncte de vedere asupra trecutului omenirii; o monedă este, mai adeseori de cât se crede, singurul document autentic care a ferit de profanarea uitării, un eveniment istoric…[6].

Numismatica este în strânsă legătură cu arheologia care-i aduce la lumină monedele aflate în tezaure sau în descoperiri izolate şi care-i solicită în schimb informaţiile, rezultate din „citirea… şi interpretarea lor şi care pot contribui la elucidarea problemelor complexului arheologic respectiv.

Numismatica se foloseşte de paleografie şi de epigrafie pentru înţelegerea legendelor de pe monede care pot fi texte: greceşti, latineşti, chirilice, gotice, arabe, otomane etc., precum şi pentru descifrarea monogramelor şi prescurtărilor ce pot exista pe aversul sau reversul monedelor.

Heraldica este şi ea legată de numismatică furnizând elemente necesare pentru descifrarea şi interpretarea corectă a reprezentărilor heraldice de pe monede şi medalii. S-a constituit, în timp, chiar un domeniu aparte: heraldica numismatică.

Cunoştinţele privind sistemele de măsuri, după care sunt date valorile de pe monede sunt furnizate de metrologie. Se constată aşadar o strânsă interdependenţă între numismatică şi celelalte ştiinţe auxiliare ale istoriei. Preocupări numismatice cu caracter ştiinţific s-au manifestat de timpuriu, încă de la sfârşitul Evului Mediu. La sfârşitul secolului al XVI-lea au început să apară şi primele lucrări de specialitate cuprinzând descrieri de monede.

Regulile şi sistemul de lucru au fost puse la punct abia în secolul al XVIII-lea, de către abatele

Joseph Hilarius Eckhel (1737-1798)*, care publica la Viena prima mare lucrare ştiinţifică despre monede: *Doctrina nummorum veterum*, în 8 volume între 1792-1798. Pe baza clasificărilor ştiinţifice şi sistematice a monedelor făcute de Eckhel se va dezvolta numismatica în perioada următoare. Cu el a început metoda ştiinţifică, precisă, în numismatică.

Tot în această perioadă, pe lângă marile biblioteci din capitalele europene: Paris, Londra, Roma, Berlin, Viena, Petersburg, au luat fiinţă cabinete numismatice care păstrau bogate colecţii de monede şi de medalii. Ulterior se vor înfiinţa, pe lângă aceste cabinete, Societăţi numismatice, ceea ce va încuraja dezvoltarea studiilor de specialitate[7].

În secolul al XIX-lea numismatica a fost introdusă în planurile de învăţământ ale diverselor Universităţi. Tot acum medaliile au fost incluse ca obiect de studiu al acestei discipline. S-a remarcat în acest sens lucrarea lui Th. E. Mionnet, *Descriptions des médailles antiques, grecques et romaines, avec leur degré de rareté et leur estimation*, vol. I-IV, Paris, 1807-1835. Drumul deschis de J. H. Eckhel a fost urmat, printre alţii, şi de marele savant Theodor Mommsen, care, prin lucrarea sa, *Geschichte des Römischen Münzwesens*, Berlin, 1860, punea bazele numismaticii ca ştiinţă

În ceea ce priveşte numismatica medievală, contribuţii ştiinţifice, critice şi analitice, au adus Joseph von Mader (1754-1815)** şi Hermann Grote (1802-1895).

La sfârşitul secolului, A. Engel şi R. Serrure publicau primul tratat despre monedele medievale, *Traitč de numismatique du Moyen-Âge*, Paris 1891-1895.

Numismatica a ocupat un loc important în Universităţi. Începuturile le găsim în 1738 în Germania, la Halle, când Johann Schulge anunţa înfiinţarea unui Colegiu particular la Universitate, unde va preda despre monede şi despre ştiinţa numismatică. În 1766 cursul a fost publicat sub formă de carte. Multă vreme numismatica s-a predat ca ştiinţă auxiliară a arheologiei. În 1801 s-a introdus la Universitatea din Coymbra şi la Biblioteca Publică din Lisabona. Astăzi Universităţile din Berlin, Hamburg, Heidelberg Göttingen, Braunschweig Münster oferă cursuri de numismatică.

Un alt aspect care a preocupat pe numismaţi a fost alcătuirea Corpusurilor de monede, a cataloagelor care să cuprindă emisiunile naţionale. În 1690 Franşois le Blanc a publicat la Paris un catalog privind monedele franceze. Iniţiativa a fost continuată de numismaţii maghiari, germani şi italieni. Un catalog important a fost alcătuit de Réthy Laszlo: *Corpus nummorum Hungariae*, în 2 volume - 1899, 1907, reeditat în 1958 la Graz. Mai menţionăm, *Corpus nummorum Italicorum*, Roma, 19 volume (1910-1940), *Corpus nummorum Poloniae*, I, sec. X-XI, 1939, a lui Marian Gumovski, *Östereichische Münzprägungen* (1519-1938), Viena, ed. a 2-a, 1948, autorii: W. Miller, A. Loehr, E. Holzmair.

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi-a deschis lucrările la Bruxelles, primul Congres internaţional de numismatică (1891), celelalte ţinându-se la Paris (1901), Bruxelles 1910, Londra 1936, Paris 1953, Roma 1961, Copenhaga 1967, New York 1973, Berna 1979 etc.

Secolul XX s-a remarcat şi prin editarea marilor tratate de numismatică, cum ar fi: *Traité des monnaies grecques et romaines*, Paris 1901-1932, a lui Ernest Babelon.

În perioada interbelică, cât şi în aceea de după al doilea război mondial, odată cu extinderea cercetărilor arheologice, numismatica a înregistrat progrese remarcabile atât în ceea ce priveşte formarea la scară naţională a unor reputaţi specialişti, cât şi în ceea ce priveşte editarea unor instrumente de lucru şi a unor lucrări de specialitate. Acum au apărut numeroase dicţionare, lexicoane şi glosare numismatice, bibliografii şi corpusuri naţionale[8]. Ştiinţa numismatică universală a beneficiat în a doua jumătate a secolului XX de o serie de specialişti, dintre care cei mai mulţi sunt activi şi în prezent, şi, din rândul cărora enumerăm, cu regretul că spaţiul nu ne permite menţionarea tuturor:
J. Lafaurie, Hélčne Huvelin, Jean Babelon, A. Chastagnol, M. Chistol, X. Loriot, D. Nany, J. J. Cabarrot, Philip Grierson, R. A. Caerson, Cecile Morrison, J. Werner, Arthur Pohl, Robert Göbel, Karl Pink, Martin Price, E. Bernareggi, Giuseppe Felloni, Giovani Pesce, Remo Capelli, I. Gedai, K. Biro-Sey, Todor Gerasimov, Eva Kolnikova, Jordana Jurukova, Vladislav Popovic, S. Suchodolski, Andrei Kunisz, Josef Junacek.

Preocupările numismatice pe teritoriul Ţărilor Române se pot fixa în secolul al XVI-lea când Nicolaus Olahus, în lucrarea sa „Hungaria…, redactată la Bruxelles în 1536, argumenta originea romană a românilor prin limbă şi prin mărturii numismatice[9]. În secolele următoare moneda a constituit sursă istorică şi pentru Miron Costin (*De neamul moldovenilor*) şi Dimitrie Cantemir (*Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor, Descriptio Moldaviae*).

În secolul XVIII şi în cel următor preocupările pentru studierea monedelor antice au sporit, activitatea concretizându-se în apariţia unor lucrări de specialitate. Astfel[10], în 1748 Marin Schmeizel

îşi publica la Halle lucrarea: *Erläuterung Gold und Silberner Münzen von Siebenbürgen* (Interpretarea monedelor de aur şi de argint ale Transilvaniei), urmată, peste un veac (1840) de o alta, a lui Michad Acknerfi, *Die antiken Münzen - eine Quelle der alterer Geschichte Siebenbürgens* (Monedele antice o sursă a istoriei antice a Transilvaniei).

Modele antice l-au preocupat şi pe Damaschin Bojincă care publica, în 1832-1833, lucrarea *Anticele romanilor*, precum şi pe Mihail Ghica, care ne-a lăsat şi primul catalog numismatic: *Răgazurile mele sau desfătări numismatice* (1834-1842).

La mijlocul secolului al XIX-lea preocupările numismatice cu caracter ştiinţific se intensifică, paralel cu avântul editării documentelor scrise, necesare scrierii istoriei naţionale. O contribuţie remarcabilă a avut publicistul şi colecţionarul de monede şi antichităţi Cezar Bolliac (1817-1881). El este socotit - pe bună dreptate - ctitorul numismaticii româneşti[11].

În anul 1855 colecţia sa cuprindea cca 3500 de monede de aur, argint, bronz, precum şi numeroase piese antice. Peste zece ani, o bună parte din ele le va dona Muzeului Naţional de Arheologie creat de Al. Ioan Cuza, punând astfel bazele Cabinetului Numismatic al acestuia, cabinet care funcţionează şi astăzi.

În 1868, Cezar Bolliac, care între timp a devenit membru al Societăţii franceze de numismatică şi arheologie, a iniţiat un curs general de numismatică la Universitatea din Bucureşti, urmat de 37 de elevi şi studenţi.

Continuator al activităţii lui Cezar Bolliac a fost academicianul D. A. Sturza (1833 - 1914) care s-a remarcat nu numai prin dragostea de monede şi studiile asupra lor dar mai ales prin crearea în

1910 a Cabinetului numismatic al Academiei Române al cărui fond l-a tot îmbogăţit până la sfârşitul vieţii sale.

Cel care a dus mai departe ,,pasiunea… înaintaşilor săi devenind profesionist şi întemeietor al şcolii româneşti de numismatică a fost academicianul Constantin Moisil (1876 - 1958)[12].

Menţionăm pe scurt câteva din realizările sale în acest domeniu: îmbogăţirea colecţiei Cabinetului Numismatic al Academiei al cărui director a fost, începutul catalogării, clasificării şi studierii în amănunţime a pieselor numismatice aflătoare în Cabinet; activitatea deosebit de intensă desfăşurată în cadrul Societăţii Numismatice Române (creată în 1903 şi care era în primele decenii ale secolului singurul for numismatic din ţară) şi la Buletinul Societăţii Numismatice Române; eforturile deosebite depuse pentru înfiinţarea unui nou periodic, de data aceasta sub egida Academiei Române, ,,Studii şi Cercetări Numismatice… al cărui redactor a fost până la moarte; creator al unei catedre de numismatică la Şcoala de Arhivistică care funcţiona pe lângă Arhivele Statului din Bucureşti (al cărui director era) devenind ,,ctitorul învăţământului regulat de numismatică din ţara noastră….

În momentul de faţă şcoala românească de numismatică se bucură de un binemeritat prestigiu internaţional fiind prezentă activ la numeroasele congrese numismatice care se desfăşoară în lume, precum şi la realizarea diverselor publicaţii internaţionale: ,,Coin Hoards… (Londra), ,,Numismatic Literature… (New York) şi altele.

La ora actuală se editează câteva periodice de specialitate: ,,Studii şi Cercetări de Numismatică…, ..Buletinul Societăţii Numismatice Române…, ,,Cercetări Numismatice… (sub egida Muzeului de istorie al

României prima apariţie anul 1979). Alături de Constantin Moisil, cât şi după moartea acestuia s-au remarcat studiile numismatice[13] (antică, medievală şi modernă) ale lui: A. Resch, Nicolae Docan (n.? - 1933), C. Secăşeanu, Costin C. Kiriţescu (1878 - 1965), Ilie Minea (1881 - 1943), Oct. Luchian (1903 - 1981), Gh. Buzdugan (1902 - 1980), Aurel Golimas (n. 1908-1995), Emil Condurachi (1912 - 1987), Bucur Mitrea (n. 1909-1996), Oct. Iliescu (n. 1919), Constantin Preda (n. 1925), Gh. Poenaru - Bordea (n. 1937), Petre Diaconu (n. 1924), Judita Winkler (1925 - 1987) şi alţii.

Numismatica cuprinde: istoria monedei, numismatica descriptivă, metrologia, numismatică, circulaţia monedei[14].

Istoria monedei cuprinde trei perioade: antică, medievală şi modernă; iar sub aspect cronologic ţine cont de periodizările fiecărei ţări.

Invenţia monedei ca mijloc de schimb comercial s-a atribuit multă vreme fenicienilor, fapt valabil pentru regiunea mediteraneană, pentru că în alte regiuni ca Asia, America Precolumbiană - moneda a fost o creaţie locală având şi alte forme.

După invenţia monedei s-a căutat forma cea mai comodă şi cea mai utilă în procesul de schimb. Totuşi, după o legendă greacă, legislatorul Solon ar fi bătut monede cât roata carului, ca să dezveţe pe cetăţeni de acumulări monetare. În insula Yap din arhipelagul Carolinelor (Pacificul Occidental) se folosesc şi azi bani de piatră, care se pot purta în buzunar fiindcă sunt nişte discuri de piatră găurite la mijloc (ca nişte pietre de moară) ca să poată fi înşiraţi pe o prăjină şi duşi de doi oameni; monedele cu valoare maximă (azi ieşite din uz) aveau 3,5 m în ţ şi cântăreau până la 5 tone. Pe

insulă carierele de piatră lipsesc, piatra monetară se aduce pe plute de la mare distanţă.

Banii mari, posesorul şi-i ţinea în faţa casei ca semn al averii. Cu o monedă de o jumătate de metru în ř se puteau cumpăra 1000 de nuci de cocos sau un purcel; iar cu una de 1,3 m în ř se putea cumpăra o canoe sau o nevastă.

Formele banilor vechi erau însă între cele mai neaşteptate; se foloseau colţi de câine (în insula Salomon din Pacific); pe Coasta de Fildeş aveau formă de brăţară; în Zimbawe erau sub formă de clopoţei de bronz; în câteva ţări orientale se turnau sub formă de pomi cu frunze discoidale perforate - posesorul rupându-şi câte „frunze… îi trebuiau; sub formă de cuţite în China.

Unele din cele mai vechi monede în sens modern s-au confecţionat din electrum[15] - un aliaj natural din aur şi argint în colonia grecească Lidia din Asia Mică în secolul VII î.Hr. Acestea au fost emise sub forma unor lingouri pe care se aplica un sigiliu, o marcă rudimentară, dându-le astfel caracter oficial. Din secolul VI e.n. moneda a devenit un monopol regal, un monopol al suveranului în general. În 512 î.Hr. regele Persiei a emis darici de aur şi sigilii de argint cu efigia sa, metodă folosită de toţi cei care i-au urmat la tron.

În antichitate grecii utilizau pentru monede denumirile folosite pentru greutăţi fiindcă ele reprezentau o greutate echivalentă în metal preţios. Cele mai folosite erau: a) halcousul - era din aramă şi echivala cu 1/3 din obol; b) obolul = 1/6 din drahmă; c) drahma, din argint echivala cu 6 oboli; d) staterul era din aur şi echivala cu 4 drahme; e) talantul care echivala cu 60 mine = respectiv cu 600 drahme. Obolul = 0,728 gr., drahma = 4,36 gr.

Mina şi talantul erau monede de calcul, corespondenţa lor valorică se realiza în funcţie de greutatea metalului ce-l deţineau.

Romanii au folosit lingoul care era o bucată de metal topit, un aliaj din cupru şi zinc, turnat apoi într-o formă specială. Primele monede romane (sec. V î.Hr.) au fost libra = 327,45 gr. şi uncia = 27,28 gr. cu subdiviziunile lor. Erau din aramă. Apoi, în primele secole ale Imperiului s-au bătut denarii din argint (denarius în latină înseamnă = 10, valora 10 aşi) iar din aur = aureus-ii.

Un denar cântărea 3,41 gr. iar un aureus cântărea 7,8 gr. Tot atunci mai circula şi o monedă de aramă asul = 13,4 gr. şi sesterţiul = 27, 2 gr. care era şi unitate monetară.

În Evul Mediu moneda s-a diversificat, sistemele monetare s-au înmulţit în fiecare stat. Monedele bizantine s-au emis o lungă perioadă de timp, adunându-se astfel o mare cantitate de metal.

În general, în plan numismatic separarea Imperiului roman în două state a fost stabilită în anul 498 când Anastasius I (491 - 518) a realizat o reformă monetară. Acesta a emis monede de bronz, dintre care mai importante erau: follis şi jumătate de follis[16].

Ca monede de argint, în Evul Mediu au continuat să fie emise două specii create de Constantin cel Mare (306 - 337); milliarense (4,55 gr.) şi siliqua (2.73 gr.). La mijlocul secolului al XI-lea s-au bătut pe lângă monede plane şi monede concave (skyphate). Moneda de aur a Imperiului bizantin a fost solidus-ul (4,55 gr.) creat tot de Constantin cel Mare şi care a continuat să fie emisă şi în Evul Mediu.

Avea două diviziuni: semis sau semissis = 1/2 solidus şi triens sau tremissis = 1/3 solidus. Către sfârşitul secolului al X-lea se schimbă denumirea în nomisma din care s-au bătut şi exemplare concave (skyphate).

Moneda medievală are ca unitate ponderală din sec. IX - marca cântărind cca. 218 gr. Ea nu era

fixă, varia de la stat la stat, de la oraş sau provincie precum şi după tipul de monedă care se bătea din ea. Spre exemplu, în Europa marca cântărea între 107 - 280 gr.

Moneda etalon medievală a fost succesiv: dinarul, grosul, talerul. Menţionăm în continuare câteva emisiuni monetare care au avut o calitate mai intensă.

Dinarul a cărui denumire a fost luată după denarul roman era din aur în lumea arabă şi din argint în apusul Europei şi în Peninsula Balcanică.

Pfenigul a fost adoptat de statele germane. O largă circulaţie în secolul X au cunoscut pfenigii de Friesach, emişi de arhiepiscopii de Salzburg de Carinthia (de Friesach). Acest tip de monedă s-a răspândit şi în Anglia luând denumirea de peny.

Hiperperii în Bizanţ erau din argint, bronz, aur.

Un loc deosebit l-au ocupat emisiunile bizantine ale perperilor[17]: de aur, de argint şi bronz. Această monedă a fost emisă prima dată de împăratul Alexis I Comenul (1081 - 1118) în cadrul marii sale reforme monetare din anii 1092 - 1093. După dezmembrarea Imperiului bizantin la 1024 perperul a fost bătut de Imperiul de la Niceea, iar după 1026 (anul restaurării Imperiului) s-au emis în continuare perperi până la sfârşitul domniei lui Andronic al III-lea (1325 - 1328)[18].

În secolul XII în statele germane se scot piese noi, de mari dimensiuni, din argint, cu o singură faţă, numite bracteate (însemnând bani de tinichea, care, fiind foarte subţiri, sunau, foşneau);

În a doua jumătate a secolului al XIII-lea în Anglia se emite o nouă monedă de argint - sterlingul (în limba engleză: easterling = monedă de vest), iar în Austria creiţarul (avea o cruce pe revers, în germană kreutz = cruce); la Florenţa apare florinul (monedă de aur), denumire care vine

fie de la oraş, fie de la floarea de crin de pe avers. Inspirat de florin va apare guldenul de aur şi argint în Germania. Acestor monede li se alătură în 1284 ţechinul (sau ducatul), emis din aur de dogele veneţian Ioan Dandolo[19].

Alte categorii de monede care au circulat în centrul, răsăritul şi sud-estul Europei, au fost: dinarii arpadieni şi angevini, urmaţi de ducaţi în secolul XV, jumătăţi de dinari numiţi oboli, dinari şi bani de Slovenia (din secolul XIII), groşii, primii emişi în Franţa în oraşul Tours (grosii touronenses) apoi în Boemia, la Praga, în statele din Peninsula Balcanică, în Polonia, la Riga, Danzig şi asprii de argint otomani.

Asprul era o monedă otomană cântărind curca 1,20 gr. cu titlul ridicat al argintului: 900% la sfârşitul secolului al XIII-lea, la primele emisiuni. Ulterior titlu aurului va scădea neîncetat ca şi greutatea sa. Prima oară asprul a fost emis fie de Osman I (1288 - 1320) fie de urmaşul său Orhan (1326 - 1359)[20] în 1327 la Brusa. Deprecierea acestei monede va începe sub Baiazid (1347 - 1403). În Ţările Române asprul a pătruns în secolul al XV-lea şi va deveni, în Ţara Românească ,,principala monedă… timp de aproape un secol[21]. La sfârşitul secolului al XVI-lea a avut loc în Europa o depreciere generală a argintului, ceea ce a determinat şi dispariţia treptată din circulaţia Ţărilor Române a asprului otoman care suferise deprecieri masive. El a fost înlocuit cu alte monede otomane de argint şi de aur de valoare mai ridicată.

Către sfârşitul Evului Mediu este bătut talerul de argint (sfârşitul secolului XV) care, din Austria se va răspândi, în secolele următoare în Olanda, în statele germane şi apoi în toată Europa, (din argint şi aur). În secolele XVII şi XVIII, alături de talerii

olandezi, vor circula gulzii de aur, ludovicii de aur (Franţa) şi fredericii de aur (Germania).

Cât priveşte Ţările Române, în secolul XIV, în Ţara Românească şi Moldova s-au bătut primele emisiuni monetare proprii: ducaţii de argint şi groşii de argint. Subdiviziunile au fost de bronz şi aramă. Acestea erau integrate sistemului monetar balcanic, al Ungariei şi al Poloniei. În secolul XV - 1482 emisiunile Ţării Româneşti încetează, iar la sfârşitul secolului XVI cele ale Moldovei. În Ţările Române au continuat să circule monede otomană a jucat un rol deosebit în viaţa economică a Ţărilor Române.

După cum se poate constata moneda suferă, asemenea unei fiinţe de atingerea anilor; moneda „îmbătrâneşte şi moare…, în sensul că unele piese au fost efemere, au dispărut repede din circulaţie, iar altele au fost şi sunt deosebit de longevive.

Numismatica descriptivă se ocupă de imaginile aflate pe cele două feţe ale monedei, de tehnica realizării lor. Imaginile sunt de două feluri: a) de tip heraldic, înfăţişând stema ţării, a oraşului, blazonului suveranului sau a şefului statului unde s-a emis moneda. Sunt caracteristice Evului Mediu şi epocii moderne.

b) tipul iconografic (de portret) reprezentând pe suveran este tipul predominant în moneda antică. Pe feţele monedei se află legenda ei, respectiv numele suveranului denumirea ţării şi în epoca modernă se indică şi valoarea ei.

Monedele pot fi: *monofaciale* (reprezentări, pe o singură faţă); şi *bifaciale* - au reprezentări pe ambele feţe.

Tot numismatica descriptivă se mai ocupă şi de dimensiunile, forma, greutatea, metalului, inscripţia, locul emiterii.

Pe baza cercetărilor din cadrul acestei ramuri a numismaticii generale se pot stabili emitenţii,

monetăriile, data emiterii lor. Adică se furnizează istoriei elemente de detaliu şi de preciziune faţă de care ştirile furnizate de monedă ca izvor nu s-ar putea utiliza.

Metrologia numismatică se ocupă de sistemul de măsuri şi de cel valoric al monedelor, de etalonul monetar, de acoperirea lor în aur[22].

În istoria numismaticii au existat mai multe sisteme monetare, lucru care a îngreunat schimbul şi circulaţia monedelor cât şi operaţiile bancare. Teoretic s-a adoptat şi pentru monede sistemul zecimal al greutăţilor, unitatea adoptată având multipli şi submultipli cu diferenţe multiplicate cu zece. În practică însă s-a admis ca numai etalonul (unitatea monetară) să fie împărţit corespunzător: unitate - decima - sutimea, dar în fiecare ţară există câte un etalon care constituie moneda naţională (franc, marcă, florin, coroană, leu etc.).

Fiecare ţară bate moneda în funcţie de posibilităţile sale economice, de unde variaţia titlurilor monedelor, a valorii lor intrinsece. Titlul monedei reprezintă raportul între greutatea metalului preţios (aur, argint) şi greutatea totală a monedei. pe baza titlului se pot face calculele privind corespondenţele dintre diferitele sisteme monetare.

Numismatica nu rămâne, pentru că nu poate rămâne la aspectele descriptive şi de metrologie, ea studiază moneda în toată complexitatea ei. În acest sens, un loc important îl ocupă circulaţia şi rolul monedei în viaţa economică a ţării[23].

Referitor la rolul monedei, este interesantă şi perfect valabilă afirmaţia întemeietorului şcolii româneşti de numismatică C. Moisil: „monedele au fost în toate timpurile în primul rând instrumente comerciale, mijloace de schimb care au determinat şi favorizat propăşirea economică a popoarelor. Deci ele trebuie studiate şi din punct

de vedere al valorii lor intrinsece, al circulaţiei, al rolului ce au avut în dezvoltarea economică a omenirii. Numismatica nu cuprinde numai ştiinţa monedelor, adică studiul tipurilor inscripţiilor, a stemelor de pe monede sau al măiestriei artistice în care sunt lucrate ci şi istoria monetară care studiază monedele ca factori economici, ca bani… [24]. Rolul lor a fost întotdeauna, ca şi astăzi să înlesnească schimbul, să fie ,,instrumente comerciale…[25].

Între fenomenele circulaţiei monetare şi viaţa societăţii din mijlocul căreia a luat naştere moneda, există o strânsă legătură. Existenţa banilor şi aspectele variate ale mişcării acestora indică diferitele trepte de dezvoltare a producţiei sociale în epoci şi locuri diferite.

Rolul de bani l-au avut de-a lungul timpului diverse metale (aramă, bronz) pentru ca ulterior aurul şi argintul să rămână preponderent. Acest lucru s-a datorat unor calităţi deosebite ale acestora care le-au făcut mai apte pentru îndeplinirea rolului de bani: omogenitatea substanţei, divizibilitatea perfectă, valoarea mare într-un volum mic, o greutate mică nealterabilă.

Banii au reprezentat o marfă specifică care a jucat un rol deosebit, pe lângă valoarea de întrebuinţare specială ca marfă, ei au dobândit şi o valoare de întrebuinţare generală care a decurs din funcţiile lor specifice, respectiv în cadrul circulaţiei de mărfuri, ei au căpătat funcţia de echivalent general. Pe de altă parte, banii au exprimat relaţiile de producţie dintre producătorii de mărfuri, dar şi mijlocul prin care aceştia puteau schimba între ei diferite produse.

În cadrul producţiei de mărfuri, banii au îndeplinit următoarele funcţii: măsură a valorii, mijloc de circulaţie, mijloc de acumulare sau tezaurizare, mijloc de plată, bani universali.

Funcţia banilor ca măsură a valorii constă în faptul că banii oferă lumii materialul pentru a-şi exprima valoarea, stabilindu-se un raport de egalitate între marfă şi bani care au funcţia de măsură a valorii deoarece ei însuşi sunt o marfă şi deci au valoare. Expresia bănească a valorii mărfii constituie preţul mărfii care este direct proporţional cu valoarea ei şi invers proporţional cu valoarea banilor.

Când în secolele XVI - XVIII au fost descoperite bogatele zăcăminte de aur şi de argint din America, în urma creşterii productivităţii muncii, timpul de muncă socialmente necesar pentru extragerea metalului preţios a scăzut masiv şi în Europa s-a produs o adevărată „revoluţie… în domeniul preţurilor. A scăzut valoarea banilor şi a avut loc o urcare generală a preţurilor. Funcţia banilor ca mijloc de circulaţie este asigurată de faptul că schimbul de mărfuri se efectuează prin intermediul banilor care înlesnesc cumpărarea şi vinderea mărfurilor. Aşadar, procesul circulaţiei în ansamblu este un proces al circulaţiei mărfurilor şi al banilor.

Una din cele mai importante funcţii îndeplinite de bani a fost aceea de mijloc de acumulare sau tezaurizare. Acest lucru decurge din faptul că banii erau un echivalent general, iar deţinerea lor dădea posibilitatea de a obţine în schimb orice marfă, devenind astfel întruchiparea generală a bogăţiei sociale şi implicit a puterii. Această calitate a banilor de a da forma socială a bogăţiei sociale şi implicit a puterii. Această calitate a banilor de a da forma socială a bogăţiei a determinat şi tendinţa producătorilor de mărfuri de a-i tezauriza. Tezaurizarea la rândul ei a îndeplinit funcţii variate în condiţiile circulaţiei monetare. Cantitatea de aur şi argint s-a adaptat spontan la necesitatea circulaţiei mărfurilor. Când însă a avut loc o creştere a producţiei de mărfuri, necesităţile

sporite de bani erau acoperite prin reintrarea în circulaţie a unei părţi a monedelor texaurizate. Acest rol de retragere spontană sau de atragere a acestora a putut fi îndeplinit de funcţia de tezaurizare numai în condiţiile caracteristice existenţei banilor de aur şi argint.

O circulaţie monetară internă determină şi un schimb de produse intens, rezultat al intensităţii vieţii economice. Aria de răspândire a unui tip de monedă reflectă puterea circulatorie a ei, rezultat al calităţii intrinsece a monedei care este determinată la rândul ei de o economie prosperă.

Hărţile cu descoperirile numismatice reflectă legăturile strânse între diferite regiuni precum şi anumite caracteristici ale circulaţiei monetare într-o perioadă dată.

Medalistica

Obiectul acestei ramuri a numismaticii îl constituie studiul medaliilor. Termenul derivă din lat. metallum, i - prin care se desemna o piesă din metal care avea forma unei monede, cu reprezentări pe ambele feţe şi confecţionate cu ocazia sărbătoririi unei persoane sau a unui eveniment. Nu avea putere circulatorie.

Medaliile au caracter aniversativ, jubiliar, comemorativ.

Cea mai veche medalie este socotită a fi piesa de 10 drahme care a fost bătută de atenieni în 480 î.Hr. Când au obţinut victoria împotriva perşilor de la Maraton.

În perioada română medalia capătă un caracter politic, în perioada imperială medalia devenind un puternic mijloc de propagandă.

După o perioadă de aproximativ opt secole timp în care nu s-a emis medalii, în sec. XIII ea reapare în oraşele italiene, arta medalistică

perfecţionându-se în secolele ce au urmat. Oraşele germane vor ocupa locul al doilea după cele italiene. Augsburg-ul şi Nürenberg-ul vor fi primele care în secolul al XVI-lea au utilizat maşina de bătut monede şi medalii care a înlocuit tehnica turnării utilizată până la acea dată. Medaliile au fost mai bine realizate din punct de vedere artistic în comparaţie cu monedele, aici triumfând arta gravurii.

Medalia ca şi moneda constituie un preţios izvor istoric transmiţând contemporanilor şi urmaşilor săi imagini din trecut, chipurile unor personalităţi politice, culturale, artistice, mentalităţi. După cum medalia furnizează de asemenea şi informaţii preţioase, privind nivelul tehnic şi artistic atins în epoca respectivă în ceea ce priveşte arta medalistică.

BIBLIOGRAFIE

BERCIU, DRĂGHICESCU ADINA, *Ştiinţele auxiliare ale istoriei,* partea I, Bucureşti, Tipografia Universităţii 1988, p. 127 - 151.

BUZDUGAN, GEORGE NICULIŢĂ, *Medalii şi plachete româneşti*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1971.

Dicţionar de istorie veche a României (peleolitic - sec. X), Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 433.

EDROIU, NICOLAE, *Introducere ştiinţele auxiliare*, Curs, Cluj - Napoca, 1992,
p. 131 - 158.

GOLIMAS, AUREL, GHEORGHE, CRISTACHE, *Bibliografie numismatică românească. Bibliografie numismatică daco - romană,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

GRAMATOPOL, MIHAI, *Documentarea istorică prin iconografia numismatică,* În: R.M., nr. 1, 1967.

ILIESCU, OCTAVIAN, *Moneda în România,* Bucureşti, Ed. Meridiane, 1970 *L'Histoire et ses mčthodes,* sous la direction de Charles Samarand, Bruges, 1961, p. 329 - 389.

Einführung in das Studium der Geschichte, gerausgegeben von Walter Eckermann und Hubert Mohr, Berlin. 1966, p. 483 - 484.

CHIRIŢESCU, COSTIN, C. *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui,* I,
Bucureşti, 1964.

CHIRIŢESCU, COSTIN, C., *Moneda. Mica enciclopedie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclop., 1982.

LUCHIAN, OCT., BUZDUGAN C-TIN; OPRESCU C-TIN, *Monede şi bancnote româneşti,* Bucureşti, Edit. Sport - Turism, 1977, Introducerea.

MOISIL, CONSTANTIN, *Problemele numismatice în România,* În: BSNR XIV, 1919.

MOISIL, CONSTANTIN, *Istoria monedei în România,* În: CNA, I, 1920, p. 72 - 76; II 1921, p. 78 - 86, III 1922, p. 71 - 74.

MOISIL, CONSTANTIN, *Problemele de numismatică românească,* În: DAR
nr. S.I. tom. XXII, Bucureşti, 1940.

NEGREA, RADU, *Moneda. De la scoicile - monedă la cecul electronic,* Bucureşti, Edit. Albatros, 1988.

PREDA CONSTANTIN, *Moneda antică în România,* Bucureşti, E.A., 1969.

SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Cursul de Ştiinţe auxiliare ale istoriei,* dactilografiat, p. 135 - 145.

[17] După introducerea creştinismului în imperiul roman (sec. IV, e.n.) ziua bisectă s-a deplasat la sfârşitul lunii februarie ca a 29-a zi.

[18] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 59.

[19] Ion Ionaşcu, *op. cit*., p. 446 - 446; Aurelian Sacerdoţeanu, *Îndrumări în cercetări istorice,* Bucureşti, 1943, p. 233 - 237.

[20] Ion Ionaşcu, *op. cit.,* p. 403.

[21] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 109.

[22] Ion Ionaşcu, *op. cit.,* p. 415; N. Endroiu, *op. cit.,* p. 213.

[23] Este numit aşa deoarece s-a folosit de timpuriu şi până în 1797 în Veneţia.

[24] *Ibidem*, p. 95.

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem*, p. 69.

[27] *Ibidem*, p. 109.

[28] *Ibidem*, p. 168.

Genealogia

[1] *Dicţionarul ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 126; *Dicţionarul explicativ al limbii române,* Bucureşti, 1975, p. 367 defineşte genealogia drept o „urmărire sistematică a filiaţiei existente între membrii unei familii, făcută pentru a stabili originea şi gradul lor de înrudire…. Tot aici este făcută menţiunea că este „o disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu întocmirea unoe astfel de filiaţii şi legături pentru familiile domnitoare, nobiliare etc.….

[2] *Petit Larousse Illustré,* Paris, 1978, p. 463 - defineşte genealogia ca o ştiinţă care desemnează originea şi filiaţia familiilor.

[3] Mihai Berza, *Lecţia de deschidere a cursului de genealogie de la Şcoala de Arhivistică,* ţinută în decembrie 1944 - publicată în „Hrisovul…, IV, 1944, p. 81 - 82.

[4] *Dicţionarul ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 144.

[5] M. Berza, *op. cit.,* p. 81 - 82.

[6] Aurelian Sacerdoţeanu, *Câteva note cu privire la cercetările genealogice româneşti,* în „Hrisovul…, II, 1942, p. 120 - 121.

[7] Aurelian Sacerdoţeanu, *Curs de ştiinţe auxiliare ale istoriei,* p. 198.

[8] A publicat printre alte lucrări: *O istorie genealogică a caselor celebre franceze.*

[9] A lăsat o operă impresionantă: *Armorial général de France,* în 10 volume, apărută la Paris între anii 1838 - 1768. A împletit studiile de genealogie cu cele de heraldică.

[10] Editată şi de N. Iorga, în 1902, 565 p + 9 tabele genealogice.

[11] N. Edroiu, *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj - Napoca, 1992.

[12] *Familiile boiereşti române. Istoric şi genealogie (după izvoare autentice).* Bucureşti, 1899, 595 p. Tot Oct. George Lecca a realizat genealogiile a 100 de case din Ţara Românească şi Moldova.

[13] *Documente privitoare la Familia Callimachi,* I - II, Bucureşti, 1902 - 1903, 605 + 763 p. Realizează numeroase reconstituiri genealogice.

* A întocmit împreună cu Emanuil Hagi - Mosco peste 700 tabele genealogice.

[14] Mihai Sorin Rădulescu, *Genealogia ieri şi azi,* în „Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei…, III, 1992, p. 22 - 23; idem.

[15] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 189.

[16] *Ibidem,* p. 31.

[17] *Ibidem,* p. 221.

[18] *Ibidem*.

[19] Lat. *agnatio,* onis = înrudire de sânge din partea tatălui; *cognatio, onis* = înrudire de sânge după mamă; *affino* = rudă prin alianţă.

[20] *Dicţionarul ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 212.

SIGILIOGRAFIA

[1] În limba slavonă *peceati* înseamnă sigiliu, pecete. Vezi şi *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 218.

[2] Maria Dogaru, *Colecţia de sigilii a Direcţiei Generale a Arhivelor Statului Bucureşti,* în R.A., 1969, nr. 2, p. 155.

[3] Sigismund Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârşitul sec. al XV-lea),* în vol.: *Documente privind istoria României,* vol. II, *Introducere.* Bucureşti, E.A., 1956, p. 561 - 562.

[4] Maria Dogaru, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, Bucureşti, DGAS, 1984, p. 9.

[5] Emil Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei şi a Ţării Româneşti,* în vol.: *Documente privind istoria României*, vol. II, p. 333.

[6] Aneta Boiangiu, *V. A. Urechia, profesor al Universităţii din Bucureşti,* în A.U.B., seria Istorie, XXX, 1962, p. 27 - 40.

[7] C. Moisil, *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia,* în B.S.N.R., an XVII, 1922, extras, 12 p.

[8] Ilie Ţabrea, *Constantin Moisil, pionier al numismaticii româneşti,* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1970, p. 101; vezi şi lista articolelor studiilor lui C. Moisil de la sfârşitul lucrării.

[9] În secolul XI sigiliul a rămas singurul semn de validare a actelor.

[10] În acest sens, tătarii aveau unele sigilii originale. Este vorba de tăbliţe de aur, argint, aramă (după rangul purtătorului) numite *paitze,* pe care se indica acum trebuie respectată şi servită persoana care îl deţine.

[11] Ilie Ţabrea, *op. cit.,* p. 103.

[12] La sfârşitul secolului al XVI-lea în Spania a început să se folosească un amestec de răşină, cretă, lac şi un colorant amestec ce va fi cunoscut sub numele de „ceară roşie….

[13] Această practică va duce la sistemul contemporan, al timbrului sec.

[14] Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului,* Bucureşti, 1976, p. 6 - pentru sigiliile din Ţările Române în Evul Mediu.

15 *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 214.

16 Maria Dogaru, *Expoziţia internaţională de sigilografie,* în R.A., 1979, nr. 3, p. 345 - 347.

17 C. Moisil, *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia*, p. 8 (extras).

18 *Ibidem*, p. 11.

19 *Ibidem*, p. 9.

20 Maria Pârvulescu, Maria Dogaru, *Introducerea şi regăsirea informaţiilor privind izvoarele sfragistice în memoria echipamentului electronic,* în R.A., 1979, 3, p. 337 - 338.

HERALDICA

1*Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 130; Marcel Sturdza-Săuceşti, *Heraldica*, Tratat tehnic, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1974, p. 11.

2Termenul de blazon, avându-şi aşadar originea în aceste manifestări, a provenit din cuvântul german blasen = a trâmbiţa, a suna din corn, a celebra.

3În heraldica românească, termenii: blazon, stemă, armoarii, herb au acelaşi înţeles.

4*Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 130.

5Aneta Boiangiu, *Curs special de heraldică. Probleme controversate ale heraldicii româneşti*, Tipografia Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 1981, p. 7-12.

6 Marcel Sturdza-Săuceşti, *op. cit.*, p. 12.

7*Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 130.

8 Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, p. 17-18.

9*Ibidem*, p. 19 - cel mai vechi sigiliu domnesc dotat cu steme judeţene este cel din 1782 al lui Nicolae Caragea, domn al Ţării Româneşti (1782-1783). Obiceiul se va continua şi după 1821.

10 Gh. Ungureanu, *Gh. Asachi, 1788-1869*, în vol. Figuri de arhivşti români, Bucureşti, 1969, p. 12.

11 Dan Cernovodeanu, *op. cit*., p. 19-20.

12 *Ibidem*, p. 21-22; C. Moisil, *Mihail Kogălniceanu şi heraldica naţională*, în „Arhiva Românească…, III, 1939, p. 49-58.

13 C. Bolliac a realizat şi primul studiu de heraldică monetară, în 1861: *Daco-romana*.

14*Dicţionarul ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 222.

15Aurelian Sacedorţeanu, *Curs de ştiinţe auxiliare*, I, p. 174.

16*Ibidem*, p. 175.

17Marcel Sturdza-Săuceşti, *op. cit.*, p. 26.

18*Ibidem*, *op. cit.*, p. 22 şi p. 32; Aneta Boiangiu, *op. cit.*, p. 15-16.

19Marcel Sturdza-Săuceşti, *op. cit.*, p. 23 şi p. 33.

20Crainicii purtau tăbliţe de metal care semănau cu un scut şi pe care figurau cu smalturi stemele acelora de care ei depindeau.

[21]Aurelian Sacedorţeanu, *Curs de ştiinţe auxiliare ale istoriei*, p. 180-181.

[22]*Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 185-186.

[23]*Ibidem*, p. 23-24.

[24]Aneta Boiangiu, *op. cit*., p. 21-22; *cimier* lb. fr. = creştet.

[25]*Lappen* în limba germană = zdreanţă.

[26]Aurelian Sacedorţeanu, *Curs de ştiinţe auxiliare ale istoriei*, I, p. 187.

[27]Marcel Sturdza-Săuceşti, *op. cit.*, p. 22-23.

METROLOGIA

[1]*Mic dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, 1972, p. 582.

[2]*Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 165.v

[3] N. Edroiu, *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei*, Cluj-Napoca, 1992, p. 221.

[4] *Ibidem.*

[5] Aurelian Sacerdoceanu, *Curs de ştiinţe auxiliare,* p. 116.

[6] *Ibidem*, p. 121.

[7] Deoarece nu au intervenit modificări în aceste probleme, ne-am orientat spre acest curs al profesorului A. Sacerdoţeanu, de unde am extras mai sus menţionatele măsuri şi greutăţi, p. 121-126.

[8] *Ibidem*, p. 127.

[9] Nicolae P. Leonăchescu, *Bătălia pentru sistemul metric*, Bucureşti, 1986, p. 7-10.

[10] Aurelian Sacerdoţeanu, *Curs de ştiinţe auxiliare*, p. 129.

[11] Pentru această problemă vezi N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii. Metrologia medievală pe teritoriul României,* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Encicl., 1971, p. 25, 27, 229-234, 244, 285-294.

[12] Pentru întreaga problemă vezi lucrarea menţionată a profesorului Nicolae Leonăchescu.

NUMISMATICA

[1] *Nummus, i* = ban, monedă, dar şi termen cu care se desemna o monedă de bronz, romană, de la sfârşitul secolului al IV-lea e.n. şi începutul secolului al V-lea e.n. Cântărea cca 1 gram. Cuvântul *monedă*, se pare, provine de la un epitet al zeiţei supreme romane Junona, sora şi soţia lui Jupiter: Juno Moneta. În templul ei din Roma antică este posibil să se fi aflat primul atelier de confecţionat bani, întâia monetărie.

[2] Guy Fourquin, *Histoire économique de l'Occident médieval,* 2-e ed., Paris, 1971, p. 46.

[3] Oct. Luchian, Gh. Buzdugan, C-tin C. Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti,* Bucureşti, Ed. Sport-Turism, 1977, Prefaţă, p. XI.

[4] C. Moisil, *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia*, în BSNR, XVII, 1922, Bucureşti, 1923, p. 1.

[5] *Ibidem*, p. 2.

[6] Apud C. Moisil, *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia*, p. 8.

[*] A fost director al Cabinetului imperial din Viena şi profesor de arheologie clasică la Universitate. Şi-a consacrat întreaga viaţă studierii monedelor.

[7] Prima societate a luat fiinţă la Londra: „Royal Numismatic Society of London…, 1836, urmată de Belgia în 1841, Germania 1845, SUA 1858, Franţa 1866, Austria 1870.

[**] Profesor de economie politică la Universitatea din Praga. Este întemeietorul numismaticii medievale. Opera sa a apărut la Praga, în 6 volume (1803-1813): *Beitragen zur Münzkunde des Mittelalters.*

[8] Aurel H. Golimas, Cristache Gheorghe, *Bibliografia numismatică românească, Bibliographia numismatica daco-romana*, Bucureşti, Ed. Şt. şi Encicl., 1984; vezi şi N. Edroiu, *op. cit.,* p. 134.

[9] N. Edroiu, *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei.*Cluj-Napoca, 1992, p. 135.

[10] *Ibidem*, p. 136.

[11] Dan Berindei, *Contribuţii privitoare la colecţia de monede „traiane… a lui Cezar Bolliac,* în „Cercetări Numismatice…, V, Bucureşti, 1983, p. 25-30.

[12] Ilie Ţabrea, *Constantin Moisil, pionier al numismaticii româneşti,* Ed. Ştiinţifică Bucureşti, 1970; Bucur Mitrea, *Pentru cinstirea memoriei lui Constantin Moisil,* în BSNR, LXXV - LXXVI, 1981 - 1982, p. 509 - 510.

[13] Enumerăm câteva lucrări: A. Resch, *Siebenbürgiusche Müzen und Medalien 1538 bis zur Gegenwart*, Sibiu, 1901; N. Docan, *Studii privitoare la numismatica Ţării Româneşti,* Bucureşti, 1910; Corneliu C. Secăţanu, *Istoria monedei româneşti,* Bucureşti, 1938; Oct. Iliescu, *Moneda în România,* Bucureşti, 1970; Costin C. Kiriţescu, *Sistemul bancar al leului şi precursorii lui,* I, Bucureşti, 1964; Constantin Preda, *Moneda antică în România,* Bucureşti, 1969; Oct. Luchian, Gh. Buzdugan, Constantin Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti,* Edit. Sport - Turism, Bucureşti, 1977.

[14] N. Edroiu, *op. cit.,* p. 138.

[15] Numele de electrum i s-a dat de la culoarea de chihlimbar a aliajului; chihlimbar în limba greacă = electron.

[16] Remo Cappelli, *Manuale de numismatică,* Mursia, Milano, 1974, p. 111 - 112; Oct. Iliescu, *op. cit*., p. 8 - 9, pentru monedă bizantină.

[17] Termenul în limba greacă: *hyperperon* înseamnă aur trecut prin foc, deci topiri succesive.

[18] Pentru această problemă vezi Oct. ILiescu, *Despre tezaurele monetare şi viaţa economică în secolele XI - XIV pe teritoriul ţării noastre*, în „Studii…, V, 1962, nr. 3, p. 178 - 182. Idem, *L'Hypérpére byzantin au Bas Damube du V-e - XV-e siĕcle*, în

RESEE, 7, 1969, nr. 1, p. 109 - 112, Constantin C. Kiriţescu, *op. cit*., p. 67.

19 Numele provine de la denumirea monetăriei veneţiene - *zecca.*

20 Daniel Flaut, *Schiţă asupra circulaţiei monedei otomane în teritoriile locuite de români în secolele XV - XVI,* în ,,Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei…, I, Bucureşti, 1989, p. 62.

21 *Ibidem*, p. 62 - 78; Oct. Iliescu, *Moneda în România,* p. 47; Adina Berciu Drăghicescu, *repertoriul descoperirilor otomane în teritoriile locuite de români în secolele XV - XVI,* în ,,Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei…, I, Bucureşti, 1989, p. 88 - 124.

22 N. Edroiu, *op. cit*., ş. 144 - 145.

23 *Ibidem*, p. 148.

24 C. Moisil, *Problemele numismaticii în România Mare,* în B.S.N.R., XIV, 1919, p. 1 - 2.

25 C. Moisil, *Concepţia modernă a numismaticii,* în C.N.A., III, 1922 - 1923, p. 50.

BIBLIOGRAFII DE ŞTIINŢE AUXILIARE

SIGILOGRAFIE*

I. BIBLIOGRAFII

Bibliografia istorică a României. Bibliografie selectivă, Bucureşti, Edit. Acad.,
vol. I (1944-1969), 1970 - sigilografie în p. 64-65; vol. IV (1969-1974), 1975 - sigilografie la p. 99; vol. V (1974-1979), 1980 - sigilografie la p. 73-74;
vol. VI (1979-1984), 1985 - sigilografie la p. 85-86.

BUCUR, MITREA, *Bibliografia numismaticii româneşti*, SNC, IV, 1968 - sigilografie la p. 481 şi 484; SCN, V, 1972 - sigilografie la p. 412-413 şi 416; SCN, VI, 1975 - sigilografie la p. 274 şi 277; SCN, VII, 1980 - sigilografie la p. 184-185 şi 188-189.

Caietul studentului, Bucureşti, Şcoala de Arhivistică, 1939, 24 p.; ed. II, 1945,
86 p. (cuprinde informaţii bibliografice asupra principalelor ştiinţe auxiliare). Bibliografia cursului de sigilografie a fost întocmită de Constantin Moisil). La ediţia a 2-a lucrările de sigilografie au fost selectate de Emil Condurachi în capit. „*Numismatică, sigilografie şi arheologie*….

CERNOVODEANU, DAN, *Bibliografia heraldicii româneşti*, Bucureşti, 1977. (Heraldică sigilară la p. 22-34).

CERNOVODEANU, PAUL, *Revista istorică română. Bibliografie*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, p. 123 şi 162.

COVACEF, ZIZI, *Bibliografia arheologică a Dobrogei (1948-1968)*, în „Pontica…, 1968, p. 427-454; Idem, Bibliografia arheologică a Dobrogei (1968-1971). În: „Pontica…, 1973, p. 398-399 (capit. VII - Numismatică, metrologie, sigilografie).

FĂNESCU, MIHAIL, *Revista arhivelor (seria veche) şi Hrisovul*. În: RA, XII, 9169, nr. 1, p. 327-351. (Index alfabetic al autorilor şi lucrărilor lor în perioada 1924-1947 pentru „Revista Arhivelor… şi 1941-1947 pentru „Hrisovul…).

FOTINO, CORALIA, *Bibliographie historique*. În: RRH, t. VII, 1968, nr. 4, p. 674-675; RRH, t. VIII, 1969, nr. 1, p. 93-196.

Revista arhivelor (1958-1967). Index alfabetic. În: RA, 1, 1968, p. 245-266; *Revista arhivelor (1968-1969). Index alfabetic*. În: RA, XIII, 1970, nr. 1, p. 343-351; *Revista arhivelor (1970-1975). Index alfabetic*. În: RA, 1976, 1, p. 105-118; *Revista arhivelor (1976-1980). Index alfabetic*. În: RA, 1981, 2, p. 240-262; *Revista arhivelor (1991-1985). Index alfabetic*. În: RA, 1986, nr. 1, p. 100-118.

Revista de istorie. Indice bibliografic (1948-1985). Bucureşti, Bibl. Centrală Universitară, 1989, p. 64-66.

TOMESCU, MIRCEA, *Revista pentru istorie. Arheologie şi filologie I-XVI (1882-1922). Repertoriu bibliografic*, Bucureşti, Şcoala de arhivistică, 1945, 60 p. (studiile sunt grupate pe probleme: capitolul XII cuprinde lucrări privind sigilografia şi numismatica).

TUDORICA, MIOARA, *Revista Arhivelor 1924-1985. Bibliografie tematică*, Bucureşti, DGAS, 1988, Sigilografie, p. 366-389.

ŢABREA, ILIE, *Constantin Moisil, pioner al numismaticii româneşti*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1970. Lucrarea cuprinde lista lucrărilor lui Constantin Moisil. Capitolul VII din această listă este destinată sigilografiei, p. 139-141.

WAGNER, GABRIELA, *Bibliographie historique* (1971). 1, În: RRH, t. XII, 1973, nr. 4, p. 837-855.

II. LUCRĂRI GENERALE

II.A. Sinteze, monografii. Dicţionare

BURLACU, IOANA, MARIA, DOGARU, IONEL, GAL şi colab., *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, 268 p, 51 ilustr.

BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Ştiinţele auxiliare ale istoriei*, partea I, Bucureşti, Tipografia Universităţii, 1988, p. 161 (Sigilografie la p. 96-111).

CORNEL, THEODOR, *Figuri contemporane din România, dicţionar bibliografic ilustrat*, ed. a 3-a, Bucureşti, 1912 (ilustraţii, cu sigiliile fam. Linche).

DOGARU, MARIA, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, Bucureşti, 1978, 304 p., 172 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album de sigilografie*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 286, 302 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Sigiliile orăşeneşti din epoca modernă şi contemporană*, Bucureşti, DGAS, 1978, p. 223; 283 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Contribuţia lui Constantin Moisil la dezvoltarea sigilografiei româneşti*. În: RA, 54, 1977, nr. 1, p. 82-84.

DUMITRESCU, EMIL, *Sigilii din epoca modernă expuse la muzeul de istorie al*
R. S. România. În: CN, 1, 1978, p. 113-129; 9 ilustr. (sunt prezentate tiparele sigilate aparţinând unor domnitori din secolul al XIX-lea, Ţara Românească, matrice sigilate provenind de la Alexandru Ioan Cuza, precum şi ale diferitelor instituţii).

HAŞDEU, B. P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, t. II, Bucureşti, 1887, p. 2988-2889, 3049 (descrieri de steme şi sigilii ale diverselor familii boiereşti).

JAKÓ, SIGISMUND, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până în secolul al XV-lea*). În: Documente privind istoria României. Introducere, vol. II, Bucureşti, 1956, p. 561-619; VII, ilustr.

LAURENT. V., *Documente de sigilographie byzantine. La collection C. Orhidon*, Paris, 1952, 343 p. + 70 pl.

MOISIL, CONSTANTIN, *Studii de sigilografie românească.* În: RA. II, 1927-1929, nr. 4-5, p. 126-129.

MOISIL, CONSTANTIN, *Noi studii de sigilografie românească*. În: RA IV, 1940, 1, p. 100-109.

URECHIA, V. A., *Schiţe de sigilografie românească. Raportul d-lui... către Comisia însărcinată de Ministerul de Interne cu cercetarea stemelor regatului şi ale judeţelor*, Bucureşti, 1981, p. 60.

VÂRTOSU, EMIL, *Din sigilografia Moldovei şi a Ţării Româneşti*. În: *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, Bucureşti, 1956, p. 333-537; 62 ilustr.

II.B. Abordări teoretice şi activităţi practice

BALABAN, CONSTANTIN, *Nouvelles recherches dans le domaine des disciplines auxiliaires de l'histoire*. În: RRH, t. II, 1963, nr. 2, p. 405-407 pentru sigilografie.

BOGDAN, DAMIAN, P., *Ştiinţele speciale ale istoriei*. În: RI.t. 33, 1980, nr. 7-8,
p. 1603-1635.

BERINDEI, DAN, *Cinci ani de activitate a comisiei de heraldică, genealogie şi sigilografie de pe lângă Institutul de Istorie „N. Iorga…*, În: RI. t. 29, 1976,

nr. 5, p. 759-760. Anexă: Şedinţele de lucru ale comisiei de heraldică, genealogie şi sigilografie în anii 1971-1975, p. 760-762.

BERINDEI, DAN, *Cel de-al XIV-lea Congres Internaţional de genealogie şi heraldică de la Copenhaga (25-29 august 1980)*. În: RI. t. 34, 1981, p. 152.

BERINDEI, DAN, *La commission d'héraldique, de généalogie et de sigilographie (1971-1982). Bilan et perspectives*. În: *Recueil d'Ętudes généalogiques et héraldiques roumaines*, Bucarest, 1982, p. 1-11.

DOGARU, MARIA, *Documente excepţional validate*. În: RA. 1972, nr. 2, p. 325-332 (sunt prezentate unele situaţii în care actele de cancelarie au fost autentificate în domenii succesive, ca şi practica validării unor hrisoave cu două sigilii de text).

DOGARU, MARIA, *Instrumente de evidenţă şi informare ştiinţifică pentru izvoarele sigilare*. În: RA. 1977, nr. 2, p. 154-156.

DOGARU, MARIA, *Însemne heraldice atestând originea latină a poporului român*. În vol. *Documente noi descoperite şi informaţii arheologice*, Bucureşti, 1980, p. 29-43; 12 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Expoziţia „Ideea de unitate şi independenţă oglindită în simbolul heraldic*…. În: RMM, Musee, 1982, nr. 5, p. 23-31; 12 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Sources héraldiques reflétans l'origine latine du peuple roumain*. În: *Recueil d'Ętudes généalogiques et héraldiques roumaines*. Bucarest, 1982, p. 25-47; 8 ilustr.

DOGARU, MARIA, FLORICA, MUREŞAN, *Principii de organizare a expoziţiilor sigilare*. În: RRM, Muzee, 1986, nr. 8, p. 31-43; 10 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Expoziţia „Sigiliile dovezi ale perenităţii româneşti la Dunăre*…. În: RMM, Muzee, 1987, nr. 1, p. 14-19, 8 ilustr.

DRĂGHICI, NATALIA, MARIA, DOGARU, *Mulaje sigilare realizate de Arhivele Statului în sprijinul activităţilor cultural-educative*. În: RA, 1987, nr. 3,
p. 330-343; 12 ilustr.

*** *Expoziţia „Mărturii sigilare…*, Catalog. Bucureşti, 1984, 24 p.

GOLIMAS, AUREL, *Locul numismaticii şi al ştiinţelor înrudite în opera istoricului C. C. Giurescu*. În: BSNR, 70-74, 1976-1980, nr. 124-128, p. 639-674.

*** *Ideea unităţii naţionale oglindită în simbol heraldic. Catalogul expoziţiei heraldice şi sigilare*, Bucureşti, 1983, 47 p.

*** *Izvoare speciale, dovezi ale permanenţei şi continuităţii poporului român în vatra strămoşească.* În: R.A. 3, 1982, nr. 3, p. 277-284. (manifestare organizată în cadrul Săptămânii internaţionale a Arhivelor, Bucureşti, 26 noimebrie-2 decembrie 1979. Intervenţiile participanţilor (Gal Ionel, Berindei Dan, Ştefănescu Ştefan, Theodorescu Răzvan, Panait I. Panait, Mitrea Bucur, Kogălniceanu Ion, Golimas Aurel, Perieţeanu Alexandru, Iscru Gheorghe, Iordache Constantin, Pleşa Dan, Iliescu Octavian, Ştirbu Constanţa, Mănescu Jean, Vasile Arimia, Crişan Ion Horaţiu).

MOISIL, CONSTANTIN, *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia.* În: BSNR, XVII, 1922, p. 76-80.

NĂSTUREL, P. V., *Marca ţării pe peceţi, clădiri şi monede*. În: „Albina…, IV, 1901, nr. 5 (4 nov.), p. 117-119; nr. 12-13 (23-30 dec.), p. 325-330); V, 1902, nr. 14 (6 ian.), p. 367-369; ilustr.
PÂRVULESCU, MARIA, MARIA, DOGARU, *Introducerea şi regăsirea informaţiilor privind izvoarele sigilare în memoria echipamentului electronic*. În: RA, 3, 1979, nr. 3, p. 337-340.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Sigiliul domnesc şi stema ţării. Conceptul de unitate pe care îl reflectă şi rolul avut în formarea ideii de unire*. În: RA, 1968, nr. 2, p. 11-68; 133 ilustr.
ŞTEFĂNESCU, I. D., *Cu privire la stema Ţării Româneşti. Arborele din peceţile şi bulele sigilare de aur*. În: SCN, I, 1957, p. 373-388.
VÂRTOSU, EMIL, *Les rélations de la Moldavie et de la Valachie avec l'Empire Ottoman refletées par le sceau du Princes regnant, XVIII-siecles*. În: RĘSÉE, IV, 1966, NR. 1-2, P. 197-206.
VÂRTOSU, EMIL, *Despre dreptul de sigiliu*. În: SCN, III, 1960, p. 333-346; 1.
VÂRTOSU, EMIL, *Bucureştii şi sigilografia*. În: MIM, Muzee, 1966, p. 123-129.

II.C. Păstrarea-conservarea izvoarelor sigilare

CERNĂTESCU, VIORICA, *Documente relative la confecţionarea sigiliilor şi modul de păstrare a matricelor sigilare*. În: „Buletinul de documentare arhivistică…, DGAS, Bucureşti, 1982, p. 118.
DOGARU, MARIA, *Forme de degradare şi unele probleme ale conservării sigiliilor*. În vol.: *Ştiinţa şi tehnica în arhive*, Bucureşti, 1976, p. 108-116.
VICOVEANU, D., *Restaurarea şi conservarea peceţilor atârnate*. În: CI, Iaşi, VIII, 1977, p. 63-80.

II.D. Interferenţe sigilografice externe

BARAŞCHI, SILVIA, *O ştampilă de bronz de la Păcuiul lui Soare*. În: SCIV, 1973, nr. 3, p. 541-544.
BARNEA, ION, *Sigiliul unui ierarh al Rosiei în aşezarea de la Garvän*. În: SCIV, 1956, nr. , p. 189-197, 1 fig. în text.
BARNEA, ION, *A propos de la decouverte de deux sceaux byzantins de dinogetia*. În: „Dacia…, NS, II, 1958, p. 473-478 + 2 fig. în text.
BARNEA, ION, *Sigilii inedite din Dobrogea*. În: SCN, III, 1960, p. 323-332.
BARNEA, ION, *Plombs byzantins de la collection Michel C. Sourzo*. În: RÉSÉE, VII, 1969, nr. 1, p. 21-33.
BARNEA, ION, *Sceaux des empereurs byzantins découvertes en Roumanie*. În: „Byzantina…, 3, 1971, p. 149-172, cu 10 fig.
BARNEA, ION, *Sigilii bizantine de la Noviodunum*. În: SCN, VI, 1975, p. 159-162.
BARNEA, ION, *Sceau de Constantin IV empereur de Byzance, trouve a Dorostorum*. În: RRH, t. XX, 1981, nr. 4, p. 625-628.
BARNEA, ION, *Sigilii bizantine inedite din colecţia Muzeului Naţional de Istorie*. În: CN, IV, 1982, p. 169-176.
BARNEA, ION, *Sigilii bizantine de la Durostorum-Dorostokm*. În: „Pontica…,
t. XV, 1982, p. 201-212.
BARNEA, ION, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*. În: „Pontica…, t. XVI, 1983, 16, p. 263-272.
BARNEA, ION, *Sigilii bizantine din colecţia Muzeului Naţional de Istorie al RSR*. În: SCN, VIII, 1984, p. 95-104.
BĂNESCU, N., *Le général byzantin de Sucidava*. În: „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique…, XXVI, 1945,

p. 223-251.
BĂNESCU, N., *Notes de sigilographie byzantine*. În: „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique…, XXVII, 1946, p. 42-55.
BĂNESCU, N., *O colecţie de sigilii bizantine inedite*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1938, 12 p. - 2 pl.
BĂTRÂNA, LIA, BĂTRÂNA, ADRIAN, *Cu privire la un sigiliu de comerţ din sec. al XV-lea descoperit la Curtea de Argeş*. În: CN, V, 1983, p. 197-211.
CULICĂ, VASILE, *Plumburi comerciale din cetatea romano-bizantină de la Izvoarele*, (IV). În: „Pontica…, IX, 1976, p. 115-133.
DIACONU, PETRE, *Un sigiliu de plumb al lui Alexie Comnenul descoperit la Păcuiul lui Soare*. În: SCN, IV, 1968, p. 249-251.
DOGARU, MARIA, *Particularité et évolution des ornements exterieurs de l'ecu dans les sceaux des princes regnants de Valachie, au XVIII-e siecle*. În: *Recueil de XI-e Congres International des Sciences Généalogique et Héraldique.* Ličge 29 mai-2 juin 1972, Braga, 1973, p. 195-198; 2 ilustr.
DOGARU, MARIA, *L'état actuel et les directions du developpment de la sigilographie roumaine*. În: *Internationaler Kongress fur genealogischer und heraldische wissenschaften*, München, 1974, p. 315-337.
DOGARU, MARIA, *Mulaje sigilare din Flandra şi Brabant (sec. X-XVIII)*. În: RA, 1975, nr. 4, p. 418-426, 38 ilustr.
DOGARU, MARIA, *L'importance de l'héraldique de la sigilographie et de l'insignologie pour l'étude de l'histoire des pays roumains*, Londra, 31 august-7 septembrie 1976. (referat la al XII-lea Congres Internaţional al Ştiinţelor: Genealogie şi Heraldică).
DOGARU, MARIA, *Sigiliile mânăstirilor de la Muntele Athos*. În: „Mitropolia Moldovei şi Sucevei…, t. LIII, 1977, p. 567-572, 3 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Din Lucrările Comitetului internaţional de sigilografie*, Bucureşti, 27-29 septembrie 1978. În: RA, 1979, nr. 3, p. 326-333.
DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internaţional de sigilografie*, Paris, 24-28 septembrie 1979. În: RA, t. 56, 1979, nr. 4, p. 474-475.
DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internaţional de sigilografie de la Bucureşti*. În: RI, t. 32, 1979, nr. 2, p. 353-354.
DOGARU, MARIA, *Valoarea artistică a izvoarelor sigilare. Pe marginea unei expoziţii internaţionale de sigilografie*. În: „Studii şi cercetări privind istoria artei…, Seria Artă Plastică, 26, 1979, p. 193-198; 4 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internaţional de sigilografie (Budapesta 17-20 septembrie 1981)*. În: RA, 1982, nr. 2, p. 202-204.
DOGARU, MARIA, *Manifestări ştiinţifice internaţionale. Al XV-lea Congres Internaţional de heraldică şi genealogie - Madrid. (Reuniunea Comitetului Internaţional de sigilografie - Toledo, Şedinţa Comisiei Internaţionale de diplomatică - Saragosa)*. În: RA, 1983, nr. 3, p. 332-334.

DOGARU, MARIA, *Insinges et devises, heraldiques attestant l'origine latine du peuple roumain*. În: *Studii in onore di Leopoldo Sandri*, vol. II, Roma, 1983, (Sigilografia la p. 443-456); 19 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului International de sigilografie - Stuttgart 19-23 sept. 1983*. În: RA, t. 61, nr. 2, p. 217-219.
DOGARU, MARIA, COSTIN, FENEŞAN, *Al X-lea Congres Internaţional al Arhivelor - Bonn 16-21 sept. 1984*. În: RA, 1984, nr. 4, p. 464-467. (Se prezintă şi lucrările Comitetului Internaţional de sigilografie).
DRAGOMIR, KIRIAC, *The Earlest Roumanian Quarantine Seal and Cachets*. În: „The American Philatelist…, 4, 1980, p. 304-314, 53 ilustr.
GHEORGHE, CRISTACHE, *Un interresare sigiliu din colecţia noastră*. În: BSNR, 77-79 (1983-1985), nr. 131-133, p. 421-422. (Un sigiliu cu reprezentări heraldice apusene, sec. XIX provenind din zona Câmpulung Muscel).
HOGEA-VELIŞCU, I., POPOVICI, I., *Sigiliile chinezeşti de la Arad - între artă şi utilitate*. În: MI, 10, 1985, p. 28-30; 1 ilustr.
MITREA, BUCUR, *Un sigiliu de plumb al lui Germanos II patriarh al Constantinopolului*. În: SCN, IV, 1968, p. 253-261.
MUŞETEANU, CRIŞAN, *Capsule de sigilii romane din Dacia şi Moesia inferioară*. În: SCIVA, t. 35, nr. 4, p. 361-366.
PAPAHAGI, PERICLE, *Un sigiliu de argint al ţarului Simeon*. (Comunicare făcută la Congresul al III-lea de numismatică şi arheologie de la Cernăuţi, 30 sept.-1 oct. 1935). Tiparul Univ. Bucureşti, 1935, 8 p. + ilustr. + 1 pl.
PAPASIMA, TUDOR, *Despre sigiliile în alb din cetatea bizantină Păcuiul lui Soare (jud. Constanţa)*. În: SCIVA, t. 33, 1982, nr. 2, p. 236-237.
POPEEA, AL., *Sigiliul patriarhal descoperit la Constanţa*. (Sigiliul unui patriarh al Constantinopolului din sec. XIX). În: SCN, VII, 1980, p. 117-120; 2 ilustr.
REZACHEVICI, CONSTANTIN, *Cel mai vechi sigiliu inelar (matricea de dregător moldovean (sec. XVI), păstrat în Polonia*. În: RA, 1984, nr. 3, p. 340-347; 2 ilustr.
ŞECĂŞANU, CORNELIU, *Sigilii şi tessere bizantine găsite în Dobrogea*. În: „Răsăritul…, nr. 7-8, 1938.
URECHIA, V. A., *Notice sur les armoires du peuple roumain. Memoire du congres d'histoire comparés*. Paris, 1900, Macon, 1901, 20 p. + ilustr.
VÂRTOSU, EMIL, *Les rélations de la Moldavie et de la Valachie avec l'Empire Ottoman réflétées par le sceau du Prince regnant (XVII-e - XIX-e siecles)*. În: RESEE, t. IV, 1966, nr. 1-2, p. 197-206.

III. SIGILII DE VOIEVOZI, DOMNI, PRINCIPI

BARTSCH, FERDINAND, DOGARU, MARIA, *Elemente noi în stemele unor domnitori pământeni din Ţara Românească*. În: „Documente noi descoperite şi informaţii arheologice…, Bucureşti, 1981, p. 95-103; 5 ilustr. (se discută reprezentările sigilare domneşti din prima jumătate a sec. al XIX-lea).
BATARIUC, T., *Un document contrasigilat din secolul al XVI-lea*. În: „Suceava…, II, 1982, p. 521-524.
BEDEUS VON SCHAARBERG I., *Die Wappen und Siegel der Fursten von Siebenbürgen und der einzelnen ständischer Nationen dieses Landes*. Ein Versuch von J.B., v. S. Georg. v. Closius, Hermanstadt, 1838, 38 p., 5 ilustr.
BOGDAN, DAMIAN, P., *O străveche matrice de pecete românească*. În: SMIM, I, 1956, p. 245-265, 15 planşe.

BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Un tipar de sigiliu din secolul XVI (atribuit lui Petru Cercel).* În: AMN, II, 1965, p. 679-683, 3 ilustr.
BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Tiparul sigiliului mare al domnului Ţării Româneşti Pătraşcu cel Bun*. În: AMN, V, 1968, p. 533-538.
BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Sigilii domneşti din secolul al XVII-lea*. În: SCN, IV, 1968, p. 263-276; 7 ilustr.
BUZDUGAN, GEORGE, *Un vechi sigiliu cantacuzinesc*. În: BSNR, 67-69, 1973-1975, nr. 121-123, p. 231-233.
CHIPER, IOAN, *Cel mai vechi sigiliu cu legendă în limba română (sfârşitul sec. XVI)*. În: MI, 14, 1980, nr. 2, p. 6-8; i ilustr.
CIOFU, VALENTIN, *Un sigiliu moldovenesc din perioada premergătoare Unirii Principatelor*. În: „Cercetări istorice…, Iaşi, 50, 1974, p. 265-273; 4 ilustr. (sigiliul lui Grigore Alexandru Ghica, 1856).
CIOBOTEA, DINICĂ, *Un tipar pentru turnarea matricelor de peceţi din vremea voievodului Moldovei Iliaş Rareş*. În: RMM, Muzee, 6, 1982, p. 49-53.
COSMA, ELENA, *Un sigiliu al domnului Radu Mihnea*. În: RA, t. 65, 1988, nr. 2,
p. 225-227, 1 ilustr.
DIACONESCU, SPERANŢA, TEODORA, *Un sigiliu inelar de la Gaspar Graţiani*. În: MIM, Muzee, 10, 1980, p. 233-240.
DOGARU, MARIA, *Sigiliile cancelariei domneşti a Ţării Româneşti între anii 1715-1821*. În: RA, t. 47, 1970, nr. 1, p. 385-421, 51 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Primul sigiliu cu text în limba turcă folosit de domnitorii români.* În: RMM, Muzee, 7, 6 (1970), p. 532-533. (Este al domnitorului Vasile Lupu aplicat pe un document din 1652).
DOGARU, MARIA, *Sigiliile lui Vasile Lupu*. În: RMM, Muzee, 1, 1971, p. 60-61.
DOGARU, MARIA, *Particularités et évolutions des ornements de l'écu ans les sceaux des princes régnants de Valachie au XVII-eme siĕcle*. În vol.: Recueil du 11-éme Congrés International des sciences généalogique et héraldique, Liĕge, 1972, p. 191-198.
DOGARU, MARIA, *Sigiliile de tip iconografic utilizate de domnii Ţării Româneşti*. În: RA, 1979, nr. 3, p. 333-337; 5 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor de tip iconografic din secolul al IV-lea*. În: CN, IV, 1982, p. 177-182. *Sigiliile cancelariei lui Ştefan cel Mare*. În: RA, 1984, nr. 2, p. 197-202.
DOGARU, MARIA, IOANA ALEXANDRA NEGREANU, *Contribuţii la cunoaşterea însemnelor heraldice din timpul domniei lui Matei Basarab.* În: „Documente noi descoperite şi informaţii arheologice…, 1982, p. 53-61.
FILOFTEIA, RINZIS, *Un sigiliu necunoscut de la Radu Şerban Voievod*. În: RI, t. XL, 1987, nr. 9, p. 921-926.
DUMITRU, DARAC, IONIŢĂ, *Un tipar pentru turnarea matriceі sigilare a voievodului Moldovei Iliaş Rareş (1546-1551)*. În: BSNR, 77-79, 1983-1985, nr. 131-133, p. 419-420.
FLORESCU, GEORGE, *Un inel domnesc din veacul al XVI-lea şi câteva consideraţii cu privire la neamul Basarabilor din acel veac.* În: „Tirajul… Bucureşti, 1949, 35 p. + ilustr.
GRĂMADĂ, NICULAE, *Aflarea pecetei tipar al lui Petru Muşat*. În: „Glasul Bucovinei…, XXII, 1940, nr. 5896 (26 aprilie), p. 9.
GRIGORAŞ, N., *Un tipar de pecete necunoscut de la Gheorghe Duca din anul 1666*. În: AIIA, Iaşi, I, 1964, p. 167-168.
ILIESCU, OCTAVIAN, *Inelul de argint de la Cladova. Notă preliminară*. În: „Ziridava…, Arad, XV-XVI, 1987, p. 85-86,

2 ilustr.
ILIESCU, OCTAVIAN, *Vlad I voievod de la Valachie: le regne, le sceau et les monnais*. În: RRH, t. XXVII, 1988, nr. 1-2, p. 73-105; 7 ilustr.
LAURIAN AUGUST TREBONIU, *Pecetea lui Mihai Radu IV*. În: „Magazin istoric pentru Dacia…, II, 1846, p. 187.
LEONTE, ILEANA, *O formă rară de validare a documentelor în cancelaria domnească a Moldovei*. În: RA, 1968, nr. 2, p. 245-252.
MĂNESCU, JEAN N., *Stemele lui Dimitrie Cantemir şi locul lor în heraldica Ţărilor Române*. În: RA, 1973, nr. 3, p. 465-480 (se descriu şi sigilii folosite de
D. Cantemir).
METZULESCU, STELIAN, *Apoteoza în fresca românească (referire la sigiliile lui Mircea cel Bătrân)*. În: „Glasul bisericii…, 3-4, 1965, p. 331-356, ilustr.
MIRCEA, ION-RADU, *Pecetea inelară a lui Mihnea Vodă Turcitul*. În: „Hrisovul…, III (1943), p. 103-107, 1 ilustr.
MIRCEA, ION-RADU, *Pecetea atârnată a lui Mihai Viteazul*. În: „Hrisovul…, V, 1945, p. 90-96.
MOISIL, CONSTANTIN, *Sigiliul statului.* În: *Enciclopedia României*, vol. I, Bucureşti, 1938, p. 72.
MOISIL, CONSTANTIN, *Primele peceţi cu stemele unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti*. În: BSNR, XVIII, 1923, p. 60-63.
MOISIL, CONSTANTIN, *Bule de aur sigilare de la domnul Ţării Româneşti şi ai Moldovei*. În: RA, I, 1925, p. 249-265.
MOISIL, CONSTANTIN, *Noi studii de sigilografie românească. Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Ţării Româneşti, Ardealului şi Moldovei*. În: IV, 1940, I, p. 100-109.
MOISIL, CONSTANTIN, *Bule de aur româneşti*. În: „Universul…, LVIII, 1941,
nr. 98 (15 april.), p. 2, ilustr.
MOISIL, CONSTANTIN, *Sigilii de aur de la Vasile Lupu*. În: „Universul…, LVII, 1941, nr. 106 (23 april.), p. 2, ilustr.
MOISIL, CONSTANTIN, *Vechi sigilii domneşti de la primii domni ai Moldovei*. În: „Universul…, LVIII, 1941, nr. 42 (18 febr.), p. 2, ilustr.
MOISIL, CONSTANTIN, *Monede şi sigilii de la Ştefan cel Mare*. În: „Universul…, LVIII, 1942, nr. 91 (8 april.), p. 2, ilustr.
MOISIL, CONSTANTIN, *Vechi sigilii domneşti de la Mircea cel Bătrân*. În: „Universul…, LVIII, 1941, nr. 49 (25 febr.), p. 2, 12 ilustr.
MOISIL, CONSTANTIN, *Cercetări sigilografice. Inele sigilare domneşti de aur.* În: RA, V, I, p. 212-219, 1 pl.
MOISIL, CONSTANTIN, *Licitaţie de sigilii domneşti*. În: RA, I, 1942, nr. 1, p. 209-212.
MOISIL, CONSTANTIN, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrân*. În: RA, VI, 1944-1945, nr. 2, p. 256-286, 113 ilustr.
MOISIL, CONSTANTIN, *Cu privire la bula de aur sigilară a lui Mihnea al III-lea*. În: „Buletinul Ştiinţific al Acad. R.P.R.…, Şt. Ist. Filoz., 1-2, 1952, p. 103-104.
MOISIL, CONSTANTIN, *O nouă bulă de aur sigilară din Ţara Românească (de la Mihnea II)*. În: „Buletinul Ştiinţific al Acad. R.P.R.…, Şt. Ist. Filoz., 1951,
nr. 53, p. 13-24; cu 15 figuri.
MUNTEANU, ION, *Peceţi, inele sigilare şi bule de aur domneşti*. În: „Viaţa Militară…, 12, 1966, p. 28 + 7 ilustr.
NĂSTUREL, P. V., *„Nova Plantatio... şi regii României moştenitori a împăraţilor Bizanţului. Studiu sfragistic din punct de vedere istorico-heraldic*. În: „Revista pentru istorie,

arheologie şi filologie…, XV, 1914, Bucureşti, 1915, p. 80; 34 ilustr.
NĂSTUREL, P. V., *Asupra stemelor unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti la începutul veacului al XVII-lea*. În SCN 2, 1958, p. 371-376.
ONCIUL, DIMITRIE, *Sigiliul lui Mihail Viteazul ca domn al Ţării Româneşti, Ardealului şi Moldovei*. În: AARMSI, Seria II, XXVII, dezbatrile 1904-1905, p. 169-170.
POPESCU, MIHAIL, *Sigiliul lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei*. În: RA, II, 1926, nr. 3, p. 328-332.
RĂDULESCU GABRIELA, *Sigiliile cancelariei domneşti a Moldovei între anii 1711-1821*. În: RA, XII, 1969, nr. 2, p. 173-218; 58 ilustr.
RÂNZIŞ, FILOFTEIA, *Sigiliile lui Constantin Şerban (1654-1658)*. În: RA, 1982, nr. 1, p. 86-90; 3 ilustr.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Hrisovul şi sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*. În: RA, III, 1940, nr. 1, p. 161-162.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Autografe şi sigilii de la Mihai Viteazul*. În: RA, IV, 1941, nr. 2, p. 296-313.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Iarăşi despre sigiliul lui Mihai Viteazul*. În: RA, VI, 1944, nr. 2, p. 330-333.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Contribuţii la studiul diplomaticii române. Sfatul domnesc şi sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512-1521)*. În „Romanoslavica…, X, 1964, p. 405-434.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Sigiliul domnesc şi stema ţării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă şi rolul avut în formarea ideii de unire*. În: RA, XI, 1968, nr. 2, p. 11-68.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Despre un sigiliu al lui Mircea cel Bătrân. O rectificare sigilografică*. În: RMM, Muzee, V, 1968, nr. 5, p. 443-445.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade şi Olah*. În: RMM, Muzee, V, 1, 1968, nr. 1, p. 5-16.
SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Hrisovul cu sigiliile multiple ale lui Vlăduţ Vodă către braşoveni*. În: RMM, Muzee, VIII, 4, 1971, nr. 4, p. 328-332.
STURDZA, ALEXANDRE A. C., *Le regne de Michel Sturdza, prince regnant de Moldavie 1834-1849*, Plon, Paris, 1906, 72 planşe, ilustr. (sigilii cu stemă ale lui Mihail Sturdza - p. 256; sigiliul heraldic al lui Ion Sturdza, mare hatman al Moldovei, p. 178; sigiliul heraldic din 1690 al marelui vornic Ion Sturdza, p. 178; sigiliul heraldic al lui Sandu Sturdza, mare logofăt - p. 178).
STURDZA, D. A., *Dare de seamă despre colecţiunea de documente istorice române aflate la Wiesbaden*. În: AARMSI, Seria II, t. VIII, Sect. II (1888), p. 239-259, 4 planşe (descrierea sigiliilor heraldice ale unor domni ai Ţării Româneşti: Vlad Dracul, Alexandru al II-lea Mircea, Neagoe Basarab).
SZEGEDI, R. P., IOANNES, *Cerographia Hungariae seu Notitia de insignibus ey sigilis regni Mariano-Apostolici.* Typis Academ per Leopold Berger, Tyrnavine, 1734, 197 p. (stema Ţării Româneşti şi a Moldovei, comentarii).
SIMANSCHI, LEON, *Cele mai vechi sigilii domneşti şi boiereşti din Moldova (1387-1421)*. În: AIIA, t. 17, 1980, p. 141-158.
TOCILESCU, GRIGORE, *O nouă pecete a lui Mihai Viteazul*. În: BSNR, II, 1905, p. 10-13.
VASILESCU, ANCA, *Despre sigiliul personal al domnitorului Alexandru Ioan Cuza*. În: CN, I, 1978, p. 109-112.
VIRTOSU, EMIL, *Sigilii domneşti rare din secolul al XVII-lea*. În: Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist., Seria III, t. XXV, 1942, p.

73-87. (prezintă sigiliile lui Vasile Lupu, Mihai Radu şi Grigore Ghica).
VIRTOSU, EMIL, *Tipare sigilare domneşti din secolul al XIX-lea (Ţara Românească)*. În: SCN, I, 1957, p. 307-355, 73 ilustr.
VIRTOSU, EMIL, *Glose sigilografice*, SCN, II, 1958, p. 419-437, 11 figuri (referire la sigiliile domnitorilor Petru I Muşat, Constantin Brâncoveanu, Alexandru Moruzi).
VIRTOSU, EMIL, *Note şi discuţii sigilografice*. În: SCN, III, 1960, p. 519-539 (se referea la ornamentele şi trofeele pe sigiliile domneşti din Moldova, sec. XIX).
VIRTOSU, EMIL, *Despre cosigilarea actelor domneşti*. În: AIIA, Iaşi, VI, 1969,
p. 151-158.

IV. REGIUNI ISTORICE ŞI UNITĂŢI TERITORIAL-ADMINISTRATIVE

ARBURE, ZAMFIR, *Mărcile districtelor Basarabiei*, Chişinău, 1898.
BALICA, GH., *Îndrumător în Arhivele Statului din Iaşi*, vol. IV, Iaşi, 1970. Colecţii sigilii.
BALOGH, ADALBERT, *Evoluţia sigiliilor folosite de autorităţile administrative din comitetul Maramureş, sec. XV-XVIII*. În: RA, 1982, nr. 4, p. 413-422. (prezenta sigiliile individualizând oraşele Câmpulung, Huşi, Sighet, Teceu şi Vâsc).
CAŢAVEI, VICTOR, *Contribuţii la heraldica, sigilografia şi medalistica aniversării unui deceniu de la unirea Transilvaniei cu România*. În: „Ziridava…, Arad XI, 1979, p. 1012-1022.
DOGARU, MARIA, *Matrice sigilare aparţinând instituţiilor din judeţul Prahova existente în colecţia Arhivelor Statului Bucureşti*. În: „File din trecutul istoric al judeţului Prahova…, Ploieşti, 1971, p. 55-61.
DOGARU, MARIA, *Conservarea stemelor judeţene în sigiliile domneşti*. În: RA, 2, 1973, nr. 2, p. 292-302.
DOGARU, MARIA, *Sigiliile consiliilor judeţene (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. În: RMM, Muzee, 1979, nr. 1, p. 66-68, 3 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Matrice sigilare provenind din Oltenia conservate în colecţia Direcţiei Generale a Arhivelor Statului*. În: AO, 1981, nr. 1, p. 89-95; 3 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor comitetelor din transilvania*. În: RMM, Muzee, 1986, nr. 2, p. 47-58; 8 ilustr.
KOVACS, MARIA, *Colecţia de sigilii a Filialei Arhivelor Statului, judeţul Arad*. În: „Ziridava…, Arad, VI, 1976, p. 499-504.
MUDURA, GH., *Sigiliile localităţilor bihorene - izvoare etnografice (I). Zona Vascău*. În: „Biharea…, Oradea, 9, 1981, p. 195-209; 26 ilustr.
OSZOCZKI, K., *Sigilii folosite de autorităţile administrative comitatense şi oraşele fostului comitat Satu Mare (sec. XIV-XVIII)*. În „Studii şi Comuncări…, Muzeul judeţean Satu Mare, 5-6, 1981-1982 şi 183-201; 13 ilustr.
PLEŞA, ION, *Sigiliile din colecţia Filialei Arhivelor Statului a judeţului Alba*. În: „Apulum…, XI, 1974, p. 405-430; 72 ilustr.
RÎNZIŞ, FILOFTEIA, *Contribuţii la cunoaşterea matricelor sigilare aparţinând unor instituţii din judeţul Argeş*. În: „Argeş - Studii şi Comuncări…, Muzeul Câmpulung-Muscel, 1981, p. 149-152.
SMARANDA, AURICA, ŞTEFAN, TRÎMBACIU, *Un sigiliu al judeţului Muscel din anul 1865*. În: BSNR, 75-76, 1981-1982, nr. 129-130, p. 439-440.

ŞTEFĂNESCU, R., *Sigilii din colecţia Muzeului judeţean Braşov*. În: „Cumidava…, Braşov, I, 1979-1980, p. 457-477.

V. SIGILII DE TÂRGURI ŞI ORAŞE

BLAJ, PAVEL, *Un sigiliu inedit al oraşului Suceava*. În: „Suceava…, IX, 1982, p. 39-42.

CERNOVODEANU, PAUL, *Consideraţii privitoare la peceţile oraşului Bucureşti, în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea*. În: MIM, Muzee, 4, 1960, nr. 4, p. 3-14.

CIOBANU, RADU ŞTEFAN, ADRIAN, CIOACĂ, *Vechimea oraşului Baia*. În: „Muzeul Naţional…, Bucureşti, 2, 1975, p. 365-379. (Discută sigiliul oraşului din sec. al XV-lea).

CIUREA, DUMITRU, *Sigiliile medievale ale oraşelor din Moldova*. În: „Studii şi cercetări Ştiinţifice…, Istorie, Iaşi, 7, 1956, fasc. 2, p. 157-164.

DAN, DIMITRIE, *Un document românesc cu marele sigiliu din Târgul Baia*. În: „Junimea literară…, IV, 1097, IV, p. 56-57.

DOGARU, MARIA, *Două sigilii şi semnificaţia lor*. În: MI, 6, 1978, p. 31-32.

DOGARU, MARIA, *Sigilii orăşeneşti din epoca modernă şi contemporană*, Bucureşti, DGAS, 1980.

DUMITRESCU, AL. T., *Pecetea latinească a Câmpulungului (O ipoteză)*. În: „Secolul…, Bucureşti, VIII, 1907, nr. 2222 din ianuarie.

FRĂŢILĂ, ION, IOSIF JIVAN, *Sigiliul oraşului Deva de la 1618*. În: „Sargeţia…, Deva, XI-XII, 1974-1975, p. 411-413.

GEORGESCU, MARIA, *Stema oraşului Alexandria*. În: „Documente recent descoperite şi informaţii arheologice…, 1982, p. 62-65.

GOROVEI, ŞTEFAN, *Am pus pecetea oraşului*. În: MI, 2, 1978, p. 35-38.

HORDILĂ, DOMNIŢA, *Câteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului*. În: „Memoria Antiquitatis…, Piatra Neamţ, I, 1969, p. 363-367.

LAPEDATU, ALEXANRU, *O nouă apariţie a luptelor dintre Movileşti 1606-1607 şi sigiliile Romanului şi Câmpulungului muntean*. În: „Convorbiri literare…, XI, 1907, p. 1140-1142.

LAPEDATU, ALEXANDRU, *Antichităţile de la Baia*. În: „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice…, II, 1909, nr. 2, april. iunie, p. 53-46 (Sigiliul heraldic al oraşului Baia).

MÂNESCU, JEAN N., *Cea mai veche stemă a Bucureştilor*. În: MIM, Muzee, X, 1973.

NĘMETI, IOAN, *Scurt istoric al sigiliilor oraşului Baia Mare*. În: „Marmaţia…, Baia-Mare, I, 1969, p. 16-21.

NICULESCU, MIHAIL, *O matrice sigilară a oraşului Piteşti aflat în colecţiile muzeului judeţean Dâmboviţa*. În: „Studii şi comunicări de istorie şi etnografie…, Goleşti, III, 1980, p. 205-207.

OSZÓCZKI, K., *Sigilii de oraşe miniere. Mutus amor civium*. În: MI, 8, 1970, p. 73.

SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Condiţiile în care a apărut sigiliul oraşului Bucureşti (sec. XVI-XVII)*. În: „Glasul Bisericii…, 1962, nr. 11-12, p. 1097-1100.

STAN, MARIA, *Un exponat muzeistic deosebit de rar - sigiliul vămii de la Câmpina*, RMM, Muzee, 1976, nr. 5, p. 49-50. (Datează din anul 1824).

UNGUREANU, GHEORGHE, *Sigiliul oraşului Iaşi în secolul al XIX-lea.* În: RA, 1966, nr. 2, p. 83-100.

URECHIA, V. A., *Sigiliul Târgului Petrei (judeţul Neamţ)*. *Notiţă istorică*. În: Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist., Seria II, tom

X, 1887-1888, p. 235-245, 2 ilustr.
URSU, V., *Sigiliul mare al oraşului Baia Mare din secolul al XIV-lea*. În RMM, Muzee, 1986, nr. 4, p. 84-85.
VÎRTOSU, EMIL, *Sigilii de târguri şi oraşe din Moldova şi Ţara Românească*. În: Analele Universităţii Bucureşti, Istorie, V, 1956, p. 131-1135.
VÎRTOSU, EMIL, *Bucureştii şi sigilografia*. În: MIM, Muzee, vol. IV, 1966,
p. 123-129.
ZIMMERMANN, F., *Das mätelalterlichen Siegel der Stadt Kronstadt u.d. Burzennländer Distrikten*. În: „Korrespondenzblat…, I, 1878, p. 107-110 şi 116-121.
ZIMMERMANN, F., *Das abeste Siegel der Studt Hermanstadt*. În: „Korrespondenzblat…, I, 1878, p. 2-5.
ZIMMERMANN, F., *Das mittelaberliche Siegel der Stadt Bistritza*. În: „Korrespondenzblat…, V, 1882, p. 97-98.

VI. SIGILII SĂTEŞTI

ANDRIŢOIU, MARIA, MIHAI, CERGHEDEAN, *Sigilii săteşti în comitetele Hunedoara şi Zarand*. În: RA, 1971, nr. 1, p. 23-26; 51 ilustr.
DOGARU, MARIA, *Sigilii săteşti din judeţul Buzău (1836-1864)*. În: RA, 1983,
nr. 3, p. 341-347.
GEORGESCU, MARIA, *Sigilii săteşti din fostul comitat Arad*. În: CN, III, 1986,
p. 341-347.
GRĂMADĂ, NICULAE, *Vechi peceţi săteşti bucovinene*. În: „Codrii Cosminului…, Cernăuţi, XII, 1936-1939, p. 19-268.
JUDE, MARIA, MAGDALENA, N. CORDOŞ, *sigilii săteşti transilvănene din secolul al XIX-lea*. În: AMN, XV, 1978, p. 467-479; 49 ilustr.
JUDE, MARIA, MAGDALENA, A. HOPĂTAN, *Sigilii săteşti transilvănene în Muzeul de istorie din Turda*. În: AMN, XVI, 1979, p. 691-697.
JUDE, MARIA, MAGDALENA, *Sigilii săteşti bănăţene pe un document din 1820*. În: AMN, XVIII, 1981, p. 509-511.
JUDE, MARIA, MAGDALENA, *Sigilii săteşti din Comitatul Cluj (sec. XIX)*. În: AMN, XX, 1983, p. 843-847.
SPONEA, CORINA, *Din trecutul satelor săcelene*. „*Compania oierilor români… din cele şapte sate săcelene. Sigiliul cu stema medievală a Săcelelor*. În: „Drum nou…, Braşov, XXVIII, 1971, nr. 8361, (25 nov.), p.2; 1 ilustr.
ŞTEFĂNESCU, ARISTIDE, *Cercetarea satului medieval Măneşti de pe Colentina (sec. XIV-XVI)*. În: „Muzeul Naţional…, 1975, p. 387-393 (un inel sigilar sec. XVI).
VULPE, ILIE, *Sigiliul sătesc împărţit al satului Ariceşti (Jud. Dolj)*. În: „Studii vâlcene…, Râmnicu-Vâlcea, 3, 1974, p. XIII-114.
VÎRTOSU, EMIL, *Sigilii împărţite şi sigilii săteşti*. În: SCN, I, 1957, p. 357-366; 2 ilustr.

VII. BRESLE ŞI INSTITUŢII MODERNE

BĂTRÂNA, LIA, ADRIAN, BĂTRÂNA, *Cu privire la un sigiliu de comerţ din sec. al XV-lea descoperit la Curtea de Argeş*. În: CN, V, 1983, p. 197-211; 2 ilustr.
BERINDEI, DAN, MARIA, DOGARU, *Petiţia de la 11 iunie 1861. Comitetul pentru subscripţie şi sigiliul său*. În: RA, 1981, nr. 3, p. 318-324.
BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Un tipar de sigiliu din sec. XVI*. În: AMN, II, 1965, p. 679-683.

BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Sigilii de breaslă în colecţia Muzeului de Istorie Cluj*. În: AMN, III, 1966, p. 213-228, cu 27 figuri.
BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj şi Dej*. În: „Apulum…, VI, 1967, p. 355-360.
CERNĂŢESCU, VIORICA, *O matrice sigilară deosebită a bisericii Madona Dudu din Craiova*. În: MO, 7-9, p. 651-652.
COJOCĂRESCU, MARIA, *Sigiliile Comisiei Centrale de la Focşani 1859*. În: RMM, Muzee, IX, 1979, nr. , p. 348-349.
CULICĂ, VASILE, *Tiparul sigilar al carantinei Gura IalomiŢei (1860)*, BSNR, 70-74, 1976-1980, nr. 124-128, p. 551-555.
DENGEL, I., *Agenţiile starostii şi ştampilele lor*. În: „Filatelia…, 1962, nr. 6, p. 3-4.
MARIA, DOGARU, *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor folosite de Guvernul Provizoriu şi Locotenenţa Domnească (9 iunie-13 septembrie 1848)*. În: RA, 1968, nr. 2, p. 265-270.
DOGARU, MARIA, *Colecţia de sigilii a Direcţiei Generale a Arhivelor Statului*. În: RA, 1969, nr. 2, p. 155-171.
DOGARU, MARIA, *Însemnele instituţiilor mehedinţene reflectând istoria naţională (sec. XIX-XX)*. În: „Mehedinţi, istorie şi cultură…, Drobeta-turnu-Severin, 1978, p. 211-216.
DOGARU, MARIA, *Sigiliul Comisiei Teatrului Naţional*. În: RMM, 1979, nr. 2, p. 61.
DOGARU, MARIA, *Sigilii ale instituţiilor sanitare din Moldova*. În: AIIA, XIX, 1982, p. 533-536, 4 ilustr.
DRAGOMIR, KIRIAC, *Noi identificări de ştampile din perioada clasică. Date târzii şi timpurii etc.* În: „Filatelia…, 1974, nr. 10, p. 3-4.
DRAGOMIR, KIRIAC, *Primele birouri sucursale din România şi ştampilele lor*. În: „Filatelia…, 1975, nr. 10, p. 4-5.
DRAGOMIR, KIRIAC, *Primele hărţi, sigilii şi ştampile româneşti ale poştelor şi carantinelor*. În: „Filatelia…, 1979, nr. 1, p. 5-11; 32 ilustr.
DRAGOMIR, KIRIAC, *Sigilii şi ştampile din perioada prefilatertică. Moldova 1822-1858*. În: „Filatelia…, 1985, nr. 11, p. 56; 12, 1986, p. 5-7.

DUMITRESCU, EMIL, *Sigilii din epoca modernă expuse la Muzeul de istorie al RSR.* În: CN, I, 1978, p. 113 - 129 (sigilii princiare, de instituţii de stat, centrale de stat, instituţii culturale, de personalităţi).
EICHHORN, ALBERT, *Siebennurgische Zunftsiegel.* În: „Forschungen zur Volks und Landeskunde…, 12, 1969, p. 72 - 81. (Sunt prezentate sigiliile breslelor din Transilvania în evul mediu).
EMANDI, EMIL, PETRE HOJBOTA, *Un sigiliu al Comitetului naţional român de la Sibiu din anul 1848.* În: RMM, Muzee, nr. 10, p. 60 - 61.
GRĂMADĂ, NICOLAE, *Vechi sigilii bisericeşti bucovinene.* În: „Glasul Bucovinei…, Cernăuţi, 1939.
INCZE, LASZLO, *Céphecsétek és céhbehinvotablák. Kézdivasarhelyi Müzeum gyüjteményeben.* (Sigilii şi table de breaslă în colecţiile Muzeului din Târgu Secuiesc). În:

„Aluta…, 6 - 7, 1974 - 1975, p. 113 - 141. (Nouă sigilii ale breslelor locale, majoritatea din secolul al XIX-lea).
IORDACHE, STELIAN. *Ştampila de datare Galaţi - Moldova.* În: RA, 1985, nr. 4, p. 437 - 445.
JUDE, MARIA MAGDALENA. *Sigilii poştale în muzeul de istorie al Transilvaniei*. În: AMN, VII, 1980, p. 785 - 786.
LENGHEL, ALEXANDRU. *Sigiliile medicale din Clujul de odinioară.* În: „Clujul medical…, 4, 1930, 3p.
LIŢIU, GH. *O controversă privind numele şi sigiliul consistoriului din Oradea (1839).* În: „Biserica ortodoxă română…, 88 1970, nr. 11 - 12, p. 1228 - 1232.
NICU, IOSIF. *Ştampilele din perioada de după proclamarea republicii.* În: „Îndreptarul filatelistului…, Bucureşti, 1969, p. 56 - 74.
MUREŞAN, AUGUSTIN, LIVIA, GROZI, *Două tipare sigilare aparţinând breslei olarilor din Lipova*. În: RMM, Muzee, 1989, nr. p. 39 - 42.
NICU, IOSIF. *Ştampilele din perioada de după proclamarea republicii.* În: „Îndreptarul filatelistului…, Bucureşti, 1969, p. 56 - 74.
OPASCHI, CĂTĂLINA, *Trei sigilii care amintesc de Unirea Principatelor aflate în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie.* În: CN, IV, p. 183 - 189.
PASSALEGA, DUMITRU, *Ştampilele oficiilor şi serviciilor poştale.* În: „Filatelia…, 1970, nr. 6, p. 6 - 7.
PASSALEGA, DUMITRU. *Ştampilele ambulanţelor poştale*, În: „Filatelia…, 1971, nr. 2, p. 6 - 7.
PENESCU, LUCIAN. *Studiul ştampilelor poştale ale Târgovişiei de la finele secolului al XIX-lea.* În: „Scripta Valahia…, 4, 1972, Târgovişte, 1973, p. 347 - 350.
POPESCU, ION. *Un sigiliu de carantină cu simbolistica folclorică religioasă,* În: MO, t. 33, 1981, nr. 4 - 6, p. 292 - 293.
POPOVICI, MIHAIL. *Scurt istoric asupra transporturilor fluviale şi maritime româneşti, a ştampilelor de navigaţie străine în porturile dunărene şi maritime şi a ştampilelor de bord ale navelor fluviale şi maritime româneşti.* În: „Îndrumătorul filatelistului…, Bucureşti, 1980, p. 139 - 169.
RACOVICEANU, GRIGORE, *Ştampilele folosite în Ţările Române până în anul 1881,* Bucureşti, Edit. Transporturilor şi Telecomunicaţiilor, 1963.
RĂŢOI, TUDOR, OLIMPIA, GRIGORESCU. *Matrice sigilare moderne din colecţiile Muzeului „Regiunii Porţilor de Fier….* În: Drobeta - Turnu - Severin IV, 1980, p. 187 - 192; 18 ilustr. (sunt prezentate tipare aparţinând unor localităţi şi instituţii din zonă ca şi din alte regiuni: Gorj, Galaţi, Suceava, Tecuci etc.).
RÄNZIŞ, FILOFTEA. *Contribuţii la cunoaşterea matricelor sigilare aparţinând unor instituţii din judeţul Argeş.* În: „Studii şi Comunicări…, Muz. Câmpulung - Muscel, 1981, p. 149 - 152.
STAN, MARIA, *Un exponat muzeistic deosebit de rar - sigiliul vămii de la Câmpina.* În: RMM, Muzee, 1976, p. 49 - 50 (datează din anul 1824).
TRÄMBACIU, ŞTEFAN, *Patru sigilii şcolare din secolul al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea,* în Colecţiile din Câmpulung Muscel. În: RMM, 1, 1982, p. 54.
VÄRTOSU, EMIL. *Sigilii de corporaţii bucureştene*. În: SCN, III, 1960, p. 347 - 374; 35 ilustr.

ZDROBA, MIRCEA, *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate din colecţiile Muzeului judeţean Maramureş.* În: „Marmaţia…, Baia Mare, II, 1971, p. 121 - 127; 6 ilustr.
ZDROBA, MIRCEA, MIRCEA, BARBU, *Sigilii de breaslă din judeţul Arad*. În: „Ziridava…, Arad, 3 - 4, 1974, p. 107 - 112.

VII. CLASE ŞI CATEGORII SOCIALE. MENTALITĂŢI

ANTON, MANEA, CRISTINA. *Inele sigilare inedite din secolul XIV - XVII aflate în colecţia Muzeului de istorie al R. S. România.* În: CI, 3, 1980, p. 205 - 213.
BODEA, CORNELIA. *Un sigiliu al lui Nicolae Bălcescu.* În: Crest. Colecţ. nr. 12, 1965, p. 390 - 391.
BUZDUGAN, GEORGE. *Un vechi sigiliu Cantacuzinesc.* În: BSNR, 67 - 69, 1973 - 1975, nr. 121 - 123, p. 231 - 234; ilustr.
CĂNCEA, IOAN V. *Sigiliile caimacamilor Craiovei*. În: RA, III, 1, nr. 6 - 7, 1936 - 1937, p. 178 - 179.
CERNOVODEANU, DAN. *Un sigiliu paşoptist inedit*. În: „Stduia et Acta Musei Nicolae Bălcescu…, Bălceşti, 11, 1970 - 1971, p. 673 - 679.
CERNOVODEANU, DAN, *Sur la valeur héraldique des sceaux des boyards valaques et moldoves á travers l'histoire des Principatués* (referat la al X-lea
Congres Internaţional al Ştiinţelor. Genealogie şi Heraldică, Viena, 14 - 19 sept. 1970. În: „Genealogia et Heraldica, Wien, 1972, vol. II, p. 589 - 595.
CERNOVODEANU, DAN, *Un sigiliu puţin cunăscut al vel-logofătului Andronachi Donici*. În: BMI, 42, 1973, nr. 1, p. 39 - 40.
COJOCĂRESCU, MARIA, *Câteva sigilii inedite aflate în expoziţia mumismatică a Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti.* În: BSNR, 70 - 71, 1976 - 1977, nr. 124 - 125.
DOGARU, MARIA. *Sigiliul lui Avram Iancu.* În: RA, 1972, nr. 3, p. 694 - 695. (Vezi revenirea asupra acestor opinii, în lucrarea: Maria Dogaru, Gh. Cristache, Revoluţia Română de la 1848 reflectată în documente de metal, Bucureşti, Edit. Militară, 1988, p. 86.
DOGARU, MARIA. *Concepţiile revoluţionare paşoptiste oglindite în sigilii.* În: RA, Supliment, 1973, p. 134 - 138; 3 ilustr.
DOGARU, MARIA. *Sigilii ţărăneşti din Ţara Românească şi Moldova (1600 - 1650).* În: RI, 4, t. 34 1981, nr. 4 p. 723 - 741.
DOGARU, MARIA. *Sigiliul lui Ioniţă, căpitan în oastea lui Tudore Vladimirescu.* În: „Documente noi descoperite şi informaţii arheologice…, 1981, p. 85 - 87.
DOGARU, MARIA. *Sfântul Gheorghe reprezentat în sigiliul inedit al lui Ioniţă căpitan în oastea lui Tudor Vladimirescu.* În: MO, 7 - 9, 1981, p.
DOGARU, MARIA. *O matrice sigilară provenind de la Tudor vladimirescu.* În MO, 1981, 7 - 9, p. 375 - 378.
DOGARU, MARIA. *Sigiliile lui Avram Iancu.* În: RI, t. 36, 1983, nr. 10, p. 1023 - 1027.
DOGARU, MARIA, ADINA BERCIU - DRĂGHICESCU, *Două tipare sigilare ale familiei Mavrocordat din colecţia bibliotecii Facultăţii de Istorie - Filosofie, Bucureşti.* În: „Caietul seminarului special de Ştiinţe auxiliare. Opuscula numismatică…, I, Bucureşti, 1989. p. 204 - 215.

DUMITRESCU, EMIL. *Sigiliul generalului Gheorghe Magheru.* În: RMM, Muzee, 14, 1977, nr. 3, p. 21 - 22.
EDROIU, NICOLAE. *Un sigiliu inelar cu inscripţie slavonă în colecţiile Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj - Napoca.* În: AMN, XV, 1978, p. 311 - 313. 3 ilustr. (O gemă antică refolosită în evul mediu ca sigiliu de demnitarul Bratu).
GOLESCU, MARIA, *Sigiliu cu legendă în limba turcească a lui Iordachi Golescu.* În: CNA, 1943, p. 127 - 128.
GYULAI, PAUL. *În legătură cu un tipar de sigiliu considerat pierdut.* În: „Studii şi Materiale…, Muzeul judeţean Târgu Mureş, 2, 1969, p. 99 - 102. (Este vorba de un sigiliu din anii 1659 - 1661 al secuilor din Transilvania).
MARICA, GUY, VIORICA, *Figura aurarului în sigilografie.* În: vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ştefan Pascu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 451 - 458.
METZULESCU, STELIAN. *Pagini de istorie religioasă în cartografie şi sigilografie.* În: „Glasul Bisericii…, XX, 1961, nr. 5 - 6, p. 528 - 558.
METZULESCU, STELIAN. *Contribuţia cu privire la începuturile artei creştine. Semnificaţia unor reprezentări şi simboluri creştine.* În: „Glasul Bisericii…, XXI, 1962, nr. 11 - 12, p. 1116 - 1142, ilustr. (simbolurile creştine în heraldica sigilară, europeană şi românească).
MĂRŢU, FLAMINIU. *Un sigiliu inelar al unui „judeţ… al Câmpulungului….* În: RMM, Muzee, III, 5, 1970, p. 436 - 437. (Un sigiliu inelar din anul 1810).
MOISIL, CONSTANTIN, *Inele sigilare boiereşti din colecţia prof. Mihai Seulescu.* În: BSNR, XXIX - XXVI, 1935 - 1942, nr. 83 - 90, Bucureşti, 1944, p. 180 - 184.
MOISIL, CONSTANTIN. *Unele reminiscenţe din timpul propagandei pentru unire.* În: „Arhiva României…, VII (1941), p. 126 - 129.
MOISIL, CONSTANTIN. *Mărunţişuri sigilografice. Zottu Tzigara*. În: SCN, I, 1957, p. 405 - 406 (sigiliul heraldic al vel-spătarului).
NĂSTUREL, S. PETRE. *O întrebuinţare necunoscută a lui „Io… în sigilografie şi diplomatică.* În: SCN, I, 1957, p. 367 - 372.
POPA, RADU. *Plumburi de postav medievale.* În: „Sargeţia…, 1979, p. 275 - 279. (Este vorba de sigilii pentru postav).
POPEEA, AL. *Sigiliu patriarhal descoperit la Constanţa.* În SCN…, VII, 1980,
p. 121 - 124 (sigiliu din sec. XIX 1822 - 1852).
RĂNZIŞ, FILOFTEA. *Tradiţie şi continuitate exprimate în sigiliile personale din sec. al XVII-lea (însemne şi semnificaţii).* În: „Muzeul Naţional…, 6, 1982,
p. 71 - 174.
RĂNZIŞ, FILOFTEIA. *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor de mari dregători (Ţara Românească secolul XVIII).* În: AIIA, XXIV, 1987, 2, p. 325 - 334; 15 ilustr.
RĂNZIŞ, FILOFTEIA. *Contribuţii la istoria Bălenilor. Sigiliul lui Ivaşco mare vornic.* În: „Studii şi comunicări…, Câmpulung Muscel, 1987, p. 63 - 66.
ROSERRI, DINU. *Vestigiile feudale de la Suslăneşti (jud. Argeş).* În: BMI, 41, 1972, nr. 2, p. 27 - 28. (Prezintă şi unele inele sigilare).
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Acte fără pecete.* În: „Hrisovul…, I, 1941, p. 430 - 438.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Cancelaria Mitropoliei Ţării Româneşti şi slujitorii ei până la 1830.* În: „Glasul

Bisericii…, t. XVIII, 1969, nr. 7 - 12,
p. 542 - 586. (Sigilii heraldice ale câtorva mitropoliţi).
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Sigiliile mitropolitului Antim Ivireanul*. În: MO, t. XVIII, 1966, nr. 9 - 10, p. 839 - 841; I ilustr.
STURDZA - SĂUCEŞTI, MARCEL; M. NISTOR. *Sigiliile boierilor din sfatul lui Radu cel Mare de la convenţia cu Sibiul din 1507.* În: RA, 1967, p. 73 - 90.
STEPHĂNESCU, MIHAIL. *O piatră de mormânt uitată şi o peceţie necunoscută. Mărturii vechi şi noi despre marele spătar Zotta Tzigara.* În: BMI, XL, 1971, nr. 4, p. 58 - 62; 7 ilustr.
TAFRALI, OREST. *O pecete interesantă a lui Zoţu de Cigara, ginerele lui Petru Şchiopu (sec. XVI).* În: „Arta şi arheologia…, Iaşi (1931 - 1932), fasc. 7 - 8, p. 75.
TIHU, NĂSTASE. *Criptologia în istoria românească.* În: „Ştiinţă şi tehnică…, 1989, nr. 4, p. 9 (se referă la inelul sigilar din 1821 - aparţinând lui Tudor Vladimirescu).
VĂRTOSU, EMIL. *Sigilii româneşti cu legenda în limba turcească.* În: „Hrisovul…, II, 1942, p. 203 - 216 (sigilii de mari dregători prezentate pe un document din 1823).
VĂRTOSU, EMIL. *Mari dregători din Ţara Românească în sigiliile secolelor XVII - XVIII.* În: SMIM, I, 1950, p. 140 - 180; 32 ilustr.
VĂRTOSU, EMIL. *Sigilii cu însemnele dregătoriei (Ţara Românească 1786 - 1829).* În RMM, Muzee, II, 1965, nr. 2, p. 152 - 159.
VORNICESCU, NESTOR. *Sigiliul revoluţiei lui Tudor Vladimirescu.* În: MI, 6, 1981, p. 14 - 15.
VORNICESCU, NESTOR. *O matrice sigilară inedită şi semnificaţia sa istorică.* În: MO, t. XXXIII, 1981, nr. 7 - 9, p. 354 - 374.
VORNICESCU, NESTOR. *Simbolistica eliberării patriei într-o matrice sigilară a lui Tudor Vladimirescu,* În: „Documente noi descoperite în informaţii arheologice…. 1981, p. 79 - 84; 1 ilustr.
VORNICESCU, NESTOR. *Revelaţiile unui sigiliu. Inelul lui Tudor Vladimirescu.* În: „Almanah estival - Luceafărul…, 1982, p. 67 - 68.
ZOTTA, SEVER *Date nouă cu privire la Andronache Donici (c. 1760 - 4 noi, 1829).* În: „Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare…, Iaşi, XXVI, 1951, nr. 1 - 2 - 3, p. 34 - 44.

IX. INFORMAŢII SIGILARE INSERATE ÎN LUCRĂRI DE NATURĂ DIVERSĂ

BEZA, MARCU, *Urme româneşti în răsăritul ortodox,* ed. a 2-a, , 1937, Bucureşti p. 41 şi 50.
BERZA, MIHAI, *Stema Moldovei în timpul lui Ştefan cel Mare.* În: „Studii şi cercetări privind istoria artei…, 1 - 2, 1953, p. 69 - 88.
BERZA, MIHAI. *Stema Moldovei în veacul al XVI-lea.* În: „Studii şi cercetări privind istoria artei…, 1 - 2, 1956, p. 99 - 128.
BOGDAN, IOAN. *Documente şi regeste privind relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Românească în secolul XV*

- *XVI,* Bucureşti, 1902, p. 489 (sigiliile armoriate ale domnilor din Ţara Românească în sec. XV - XVI, p. L - LXXVII).
BOGDAN, IOAN. *Documente moldoveneşti din secolele XV - XVI în arhivele Braşovului*, Bucureşti, 1905 (sigiliile heraldice ale demnitarilor Moldovei sec. XV - XVI).
BOGDAN, IOAN, *Album paleografic moldovenesc. Documente din secolul al XV-lea şi al XVI-lea,* Bucureşti, 1926.
BOTEZAT, EUGEN. *Bourul şi zimbrul.* În: Anal. Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist., Seria II, tom XXXVI, 1913 - 1914, p. 17 - 39.
* * * *Brăila veche - Stampe, planuri, hărţi. Album întocmit pentru comemorarea centenarului eliberării Brăilei de sub turci, 1829 - 1929.* Brăila, 1929 (sigilii ale municipiului şi judeţului Brăila şi a unor comune).
BRĂTIANU, GH. *Originea stemelor Moldovei şi Ţării Româneşti.* În: „Revista istorică Română…, 1931, p. 50 - 61.
CERNOVODEANU, DAN, *Ştiinţa şi arta heraldică în România,* Bucureşti,
Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977.
COSTIN, MIRON. *Opere complete, după manuscrise cu variante şi note,* ediţie V. A. Urechia, vol. I - II, Bucureşti, 1886 - 1888 (în vol. I la note se află studiul lui V. A. Urechia despre sigiliile unor demnitari moldoveni şi munteni din sec. XVI - XVIII; în vol. II tot la note se află un alt studiu al editorului despre heraldica sigiliară municipală moldovenească din secolele XVI - XVII, reprezentări de diverse peceţi orăşeneşti).
CREST. COLECŢ. 1962, p. 377; nr. 6, 1962, p. 366, nr. 8/1963, p. 409; nr. 10, 1964, p. 378, nr. 12, 1965, p. 388 - 391; nr. 13 - 14/1954, p. 92; nr. 19, 1967, p. 74; nr. 23 - 24, p. 86; nr. 39 - 40, 1972, p. 87 - 88; nr. 43 - 44/1973, p. 61 - 62;
nr. 51, 1975, p. 95 - 96.
DOGARU, MARIA. *Însemne heraldice reflectând ideea unităţii naţionale.* În: RA, „Supliment…, 1979, p. 206 - 222; 30 ilustr.
DOGARU, MARIA. *Un armonial românesc din 1813. Spiţa de neam a familiei Balş dotată cu steme.* Bucureşti, 151 p.; 22 ilustr.
DOGARU, MARIA. *Aspiraţia poporului român spre unitate şi independenţă oglindită în simbolul heraldic.* Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, 289 p.; 266 ilustr.
DOGARU, MARIA. *Tricolorul românesc, o istorie glorioasă.* În „Anale de istorie…, 1988, nr. 1 p. 133 - 148.
DOGARU, MARIA, L. ALBU. *Revoluţia română de la 1848 reflectată în izvoarele heraldice.* În: RMM, Muzee, 1988, nr. 5, p. 48 - 61; 17 ilustr.
FILITTI, IOAN, C.*Regeste din documente. I. Familia Slătineanu (1712 - 1862).* În: „Lupta…, Bucureşti, 1939 (descrieri de sigilii ale membrilor acestei familii).
GHEORGHE, CRISTACHE; DOGARU, MARIA. *Revoluţia română din 1848 reflectată în documente de metal.* Bucureşti, Editura Militară, 1988, 189
p. (84 ilustraţii).

GHIBĂNESCU, GH. *Ispisoace şi zapise,* Bucureşti, 1906, vol. IV, 2, p. 71 - 73 (Despre „peceţi degete…).
GIURESCU, C. C. *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea,* Bucureşti, E.A., 1967 (sigiliile oraşului Roman şi Baia).
GIURESCU, C. C. *Istoricul podgoriei Obobeştilor. Din cele mai vechi timpuri până la 1918,* Bucureşti, E. A., 1969, p. 188 - 189 (sigiliile oraşului Odobeşti din secolul al XIX-lea).
GIURESCU, C. C. *Istoria pădurii româneşti din cele mai vechi timpuri până astăzi.* Bucureşti, E. A., 1975, p. 315 - 320 (cap. Pădurea, heraldica şi sfragistica).
HAŞDEU, B. P. *„Arhiva istorică a României…,* I, 1864, nr. 16 (5 dec.) (descrierea sigiliului doamnei Elisabeta Movilă aplicat pe un act de epocă).
ILIESCU, OCTAVIAN, *Din trecutul unei steme. O acvilă neobişnuită.* În: MI, 3, 1971, p. 27 - 32 (se fac referiri la primele sigilii folosite de domnii români).
IORGA, NICOLAE. *Pretendenţi domneşti în secolul al XVI-lea.* În: Anal. Acad. Rom., Mem. Soct. Ist., Seria II, t. XIX, 1898, p. 193 - 274, planşe, tabel genealogic, reprezentarea stemelor sigilare ale unor pretendenţi la tronul Moldovei din veacul al XVI-lea.
MARŢIAN, I. *Contribuţii la heraldica vechiului Ardeal.* În: „Anuarul Institutului de istorie naţională…, Cluj, IV, 1928, p. 441 - 446.
MĂNESCU, JEAN, N., CERNOVODEANU, DAN. *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale şi municipale româneşti.* În: RA, 1974, nr. 1-2; p. 3 - 218.
MĂNESCU, N. JEAN. *Cu privire la originea stemei Ţării Româneşti.* În: CN, V, 1983, p. 183 - 196; 9 ilustr.
MOISIL, CONSTANTIN. *Stema României. Studiu critic din punct de vedere heraldic,* Bucureşti, 1931, 23 p.; 54 ilustr.
NĂSTUREL, P. V. *Stema României,* Bucureşti, 1890.
NEGRUŢI - MUNTEANU, ECATERINA. *Sfatul administrativ al Moldovei între anii 1832 - 1862.* În: AILA, VII, 1971, 70 p. p. 159.
NICOLAESCU, STOICA. *Documente slavo - române cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în secolele XV şi XVI.* În: „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie…, XII, 1911, p. 235 - 336 (se referă la sigiliul lui Mihai Viteazul).
STAN, MARIA. *Obiecte muzeistice privind înfiinţarea Academiei Mihăilene.* În: RMM, Muzee, 1973, nr. 3, p. 240 - 142 (Sigiliul Academiei Mihăilene).
ŞTEFĂNESCU, ARISTIDE. *Elemente particulare şi generale în ornamentica obiectelor de podoabă descoperite la Bucureşti (secolele XIV - XV).* În: RMM, Muzee, 2, 1 1986, nr. 22, p. 54 - 59; 18 ilustr. (sunt prezentate şi inele sigilare).
STURDZA, ALEXANDRE, A. C. *L'Europe orientale et le rôle historique des Mavrocordato 1660 - 1830,* Paris, 1913, tabele ilustr. (20 de sigilii heraldice ale familiei Mavrocordat).

SUCIU, ŞTEFAN, GERNOT, NUSSBACHER, MONICA, CINCU. *Relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (1369 - 1803). Inventar arhovistic.* Bucureşti, 1986, 251 p. (sunt prezentate şi 7 sigilii).

URECHIA, V. A., *Anexa la Raportul delegaţilor de sancţiune asupra proiectului de lege pentru modificarea armelor ţării.* Bucureşti, 1868 (tablou cu steme, sigilii şi monede).

VERESS, ANDREI, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti,* vol. I - XI, Bucureşti, 1929 - 1939. Vol. I (1527 - 1573), 1929 (sigiliile heraldice ale lui Despot - Vodă, Ştefan Vodă Mâzgă); vol. II, 1930 (sigiliul lui Petru Cercel); vol. V, 1932 (sigiliile lui Sigismund Bathory, Maria Cristina, cardinalul Andrei Bathory); vol. VII, 1934 (sigiliile heraldice ale domnilor Nicolae Pătraşcu, Radu Şerban); vol X, 1938 (sigiliile heraldice ale domnitorilor Matei Basarab, Ioan Vodă Movilă, Vasile Lupu şi alţii); vol. XI, 1939 (sigiliile heraldice ale domnitorilor Grigore Ghica, Constantin Şerban, al doamnei Nastasia Duca).

VORNICESCU, NESTOR. *Descătuşarea.* Craiova, Edit. Mitropoliei Craiovei, 1981, (vezi capitolul I şi II, p. 1 - 20); 8 ilustr.

METROLOGIE

I. BIBLIOGRAFII. DICŢIONARE. ENCICLOPEDII

1. ASTANCĂI, GHEORGHE. Bibliografie: profesor agregat dr. George Severeanu (1872 - 1939). *Muzeul de Istorie al Municipiului Bucureşti, 8, 1971, p. 375 - 380 (cuprinde şi lucrări de metrologie, ponderologie, metrologie, numismatică)*
2. BOGDAN, DAMIAN, P. *Ştiinţele speciale istorice.* În: R.I., 7 - 8, 1980 (metrologie p. 1626).
3. *Bibliografia istorică a României. Bibliografie selectivă*, Bucureşti, Edit. Academiei, vol. IV (1969 - 1974), 1970 (metrologie p. 87); vol. V (1974 - 1979), 1980 (metrologie la p. 76); vol. VI (1979 - 1984), 1985 (metrologie p. 85); vol. VII (1984 - 1989), 1990 (metrologie p. 73).
4. BUCUR, MITREA. *Bibliografie. Cincisprezece ani de activitate numismatică în Republica Populară Română.* În: SCN, III, 1960 (metrologie antică p. 613); *Bibliografia numismaticii româneşti (1960 - 1967);* SCN, IV, 1968 (metrologie p. 479); 1968 - 1969; SCN, V, 1971 (metrologie antică p. 412); 1973 - 1978, SCN, VII, 1980 (metrologie antică p. 184).
5. COVACEF, Z. *Bibliografia arheologică a Dobrogei (1968 - 1971).* În: „Pontica…, 6, 1973 (metrologie, p. 398 - 399).
6. *Dicţionarul limbii române,* vol. I, partea a II-a, Bucureşti, 1940 (măsuri de capacitate p. 995).
7. *Dicţionar al limbii române contemporane,* Bucureşti, 1955, p. 608.
8. DOCAN, N. *Studii privitoare la numismatica Ţării Româneşti,* vol. 1: *Bibliografii şi documente.* ARMSI, s. 2, t. 32, 1909 - 1919, p. 459 - 516.
9. DEUTSCH, ROBERT. *Istorii şi ştiinţa istorică din România, 1944 - 1969.* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1970 (lucrări de numismatică şi metrologie şi alte ştiinţe auxiliare p. 497 - 517).
10. *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie.* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 165.
11. FISCHER, I. *Bibliografie clasică românească (1962).* În: „Studii clasice…, V, 1963 (metrologie p. 383).

12. FISCHER, I. *Bibliografie clasică românească (1964).* În: „Studii clasice…, VII, 1965 (metrologie p. 413 - 414).
13. FISCHER, I. *Bibliografie clasică românească (1967).* În: „Studii clasice…, X, 1968 (metrologie antică, ponderologie p. 298).
14. FISCHER, I. *Bibliografie clasică românească (19*68). În: „Studii clasice…, 1969 (metrologie antică, ponderologie, p. 312).
15. FISCHER, I. *Bibliografie clasică românească (19*71). În: „Studii clasice…, XIV, 1972 (metrologie, numismatică), p. 272 - 275; XV, 1973, p. 211 - 231.
16. GOLIMAS, AUREL, H. *Bibliografia lucrărilor lui Corneliu Secăşeanu.* În: BSNR, 42 - 46, nr. 96 - 120, 1948 - 1972 (metrologie şi numismatică, p. 121 - 124).
17. GOLIMAS, AUREL. *Bibliografia numismaticii româneşti,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 198 (metrologie şi numismatică, p.)
18. ILIESCU, OCTAVIAN. *Bibliografia numismaticii româneşti* (text prescurtat). Extras din vol. *Prima sesiune ştiinţifică de bibliografie şi documentare.* Bucureşti, 15 - 16 dec. 1966. În: „Buletinul Academiei Române…, Bucureşti, 1957 (numismatică şi metrologie: p. 97 - 99).
19. REVAY, MAGY. *Lexicona,* Vol. XII, Budapest, 1915 (măsuri de capacitate: p. 353).
20 ŞTEFAN, ALEXANDRA; FISCHER, I. *Bibliografia clasică românească (1973).* În: „Studii clasice…, 16, 1974 (metrologie şi numismatică: p. 281 - 301); 17, 1977; p. 263 - 265.
21. ŢABREA, ILIE, CONSTANTIN MOISIL, *Pionier al numismaticii româneşti,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1970 (metrologie, p. 142).

II. LUCRĂRI DE SINTEZĂ. MANUALE. GENERALITĂŢI

1. AMFILOHIE, EPISCOP. *Elemente arithmetice arătate fireşti,* Iaşi, 1795.
2. AUBERT, ELENA. *Manualul sistemului metric decimal coprindend: mai mult de una sută probleme rexonate, asupra transformării mesurilor şi monetelor din vechi în nouă şi vice-versa.* Cu figuri în text. Bucureşti, 1864, 48 p.
3. *Aritmetică. /*F.1., f.e., f.a./. Scrisă cu caractere chirilice.
4. ASACHI, GHEORGHE. *Elemente de matematică.* Iaşi, 1836.
5. ATMARD, MAURICE. *Venise, raguse et le commerce du ble pendant la seconde moitie du XVI-e siecle.* Paris, 1966.
6. BĂRBULESCU, ION; IVANOVICI, GH. *Manualul cântăritorului,* ed. I; Bucureşti, 1965; ed. a 2-a, revizuită şi completată; Bucureşti, Edit. tehnică, 1970, 336 p cu ilustr.
7. BRĂESCU, I. *Măsurarea pământului la români.* Bucureşti, 1913.
8. BUDEANU, C. *Metrologia în serviciul ştiinţei.* Analele Academiei Române, Secţia Istorică, seria III, tom. XV, Mem. 6, 18 p.
9. BUETING, NENRICUS. *Le monetis et mensuris Sacrae Scripturae.* Magdeburg, 1588, 29 p., + 2 f.
10. BURATTINI, TITO, LIVIO. *Misura universale,* Cracovia, 1897, 32 p + pl.
11. DELGRAS, ANTONIO, ALVERA. *Peontuorio de las medidas, pesas y monedas del sistema metrico legal.* Ed. a 4-1, Madrid 1860, 70 p. + pl.
12. DENIS - PAPIN, M.; JACQUES VALLAT. *Metrologie générale,* 2-ed, Paris, 1948, 136 p.

13. DODOC, PETRE, *Metrologie generală,* Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică, 1979, 480 p.
14. *Ducere de mână către aritmetică...* /F.1., f.e./, 1777.
15. GEROTA, D.C. *Sistemul metricu în comparaţie cu vechile mesuri din România munteană şi Moldova. Prelucraţii pentru uzul şcolari primariu.* Craiova, 18971, 65 p.
16. GOLDENBERG, S. *Clujul în secolul XVI,* Bucureşti, 1959.
17. GOMESCU, MAIOR, IOAN, *Metrica generală şi matematică agricolă,* Bucureşti, 1924, 232 p.
18. GRUSZNICZKI, FILIP, PETRESCU, GHEORGHE. *Metrologie generală.* Manual pentru licee industriale cu profil mecanic, meseria metrolog. Clasa a XI-a, Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică, 1970, p. 96.
19. GRUSZNICZKI, FILIP; LAZEANU, LUCIA; VOINOIU, OCTAVIAN. *Metrologia mărimilor termice şi fizico - chimice. Metrologia mărimilor fizico - chimice.*Manual pentru licee cu profil de matematică - fizică, meseria metrolog. Clasa a XII-a, Bucureşti, Edit. Didactică şi pedagogică, 1982, 124.
20. GUILLAUME, CH. *Les recents progrčs du systčme metrique. Rapport presenté a la sixieme conférence génerale des poids et mésures,* Paris, 1921, 43 p.
21. HEPITES, ST. C.; MURAT, I. ST. *Meteorologia şi metrologia în România*, Bucureşti, 1906, 138 p. + II p. + 2 pl.
22. HUME, K. J., *Engineering Metrologu.* Ed. a 2-a. London, 1963, 358 p. + ilustr., pl.
23. IARCU, DIMITRIE. *Mesuri şi greutăţi cu sistema metrică. Seu aritmetica socială pentru trebuinţa ambelor sexe, elevi şi adulţi.* Ed. a 3-a, Bucureşti, 1866, 136 p.
24. IORGA, NICOLAE. *Istoria românilor în chipuri şi icoane.* Vol. III, Bucureşti, 1906.
25. ISPĂŞOIU, GHEORGHE; PETRESCU, VASILE; IVANOVICI, GHEORGHE. *Metrologie.* Manual pentru licee de specialitate, anii II şi III, Bucureşti, Edit. Didactică şi pedagogică, 1968, 320 p.
26. ISPĂŞOIU, GHEORGHE; PETRESCU, VASILE; IVANOVICI, GHEORGHE. *Metrologie generală.* Manual pentru licee de specialitate, anii II şi III, Bucureşti, Edit. Didactică şi pedagogică, 1971, 300 p.
27. IVANOVICI GH.; SCHAPIRA, LOUIS. *Elemente de metrologie.* Bucureşti, Edit. Tehnică, 1958, 264 p. cu ilust.
28. LAURIAN, AUGUST TREBONIU. *Supplementu de istoria românilor.* Vol. I, Iaşi, 1857, 102 p.
29. LAZEANU, LUCIA; GRUSZNICZKI, FILIP; VOINOIU, OCTAVIAN. *Metrologia mărimilor fizico-chimice.* Manual pentru licee industriale cu profil mecanică, meseria de metrologie, clasele XI şi XII-a, Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică, 1979, 311 p.
30. LEJEUNE, ALPHONSES. *Monnaies, poids et mesures des principaux pays.* Paris, 1894.
31. LOMBARDI, LUIGI. *La storia del sistema metrico e l'opera dell Ufficio internazionale dei pesi e misure. Bolletino Instituto Romeno dell Energia,* IX, nr. 39, 1941, 16 p.
32. MANEA, CONSTANTIN. *Unităţi de măsură.* Bucureşti, Edit. Militară, 1965, 216 p.; ed. a 2-a, revăzută şi adăugată, Bucureşti, 1968, 240 p. + tabele.
33. MENDELSSOHN, M. *Mendelsohn's Handbuch der Münz. Maas und Gewichtskunde.* Ed. a 3-a, Postdam, 1858, 223p.
34. *Metrologia mărimilor electrice*. Manual pentru licee de matematică, fizică, meseria metrolog, clasa a XII-a, Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică, 1981, 164 p.
35. METEŞ, ŞTEFAN. *Viaţa agrară, economică a românilor din Ardeal şi Ungaria.* Vol. I: (1508 - 1820), Bucureşti, 1921.

36. METEŞ, ŞTEFAN, *Situaţia economică a românilor din Ţara Făgăraşului,*
Vol. I, Cluj, 1935.
37. MILLEA, AUREL. *Cartea metrologului: metrologie generală.* Bucureşti, Edit. Tehnică, 1985, 280 p.
38. MILLEA AUREL; POPA, EUGEN; BUGHICI, RODICA; CIOBANU, SILVIA. *Metrologia mărimilor electrice.* Manual pentru licee, clasa a XII-a, Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică. 1981.
39. MOISIL, CONSTANTIN. *Originea pondurilor.* În: CNA, I, nr. 6 - 7, 1920, p. 50 51.
40. MOISIL, CONSTANTIN. *Măsuri şi greutăţi de altă dată.* În: Enciclopedia României, vol. IV, Bucureşti, 1943, p. 499 - 505.
41. MURAT, I. ŞT. *Preciziunea în cântări,* Bucureşti, 1906, 5 p.
42. NICULESCU, D. *Unele probleme actuale ale activităţii de metrologie în*
R. S. România. În: M.A., XXIII, nr. 3, 1976, p. 99 - 103.
43. NISTOR, I. *Handel und Wandel in der Moldau.* 1912.
44. NOBACK, CH. *Walstandiges Taschenbuch der Münz, Maas und Gewichts Werhaltnisse.* Leipzig, 1851.
45. OBRADOVICI. *Aritmetică,* Buda, 1805.
46. PALL, FRANCISC. *Relaţiile comerciale între braşoveni şi raguzani.* În: R.A., I, nr. 1, 1958, p.
47. PAMFILE, TUDOR. *Agricultura la români.* Bucureşti, 1913 (cap. final intitulat ,,Măsurătoarea pământului…; p. 229 - 234).
48. PANAITESCU, P. P. *Obârşia ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orânduirea feudală,* Bucureşti, 1964.
49. PASCU, ŞTEFAN. *Meşteşugurile în Transilvania până în secolul al XVI-lea,* Bucureşti, 1954, p. 31, 67, 188, 314.
50. PAVLESCU EUGEN. *Meşteşug şi negoţ la românii din sudul Transilvaniei*
(sec. XVII - XIX). Bucureşti, Edit. Academiei, 1970, 574 p. + 23 scheme.
51. PERARD A. *Metrologie. Sur la mesure de petits étalons industrials a facs planes par une methode interférentielle,* Paris, 1912.
52. PETHE, F. *Europai i mériéktar.* Cluj, 1829.
53. PREDESCU, SIMION, *Măsuri şi greutăţi,* Bucureşti, 1890, p. 4 - 29.
54. PRODAN, D. *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea,* vol. I - II. Bucureşti. 1967 - 1968.
55. PURI, GERHARD. *Metrologie aplicată. Îndrumător de lucrări de laborator pentru subingineri,* Timişoara, 1980, 108 p.
56. PURI, GERHARD. *Metrologie aplicată.* Curs pentru subingineri, Timişoara. 1981 - 1984, V.
57. PURI, GERHARD. *Metrologie generală.* Curs pentru uzul studenţilor, Timişoara, 1983, 278 p.
58. ROSETTI, RADU. *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova.* Bucureşti, 1907.
59. RUXANDRA, VALERIU. *Metrologie.* Partea I. Bucureşti, 1983, 206 p.
60. SABĂU, IOAN. *Din politica financiară a Habsburgilor în Transilvania la sfârşitul secolului al XVII-lea.* În: ,,Studii şi cercetări de istorie…, Cluj, VIII, 1957,
nr. 1 - 4, p. 193 şi p. 200 (măsuri de capacitate).
61. SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Metrologia. Unele aspecte istorice.* În: MA, 1966, nr. 7, p. 320 - 328.
62. SAIGEY, M. *Traité de métrologie et moderne,* Paris, 1834.
63. SCHMIDY, LOUIS. *Die müzen, Masse, Grewichtew die Asanzen im Waaren - Wechsel. Staatspapier und Aktienhandel*

sammtlicher Staaten und Handelspatze der Erde. Wien, Pest, 1870, 358 p.
64. SOLOMON, MAX. *În lumea măsurii.* Bucureşti, 1960, 317 p. cu ilustr.
65. STAHL, H. H., *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti,* Bucureşti, 1958 - 1965.
66. SOUTZO, N. *Notions statiques sur la Moldavie,* Iaşi, 1840.
67. STOENESCU, AL. *În lumea distanţelor,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1967.
68. *Studii şi cercetări de metrologie,* Bucureşti, 1966, 702 p.
69. ŞINCAI, GH. *Îndreptare către aritmetică...,* Blaj, 1875.
70. TARNIER, M. *Petit mennuel raisonné du systčme métrique,* Ed. a 3-a, Paris, 1875, 92 p.
71. ZANE, GH. *Economia de schimb în Principatele române*, Bucureşti, 1930 (măsuri de capacitate; p. 31).
72. WIENER, LIGIA; NADELO, A.; BOCANICIU, T., *Metrologia mărimilor mecanice.* Manual pentru licee de... XII, Edit. Didactică şi Pedagogică, 1981.

III. METROLOGIE ANTICĂ

1. AGRICOLA, C. *De mensuribus et ponderibus romanorum,* 1550.
2. BARNEA, ION. *Piombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo.* În: RESEE, VII, nr. 1. 1969, p. 277 - 296.
3. CANTACUZINO, GHEORGHE. *Ponderi antice.* În: „Dacia…, 3 - 4, 1927 - 1932, p. 602 - 611.
4. CULICĂ, VASILE. *Două ponduri romano - bizantine.* În: BSNR, 67 - 69, 1973 - 1975, p. 121 - 123, p. 227 - 230 cu ilustr. Rezumat în limba franceză.
5. CANARACHE, VASILE. *Sistemul ponderal şi tipologia drahmelor istriene de argint.* În: Pontica, 1968, p. 107 - 192.
6. CULICĂ, VASILE. *Plumburi ale legiunii a XII-a Claudia găsite în sud-vestul Dobrogei.* În: SCN, V, 1971, p. 193 - 198.
7. CULICĂ, VASILE. *Două ponduri romano - bizantine.* În: BSNR, 67 - 69, 1973 - 1975, p. 227 - 230.
8. CULICĂ, VASILE. *Plumburi comerciale din cetatea romano - bizantină de la Izvoarele.* În: „Pontica…, 1976, 9, p. 115 - 133.
9. BOJINCĂ, DAMASCHIN. *Anticele românilor.* Vol. 2, Buda, 1833, p. 198 - 204.
10. DIACONU, PETRE. *Un pond din epoca romăno - bizantină, descoperit la Păcuiul lui Soare (r. Adamclisi).* În: SCIV, XII, nr. 4, 1961, p. 403 - 4-5, 1 fig. în text.
11. DUMITRIU, SUZANA, OCTAVIAN; COMĂNESCU, SILVIU. *Pois archique decouver a Histra.* În: BSNR, 67 - 69, nr. 121 - 123, 1973 - 1975, p. 213 - 225. Ilustr. rezumat în limba vranceză. NL, 96, 1076, p. 13.
12. FLORESCU, RADU. *Contribuţii la cunoaşterea metrologiei dacilor în vremea domeniilor lui Decebal.* În: „Tibiscum…, 7, 1988, p. 153 - 184.
13. HULTSCH, FRIEDERICH. *Griechishe und romische Metrologie.* Berlin, 1862.
14. ICONOMU, CONSTANTIN; OCHEŞANU, RADU. *Un pond de Cyzic în colecţiile Muzeului de Istorie a Moldovei din Iaşi.* În: CI, 7, 1976, p. 77 - 82, cu ilustr. Rezumat în limba franceză. Cit. NL, 1977, p. 24.
15. ILIESCU, OCTAVIAN. *Contribuţii la studiul metrologiei ponderale a oraşului Callatis.* În: SCIV, XVII, 4, 1967, p. 687 - 691 cu ilustr.
16. ILIOIU, N. *Unităţi de măsură folosite pe teritoriul Daciei. Influenţe greco-romane asupra sistemului de măsurare a dacilor.* În: *Studii şi cercetări de metrologie*, Bucureşti, 1966, p. 85 - 87.

17. IVANOV, IGOR, IVANOVICI, GH. *Les premiers ateliers pour la confection des mesures et des poids metriques en Roumanie.* În: Noesis, Vol. I, 1973,
p. 255 - 260.
18. KNECHTEL, WILHELM. *Plumburi bizantine.* În: BSNR, 12, 1915, p. 24, 80 - 97 + fig. în text.
19. MICHAILESCU, M. *Măsuri şi monede întrebuinţate la începutul creştinismului.* Bucureşti, 1905, 16 p.
20. MOISIL, CONSTANTIN, *Pond roman din Turda.* CNA, II, nr. 4 - 5, (16 - 17), 1921, p. 17 - 19.
21. MOISIL, CONSTANTIN, *Callatia antică. Pondurile.* În: „Universul…, nr. 285 din 17 oct., 1939, p. 1 - 2.
22. MOISIOL, CONSTANTIN, *Ponduri inedite sau puţin cunoscute din Histria. Callatis şi Tomis.* În: SCN, 1, 1957, p. 247 - 295 + 10 pl. în text. Rezumat în limba franceză, Cit. N.L., 47, 1959, p. 409.
23. MOISIL, CONSTANTIN, *Două ponduri inedite din Callatis din epoca romană imperială.* În: CNA, 15, 1940, p. 119 - 120, p. 292.
24. NETZHAMMER, R. *Greutăţi antice din Dobrogea.* În: „Rev. catolică… I, 1, 1912, p. 82 - 90.
25. NETZHAMMER, R. *Alte greutăţi vechi din Dobrogea.* În: „Rev. catolică…, II, 1913, p. 164 - 168.
26. NETZHAMMER, R. *Mărunţişuri arheologice. O nouă metodă de greutate din Kallatis. O greutate cu amforă.* În: „Rev. catolică…, III, 1914, p. 129 - 131.
27. NETZHAMMER, R. *Lucruri arheologice. Cinci greutăţi din Constanţa.* În: „Rev. catolică…, III, 1914, p. 389 - 392.
28. NUBAR, H. *Un nou pond de la Callatis.* În: SCN, II, 1958, p. 367 - 370 + 1 fig. în text. Rezumat în limba franceză. Cit NL, 48, 1959, p. 497.
29. OCHEŞANU, RADU. *Ponduri inedite din Callatis şi Tomis.* În: SCN, 6 1975,
p. 153 - 157 cu ilustr. h. Cit. NL, 94, 1975, p. 25.
30. OCHEŞANU, RADU. *Un poids de Tomi de l'epoque de l'empereur Septime Severe.* În: „Revue belge de numismatique…, Bruxelles, 121, 1975, p. 81 - 90 cu ilustr. Cit. NL, 97, 1977, p. 25.
31. OCHEŞANU, RADU. *Note metrologice.* În: BSNR, LXXVII - LXXIX (1983 - 1985), nr. 131 - 133, Bucureşti, 1986, p. 347 - 354.
32. OCHEŞANU, RADU. *Ponduri romano-bizantine în colecţiile din România.* În: SCN, 1984, 8, p. 89 - 93.
33. OCHEŞANU, RADU. *Pondurile unciale din Tomis. Încercare de clasificare tipologică şi interpretare statistică.* În: SCN, 1989, 9, p. 89 - 104.
34. OCHEŞANU, RADU; GEORGESCU, N. *Un pond roman descoperit la Tomis.* În: BSNR, LXX - LXXXIV, 1976 - 1980, nr. 124 - 128, Bucureşti, 1981,
p. 455 - 460.
35. OCHEŞANU, RADU; GEORGESCU, N. *Un pond calatin de epocă română.* În: BSNR, LXXVII - LXXIX, 1983 - 1985, nr. 131 - 133, Bucureşti, 1986, p. 355 - 360.
36. PERNICE, ERICUS. *Galeni de ponderius et mensuris iestimonia.* Disertatio, Bonnae, 1888, 67 p.
37. PERNICE, ERICUS, *Griechische Gewichte.* Berlin, 1894.
38. POPEEA, ALEXANDRU, *Trei ponduri tomitane.* În: „Pontica…, 7, 1974, p. 247 - 249, cu ilustr. Rezumat în limba germană, cit. NL. 93, 1975, p. 22.
39. PREDA, CONSTANTIN. *Ponduri antice de la Callatis şi Histria.* În: SCN, I, 1957, p. 297 - 306 + 3 fig. în text.

40. PREDA, CONSTANTIN. *Contribution a l'etude du systeme ponderale d'Histria.* În: „Dacia…, NS, II, 1958, p. 451 - 461 + 5 fig. în text.
41. PREDA, CONSTANTIN. *Câteva ponduri antice de la Callatis şi Tomis.* În: SCV, 15, 1, 1964, p. 53 - 57 + 3 fig. în text. Cit. NL, 84, 1970, p. 27.
42. PREDA CONSTANTIN, *Pond histrian descoperit în satul Istria (jud. Constanţa)*. În: SCN, VII, Bucureşti, 1980, p. 117-120.
43. POPESCU, EMILIAN, *Inscripţiile din secolele IV-XIII descoperite în România*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1976, p. 131-133, nr. 86 (exagium din sec. V de la Tuzla).
44. POPESCU, EMILIAN, *Zur Geschichte der Stadr in Kleinskytien in der Spatantike. Ein epigraphischer Beitrag.* În: Dacia, N.S. 19, 1975.
45. QUEIPO, VASQUEZ V. *Essai sur le systemes matriques et monétaires des anciens peuples.* Paris, 1869, 4 vol.
46. REGLING, K. *Die antiken Munzen von Dacien M. Moesien,* Berlin, 1910.
47. RUZICKA, L. *Bleigewichte aus Moesia Inferior,* Berliner Munzblater, 1926.
48. SAUCIUC-SAVEANU, TEOFIL H. *Pondul tipul dioscurilor.* În: Dacia, 2, 1925, p. 132-133; 5-6, 1935-1936, p. 260.
49. SAUCIUC-SAVEANU, TEOFIL H. *Callatis, V-e rapport preliminaire 1928.* În: Dacia, V-VI, 1938, p. 259-260.
50. SAUCIUC-SAVEANU, TEOFIL H. *Un monument de măsură, din Muzeul Constanţa,* în „Analele Dobrogei…, 1935.
51. SECASANU, CORNELIU, *Vechile monete şi ponduri din Transilvania.* Bucureşti, 1942, 7 p.
52. SECASANU, CORNELIU, *Poduri antice din Olbia.* În: CNA, 16, 121-123,
p. 20-21.
53. SEVEREANU, GEORGE, *Ponduri monetare de sticlă.* În: BSNR, 4, 18, 1923,
p. 82-89.
54. SEVEREANU, GEORGE, *Une nouveau poind de Kallatis.* În: BSNR, 20, 1925, 55-56, p. 125.
55. SEVEREANU, GEORGE, *Despre o greutate tracă.* În: BSNR, XXIV, nr. 69-72, 1929, p. 39-40.
56. SEVEREANU, GEORGE, *O greutate dublu uncială bizantină,* În: BSNR, XXIV, nr. 69-72, 1929, p. 41-42.
57. SEVEREANU, GEORGE, *Un nou pond kallatian.* În: BSNR, XXIV, nr. 69-72, 1929, p. 46-48.
58. SEVEREANU, GEORGE, *Ponduri antice inedite.* Bucureşti, 1935, p. 12 şi urm.
59. SLOBOZIANU, HORIA. *Consideraţii asupra aşezărilor antice din jurul lacurilor Techirghiol şi Agigea.* În: „Materiale şi Cercetări arheologice…, 5, 1959 (exagium din sec. V de la Tuzla: p. 748-749).
60. STOIAN, IORGU, *Tomitana. Contribuţii epigrafice la istoria cetăţii Tomis.* Bucureşti, 1962 (metrologie: p. 168-170 + pl.).
61. SUTZU, C. M. *Sistčmes monctaires primitifs de l'Asie Mineure et de la Grčce.* În: Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filozofie, I, vol. II, fasc. i, 1883,
p. 214-247.
62. SOUTZO, M. C. *Étalons ponderaux primitifs et lingots monétaires.* În: Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filosofie, II, vol. iv, 1885, p. 401-463 cu 3 tabele litografiate.
63. SOUTZO, M. C. *Nouvelles recherches sur les origines et les rapports des quelques poinds antiques.* Paris, 1895, p. 12-28.
64. SOUTZO, M. C. *Poinds et monnaies de Tomis.* În: *Memoires du Congres international de numismatique de Paris, 1900.* Paris, 1900, p. 115-148.

65. SOUTZO, M. C. *Greutate de plumb inedită a urbei Tomis.* În: BSNR, I, 3,
1904, p. 8-12.
66. SOUTZO, M. C. *Mina de la Perinthus.* În: BSNR, 2, 1905, 2, p. 1-9.
67. SOUTZO, M. C. *Les origines assyro-chaldéennes des poinds romanis.* În: Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filosofie, X, 1909, p. 192-199.
68. SUTZU, MIHAIL C. *Originile asiro-chaldeene ale greutăţilor romane.* În: Ana. Acad. Rom. Men. Ist., seria 2, t. 31. 1909, p. 3-53.
69. SOUTZO, MICHEL, *Étude des monuments ponderaux de Suse.* În: *Memoires de la Délegation et Perse sous la direction de J. Morgan.* Paris, 1911, p. 147-182.
70. SUTZU MIHSAIL, C. *Ponduri antice inedite din Tomis şi Calatis.* În: BSNR, 10, nr. 19, 1913, p. 3-10.
71. SUTZU MIHAIL C. *Contribuţie la studiul pondurilor antice din oraşele noastre pontice.* În BSNR, 11, nr. 21, 1914, p. 1-9.
72. SOUTZO, MICHEL, C. *L'évolution ponderale dans l'antiquité*. În: BSNR, 16, 1921, 38-39, p. 60-82.
73. SUTUZU, M. C. *Caracterul chaldean al pondurilor romane.* În: BSNR, XX, nr. 53-56, 1925, p. 33-39.
74. SOUTZO, M. C. *Contribution a l'étude des ponds et des monnaies antiques.* În: „Bulletin de la Section scientifique…, Bucarest, tom. XII, 1925, 15 p.
75. ŞTEFAN, GHEORGHE. *O balanţă romană din secolul VI e.n. descoperită în Dobrogea.* În: SCIV, I, nr. 2, 1950, p. 152-162 + fig. in text.
76. TAFRALI, O. *La cité pontique de Callatis. Recherches et fouilles.* În: „Revue archeologique…, Paris, 1925, p. 278-179.
77. TAFRALI, O. *Pondurile antice de la Callatis şi Histria.* În: „Revue archeologique…, Paris, 1925, p. 278-279; „Arta şi arheologia…, Iaşi, 1927,
p. 42-43; 2, 1928, p. 21-25.
78. WEX, J. *Métrologie greque et romaine.* Paris. 1886.

IV. METROLOGIE MEDIEVALĂ

1. ANGHEL GHEORGHE. *Mésures de capacité médievales employées en Transylvanie au Musée d'Histoire d'Alba Iulia.* În: Noesis, II, 1974, p. 163-177 (ilustr.).

2. CONSTANTINESCU, ALEXANDRU. *Măsurile în Evul Mediu românesc (I-II).* În: „Studii şi articole de istorie…, 26, 1974, p. 138-145; 27-28, 1974, p. 183-195.
3. HOMAN BALINT. *Maghyar penztörtenet 1000-1325.* Budapesta, 1916.
4. HOSZOWSKI, ST. *Les prix a Lwow.* (*XVI-č - XVII-č sičcles*). Paris, 1954.
5. IVANOV, I; IVANOVICI, GH. *Măsuri şi greutăţi pe teritoriul României înainte de sistemul metric.* Comunicare ţinută la al XIII-lea Congres Internaţional de Istoria Ştiinţelor, Moscova, 18-24 august, 1971.
6. KOVÁCH, GEZA. *Sisteme medievale pentru măsurarea suprafeţelor.* Ziridava, 9, 1978, p. 55-65.
7. KOVÁCH, GEZA. *Teruletmeresi rezndszerek Arad környeken (XII-XX szazad)*. Nepismereti dolgizatok, 1980, p. 26-36.
8. LEDERER, EMMA. *Régi magyar urmertekek.* Szazadok, nr. 1-6, 1923, p. 123-257; nr. 7-10, p. 305-326.
9. MIOC, DAMASCHIN; STOICESCU, NICOLAE. *Măsurile mediavale de greutate, capacitate, lungime şi suprafaţă din Ţara Românească.* În: „Studii…, RI, 1963, nr. 6, p. 1351-1379; nr. 1, 1964, p. 87-105; nr. 3, 1965, p. 639-665.
10. MIOC, DAMASCHIN; STOICESCU, NICOLAE. *Mésures et instruments medievaux de mesure en Valachie et en Moldavie.* În: RRM, 3, 1967, p. 357-378.
11. STOICESCU NICOLAE. *Măsurile şi instrumentele de măsură din Moldova.* În: MA, 5, 1965, p. 221-227; 6, 1965, p. 278-284; 7, 1965, p. 326-333; 8, 1965, p. 375-380.
12. STOICESCU, NICOLAE. *Cum măsurau strămoşii*? *Metrologia medievală pe teritoriul României.* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1971, p. 25, 27, 229-234, 244, 285-294, pl. Cit. NL. 89, 1973, p. 117.
13. STOICESCU, NICOLAE; MIOC, DAMASCHIN. *Ponduri medievale în Valachia. Instrumente de măsurare de capacitate şi greutate*. În: Studii, 18, 1964, p. 87-105.

V. METROLOGIE MODERNĂ

1. GAUDY G. *Desluşirea noului sistem metric din România,* Bucureşti, 1865.
2. ISTRATI, C. I. *Pietrele de identificare şi control a monedelor din timpul lui Mihai Sturdza VO* (*1834-1849*). În: „Lit. şi arta română…, XII, 1908, p. 395-409.
3. IVANOV, IGOR; IVANOVICI GH. *Les premiers ateliers pour la confection des mesires et de poinds metriques en Romanie.* În: Noesis, I, 1973, p. 255-260.
4. IVANOV, IGOR; IVANOVICI GH. *Moments importants dans l'action d'adhesion de la Roumanie a la Convention du mčtre.* În: Noesis, II, 1974, p. 67-173.
5. IVANOVICI GH. *Primul „serviciu de măsuri şi greutăţi… în România*. În: MA, XXIII, 1976, nr. 3, p. 108-110.
6. IVANOVICI GH.; IVANOVA, I. C. *Ghica predvensik metriceskol sistemy v nasej strane.* În: Noesis, II, 1974, p. 133-137.

7. IVANOV, IGOR; IVANOVICI GH. *Pervye proverki metriceskih sredstv izmerenia v Românii (XII-XX v.v.)*. În: Noesis, II, 1974, p. 155-161.
8. KUOFER, A. *Travaux de la comission pour fixer les menues et les poinds de l'Empire de Rusie.* St. Petersburg, 1841.
9. LEONĂCHESCU, N. P. *Ion Ghica şi unităţile de măsură ale unor mărimi fizice.* Buletinul Ştiinţific al Institutului de Construcţii Bucureşti, nr. 3-4, 1981, p. 369-377.
10. LEONĂCHESCU, N. P. *Răspândire unităţilor de măsură ale Sistemului Metric în Principatele Dunărene.* I-II-III. În: MA, XXXI, nr. 3, 1984, p. 107-111; nr. 4, 1984, p. 146-150; XXXII, nr. 1, 1985, p. 2-5.
11. LEONĂCHESCU, N. P. *Adoptarea sistemului metric în Ţara Românească*. În: „Mecanizarea construcţiilor…, 3, 1985, p. 30-36.
12. LEONĂCHESCU, N. P. *Răspândirea unităţilor de măsură ale sistemului metric în Principatele dunărene.* În: MA, nr. 3 şi 4, 1984 şi nr. 1, 1985, p. 2-5.
13. LEONĂCHESCU, N. P. *Bătălia pentru sistemul metric.* Bucureşti, Edit. Ion Creangă, 1986, 112 p.
14. LEONĂCHESCU, N. P. *Baniţe de piatră.* În: MA, XXXIV, nr. 4, 1987, p. 146-151.
15. LEONĂCHESCU, N. P. *Stânjenul lui Ştirbei vodă şi odiseea problemelor nerezolvate.* În „Mecanizarea construcţiilor…, 3, 1987, p. 24-30.
16. LEONĂCHESCU, N. P. *Măsurile din 1840 pentru stabilirea echivalenţilor în metrica etaloanelor româneşti de lungime.* În: MA, XXXV, nr. 2, p. 50-57.
17. LEONĂCHESCU, N. P. *Unele aspecte privind instroducerea sistemului metric în România.* În: MA, XXXV, 1988, nr. 3, p. 98-105.
18. LEONTE, L. *Două etaloane: palma lui Şerba Vodă şi a lui Constantin Brâncoveanu.* În: RA, I, 1958, nr. 1, p. 212-219.
19. MARIAN, V. *Vechile greutăţi medicale (farmaceutice) din Ardeal.* Cluj, 1939, Extras din „Clujul Medical….
20. *Măsurile vechi şi nouă de suprafaţă.* În: „Viitorul…, Iaşi, 15, aprilie 1904.
21. *100 de pălme domneşti*. În: „Arhiva…, Iaşi, nr. 3-4, 1902, p. 154-166.
22. PAMFILE, TUDOR. *Prăjina şi pogonul moldovenesc din 1797.* În: „Miron Costin…, IV, 1916, p. 286-287.
23. PĂTRAŞCU, CORINA. *Uniformizarea măsurilor şi greutăţilor în comerţul Ţării Româneşti, o acţiune de unfiicare a pieţii interne (1829-1840)*. În: „Studii şi referate privind istoria României…, Bucureşti, Cit, NL, 84, 1970, p. 108.
24. RĂZMERIŢĂ, EUGEN. *Piatra de visterie a Moldovei (1837), (greutate monetară).* În: BSNR, 75-76, nr. 129-130, 1983, p. 391-392.
25. SEVEREANU GEORGE, *Greutatea monedelor din Moldova (1834-1849),* În: BSNR, 1905, p. 14 şi urm.
26. SPIELMANN, J. BAICU, GRAZIELLE. *In den rumänischen Länden verwen-dette alte Apothekergewichte und Hohlmasse (XVI-XIX) Jahrdt*. În: Noesis, II, 1974, p. 139-150.

VI. METROLOGIE NUMISMATICĂ

1. BECKER, EMIL. *Monete şi ponduri în Kallatic şi Dionysopolis*. În: CNR, 13, nr. 110-111, 1938, p. 24-25+ Iv. pl.
2. CANARACHE, VASILE. *Sistemul ponderal şi tipologia drahmelor istriene de argint.* În: Pontica, 1, 1968, p. 107-192; cit. N.L. 83, 1969, p. 9.
3. CONDURACHI, EMIL, Prefaţa la: Nicolae Stoicescu. *Cum măsurau strămoşii. Metrologie antică şi medievală pe*

teritoriul României. Bucureşti, Edit. Şt. şi Encicl., 1971, p. I-XX.
4. DIACONU, PETRE. *Cântare pentru verificat greutatea perperilor de Vicina.* În: SCN, VI, 1975, p. 243-245, rezumat în limba franceză. Cit. N. Lit. 94, 1975, p. 56.
5. IARCU, DUMITRU. *Măsuri şi greutăţi sau Aritmetica socială.* . Bucureşti, 1857 (ed. a II-a), 1862, ed. a III-a, 1866), metrologie numismatică, p. 7-35.
6. ILIESCU, OCTAVIAN. *Contribuţii la studiul metrologiei ponderale a oraşului Callatis.* În: SCIV, 18, nr. 4, 1967, p. 687-691 cu ilustr., rezumat în limba franceză.
7. ILIESCU, OCTAVIAN. *Le sytčme monetaire et ponderal a Histria. Callatis et Tomis aux V-e-II-e sičcles avant notre ére.* În: *Actes du VIII-čme Cogres international de numismatique (New-York-Washington), septembre 1973)*. Paris-Basel, Association Internationale des Numismatics Professionales, 1976, p. 85-78; cit. NL, 78, 1977, p. 24.
8. ISTRATI CONSTANTIN. *Pietrele de identificare şi control al monetelor din timpul lui Mihai Sturdza Voevod (1834-1849).* În: ,,Literatura şi arta română…, 12, 1908, p. 385-409.
9. LAURENT, VITALIEN, *Le „Juste pods… de l'hyperpéron trachy.* În: Actes du Congres International de Numismatique, Paris, 1957, p. 229-307; cit. NL, 45, 1958, p. 240.
10. LIVEANU, VASILE. *Numărul şi istoria.* În: Magazin istoric, 62, 1972, nr. 2, p. 72-73.
11. MOISIL, CONSTANTIN. *Antichităţi din Tomis: monete şi ponduri.* În: ,,Universul…, nr. 264, din 26 sept. 1939, p. 7.
12. NEGOESCU, MIHAI. *Greutăţi monetare din domnia lui M. Sturdza al Moldovei*. În: CNA, 19, nr. 135-136, 1945, p. 61.
13. ROŞU, ION. *Monede şi greutăţi româneşti. Greutăţi monetare inedite*. În: BSNR, 20, 1926, nr. 53-54, p. 22-25 + ilustr.
14. SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Metrologia. Unele aspecte istorice.* În: MA, 7, 1966, p. 320-328.
15. SECĂŞANU, CORNELIU. *Vechile monede şi ponduri din Transilvania.* În: CN, 1942, p. 1-7, ilustr.
16. SECĂŞANU, CORNELIU. *Despre metrologie numismatică*. În: Rev. Muz., 4, 1967, nr. 4, p. 367-368.
17. SECĂŞANU, CORNELIU. *Viaţa economică, măsurile şi greutăţile precum şi sistemul monetar al Greciei antice.* În: „Răsăritul…, nr. 7-8, 1943, p. 2.
18. SEVEREANU, GEORGE. *Greutăţi monetare din Moldova (1843-1849)*. În: BSNR, 2, 1905, nr. 2, p. 12-13.
19. SAGRE, ANGELO. *Metrologia e circolazione monetaria degli antichi.* Bologna, 1928, 547 p.
20. SUTZU, M. C. *Les monnaies pondérales et les monnaies poinds utilisées dans l'antiquité.* În: BSNR, XIII, 1927, nr. 61-64, 1928, p. 5-8.
21. SUTZU, M. C. *De l'emploi par la Romains des unités pondérales et monetaires et des leurs division.* În: BSNR, XVII, 1922, nr. 41-44, p. 65-69.
22. SUTZU, M. C. *La mine lourde d'Athčne. La reforme financičres de Solon, la drachme attique legčre ou denier de Néron.* În: BSNR, XVIII, nr. 46, 1923, p. 33-37.
23. SOUTZO, M. C. *Bazele fundamentale ale metrologiei ponderale antice.* În: BSNR, XV-XVI, 1930-1931, p. 7-14, p. 73-80.
24. SOUTZO, M. C. *Adaus la studiul minei din Perinthus.* În: BSNR, IX, nr. 18, 1912, p. 4-16.
25. SOUTZO, MICHEL C. *Étalons ponderaux primitifs et lingots monétaires.* În: Revista pentru Istorie, Arheologie şi filologie, 1885 (metrologie numismatică: p. 401).

26. SOUTZO, MICHEL C. *Nouvelles recherches sur les origines et rapports de quelques poinds antiques.* În: „Revue numismatique…, Paris, 1895, p. 82-100.
27. SOUTZO, MICHEL C. *Poinds antiques autonomes de Tomis.* În: „Revue belge de minismatique…, Bruxelle, 1896, p. 156-164.
28. SOUTZO, MICHEL C. *Poinds et monnaies de Tomis.* În: „Revue numismatique…, 1900, p. 115-148.
29. SOUTZO, MICHEL C. *Recherches de la progresive des poinds et monnaies de bronze de la Republique Roumanie.* În: „Revue numismatique…, Paris, 1911, p. 18-23.
30. SOUTZO, MICHEL C. *Mina ponderală de la Perinthus.* În: AARMSI, Seria II, t. 34, 1912, p. 18-25; BSNR, 9, 1912, 18, p. 3.
31. SOUTZO, MICHEL C. *Contribution a l'étude de l'inegalité ponderale des as libraux.* În: „Numismatische Zeitschrift…, Wien, 1912, p. 205-263.
32. SOUTZO, MICHEL C. *Ponduri şi monete inedite din oraşele noastre pontice.* În: BSNR, 13, nr. 23, 1915, p. 157-171.
33. SOUTZO, MICHEL C. *Les poinds de l'Egypte et le grains cheldéen.* În: „Buletinul Societăţii Istorico-arheologice…, Bucureşti, 9, nr. 1-2, p. 83-87.
34. SOUTZO, MICHEL C. *Un coup d'oeil d'ensemble sur la metrologie ponderaie et monetaire des romains.* În: BSNR, 37, nr. 1, p. 5-8.
35. SOUTZO, MICHEL C. *L'évolution pondéral dans l'antiquité*: 1. *Notice sur les origines et rapports de quelques poids assyro-chaldéenen. 2. Les poids de l'Egypte et le grain chaldéen. 3. Orogone, mode de formation et rapport des principales unitée ponderales antiques.* În: BSNR, 16, nr. 38, 1931., p. 57-81. Cf. BSNR, 14, 1919, p. 10-15.
36. TUDOR DUMITRU. *Piese de metrologie descoperite la Celei.* În: „Dacia…, NS, 11-12, 1948, p. 180-182, 191 + pl.

VII. LEGISLAŢIE. ÎNVĂŢĂMÂNT. SIMPOZIOAE.

1. *Al treilea Simpozion Naţional de Metrologie, oct. 1987.* În: MA, XXV, 1988, nr. 1, p. 2-7.
2. *A XVI-a Conferinţă Generală de Măsuri şi Greutăţi*. În: MA, 1980, nr. 1, p. 2-6.
3. BOTEZ, MIHAI; OPRESCU, NICOLAE; COSTACHE, AUREL. *Începuturile şi dezvoltarea învăţământului şi tehnicii măsurătorilor terestre în ţara noastră (1813-1920).* În: Buletinul Ştiinţific, Inst. Constr. Bucureşti, 11, 1968, nr. 1, p. 85-90.
4. *Codul Caragea (partea hotărâtoare la hotărnicii) adnotat. Diferenţele legiuirii vechi relative la hotărnicii...*, Bucureşti, 1903.
5. *Comité International des Poids et Mesures. Proccs-verbaux,* tome I-III, Paris, 1890-1893.
6. *Convenţiunea metrului subscrisă la Paris în 20(8) mai, 1875*. Bucureşti, 1882, 10 p.
7. *Corpus Iuris Ungarici,* vol. I, Budapest, p. 510-512.
8. DEMETRESCU-CALLUDI, M. *Regulament şi instrucţiuni relative la balanţele de cereale,* Bucureşti, 1897.
9. *25 de ani de la apariţia primului număr al revistei.* În: MA, XXVI, nr. 4, 1979, pl. 146.
10. ILIESCU T., STOENESCU, C. *Regulamentul hotărniciilor adnotat.* Bucureşti, 1910.
11. ISCRULESCU, I. *Institutul naţional de metrologie la a 25-a aniversare.* În: MA, XXIII, 1976, nr. 3, p. 104.
12. IVANON, IGOR; IVANOVICI, GHEORGHE. *Istoricul învăţământului metrologiei în România. Primele începuturi.*

În: Buletinul Ştiinţific al Inst. Constr., Bucureşti 1970, 13, nr. 2, p. 225-231.
13. *Legea metrologiei nr. 27/1978.* Bucureşti, Consiliul de Stat, Sectorul Buletinului Oficial şi al publicaţiilor legislative, 1978, 40 p.
14. „*Legea metrologiei… elaborată de Organizaţia Internaţională de Metrologie Legală.* În: „Calitate, Fiabilitate, Metrologie…, XXXVII, nr. 2, 1990, p. 40-45.
15. *Lucrările simpozionului naţional de metrologie consacrat aniversării a 30 de ani de la înfiinţarea Institutului Naţional de Metrologie (1951-1981), 29-31 oct. 1981.* Vol. I-IV, Bucureşti, 1983, 1020 p (4 vol.).
16. LEONĂCHESCU, NICOLAE P. *Raportul nr. 88 - un proiect de lege pentru adoptarea sistemului metric zecimal.* În: „Mecanizarea construcţiilor…, Bucureşti, 2, nr. 2, 1987, p. 33-39.
17. MAVRODINEANU, VL., *Regulamentul hotărniciilor adnotat.* Bucureşti, 1914.
18. MĂRĂCINEANU, MIHAIL. *Sistemul metric pentru usul şcoalelor de ambe sexe.* Craiova, 1868, 58 p.
19. *Măsuri şi greutăţi. Colecţiune oficială, legi, regulamente.* Bucureşti, 1886.
20. „*Memorandum asupra convenţiilor M.M. Lemaître şi Bergmann*…. Bucureşti, Tipografia lui C. A. Rosetti, 1866.
21. MIHU. *Inginer. Socoteala măsurătorii pământurilor.* În: „Neamul românesc pentru popor…, 1911-1912.
22. *100 de ani de la aderarea României la Convenţia Metrului*. În: MA, XXX, 1983, nr. 4, p. 146-147.
23. *Regulamentul de administraţiune publică pentru facerea şi executarea hotărniciilor.* Bucureşti, 1868.
24. *Regulamentul interior privind: Organizarea activităţii metrologice în cadrul organelor centrale şi al unităţilor Ministerului Industriei Uşoare*, Bucureşti, 1966.
25. *Simpozionul naţional de metrologie, 20-31 oct. 1981.* În: MA, XXIX, nr. 1, 1982, p. 2-6.

VIII. TERMINOLOGIE METROLOGICĂ

1. CONACHI, COSTACHI. *Noţiuni de hotărnicie.* Iaşi.
2. BOCĂNEŢU, AL. *Terminologie agrară în limba română.* 1926.
3. LAURIAN, AUGUST, TREBONIU; MASSIMU, J. C. *Dicţionarul limbii române*, vol. I-II, Bucureşti, 1871-1876.
4. NISTOR, I. I. *Un tratat de topometrie din secolul al XVIII-lea.* În: AARMSI, seria III, t. XIX, 1946-1947.

IX. ACTIVITĂŢI PRACTICE. INSTRUMENTE DE MĂSURAT

1. *American Standard, Safety Code for the protection of beads eyes and respiratory organs,* Washington, 1938, 95 p.
2. *Aritmatica sau învăţătura socotelilor. Acum întâia oară întocmită în acest chip pentru folosul tinerilor din Seminarul Socolei*. Iaşi, 1839.
3. AUBERT, ELENA. *Manualul sistemului metric decimal.* Bucureşti, 1868.
4. BOREL. *Tableau de rapport et de comparaison des poids de commerce, mesures, monnaies des rations étrangčres avec celles de Russie.* St. Petersburg, 1807.
5. BRĂESCU, D. C. *Tabelă pentru transformarea decalitrilor în vadre şi a vedelor în decalitri.* Buzău, 1889.
6. BRĂTESCU, G.; BERCUŢ, C. I. *Appareils de mesure dans la médicine roumaine (XIXe - XXe sičcles).* În: Noesis, II, 1974, p. 151-153.
7. CANTILLI, GR. *Explicarea sistemului metric.* Bucureşti, 1863.
8. *Cotăritul buţilor*. Bucureşti, 1846.
9. CIOCAN, H. *Cotul moldovenesc este cot sacru.* Piteşti, /f.a./.

10. DAUMAS, MAURICE. *Les instruments scientifiques aux XVIIe - XVIIIe sičcles.* Paris, 1953, 471 p. + ilustr., pl.
11. DEMETRESCU, SCARLAT. *Calculator al măsurilor şi greutăţilor sistemului metric şi calculul monetei de aur streină în lei noi şi vechi după cursul fiscului în ţară.* Bucureşti, 1905, 23 p.
12. FRANCESCHINI, R. P. *Măsuri şi instrumente de măsură.* Bucureşti, 1943, 88 p.
13. DODOC, PETRE. *Metode şi mijloace de măsurare moderne în mecanica fină şi construcţii de maşini.* Bucureşti, Edit. Tehnică, 1978, 456 p cu ilustr.
14. DODOC, PETRE. *Metrologie generală,* Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică, 1979, 80 p . ilustr.
15. FRAZIER, ARTHUR H. *United States Standards of mights and meassures;* Their creation and creators, Washington, 1978, 21 p.
16. GEORGESCU, G. *Măsuri de suprafaţă în deamănuntul noi şi vechi de orice întinderi în lăţimi şi lungimi pentru pătraturi, dreptunghiuri, triunghiuri şi alte forme calculate gata, precum echivalentul greutăţii librelor în kilograme..., pentru toate felurile de producţie.* Brăila, 1891.
17. GHICA, ION. *Măsurile şi greutăţile româneşti şi moldoveneşti în comparaţie cu cele ale celorlalte neamuri*. Bucureşti, Edit. Rosetti şi Winterhalder, 1848, p. 8-42.
18. GHICA, ION; STURDZA, DIMITRIE, A. *Ajutorul comerciantului, al agricultorului şi al inginerului. Greutăţi şi măsuri.* Bucureşti, 1873, p. 12-45.
19. HIPITES, C. ST. *Chestiuneacotitului vaselor.* Bucureşti, 1905.
20. HĂNCU, V.; ARONSHON, R.; BOCĂNICIU, T. *Tehnica măsurării mărimilor geometrice, timpului şi frecvenţelor*, Bucureşti, Edit. Did. şi Ped., 1964, 448 p.
21. HOHAN, ION. *Utilizarea calculatoarelor de proces în măsurări industriale.* Bucureşti, 1987, 198 p.
22. IARCU, DIMITRIE. *Măsuri şi greutăţi cu sistema metrică sau Aritmetica socială culeasă şi redactată de...,* ed. a 2-a, Bucureşti, 1862, 98 p.; ed. a 3-a, 1866.
23. ILIOIU, N.; IVANOVICI, GH. *Memorator de metrologie*. vol. I-II, Bucureşti, Edit. Tehnică, 1965-1966.
24. *Instrucţiuni privind aplicarea sistemului internaţional de unităţi de măsură (SI) în R. S. România,* Bucureşti, Direcţia Generală pentru Metrologie, Standarde şi Invenţii, 1971, 28 p.
25. *Instrucţiuni pentru verificarea de stat a măsurilor şi a aparatelor de măsurat pentru autorizaţii metrologice.* Bucureşti, Edit. Tehnică, 1971, 10 p. (Inspectoratul General de Stat pentru controlul calităţii produselor. Inspectoratul de Metrologie).
26. IORGA, NICOLAE. *Îngrijirea măsurilor şi cumpenelor drepte.* În: „Neamul Românesc…, Vălenii de Munte, 1913, p. 138-139.
27. ISCRULESCU, ION; ISPĂŞOIU, GH.; PETRESCU, VASILE. *Sistemul internaţional de unităţi de măsură (SI). Generalizarea aplicării sale.* Bucureşti, 1970, 317 p.
28. ISPĂŞOIU, GH. *Sistemul internaţional de unităţi (SI), formă a sistemului metric.* În: MA, XIV, nr. 4, 1977, p. 146-153.
29. ISPĂŞOIU, GH. *Unităţi de măsură legale în R. S. România.* În: MA, XXV, nr. 1, 1978, p. 2-14.
30. *Îndrumător practic uzinal şi de laborator pentru controlul preciziei de prelucrare în construcţia de măsuri.* Bucureşti, Edit. Tehnică, 1976, 324 p.

31. *Învăţătură pentru măsurarea cotului. În ce chip se măsoară buţile sau alt fel de vase.* A treia oară tipărită. 1842.
32. LEONĂCHESCU, N. P. Măsurările din 1840 pentru stabilirea echivalenţilor în metri ai etaloanelor româneşti de lungime. În: MA, 2, 1988, p. 50-57.
33. *Le systčme metrique decimal. La création en France, son évolution, ses progrčs*, Paris, 1930, 256 p.
34. MARTINIAN, A. *Cotu metric de lemn cu resort în două şi opt bucăţi pentru botitul buţilor.* Bucureşti, /f/a/.
35. MANCIULESCU, AL. E. *Noul sistem de măsuri şi greutăţi. Aplicarea lui în mod practic pentru Partea de dincoace de Milcov (Moldova),* Galaţi, 1884, 50 p.
36. *Metoda de cotit cu dublu metru.* Ed. oficială, Bucureşti, 1939, 36 p.
37. *Metrologie. Indrumări de laborator.* Braşov, 1985, 241 p.
38. PETRIŞORU, TEODORU, *Mesurile metrice sau cunoscentia nouelor mesuri (metrice) înalăturare cu mesurile celea vechi*, Gherla, 1875, 31 p.
39. POP, ŞTEFAN. *Măsurile metrice. Măsurarea şi calcularea cu măsurile cele nouă metrice...*, Blaj, 1875.
40. POPESCU, OVIDIU; VALENTIN, SILVIA; VALENTIN, DAN, KIOVESCU-MUSCEL. *Lucrări de lanorator. Metrologie aplicată,* Bucureşti, 1978, 144 p.
41. PREDESCU, C. *Mesurile cele două mărimi naturale şi desluşiri practice asupra întrebuinţării lor,* Bucureşti, 1884, 40 p.
42. RADU, MIHAI VASILE. *Sistemul internaţional de unităţi în medicină,* Bucureşti, Edit. Medicală, 1986, 432 p.
43. Romé de L'Isle. *Metrologie ou Tables pour servir ŕ l'intelligence des poids et mésures des anciens et principalement a determiner la valeur des monnaies grecques et romaine.* Paris, 1789, 215 p.
44. SAIGEY, M. *Traité de métrologie anciene et moderne suivi d'un precis de chronologie et des signes numeriques.* Ouvrage indispensable pour la lecteure de l'histoire et l'explication des auteurs, destine a l'enseignement public, Paris, 1834, 284 p. + 3 f.pl.
45. *Scientific and technical positions in the National Bureau of Standards.* Washington, 1939, 19 p.
46. *Sistemul internaţional de greutăţi.* Bucureşti, Edit. Did. şi Ped., 1979, 44 p.
47. *Sistemul internaţional de unităţi.* Edit. a 2-a. Traducere după ed. a 4-a a lucrării elaborată de Biroul Internaţional de Măsuri şi Greutăţi. Prefaţa la ediţia românească: Gh. Ispăşoiu, D. I. Marchidan. Bucureşti, Edit. Did. şi Ped., 1982, 44 p.
48. *Sistemul metric decimal de măsuri şi greutăţi. Cu explicarea noului sistem monetar, făcut spre înţelegerea tuturor. Cu un monetar completu,* Bucureşti, 1868, 91 p.
49. *Tabela pentru transformarea jugărelor şi stânjenilor pătraţi în hectare şi metri pătraţi şi invers.* Bucureşti, 1940, 43 p.
50. *Tehnica măsurării maselor, volumelor şi mărimilor analitice.* Manual pentru licee industriale cu profil de mecanică, specializarea metrologie, anii III, IV, V, Bucureşti. Edit. Did. şi Ped., 1977, 432 p.
51. *Tehnica măsurării temperaturilor şi mărimilor fotometrice.* Manual pentru licee industriale cu profil de mecanică, specializarea metrologie, anii IV şi V. Bucureşti, Edit. Did. şi Ped., 1977, 232 p.
52. TESTUT, CHARLES. *Mémento du pesage. Les instruments de pésage. Leur histoire a travers les âges.* Paris, 1946, 289 p. + ilustr.
53. TUDORICĂ, GEORGE. *Unităţile de măsură europene şi americane,* Bucureşti, 1946, 223 p.

54. TUFESCU, I. G. *Cotirea butoaielor în litruri cu ajutorul metrului şi al tablelor. Sistema cea mai nouă, mai practică şi mai exactă adoptată de comuna Iaşi,* Iaşi, 1893, 40 p.
55. TIŢESCU, R. *Măsurătoarea proprietăţilor mici în ectare, pogoane şi fălci*.
Ed. a 2-a, Buzău, 1904, ed. a 3-a, 1930, 99 p.
56. VERGOLICI, M. *Explicaţiuni asupra sistemului metric de mesuri şi greutăţi cu table de prefacerea măsurilor vechi în mesurile noi metrice şi vice-versa şi cu instrucţii practice de cotitul butoaielor,* Bucureşti, 40 p.
57. VĂLCEANU, I. *Hotarnicul şi cotitorul român.* Bucureşti, 1843.
58. ZANNE, AL. *Barem de mesuri şi greutăţi continuând transformările tuturor mesurilor şi greutăţilor vamale din Muntenia, Moldova şi Dobrogea în metri şi vice-versa după cele mai autorizate documente.* Bucureşti, 1880, 100 p.

CRONOLOGIE

ALEXANDRU, VIANU, MARIA, *Sur la chronologie de la stčle de Quintus Philippicus Ion. Epigraphica. Travous dčdrés au Ville Congres d'epigraphie greque et latine*. Bucureşti, EA, 1977, pag. 65-68.

ANANIA, VIANU, *Dionisie cel Mic (470-540) - creatorul cronologiei moderne*. În: „Magazin istoric…, 1981, 15, nr. 2, pag. 28-29.

ANDREESCU, ŞTEFAN, *Limitele cronologice ale dominaţiei otomane în ţările române*. În: RI, 1974, nr. 3, pag. 399-412.

ANDRUŞ, RODICA, *Calendarele româneşti hunedorene*. În: „Sargetia…, 1984-1985, 18-19, pag. 435-443.

ANNÉE, ANT., *Bibliomappe. Chronologie historique et géographique, par MM Année et Vivien (Tome I)*, Paris, 1827, XVI + 180 p. (I).

ARTIMON, ALEXANDRU, *Cronolofia mormintelor şi a descoperirilor monetare din Complexul arheologic medieval de la Biserica Sf. Dumitru din Suceava (sec. XV-XVIII)*. În: „Studii şi Materiale Istorice…, Suceava, 1973, 3, pag. 137-157.

BABEŞ, MIRCEA, *Problémes de la chronologie de la culture géto-dace ŕ le lumičre des fanilles de Cislămăneşti*. În: „Dacia…, NS, 19, 1975, pag. 125-139.

BACALOGLU, EMANOILU, *Despre calendariu. Discursul de recepţie în Academia Română de Emanoil Bacaloglu şi răspunsul domnului Ionu Ghica cetite în şedinţia solemnă ţinută la 20 martie 1880 sub preşedenţia M.S.R. Domnitorului*, Bucureşti. În: AARMSI, serie II, tom II, 1880, 33 p.

BARBU, V., *Considérations chronologiques basées sur les données fournies par les inventaires funéraires des nécropoles tomitaines*. În: „Studii clasice…, 1961, 3, pag. 203-226.

BAUMAN, VICTOR, *Observaţii arheologice asupra poziţiei şi cronologiei aşezărilor romane din zona de nord a Niculiţelului*. În: „Peuce…, 4, 1975, pag. 109-123.

BĂLAN, C., *Nouvelles recherches dans la domaine de disciplines auxiliaire de l'histoire*. În: „Roumanie, Pages d'Histoire…, t. II, 1963, nr. 2, p. 387-408.

BĂRBULESCU, PETRE, *Bărbulescu Petre, Ionel Cloşcă: repere de cronologie internaţională (1941-1945)*. Prefaţă de Nicolae Ecobescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, 412(-415) p.

BĂTRÂNA, LIA, BĂTRÂNA, ADRIAN, *Mărturii heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova*. În: „Constituirea Statelor româneşti…, Bucureşti, EA, 1980, p. 195-208.

BERGER, TEODOR, *Syncronists be Universal Historie der Vornehmsten Europaeischen Reiche und Staeten, von Erschaffung der Welt bis auf das jetztlauffende 1743*. Jahr, aus bewachrten Urkunden, mit beygefuegten Anmerkungen. In XXXIV Tabellen entworfen und mit noethigen Register verschen von Theodor Berger. Coburg und Leipzig: Druckst und verlegts Georg Otto, 1743, 49 f.

BERINDEI, DAN, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)*. *Liste de miniştri*. În: RA, 1959, 2, nr. 1, p. 147-163.

BERINDEI, DAN, *Tableau chronologique de l'histoire roumaine*. Archives Diplomatiques Consulaires Genčve, 1968, mai, p. 342-345.

Bibliografia istorică a României, vol. I (1944-1969), autori: Ioachim Crăciun,
Gh. Hristodol, Marcel Şerban, Ludovic Báthory, Gh. Iancu, Gelu Neamţu, Gh. Dumitraşcu, Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 52; vol. IV (1969-1974), autori: Gh. Hristodol, Marcel Şerban, Ludovic Báthory, Gh. Iancu, Nicolae Bocşani, Ludovic Jordáky, Bucureşti, Editura Academiei, 1975,
p. 86; vol. V (1974-1979), autori: Ştefan Pascu, Gh. Hristodol, Mircea Stirban, Ludovic Báthory, Gh. Iancu, Nicolae Bocşan, Ioan Nistor, Bucureşti, Editura Academiei, 1980, p. 61; vol. VI (1979-1984), autori: Ştefan Pascu,
Gh. Hristodol, Ludovic Báthory, Gh. Iancu, Adrian Rusu, Nicolae Păun, Stelian Mândruţ, Ioan Nistor, Bucureşti, Editura Academiei, 1985, p. 74; vol. VII (1984-1989), autori: Gh. Hristodol, Ludovic Báthory, Gh. Iancu, Delia Margo, Nicolae Păun, Stelian Mândruţ, Constantin Ivănuş, Bucureşti, Editura Academiei, 1990, p. 64.

BITIRI, MARIA, *Cu privire la începuturile paleoliticului superior în România*. În: SCIV, 1965, 16, nr. 1, p. 5-16.

BLÜCHER, GEBHARD, *Posibilităţile de dotare cu ajutorul filigramelor. Un model matematic.* În: „Revista Bibliografică…, 1969, 22, nr. 10, p. 618-623.

BOLDUR, A., *Lista domnitorilor*. În: „Cercetări Istorice…, Iaşi, vol. XVIII, 1943,
p. 492-493.

BONIFACE, ALEXANDRE, *Ephémérides classiques présentant, jour par jour, les événements principaux de l'histoire universelle et l'analyse biographiques des rois, des guerriers, des poétes... A l'usage des colléges, des maisons d'éducation des deux sexes etc.* Rédigées par A. Boniface, D. Livy et Marquis. Tome I-IV. A Paris: Chez Pillet Aimé, 1827.

BUCHOLZER, ABRAHAM, *Index chronologiqes. Cura fecundă Gottfridi Buchoberi... locupletotus... ab eo tempore ubi pater desijt, usg.; ad finem anni 1598 fideliter continuatus. Ad calcem accessit rerum ac nominum memorabilum Index...*

Gorbicii: Excusus Typir... Johann's Rhambae, 1599, 15 f + 832-944 p.
BOUILLET, M. N., *Atlas universel d'histoire et de géographie...* Deuxičme édition. Paris: Hochette, 1872, 1 f + 1035 p., cu tab. + 12 f. pl. + 88 f. h.
BRINCKMEIER, EDUARD, *Praktisches Handbuch des historischen Chronologie aller Zeiten und Völker, besonders des Mittelalters... von Eduard Brinckmeier. Zweite vollstandig ungearbeitete und vermehrte Auflage.* Berlin, Gustav Hempel, 1882, XXIV + 504 p. (Historisch - diplomatisch chronologische Anweisung...).
BUJOREANU, ŞT., *Un luomograf manuscris la Huşi.* În: MMS, 1972, 48, nr. 7-8, p. 627-634.
CALMETTE (G.), *Ephémérides historiques, littéraires, sciectifiques etc. (1300-1895)*, Paris, (1895), vm + 376 p.
CALVISIUS, SETHUS, *Opus chronologicum ad annum MDCLXXXV.* Conkmatum, lui praemissa est Isagoge Chronologica, subjuncta appendix Epistolarum et Judiciorum de hoc Opere, nec non controversiorum Chronologicarum, nume primum ex MSC. CL. Autoris collectarum...lum Indice personarum rerum gestarum copioso. Francofurt ad Moenum et Lipsiae: Apud Christianum Gensch, 1685 s.f. + 1050-1123 + 74 p. + 2 f. portr.
CAPELLI, A., *Cronologia, cromografia e calendario perpetuo*. *Dal principio dell'Era Cristana ai giorni nostri. Tarole cronologico-sincrone e quadri sinottici per verificare la date storiche. Seconda edizione interamente rifata ed ampliata.* Milano. Ulrico Hoepli, 1960, XI + 566 p. (Manuali Hoepli).
CARDAŞ, GH., *Odiseea celui mai vechi manuscris inedit al cronicii lui Grigore Ureche*. În: „Mitropolia Olteniei…, 1970, 22, nr. 5-6, p. 567-586.
CAVAIGNAC, Prof. E.(UGČNE). *Chronologie ŕ l'usage des candidats aux examens d'histoire*. Paris, Payot, 1925, 214 p.
CAVAIGNAC, (Prof. E.), *Chronologie l'histoire mondiale. Deuxičme édition revue et augmentie*, Paris, 1834, 231 p.
Catalogul publicaţiunilor Academiei Române, 1857-1937, I, Cronologie II. Alfabetic, Bucureşti.
CANTACUZINO, GH., *Probleme ale cronologiei minelor fostei mânăstiri Vodiţa (sec. XIV-XV)*. În: SCIV, 1971, 22, nr. 3, p. 469-477.
CANTACUZINO, GH., *Unele probleme istorice privind aşezările medievale muntene în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica*. În: SCIV, 1963, 14, nr. 2, p. 361-394.
CAZACU, MATEI, *Precizări privind cronologia domnilor munteni din deceniul 5 al secolului al XV-lea*. În: Studii, RI, 1970, 23, nr. 3, p. 607-608.
CÂRCIUMARU, MARIN, *Cercetări paleoclimatice într-o secvenţă straligrafică cu Elephas trogotherii şi unele paleolitice premunteriene de la Amărăşti-Fărcaş*. În: SCIVA, 1981, 32, nr. 2, p. 261-264.
CÂRCIUMARU, MARIN, *Câteva datări C14 în contextul schemei paleoclimatice a pleistocenului superior din România*. În: SCIVA, 1982, 22, nr. 4, p. 395-401.
CÂRCIUMARU, MARIN, *Noi determinări de seminţe carbonizate şi impresiuni de seminţe descoperite în straturile arheologice din Moldova*. În: Anuarul Muzeului Judeţean Suceava, 1983, 10, p. 827-834.
CÂRCIUMARU, MARIN, *L'Ęnvironnement et la géochronologie du paléolitique et de l'epipaléolitique de la Roumanie*. În: *La Genčse et l'évolution des cultures paloélitiques sur le territoire de la Roumaine*. Iaşi, 1987, p. 97-104.

CĂRCIUMARU, MARIN, PĂUNESCU, ALEXANDRU, *Cronostratigrafia şi paleoclimatul tardenotianului din depresiunea Întorsătura Buzăului*. În: SCIVA, 1975 - 26, nr. 3, pag. 315-341.

CĘRĘ, Prof. ROGER, Prof. CHARLES ROUSSEAU, *Chronologie du conflit mondial (1935-1945)*. Paris: Société d'Editions Franşoises et Internationales, 1945, 623 p.

CĘRĘ, ROGER, HENRY PEYRET, *L'évolution du monde. Chronologie 1945*. Paris: Société d'éditions franşaises et internationales, 1946, 608 p. u h + 8 f. pl.

CERNOVODEANU, PAUL, *Cronograful mitropolitului Dimitrie al Rostovului înm Ţările Române*. În: „Mitropolia Olteniei…, 1970, 22, nr. 7-8, p. 692-704.

CHIRICĂ, VASILE, *Datarea prin C_{14} a unor lucrări gravetiene de la Mitoc - Malul Galben (com. Mitoc, jud. Botoşani)*. În: SCIVA, 1984, 35, nr. 1, p. 74-79.

CHIRILĂ, EUGEN, MIHĂILESCU, GABRIEL, *Tezaurul monetar de la Căpriaru (jud. Dâmboviţa). Contribuţii la studiul cronologiei şi circulaţiei tetradrahmelor Macedoniei Prima şi ale Insulei Thasos (pe teritoriul Daciei)*. Târgovişte, Muzeul judeţean Dâmboviţa, 1969, 39 p., fig. 4.

CHIRILĂ, EUGEN, LUCĂCEL, VASILE, *Contribuţii la cronologia tetradrahmelor thasiene de tip Dionysos-Heracles (Tezaurul de la Petrindu)*. În: AMN, 3, 1979, p. 89-101.

CAYTRAEUS, DAVID, *Chronologia historiae Herodot et Thucydidis. Cui adiecta est series timporum mundi ŕ prima conditione unsque ad bune annum MDXCIII deducta edita priore emendation et auctior est Helmaestadii*. Ex. officina Typographics Iacobi Lucij, 1593, 6 f. + 383 p. + 110 p.

CLINTON, HENRY FYNES, *Fast Hellenici. The civil literary chronology of Greece*. Vol. I: *From the earbiest accounts to the LV-th Olympiad*; vol. II: *From the LV-th to the CXXIV-th Olympiad (third edition with additions)*; vol. III: *Form the CXXIV-th Olympiad to the death of Augustus (second edition with additions)*. Oxford: At the University Press, 1834-1851, 3 vol.

COCIU, MIRCEA, *Izvoarele şi datarea „Anonimului brâncovenesc…. O reconsiderare a argumentelor*. În: Revista de Istorie şi Teorie Literară, 1977, 26, nr. 4, pag. 521-534.

COMŞA, EUGEN, *Câteva secvenţe dendrocronologice din aşezarea neolitică de la Radovanu*. În: SCIVA, 1981, 32, nr. 1, p. 145-149.

COMŞA, EUGEN, *Câteva consideraţii cu privire la unele probleme ale periodizării culturii Cucuteni*. În: „Memoria Antiquitatis…, Piatra Neamţ, 1974-1976 (1981), 1, p. 227-231.

COMŞA, EUGEN, *Alte secvenţe dendrocronologice din aşezarea neolitică de la Radovanu*. În: SCIVA, 1982, 33, nr. 2, p. 232-235.

CORFUS, ILIE, *Adăogiri la arhondologia Moldovei în anii 1827-1828*. În: RIR, XVI, 1946, fasc. IV, p. 360-363. Liste de boieri.

CORFUS, ILIE, *Îndreptări la documente din colecţia Hurmuzaki*. În: RIR, XVII, 1947, fasc. I-II, p. 158-161. Corectări de date a documentelor.

Chronique des événements politiques et économiques dans le Bassin Danubienne. 1918-1936 / Tome I / Autriche; /II/ Bulgaria, /V/ Tchécoslovaquie; /VI/ Jougoslavie. Paris, 1938, 4 vol. (Institut International de Coopération Intelectuelle. Société des Nations). Conférence permanente des Hautes Etudes Internationales. Etudes Danubien=nnes I). (Textul în limba engleză).

Chronologia principum sive series et succesio romanorum pontificum, regum Augustiss imperatorum. Venetis, 1672, 84 p.
Chronologie (paléolitique - 900). În: „Roumanie Pages d'Histoire…, 1980, 5, nr. 1, p. 224-279.
Chronologie - Revoluţia română de la 1848-1849. În: RRM, 1988, 13, nr. 2, p. 6-21.
CULICĂ, VASILE, *Observaţii cu privire la locul tipului „Rasa…" în cronologia emisiunilor numismatice geto-dacice, Ialomiţa*. În: „Studii şi comunicări de muzeografie, arheologie, istorie şi etnografie…, Slobozia, 1977, p. 69-74.
CUSTUREA, GABRIEL, *Precizări cu privire la cronologia unor monede medievale descoperite la Păcuiul lui Soare*. În: SCIVA, 1980, 31, nr. 4, p. 641-642.
DAICOVICIU, HADRIAN, *Cronologia regilor daci*. În: vol. *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*. Bucureşti, E.A., 1968, p. 65-72.
DAICOVICIU, HADRIAN; GLODARIU, ION, *Consideraţii asupra cronologiei aşezării dacice de la Feţele Albe*. În: Acta Mus. Napocensis, 1969, 6, p. 465-473.
DAICOVICIU, HADRIAN; GLODARIU, ION, *Puncte de reper pentru cronologia cetăţilor şi aşezărilor dacice din Munţii Orăştiei*. În: AMN, 13, 1976, p. 71-80.
DELYSER, F., *Chronologie de la guerre mondiale de Sarajevo a Versailles 28 juin 1914-28 juin 1919*. Paris, 1938, 263 p.
DELORME, JEAN, *Chronologie des Civilisations*. Paris, Presses Universitaires de France, 1949, XV + 438 p; ed. a 2-a, Paris, 1956, XV + 453 p.
DEMETRESCU, MIHAIL, *Istoria lumii în tablouri sinoptice*. Târgu-Mureş, 1937, 38 p.
DIACONU, PETRE, *Despre data pătimirii lui Zotibos, Kamasis şi Philippes (sec. IV-V)*. În: SCIV, 1973, 24, nr. 4, p. 633-641.
DILLON, ABBE HENRI, *Le guide des études historiques ou La chronologie appliquée ŕ l'histoire, précédé d'une lettre ŕ Madame de Th... servant d'introduction*. Paris, 1812, XX - 199 p.
DIMIAN, IRIMIA, *Cu privire la cronologia şi atribuirea monedelor anonime bizantine de bronz*. În: SCN, 3, 1960, p. 197-217 + 5 pl.
DONICI, P., *Calendarul bisericii de răsărit în stil vechi şi stil nou cu noi reguli de compus aplicabile şi la calendarul Bisericii de Apus*. Craiova, 1898, 199 p.
DREYSS, CHARLES LOUIS, *Chronologie universelle, suivie de la liste des grands états anicents et modernes... avec les tableaux généalogiques des familles royales de France et des principales maisons régnantes d'Europe, par Ch. Dreyss*. Deuxičme édition. Paris, Libraire de L. Hachette, 1858, XIV + 941 p.
DUCHATELET, E., *Chronologie, ou dates des événements les plus remarquables*. Paris, 1832, 108 p.
DUMITRESCU, VLADIMIR, *Ŕ propos de la peinture de quelques vases de Gumelniţa.* În: RIR, I, 1931, fasc. IV, p. 403-415 + 6 fig. Stabilirea cronologiei fazelor civilizaţiei neolitice balcano-dunărene de tip Gumelniţa.
DUMITRESCU, VLADIMIR, *Gumelniţa. Sondajul stratigrafic din 1960*. În: SCIV, Şt. Cercet. Ist. Veche, 1966, 17, nr. 1, p. 51-99.
DUMITRESCU, VLADIMIR, *Consideraţii cu privire la poziţia cronologică a*
culturii Cucuteni în raport cu culturile vecine. În: Apulum, 1968, 7, partea 1, p. 35-51.

DUMITRESCU, VLADIMIR, *Încă o dată cronologia pentru cultura Cucuteni*. În: „Carpica…, Bacău, 1972, p. 79-81.
DUMOULIN DE LAPLANTE, PIERRE, *Histoire générale synchronique*. Vol. I: *Des origines ŕ l'Hégire*; II: *De 622 aprčs J. C. ŕ l'époque contemporaine* Paris: Gallimard, 1946-1947, 333 (-336) p. (I), 481 (-483) p. (II). (La suite des temps - 15, 18).
DUZINCHEVICI, GH., *O rectificare*. În: RIR, III, 1933, fasc. IV, p. 385. Rectificarea datei actelor omagiale ale lui Petru Muşat şi ale boierilor săi din 6 mai în 26 septembrie 1387.
ECOBESCU, NICOLAE, *Dezarmarea. Cronologie 1945-1978*, Bucureşti, 1980.
EDROIU, NICOLAE; MĂCRIŞ, GRAŢIAN, *Mihai Viteazul 1601. Cronologie*. În: *Mihai Viteazul şi Sălajul. Guruslău 375*, Zalău, 1976, p. 131-137.
ELIE BAR-SINAYA, *Métropolitain de Nisibe. La cronographie*. Traduite pour la premičre fois d'aprčs le manuscrit add. 7197 du Musée Britanique par I. J. Delaporte, Paris, Honoré Champion, 1910, XVI + 409 p.
FERNALD, CHARLES AUGUSTUS, *Universal International Genealogy and of the Anciens Fernald Families. With chronology from Creation found in the discovered last Primitive Bible*, Boston, 1910 5 f + 532 p. cu ilustr.
FLING (FRED MORROW), *A Synthesis of World History. Presented to the International Congres of Historical Sciences at Oslo*, August 14-18, 1928, 2 f.
FLORESCU, GRIGORE, *Capidava în epoca migraţiilor*. În: RIR, XVI, 1946, fasc. IV, p. 325-343 + 9 fig.
FUNCCIUS, JOHANNES, *Chronologia*. Hoc est, omnium temporum et annorum ab initio mundi, usque ad aanum a nato Christo 1552. In prima editione ab autore deducta; post ab eodem recognita, aucta in annum 1566; Inde vero ab alijs in annum 1578; tendem iterum ab alijs usque ad annum Christi 1601 producta computatio... Item Commentariorum libri decem in Quibus quid tradatur, proprio titutur indicatur. Accesit etiam praeter rerum ac verborium memorŕbirie, Lehmanni... 1601. 6 + 10 p. + f. 11 - 176-349.
FUNCK, JOHANN, *Chronologia hoc est: omnium temporum et onnorum initio mundi usque ad resurrectionem. Domini nostri Jesu Christi, computatio...* Item Commet ariorum Liberiunus. Autore Ioanne Funccio Noribergae, 1545, 99 f.
GATTERER, JOHANN CHRISTOPH, *Einleitung in die synchronistische Universalhistoire zue Erlaenterung seiner syncronistischen, Tabllen.* Band; II; Von Philipp und Alesander M. Bis auf unsere Zeiten. Goettingen: Im Verlag der witt Vandenhock, 1771, 23 f. + 1096 p. + 9 f. tab. (I-II).
GAULTIER, ALOISIUS EDOUARD CAMILLE, *Leşons de chronologie et d'histoire de l'Abbé Gaultier*. Enterment refondues et considér es ablement augmentées par De Bligniéres, Demoyucourt, Ducros. (De Sixt) et Le Clerc, ses élčves. Tome V, Paris, 1864.
GEORGIUS, SYNCELLUS, *Chronographia*. Ex recensione Guilielmi Diondorfii - Nicephorus, Archiepiscopus Constantinopoleos: Chronographia brevis. Graece et latine. Volumen I-II. Bonn, Ed. Weber, 1829.
GHILLANY (Dr. F. W.), *Europäische Chronik von 1492 bis Ende April... 1877*. Mait besonderer Berucksichtigung der Friedensverträge, ... Ein Handbuck für Freunde der Politik und Geschichte, vol. I-V, Leipzig, 1865-1878.
GIURESCU, C. C., *Rectificări şi precizări la cronologia domniilor fanariote*. În: RIR, X, 1940, p. 379-384.

GOLIMAS, AUREL, H., *Limitele cronologice ale reformei sistemului monetar introdus de Petru al II-lea Aron, în ultima sa domnie moldovenească*. În: BSNR, 70-74, 1975-1980, 124-128, p. 321-330 + 3 fig.
GOROVEI, ŞTEFAN, *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XVI-lea*. În: „Anuarul Istoric…, Iaşi, 1973, 10, p. 99-121.
GOYAV, GEORGES, *Chronologie de l'Empire Romain. Publiée sous la direction de R. Cagnat.* Paris: C. Klinksieck, 1891, LIX + 635 p.
GRAINDOR, PAUL, *Chronologie des archontes atheniens sous l'Empire*. Bruxelles, 1921, 313 p.
GR./ANDSAGNE/ (AJ./ASSON/DE), AUGUSTE, SAVAGNER, *Principes de la chronologie historique et abrégé de chronologie*, d'aprčs Hegeroisch, Ideler, Frédéric Schoell, et M. Champollion-Figear, par... Nouvelle édition, entičrment refondue. Paris, 1834, 128 p. + 1 h.
GROTEFEND, H., *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen. Mittelalters und der Neuzeit*. Hannovra and Leipzig, 1905, 1 f. + 186 p.
GUBOGLU, MIHAIL, *Sultani şi mari dregători otomani*. În: „Hrisovul…, 1947, 7, p. 49-136.
GUBOGLU, MIHAIL, *Tabele sincronice. Datele Hegirei şi datele erei noastre. Cu o introducere în cronologia musulmană*, Bucureşti, DGAS, 1955, 330 p. + 3 pl.
GUMPACH, JOHANNES VON, *Practical tables for the redution of Mahometan dates to the Christian Kalendar, ...* astronomers, chronologers, historiens,... special remattes on the türkish Kalendar, London, 1856.
GUUL, STEPHANUS IOANNES BAPT, *Chronologia theoretico-practica*. Historicorum, computistarum et imprimis lycei R. Claudiopolitani in
M. Principatu Transilvaniae usibus edita. Claudiopoli, 2 f. + XVIII +
223-227 p. + 3 f. tabl.
HALLUVIN, ED/OUARDW/AUTIER/D. *Les deux yeux de l'histoire ou Guide chronologique et géogreaphique de l'histoire universelle, contenant.* Le késumé historique de tous les peuples anciens et moderns. La Série chronologique des Souveraines de chaque Etat, depuis la création jusqu'a nos jours, avec le nom des auveages ŕ consulter... /Vol. I/.
HENNE VON SARGANS, ANTON, *Manethós, die Origines unserer Geschichte und Chronologie. Mit einer synoptischen Tafel der alten Chronologie*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1865, IX + 275 p. + 1 f. pl.
HINTZE, Prof. FRITZ, *Studien zur meroitischen Chronologie und zu den Opfertafeln aus den Pyramiden von Meroe*. Mit. 2. Faltafeln und 10 Kunstdrucktafeln Berlin. Akademie-Verlag, 1959, 72 p. cu ilustr. + 12 f. pl.
HORNUNG, ERIK, *Untersuchngen zur Chronologie und Geschichte des Neumen Reiches*. Wiesbaden, Otto Harrassoroitz, 1964, 1 f. + 120 p. + 1 f. pl.
HULSIUS, LEVINUS, *Chronologia in qua provinciae sequente pagina nominatae et in adiuncta tabula topographica comprehensae, brevitee describuntur collecta.* Nuemberg: Typis Christofori Lochneri, 1596, 3 f. + 48 p.
HÜBLER, DANIEL, GOTTHOLD JOSEPH, *Synchronistische Tabellen der Völkergeschichte hauptsächlich nach Herrn Hofrath Fatterer's versuch liner allgemeinen Weltgeschichte*. Vol. I-III, Freyberg, 1799-1804.
IAMBOR, P. ST., MATEI; A. HALASU, *Consideraţii privind raportul cronologic dintre aşezarea şi cimitirul de la Cluj-*

Mănăştur. În: AMN, 1981, 18, p. 129-150.
IDELER, LUDWIG, *Hantbuch der mathematischen und technischen Chronologie aus den Quellen bearbeitet von...* vol. I-II, Berlin, 1825; 584 p. (I). 676 p. (II).
IDELER, LUDWIG, *Sehrbuch der Chronologie*, Berlin, 1831, 1 f. + 524 p.
ILIEŞ, AURORA, *Autorul cronologiei tabelare*. În vol.: *Omagiu lui P. Constantinescu Iaşi cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Edit. Acad., 1965, p. 351-355.
Indice cronologic nr. 1. Arhiva Mitropoliei Ţării Româneşti (1365-1890), vol. II, Bucureşti, DGAS, 1961, 1472 p.
Indice cronologic nr. 2. Actele secţiei Bunuri Publice, Bucureşti, Episcopia Argeş. Bucureşti, DGAS, 1951, 155 p.
Indice cronologic nr. 3. Episcopia Buzău, Bucureşti, DGAS, 1958, 446 p.
Indice cronologic nr. 4. Actele Serviciului Documente Istorice. Episcopia Râmnicului noului Severin, Bucureşti, DGAS, 1954, 233 p.
Indice cronologic nr. 5. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Sf. Apostoli-Bucureşti. Amata-Vâlcea, Babeni-Rm. Sărat, Baia de Aramă-Mehedinţi şi Banu-Buzău. Bucureşti, DGAS, 1950, 163 p.
Indice cronologic nr. 6. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti, Mânăstirile: Bistriţa-Vâlcea şi Bradu. Bucureşti, DGAS, 1948, 136 p.
Indice cronologic nr. 7. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Brâncoveni-Brebu Bucovăţ-Buliga şi Butoiu. Bucureşti, DGAS, 1949, 80 p.
Indice nr. 8. Actele Serviciului Documente Istorice. Mânăstirile: Căldăruşani şi Căluiu. Bucureşti, DGAS, 1953, 93 p.
Indice cronologic nr. 9. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Câmpulung-Căscioarele-Cernica-Cetăţuia-Cheia-Ciocanul-Ciolanul-Ciorogârla-Clocociov. Bucureşti, DGAS, 1949, 178 p.
Indice cronologic nr. 10. Documente istorice: Mânăstirile: Comana, Cornet, Cotmeana, Cotroceni şi schiturile lor, Bucureşti, 1954, 259 p.
Indice cronologic nr. 11. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Cozia-Crasna, Dolhanti-Dealul-Deduleşti-Dintrunlemn- Sf. Ecaterina-Bucureşti şi Fedelesciori. Bucureşti, 1947, 178 p.
Indice cronologic nr. 12. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Găvanul, Sf. Gheorghe-Buzău. Sf. Gheorghe-Bucureşti, Ghighiu, Glavacioc şi Golgota. Bucureşti, DGAS, 1953, 86 p.
Indice cronologic nr. 13. Documente istorice. Mânăstirile: Govora, Gruiu, Hagi-Dina şi Hotărani. Bucureşti, DGAS, 1958, 96 p.
Indice cronologic nr. 14. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Hurezi-Iordăcheanu. Sf. Ioan, Bucureşti, Bucureşti, DGAS, 1951, 176 p.
Indice cronologic nr. 15. Documente istorice. Mânăstirile: Sf. Ioan-Focşani, Ighibu, Jitia şi Roaba, Măgureanu-Bucureşti, Mărcuţa şi Mărgineni, Bucureşti, DGAS, 1958, 247 p.
Indice cronologic nr. 16. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Brâncoveni-Brebu-Bucovăţ-Buliga şi Butoiu. Bucureşti, DGAS, 1949, 80 p.

Indice cronologic nr. 17. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Pantelimon-Pasărea-Platăreşti-Plumbuita-Poiana Mărului, Polovraci-Predeal. Bucureşti, 1950, 91 p.

Indice cronologic nr. 18. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirea Radu Vodă-Bucureşti, Bucureşti, DGAS, 1948, 541 p.

Indice cronologic nr. 19. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Rm Sărat, Râncăciov, Răzvan, Rateşti, Recea, Rogoz, Sadova, Sărindar, Sf. Sava-Bucureşti şi Seaca-Muşeteşti, Bucureşti, 1951, 185 p.

Indice cronologic nr. 20. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Slobozia lui Enache şi Apostolache, Snagov, Spirea din Deal, Sf. Spiridon şi Sf. Spiridon Vechi. Bucureşti, DGAS, 1954, 173 p.

Indice cronologic nr. 21. Mânăstirile: Stavropoleos, Strehaia, Surpatrele, Suzana, Tîrguşor şi Ţigăneşti, Bucureşti, DGAS, 1955, 137 p.

Indice cronologic nr. 22. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Tismana şi Trivalea. Bucureşti, DGAS, 1951, 163 p.

Indice cronologic nr. 23. Actele secţiei Bunuri Publice Bucureşti. Mânăstirile: Văcăreşti- Valea Vifroş-Viforata-Zamfira-Zlătari. Bucureşti, DGAS, 1952, 247 p.

Indice cronologic nr. 24. Actele Militare (Arhivele Statului Timişoara), vol. I (1724-1800). Bucureşti, 1952, 179 p., vol. II (1801-1815), Bucureşti, 1955, 301 p.

Informaţii bibliografice pentru cronologie. În: RA, 1966, p. 356-357.

IONESCU, GH., *Contribuţii la cronologia domniei lui Mircea cel Bătrân şi a lui Vlad Voievod în Ţara Românească*. În: *Materiale ale sesiunii ştiinţifice a Institutului pedagogic din Bucureşti*, Bucureşti, 1956, p. 263-286.

Istoria lumii în date. Elaborată de Horia C. Matei (ist. veche), Florin Constantin, Marcel D. Popa (ist. medie), Nicolae C. Nicolescu, Gh. Rădulescu (ist. modernă şi contemporană). Sub conducerea acad. prof. Andrei Oţetea, Bucureşti, Ed. enciclopedică română, 1969, XVI + 615 p.

Istoria României în date, elaborată de Horia C. Matei, Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, Nicolae C. Nicolescu, Gh. Rădulescu, sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Bucureşti, E.A., 1972.

JACOBSEN, HANS-ADOLF, 1939-1945. *Der zweite Weltkrieg in Chronik und Dokumenien Mit acht karten und Ikizzen, sechs Spitzengliederungen. Fühnfte, vollständig überarbeitete und weswnttlich erweitente Auflage.* Darmstad. Wehe und Wissen Verlagsgesellschaft (1961), 764 p.

KOGĂLNICEANU, C., *Tabloul genealogic şi cronologic al Basarabilor domni ai Ţării Româneşti 1310-1659 cu adnotaţiuni critice şi tabloul cronologic al tuturor domnilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1912, 29 p. + pl.

KOGĂLNICEANU, C., *Tabloul genealogic şi cronologic al Drăgoşeştilor, Bogdăneştilor, Koriotoviceştilor şi Muşăteştilor, domni ai Moldovei, 1352-1668, cu adnotaţiuni critice şi tabloul cronologic al tuturor domnilor Moldovei*, Bucureşti, 1913, 32 p.

KOCH, CHRISTIAN-GUILLAUME, *Tablettes Chronologiques des révolutions de l'Europe. Nouvelle édition, corrigée et continuée ŕ la fin de l'an 1807*. Strasbourg: Chez F. G. Levrault; Paris: Chez Le Normat, F. Schoell, 1808, 125 p.

KURTH, HANNS, *Hanns Kurth, Hans Martin. Sbückelberger. Welt und Kulturgeschischte. 10000 Daten nach Kalendertagen geordruct*. Ratingen, Kastellaum, ... A Henn, 1974, p. 982.

LABBEUS, PHILIPPUS, *Chronologiae historicae*. Paris I-IV. Parisüs: Typographia Rejia, 1670, 4 vol. (leg. în 1).

LA CROZE, M., *Abrégé chronologique de l'Histoire universelle*, par... Revue, continué et fort augmenté par M. Farmey. Huitičme édition, Lousanne, 1800.

LANGER, WILLIAM L., *An Encyclopedia of World History. Ancient, Medieval and Modern. Chronologically Arranged. Completed and Editen by Wiliam L. Langer. Revised Edition. Illustrated with Maps.* London, Toronto..., George G. Harrap. 1953 XL + 1234 + LXXXIX p.

L'art de verifier les dates des faits historiques, des chartes, des chronologiques et autres monuments depuis la Naissance de Notre Seigneur; Par le moyen d'une table chronologiques... avec un calandrier perpetuel... Onviage nécessaire ŕ ceux qui veulent avoir une parfaite connaissance de l'Histoire. Par des Religieux Benedictions de la Congrégation de S. Maur. Dartie I-II. A Paris: Chez Guillaume Desprez; Chez Guillaume Cavalier, 1750, 2 vol. leg. în 1, LXVIII + 714 p. (I-II).

LAURIAN, A. TREBONIU, *Foştii Consulari cu adaussului faptelor memorabili. Supplementu la Istoria Romaniloru*, Bucureşti, 1869, 169 p.

LEPSIUS, RICHARD, *Die Chronologie der Aegypter, bearbekt von Richard Lepsius... Theil I: Kritk der Quellen*. Berlin: Nicolaische Buchhasdlung; London: J. Madden,... 1849, 9 f. + 554 p, I.

LESAGE, A., *Atlas historique, généalogique, chronologique et géographique. Seule édition avouée par l'ateum*, 1 f. + XXXIII f. tab. cu hărţi + 2 f.

LENGLET DUFRĘSNOY, ABBI NICOLAS, *Tablettes chronologiques de l'histoire universelle, sacrée et profane, ecclésistique et civile, depuis la Création du Monde, jusqu'ŕ l'an MDCCXLIII.* Avec des Reflections sur l'Ordre qu'on doit tenir, sur les ouvrages nécessaires pour l'Ętude de l'Histoire. Troisičme édition. Vol. I: Qui contient Ancienne. II: Qui contient l'Histoire. Moderne, Hage, 1756, CCXXIV + 372 p. (I), XLVIII + 500 p. (II).

LEOGRAMMATICUS: *Chronographia (Graecea et latinae). Ex recognitione Immanuelis Bekkeri. Accedit Eustathi. De capta Thessalonica liber*, Bonn, Ed. Weber, 1842, IV + 554 p.

LIEBENAM, WILLY, *Fast consulares Imperii Romani von 30 v. Chr. bis 562 n. Chr. mit Kaiserliste und Auhang.* Bonn, 1909, 1280 p.

LIETZMANN, D. HANS, *Zeitrechnung der rö manischen Kaiserzeit, des Mittel alters und der Neuzeit für die Jahre 1-2000 nach Christus*, Berlin, 1934, 127 p.

LOGHIN, LEONIDA, *Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice*, Bucureşti, E.A., 1984, 622-624 p. cu tab.

LUPEA, GAVRIELOVICI, VASILE, *Pascalion principal cu titlul „Mâna lui Damaschin*…, Iaşi, f. e., 1842, 32 p.

MALALAS, IOANNES, *Chronologia. Graece et latine. Ex recensione Ludovici Dindorfi Accedunt Chilmeadi Hodiique Bonnae. Ed. Weber, 1831*, LXXVIII + 796-799 p. (Corpus scriptorum historiae Byzantinae. Editio Emedatior et copiositor consilio B. G. Niebuhrü instituta.

MANASSES, CONSTANTINUS, *Breviarium historiae metricum. Joel: Chronographia compendiaria. Acropolita Georgius: Annales. Graece et latine. Recognovit Immanuel Bekkerus, Bonnae: Ed. Weber, 1836-1837.* X + 308 + 70 + VI + 286 p. (Corpus scriptorum istoriae Byzantinae. Edition emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuhrü instituta).

MARCELINUS, AMMIANUS, *Ammiani Marcellini Kerum sub Impp. Constantino, Iuliano, Ioviano, Valentiniano Valente, per XXVI, annos gestarum Historia... + Chronologia Marcelliniana...* In: Historiae Augustae, Tomus III + Supplementum 2 vol. (leg. în 1) 7 f. + 566 p. 85 f (suplimentul).

MAREŞ, ALEXANDRU, *Câteva observaţii în legătură cu probabilitatea de datare prin filigrane.*

MAREŞ, ALEXANDRU, *Consideraţii asupra datării unor documente atribuite secolului al XVI-lea*, Lb. Română, 1974, 23, nr. 4, p. 270-290.

MAS, LATRIE C-TE, *Trésor de chronologie, d'histoire et de géographie pour l'étude et l'emploi des documents du moyen âge*, Paris, „Victor Palmé…, /1/f. + VI + 2299/ -2301/p.

MARSHAM, JOHN, *Canon Cronicus aegyptiacus, ebraicus, graecus Disquisitiones... Londini primúm. A 1672 editus, nume longe emendatior...* Lipsiae, Apud Mattaeum Bircknerum, 1676, /32 f./ + 675 p.

MATEI, M. D., *Date noi în legătură cu cetatea de pământ de la Bârlad*. În: Studii Cercetări Ist. veche, 1950, 10, nr. 1, 117-134.

MATEI, M. D., *Câteva probleme de analogie ridicate de cercetările din cetatea de pământ de la Roman*. În: Studii Cercetări Ist. Veche, 1964, 15, nr. 4, p. 505-515.

MATEI, M. D., *Observations générales sur la stratigraphie de l'habit médiéval de Suceava*. În: „Dacia…, 1965, 9, p. 351-359.

MATEI, HORIA C., *O istorie a lumii antice*. Bucureşti, Albatros, 1984, 446-448 p. cu ilustr. + 14 f. pl.

MENTELLE, EDME, *Esercises chronologiques. Troisičme édition, revue, corrigée et entičrment refondue, ŕ l'usage des Ecoles Royales Militaires*. Paris:
D. Aumont, Veuve Nyon Jeume, 1822, 163 p.

MERCCATOR (GERARDUS), *Chronologia hoc est*, Temporum demonstratio exactissima ab initio mundi usque ad annum Domini MCLXVIII, Coloniae Agrippinae, 1569, 58 f. + 341 p.

MINEA, ILIE, *Sfârşitul domniei lui Despot Vodă*. În: CI, an V-VII, 1929-1931,
p. 351-352.

MINEA, ILIE, *Data de zi a luptei de la Verbia*. În: CI, an V-VII, 1929-1931, p. 352-353.
MINEA ILIE, *Despre sfârşitul domniei lui Iancu Vodă Sasul*. În: CI, an VII-IX, 1932-1933, nr. 1, p. 217-218.
MINEA, ILIE, *Data morţii lui Ioan Vasile Despot Vodă*. În: CI, an VIII-IX, 1932-1933, nr. 1, p. 230.
MINEA, ILIE, *Sfârşitul domniei lui Ştefan Tomşa (I)*. În: CI, an VIII-IX, 1932-1933, nr. 1, p. 230.
MINEA, ILIE, *Indicaţie greşită?* În: CI, an X-XII, 1934-1936, nr. 1, p. 345-346.
MINEA, ILIE, *Când a început domnia întâia a lui Mihnea (4) Vodă?* În: CI, an X-XII, 1934-1936, nr. 1, p. 349-350.
MINEA, ILIE, *Când a murit Ieremia Vodă Movilă?* În: CI, an XIII-XVI, 1940, nr. 1-2, p. 694.
MINEA, ILIE, *Data de zi a luptei de la Ciuhur*. În: CI, an XII-XVI, 1940, nr. 1-2,
p. 694-695.
MIOC DAMASCHIN, STOICESCU NICOLAE, *Mesures et instruments médiévaux de mesure en Valachie et en Moldavie*. În: RRH, 1967, 6, nr. 3, p. 357-378.
MIRCIOIU, CRIŞAN, *Tabel cronologic al vieţii şi activităţii profesorului emerit dr. Dumitru Brabaru*. În: *Omagiu prof. Dumitru Brabaru la împlinirea a 80 de ani de viaţă şi 60 de ani de activitate didactico-ştiinţifică*, Cluj-Napoca, 1980, p. 3-12.
MIRESCU, D., *Analiza critică a calendarelor julian şi gregorian şi propuneri de reforme*, Bucureşti, 1898, 75 p.
MITREA, BUCUR, *Etape cronologice în relaţiile Histriei cu geto-dacii pe baza monedelor*. În: „Traco-Dacica…, Bucureşti, 1984, 5, nr. 1-2, p. 111-122.
MKHITHAR, D'AIRINAK, *Histoire chronologique. Traduite de l'arménien, sur le manuscript du musée asistique par M. Brosset. St.-Pétersburg*. În: Mémoires de l'Académie Impériale de Sciences de St. Pétersburg, VII-e série, 110 p., t. XIII, nr. 57, 1869.
MOISIL, CONSTANTIN, *Datarea monedelor antice şi medievale*. În: CNA, 15, 1940, 119-120, p. 292.
MONAH, DAN, *La Datation par C 14 du complexe culturel Cucuteni- Tripolie*. În: vol. *Le Civilisation de Cucuteni en contexte européan*, Jassy, Univ. „Al. I. Cuza…, 1987, p. 67-80.
MORINTZ SEBASTIAN, ROMAN PETRE, *Über die Chronologie de Übergangsteit von Aneolithicum zur Bronmzezeit in Rumänien*. În: Dacia, 1969, 13, p. 61-71.
MOROŞAN, NICOLAI NIC., *Noi contribuţiuni preistorice asupra Basarabiei de Nord*. În: AARMST, seria III, tom. VI, Mem. 1, Bucureşti, 1929, 17 p.
NĂSTUREL, P., *Lista patriarhilor ortodocşi. Constantinopol, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim, Bucureşti*. În: „Hrisovul…, VII, 1948, p. 147-186.
NAGY, KŔROLY. A., *Szentirás idöstámitási rendszere Le Systéme chronologique de la Biblie*. În: „Reformatus Szemia…, Cluj, 1985, 78, nr. 5, p. 418-430.
NEAMŢU, EUGENIA, *Precizări arheologice şi istorice cu privire la data construirii „Casei Dosoftei… (Iaşi, sec. XVII)*. În: „Memoria Antiquitatis…, Piatra Neamţ, 1970, 2, p. 511-521.
NEDA IOAN, M., *Adăugiri la lista banilor şi caimacanilor Craiovei*. În: RIR, XI-XII (1941-1942), p. 370-372.
NEDA IOAN, M., *Câteva precizări cronologice şi de fapte istorice din ?*

NICULESCU, GH., *Datarea prin termoluminiscenţă*. În: *Cercetări de conservare şi restaurare a patrimoniului muzeal*, Bucureşti, 1981, 1, p. 76-78.
NUSSBÄCHER GERNOT, *Datarea documentului popii Ione din Scheii Braşovului 1587*. În: LR, 1976, 25, nr. 3, p. 169-274.
NUSSBÄCHER, GERNOT, *Propuneri de datare a unor documente din colecţia Steinenr (sec. XVI)*. În: RA, 1981, 58, nr. 1, p. 85-89.
OLIVEIRA, MARTINS (J.P.), *Tasboces de chronologia e geographia historica*. Lisboa, „Antocio Maria Pereira…. (Obras de Oliveira Martins).
OLTEANU, ŞTEFAN, *Cercetări cu privire la geneza oraşelor medievale din Ţara Românească*. În: Studii, RI, 1963, 16, nr. 6, p. 1255-1282.
OLTEANU, ŞTEFAN, *Problema genezei oraşului medieval în lucrări recent apărute în ţările vecine*. În: „Studii…, RI, 1963, 16, nr. 3, p. 697-701. (Probleme de cronologie). Trecutul românesc. În: RIR, XVI, 1944, fasc. IV, p. 514-517. Precizări cronologice referitoare la domeniile lui Grig. III, Ghica, Alex, Callimachi.
NESTOR, ION, *Cu privire la periodizareaq etapelor târzii ale neoliticului din RPR*. În: SCIV, 10, nr. 2, p. 246-264.
NICEFOR, PATRIARHUL CONSTANTINOPOLULUI, *Sancti Nicephori Patriarchae Constantinopolitani Breviarum historicum, de gesti ab obitu Mauricii ad Constantinum usque Copronymum. Interprete Dionysio Petario, cum einsdem Motis*. Parisiis: Typographia Regia, 1648, 4 f. + 88-93 p.
NICOLAIASA, G., *Chestiuni practice de cronologie românească veche*. Bucureşti, 1927, 12 p.
NICOLĂESCU-PLOPŞOR, C. S., *Date noi cu privire la cunoaşterea începutului şi sfârşitului paleoliticului României*. În: SCIV, 1964, 15, nr. 3, p. 307-320.
NICOLESCU, CORINA, *Considérations sur l'ancienneté des monuments roumains de Transylvanie*. În: RRH, 1962, 1, nr. 2, p. 411-426.
PAIS (ETTORE), *Fast triomphales populi romani*. Editi ed ilustrati da... (Con incisioni nel testo e 21 Tarole). Parte I-II. Roma. Dr. A. Nardecelia, 1920, 2 vol. XXVIII + CLVIII + 546 p. + 20 pl. (I-II) (Collezione di Testi e Monumenti Romani).
PALLU DE LESSERT (A. CLEMENT), *Fastes de provinces africaines (Proconsulaires, Numidie, Maurétanies) sous la direction romaine*. Tome I; II-2, Paris, „Ernest Leroux…, 1896-1901; 2 vol. VIII + 571 p. (I); 427 p. (II-2). (Ministére de l'Instruction Publique).
PAGI, ANTOINE, *Dissertation chronologica Antonii Pagi De periodo Graeco Romana, Paucis abhine annis primum ab Auctore in Gallia magnă Chronologue commodo ingeniose Concinnata. Denuo et stidio Henrici Leomardi Schurz fleischii edita, recognita, et Problematibus usum eins commanstratibus locupletata.* Accessit Praefatio... Vitembergne Saxonum: Apud Christianum Schrödterum, 1705, k. f. + p. 9-168 cu tab.
PANVINIUNS VERONENSIS (ONUPHRIUS), *Fasti et triumphi Rom. a Romula Rege usque ad Carolum V. Caes.* Aug. Venetiis, 1557, 3/-6/f. + 228 p.
PANAITESCU, P. P., *Contribuţii la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir*. În: AARMSI, seria III, tom. VIII, Mem. 7, 1928, 14 p. + 1 hartă.
PĂUNESCU, ALEXANDRU, *Cronologia paleoliticului şi mezoliticului din România în contextul paleoliticului central-est şi sud-est european*. În: SCIVA, 1984, nr. 3, p. 235-265.

PELIVAN, ION, *Chronologie de la Bassarabie*, Paris, 1920, 200 p.
PERL, GERNARD, *Kritische Untersuchungen zu Diodors römischer Jahrtälung*. Berlin: Akademie - Verlag, 1957, VII + 574 p. (Deutsche Akademie des Wissenschaften zu Berlin. Schriften der Secktion für Altertunswissenschaft 9).
PERTZ, KARL, A. F., *Chronologisches Verzeichnis der Schriftproben welche in Heft I-X der schrifttafeln zum Gebrauche für diplomatische Varlsungen der Monumenta Germanice enthaltend...* Hanovra. 1869, 12 p.
PETCULESCU, LIVIU, *Despre cronologia fortificaţiilor romane de la Barboşi*. În: „Pontica…, 1982, 15, p. 249-253.
PETERS, ARNO, *Arno und Anneliese Peters: Sychronoptische Weltgeschichte*. Franckfurt am Main: Universum, 1952, 1 f. + 16 f. tab. pliante + 6 f.
PETERS, ARNO, *Histoite mondiale synchronoptique. Version franşais sous la direction de Robert Mander* + Index. 64 f. + 61 p. + erata (Index ataşat).
PETOLESCU, CONSTANTIN, C., *Cu privire la cronologia castrelor romane din Oltenia şi Muntenia*. În: „Studii şi Comunicări…, Muz. Câmpulung Muscel, 1981, p. 3-6.
PETRUS IBN RAAIB, *Chronicon orientale. Textus et Versio. Eclidit L. Cheikho Beryti*, 1903, 2, vol. 56, p. (textus); VII + 173 p. (versio). Scriptores arabiei. Series tertia. Tomus I).
PICOT, JEAN, *Tablettes chronologiques de la l'histoire universelle, sacrée et profane, ecelisiastique et civile. Depuis la Création du monde jusqu'ŕ l'année 1808*. Ouvragé rédigé d'aprčs celui de l'Abbé Leuglet du Fresnoy, Tom. I-III, Genčve, 1808, 3 vol. XXVI + 567 p. (I); 605 p. (II); 501 p. (III).
PÄRVULESCU M. *Informaţii bibliografice pentru cronologie.* În: R.A., 1966, 9, nr. 1, p. 356 - 357.
POCK EDMUND, *Historich - chronologisck - geographische Tabellen von Aufung der Welt bis auf das jetot lauffende Jahr. So dann die Erd - Kuyel nach deroselben naturlichen in Erd, und Wasster, wie auch politischen Einshellung aller dermahl floriend - bekannten Staaten und Republiquen worstellen...* Zweite Auflag. Augspurg und Ynsprugg: Verlegts Joseph Wolff, 1750, 4 f. + x + 332 - 356 + 50 - 95 p.
Prirucka chronologie prearchivara. (Manual de cronologie pentru arhoivist), Bratislava, 1955, 139 p.
PROTASE, DUMITRU, *Zur Chronologie und ethnischkuturellen Deutung des friedhofes von Soporul de Câmpie (Siebenburgen),* Acta Mus. 1969, 6 p.
p. 525 - 530.
QUATTLEBAUM, MARGUERITE V. *Period Subdivision under of Places used in the Dictionary Catalogues of the Library of Congress.* Compiled and Edited by Marguerite V. Quallebaum, Washington, 1950, IV + 75 p. (Library of Congress. Subject Cataloging Division).
REZACHEVICI, CONSTANTIN, *Două rectificări cronologice privind istoria Moldovei în veacul al XVII-lea (1612 - 1651).* În: „Studii… R.I., 1972, 25,
nr. 2, p. 311 - 314.
Revista Arhivelor 1924 - 1985. Bibliografie tematică, întocmită de Mioara Tudorică, Bucureşti, DGAS, 1988, p. 390 - (cronologie).
Roma Antică, e Moderna o sia Nuova descrizione Di tutti gl'Edifiej Antichi, e Moderni, tanto Sagri, quanto profani della Citta di

Roma... Divisa in tre tomi. Tomo I - III. În Roma, „Gregorio Roisecco…, 1750, 3 vol.
ROSSE, J. WILLOUGHBY. *Blair's Chronological Tables Revised and Enlatged. Comprehending the cronology and history of the world from the earliest times to the Russian Treaty of Pace* April 1856. By. J. Willoughby Rosse. London: H. G. Bohn 1856 XII - 788 p. (Bohn's Scientific Library).
RUS REMUS. *Cercetări privind cronologia Orientului Apropiat antic.* În: „Glasul Bisericii…, 1986, 45, nr. 1, p. 62 - 72.
RUHL, FRANZ. *Chronologie des Mütelalters und der Neuzeit von Franz Rühl.* Berlin: Reuther Reichard, 1897, VIII + 312 p.
SAIGEY (M). *Traité de métrologie ancienne et moderne, suisi d'un précis de chronologie et des signes numériques.* Ouveage indispensable pour la lecture de l'histoire et l'explication des auteurs, destiné ŕ l'euseignement public... Paris, „L'Hachette…, 1834, 284 p. + 3 pl.
SZAVLOVSKI, I. L. *Chronologie, Calendare şi reforma calendarului,* Bucureşti, 1898, 64 p. *Series chronologica Imperatorum Romanorum, al Iulio Caesare ad Ferdinandum III.* Aug. Antverpiae; Officina Plantianina Excudebat, 1655, 30 f.
SCHILLING HEINAR. *Weltgeschische. Ereignisse und Daten von der Eiszeit his heute. Zweite vermehrte und verbesserte Ausgabe.* Berlin: Weidmansche Buchhandlung (1935). VIII + 848 p. cu ilustr. şi h + 15 f.h.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Introducere în cronologie,* Bucureşti, 1943, 42 p.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Succesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun, pe baza documentelor din secolul al XIV-lea şi al XVI-lea în limba slavonă.* În: „Romanoslavica…, Bucureşti, 1965, 11, p. 219 - 236.
SAULCY, LOUIS FELICIEN JOSEPH de *Recherches sur la chronologie des Empires de ninive de Nabonaussae ŕ la prise de Babylone par Cyrus.* Par. M. de Sauley, Paris 1850, 172 p.
SĂVULESCU CONSTANTIN, *Cronologie ilustrată a fotografiei din România. perioada 1834 - 1916.* Bucureşti, Asociaţia Artiştilor Fotografi, 1985, 106 p.
SZEKELY ZOLTAN. *Contribuţii la cronologia epocii bronzului în Transilvania.* În: SCIV, 1955, 6, nr. 3 - 4, p. 843 - 863.
SLUŞANSCHI, DAN. *Cronologia redacţării scrierilor lui Dimitrie Cantemir închinate Moldovei.* În: vol. *Antichitatea şi moştenirea ei spirituală*, 1980,
p. 82 - 83.
SMARANDA AURICĂ. *Lista cronologică a legiuirilor cu privire la emisiunile monetare în România.* În: BSNR, 1976 - 1980, 70 - 74, nr. 124 - 128, p. 341 - 348.
STĂNCIULESCU ALEXANDRU. *Cronografele - elemente ale influenţei bizantine la români.* În: „Mitropolia Banatului…, 1980, 30, nr. 4 - 6, p. 270 - 282.
STĂNCIULESCU - BÄRDA, ALEXANDRU. *Bibliografia revistei „Biserica Ortodoxă Română…, (1874 - 1984).* În: BOR 1987, nr. 1 - 2, nr. 3 - 4, 1988,
nr. 1 - 2 1988, 25, vol. I, p. 513 - 520.
STOICA, NICOLAE. *Dotări de ordinul 102 ani prin metoda C14.* În: „Studii Cerc. Muz. Satului…, 1971, p. 401 - 424.
STOIDE, CONSTANTIN. *Contribuţii la cunoaşterea cronologiei documentelor slavo - române din Ardeal.* În: vol. „*Arhivele Statului 125 de ani de activitate 1831 - 1956,* Bucureşti, 1957, p. 225 - 237.

STRUNGARIU, DIOMID. *Cel mai vechi cronograf românesc de proveniență rusă, de Diomid Strungaru.* În: „Romanoslavica…, X, 1964, p. 89 - 99.
ŞARAMBEI, NICOLAE. *Chronologie.* În: R.R., 1982, nr. 1, p. 141 - 154.
SCHRAM, ROBERT. *Hifstafeln für Chronologie.* Wien, 1883, 70 - 72 p.
ŞTEFAN, ALEXANDRA. *Chronologie des inscriptions de Callatis établie ŕ l'aide du calculateur.* În: *Vestigia Beitrage zur alten Geschichte, Band 17, Akten des VI.* Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik München 1972, C. H. Beckische Verlagsbuch handlung, 1973, p. 470 - 472.
STREMPEL, GABRIEL. *Un cronograf ilustrat atribuit mitropolitului Antim Ivireanu.* În: „Romanoslavica…, XXII, 1966, p. 309 - 355.
STRUNGARIU, DIOMID. *Cronografele româneşti de proveniență rusă de Diomid Strungariu.* În: vol. *Omagiu lui P. Constantinescu Iaşi, cu prilejul împlinirii a 70 de ani,* Bucureşti, 1965, p. 363 - 368.
SUCEVEANU, ALEXANDRU. *Observations sur la stratigraphie des cités de la Dobrogea cu II-e - IV-e siecles ŕ la lumičra des fanilles d'Histria.* În: *Dacia*, 1969, 13, p. 329 - 365.
SUCEVEANU, ALEXANDRU, SCORPION C. *Stratigrafia Histriei romane târzii în lumina săpăturilor din 1969 şi 1970 în sectorul central (sec. IV - VII e.n.)* În: *Pontica,* 1971, 4, p. 155 - 172.
ŞANDRU, ILIE. *Cronologia Ion Octavian Tăslăuanu. Volum comemorativ.* Harghita, 1978, p. 122 - 128. *Tableau chronologique de l'histoire ancienne et moderne, tant sacrče que profane, depuis le commencement du monde jusqu'ŕ nos jours, avec cartes.* Nouvelles édition, corrigée. Paris: Librairie de M-me Ve Poissielque - Rusand, XXIII + 84 p. + 2 f.h.
TEODORESCU, BOGDAN. *Rolul cronologiei în lecţia de istorie.* În: SAI, 1980, 41 - 42, p. 141 - 153.
THANASSECOS, LUC. *Chronologie des relations internationales. (1914 - 1971). Exposés thčmatiques,* Paris, La Anye, Mouton 1972 690 p.
TODESCO LUIGI, IRENEO DANIELE. *Manuale di cronologia, 3-a edizione complemente rifuza ed. aggiornata.* Vol. I. Padova: Gregoriana, 1957, 174 ş. (I) Vol. I Tavole cronologiche e genealogiche. *Torteneti kronologia (Cronologia de istorie*) Bukarest, Kriterion, 1976. 2 vol. 553 - 555 p (I); 409 - 411 p. (II).
URSULESCU, NICOLAE. *Contribuţii la cunoaşterea evoluţiei şi poziţiei cronologice a culturii Starcevo - Criş pe teritoriul Moldovei.* În: „Anuarul Muzeului judeţean Suceava…, Suceava, 1983, 10, p. 261 - 381.
VALLET, G. *Tableaux synoptiques contenant l'histoire du Droit Romain et les concordances avec l'histoire politique des origines ŕ Justinien. Conformes ŕ l'esprit des nouveaux programmes,* Paris, Larousse, 1897, VIII - 27 p.

VASILESCU, ALEXANDRU A. *Cronologia tabelară. data alcătuirii şi autorul ei.* În: RIR, II, 1932, fasc. IV, p. 367 - 38; R III 1033, fasc. I, C. 54 - 77 + 7 pl. (Analiza documentară a Cronologiei tabelare, redactată între 1746, 1764/65 atribuită cunoscutului dascăl bucureştean Popa Florea).

VASILIEV, VALENTIN. *Probleme ale cronologiei Hallastatului în Transilvania.* În: AMN, 20, p. 33 - 57.

VEHSE, EDUARD. *Table istorice. Întâmplările principale a relaţiilor politiceşti din afară şi a cursului dezvoltării noroadelor şi staturilor lumei vechi şi nouă în rânduiala lor etnografică,* fasc. I, II, Bucureşti, 1841, 117 f.

VIANU, TUDOR. *O problemă a periodizării Renaşterii.* Bucureşti, 1959, 6 p. Extras din Analele Universităţii „C. I. Parhon…, Seria Ştiinţe sociale - filologice,
nr. 15, 1959).

VLASSA, NICOLAE. *Probleme ale cronologiei neoliticului Transilvaniei în lumina stratigrafiei aşezării de la Târtăria.* În: „Studie Historique…, 1962, fasc. 2,
p. 23 - 30.

VLASSA, NICOLAE. *Din nou despre poziţia stratigrafică şi cronologică a orizontului „GUra beciului I….* În: Marisia, 1980, 10, p. 691 - 697.

VOLNEY, C. F. *Chronologie de Hérodote,* Paris, Bossanges Frčs, 1821. II + 313 - 315 p. + 4 tab.

VULPE, AL. *Cu privire la cronologia topoarelor de aramă cu braţele „în cruce….* În: SCIV, 1964, 15, nr. 4, p. 457 - 466.

VULPE, AL., *Toporul de bronz cu două tăişuri de la Izvoarele (jud. Ilfov).* În: Sci. V. 1971, 22, nr. 3, p. 485 - 489.

XENOPOL, A. D. *Cronologia raţională a istoriei universale prelucrată cu privire la examenul de bacalaureat* Iaşi: Tipografia Societăţii Junimea, 1871, 221 p.

XENOPOL, ALEXANDRU D. *Cronologia raţională a istoriei universale, prelucrată cu privire la examenul de bacalaureat, de A. D. Xenopol. Ediţia a doua revăzută şi adaugată.* Iassi: Tipo - Litografia H. Goldner, 1878, IV + 226 p.

WWILL, RAYMOND, *Bases, méthodes et résultats de la chronologie égyptienne + Complements.* Paris, 1926 - 1928, 2 vol. 216 p (I); 64 p. (II). *Weltgeschiche in Daten.* Berlin, Deuscher Verlag des Wissenschaften, 1965, 1283 p. + etata.

WERNER, ROBERT. *Robert Werner: Der Begium des romischen Republik. Historisch - chronologishe Untersuchungen über die Aufangszeit der liberares publica.* München, Wien: R. Oldenbourg, 196, XVI + 528 p. + 1 f. tab.

WINKLER, HUGO. *Untersuchungen zur altorientalischen Gedchichte,* Leipzig, Verlag von Eduard Pfeiffer, 1889 X + 157 p.

CODICOLOGIE*

I. CODEXURI

AMEISENOWA, ZOFIA. *Kodex Baltazara Behema Napisala Zofia Ameisenowa.* (Codexul lui Baltazar Behem). Warszawa; Auriga 1961, 48 f. + 32 f., pl.

BANDINI, ANGELO, MARIA. *Catalogus codivum manuscriptorum Bibliothecae Medicea Laurentianae.* Accedunt Supplementa tria ab E. Rostagno et N. Festa congesta, menon Additamentum ex inventariis Bibliothecae

Laurentianae depromptum. Accuravit Fridolf Kudlien. [Florentuae] 1764 - 1770.

BARTONIEK, EMMA. *Codices manuscripti latini.* vol. I. Budapestini, Sumtibus Musei Nationalis Hungarici, 1940, XVII + 528 p.

Bibliorum Codex sacer et authenticus Testamenti utriusane Veteris et Nox exebraes & graeca veritate... fidelissime translatus in linguam latinam: (D. Sanctes pagnimus Lucensis). Francofurdi, 1591, 2f. + 981 foi (+ 10)f.

Bibliorum Codex Sinaiticus Petropolitamus vol. I IV. Editit Constantinus Fichendorf Petropoli. 1862.

Bibliotheca Cassinensis seu Codicum Manuscriptorum qui in tabulario Casinensi Asseevantur series; cura et studio Monachrum Ordinis. S. Benedicti Abbatia Montis Casini Tomus I - IV, 1873 - 1894, 5 vol.

Codex Apocryphus Novi Testamenti, Cellectus Castigatis. Testimonusqque Censuris & Animad - verisienibus illustratus a Johanne Alberto Fabricio. Editio secundo, Hambrughi, 1719, 7f + 97 p.

Codex Apocryphus Testamenti. Elibris et manuscriptis, maxim gallicanis, geomanicis et italicis colectus... Opera studie Ioannis Carlli Thile. Tomus. I. Lipsiae, 1832, I, vol.

Codex Argenteus sive Sacrerum Evangeliorum versionis Gothicae fragmenta quae iterum recognita admnetationisbusqque instructa pelineas singulas ad fidem codicis additis fragmentis Evangelicis Codicum Ambrosianerum et tabula lapide expressa Edidit Andreas Uppstrom Upsaliae, 1854, 100 p. + XII pl.

Codex Agenteus Upsaliensis. Jussu Senatus Universtiatis phitotipicae editus. Upsalinae. Typis expressit officena Almqqist & Wiksell; Malmogiae: 1927, 125 p. + 374 p. duble facs. + 30 f. fasc.

Codex Cumanicus Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiaarum primum, ex integro editit, Prologomenis metis et compluribus glosarii instruxit comes Geza Kunn. Budapest Scient, Academis, 1880 20 p.

Codex Cumanicus. Edited by G. Kuun With the prolegomena to the Codex Cumanicus by Louis Ligetti. Budapest, 1981; 54 + CXXXIV + 396 + If. Portret.

Codex Cumanicus bibliotecae ad templum divi Marci Venetiarum. Primum exyintegro adidit Comes Geza Kunn + Additamentorum ad Codicem Cumanicum nevam seriem... /Tomus I - II/, Budapestini, Editie Scient, Academiae Hug. 1880 - 1883 2 vol. /I.F. CXXXIV + 395 p. I, 40 p. II.

Codex Az Altenbergerféle codex Nagy - Szebeni Késiratanak szovegkinematasa Kiadja Dr. Linder Hustar. - Der Cedex Altenberger Textabruck der Harmanstdter Handschrift Haransgegeben von Dr. Gustav Lindner. Kolozsvaru (Klausenburg) 1885 XII + 300 - 304 p. + 2 facs.

Codex Dilpomaticus et epistolarius Regni Bohemiae. Candidit Gustavus Friedren, Praga Academico Scientiarum Bohemo Slovenicae, 1962, 4 tom.

Codex Dilpomaticus et epistolarius regni Bohemiae Candidit Gustavus Friedrich. Tom. 4 Fasciculus alter inde ABA, M.C.C.X.L.I usque ad A MCCLIII (Indices exempla scripturae sigilla concordantias continens). Ediderunt Jinduch Sebánec et Sása Duskova, Pragae, Sumotibus Academiae Scientianem Bohemo - Slovenicae, 1965, 202 p. + 22 il.

Codex Dilpomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slovoniae. [Ab anno 503 - usque ad annum 1200]. Diplomaticki zboenik Kralievine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom izdake

Kukkuljevik Sakcinski. Dio I. II. U Zagrebu, 1874 - 1875, XXIII + 136 p (I); XXXVI + 279 (-281) p. (II).

Codex Dilpomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slovoniae... Collegit et digessit T Smiciklas et Marko Kostrenéic vol. II - X, XII - XV, 1904 - 1934, XI vol.

Codex Dilpomaticus Hungaricus andegavensis. Anjoukori okmányár zerkesztette Nagy Imre. Elsökötet /negydh kötet/, Budapest A.M. 1877 - 1884, 4 vol.

Codex Dilpomaticus Arpanus. Arpádkori oklevelek 1095 - 1301. Az erederick utan teszi ifjabb kubinyi Ferenez Pest. f.e., 1867, XL + 197 p. + 4 pl.

Codex Dilpomaticus partium Regno Hungariae adnexarum. Magyarorszag mellektartományinak oklevéltára. Szerkesztettée Thalloczy Lajos... I - IV, Budapest, 1903 - 1915, 4 vol.

Codex Dilpomaticus Lihuaniae e codicibus manuscriptis, in Archive Secreta Regiomontane asserbatis, edidit Eduardus Raczynski. Kodex Dyplo matyezny litioy Vratislaviae, 1845, XV + 391 f.

Codex Dilpomaticus et epistolaris Moraviae. Studio et opera Antonii Boczek... Tomus primus / I - VII / Olomucii, typ. Aloysii Skarnirsl, 1836, 7 vol.

Codex Dilpomaticus Majoris Poloniae collectus a Casimiro Kokzynski, Edidit Eduardus Raczynski. Posmaniae, f.e. 1840. XXII + 273 p + 20 pl.

Codex Dilpomaticus Wielhiej Polski - Posmaniae, 1840, XXII + 273 p.

Codex Dilpomaticus Silensiae. Herausgeben von Vereine fur Geschichte und Alterthum Schle 5 iens. Band I - IX. Breslan Joseph Max 1857 - 1870, 5 vol.

Codex Dilpomaticus Majoris Poloniae Documenta, et iam Typis descripta, et adhue inedita complectens, a nnum 1400 attingentia... Tommus II - IV. [Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski...] Poznanic: Sumptibus Bibliothecae Kornicensis, 1878 - 1881 - 3 vol.

Codex Dilpomaticus Poloniae quo continentur Privilegio Regum Poloniae Maguarum Ducum Litvaniae, Bullae Pontificum, ab antiqissimis inde temporibususque ad anum 1505. Editud Studio et opera Leronis Rzyszeseweki et Muezowski: Varşoviae, 1847 - 1858.

Codex Dilpomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae in qua pacta foedera tractus pacis... aliaque omnis generis publica nomine actorum, et gestorum. Tomus I Vilnae: Ex: Typographia Regina et Reipublicae, Collegii... Scholarum Piarum, 1758, [17] f + 623 [-652] p + If pl. I.

Codex Dilpomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae in qua pacta foedera tractus pacis... necnon conventiones, pactiones, concordata transactiones... pacta etiem matrimonialia et dotalia li terar item reversales concessionum, libertatis immuniratis. Tomus V. Vilanae, MDCCLIX /1759/ 15 f. + 522 p + 5 f.

Codex Dilpomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae in qua pacta foedera... eliaque... monumenta nunc primum ex archivis publicis eruta ac in lucem protracta exhibentur. Vilnae 1758, 7 f. + 624 p. + 14 f.

Codex Dilpomaticus et epistolaris Slovaciae Tomus I. Inde ac a DCCCV usque ad a MCCXXXV. Ad edndum paepar vit Richard Marsima. Bratislava vae: Sumptibus Academiae Scientiarum, Slovacae, 1971, XLVIII + 472 p. + 13 f. fasc.

Codex Dilpomaticus patrius. Tomus I - IV. Studiem et opera Emerici Nagi, Joannis Paur, Caroli Ráth et Desiderii Vechely. Jaurini,

typis - Victors Sauevein, 1865 - 1867, 4 vol.
Codex Dilpomaticus Tinecensis. Kodex Dyplomatyczny Tyniecki Wydany Staraniem i nacadem zakadu narodewego jmienia assolinskich. Czsesc. I. XIII i XIV, wick LiOW, 1871, VI + 199 p. I.
Codex Evanghelicorum utriusque confessionis in Hungaria et Transilvania diplomaticus publici juris fecit Andreas Fabo, vol. I, Prestini, 1869, XVI + 329 p.
Codex Fejérvŕry - Mayer. Eine altmexikanische Bilder - handschirift der Free. Publie Muscurus in Liverpool Erlantertvon Dr. Eduard Seler. Berlin, 1901; VI + 230 p. cu il.
Codex Ilustinianus. Recensuit Paulus Krneger. Berolini: Apud Weidmannos, 1877, I vol. LXXX + II 02 + 84 p.
Codex Laureshamensis. Bearbeitet und neu herausgegeben von Karl Glockener Band I - III. 1929 - 1936 [Darmastadt, 1963] 3 vol.
Codex Gehes Codex der bezeuchnungen von Arzneimitteln Kosmetischen Präparaten und wichtigen tecnischen Präparaten mit Kurzen Benurkknegen über Zusammensetzung Anwedung und Dosierung, 1910, 2 f. + 392 p.
Codex Nütrianski Kodex Nütriensis [Na vydanie pripavili Ph. Dr. Julius Sopko i
C Sc a Ph. Dr. Julius Valach] Matica alovenscá, 1987, 32 - p. + 235 f. facs.
Codex Sticherarium Codex monasterii Chiliandrici 307. Copenhagen, 1957, 26 p. + 16 + 110 p. facs.
Codex Medicamentarius Pharmacopée franşaise... Paris, J. B. Bailliče, 1866, LXVII + 784 p.
Codex Medicamentarius Gallicus sau Pharmacopeea Gallica, 6-e Edition, Tome I - II, Rennes, 1737, 2 vol. XXIX + 623 p. + f (I); 1192 + 18 + 78 pl. (II).
Codex A Müncheni 1466 - bol (Codexul de la München din 1466). Kritikai szovegkiadas a latin megfëlelövel egiutt szerkesztelle Nyisi Antal. Budapest: Akadémiai Kiando, 1971, 402 p. cv facs.
Codex Rehdigeranus heransgegeben von Heinrich Joseph Volges. Rom. F. Pustet, 1913, XLV + 301 p. + 3 pl.
Codex Izmen nnâi i zanobo utverjgennîi deviza uarst vovania Nevesnoe prouvetanie (1149 - 1169) Nauka 1987 - 1898, 4 vol.
The British Pharmacevtical Codex 1934. An Imperial dispensatory for the uze of madical practitioners and pharmacists. London, The Pharmacentical, Press, 1934, XXIII - XXVI + 1768 p. + erata. Retipărit 1946.
Dir Kaptisch - gnostische Schrift ohne Titel aus Codex II von Nag Hammadiim Koptischen Museum zu Alt Kairo Herausgegeben, ubersetz und bearbeitet von Alexander Böhling und Pahor Labib, Berlin, Akademie - Verlan, 1962, 132 p. + I f. facs.
Codex Hirmologium monasteri chiliandarici 308. (Praefatus est Roman Jakobson) Phototypice depictus. Copenhagen: Ejur Munksgaard, 1957, 14 p. + 47 p. facs.
Codex Hirmologium e codice cripten şi Roma. 1950, 337 f. facs.
Codex Hirmologium monasterii chiliandarici 308. Copenhagen 1957, 14 p. + 74 f. facs.
Codex Hirmologium Cryptense. Edendum curavit Laurentis Tardo. Codex Cryptensis E. E. Roma, 1951, (I) f. + 95 p.
Codex Hirmologium e codice criyotensi E. II. Edendum curavit Laurentius Tardo Roma. La Libreria dello Stato, 1950, 337 f. facsimilate. (Musicae by zantinae monumenta criyptensi. Phototipycae expressa I.).

Miscellanea codicologia F. Masai dicata MCMLXXIX. Ediderunt Pierre Cockshaie Monique - Cécile Garand et Pierre Jodogne. Tom, I, II. Grand: E. Story.
Scientia, 1979, 2 vol. LVII + 609 p. + 40 pl. Studia codicologicae (I - II) ... Berlin, 1977, IX + 509 p.
Codex Sticherarium. Codex monasterii Chiliandarici 307 [Praefatus est Roman Jacobson] Phototypic depictus. Copenhagen: Ejnar Munksgaard, 1957, 26 p. + IV + 110 p. facs.
Codex Strahovilnsis. Wien, 1863, XXXVI + 310 + If. facs.
Codex slovenius grammaticarum. Edited V. Jagic. Berlin 1896. München, Wilhelm Fink, 1968. XXIII + 779 - [781] p.
Codex Traditionum Ecclesiae Collegiatae Claustroneoburgensis. Wien, 1851, XVIII + 341 [343] p. + If. facs.
Codex Theodosianu Jeyfarth, Wolfgang; Soziale Fragen der Spatromischen Kaiserzort Spiegel des Theodosianus, Berlin, 1963.
Codex Veronensis quattkar Evangelia ante Hieroymmum Latine translataeruta a codice scripto ut videtur xaeculo qiarto vel quinta in Bibliotheca Episcopali Veronensi assevato et ex Josephi Blanchini editiona principe. Pragae, 1904 VI + 142 p.
Codex Apor - kodexm Bevezetéssel ellatta és hasonmŕsban közzcteszu Szabő Dénes Kolozsvár 1942, XX + 228 [-228] p. + I pl.
Codex Vaticanus Nr. 3773, Berlin, 1902, 2 col. VI + 356 p. + 48 f. pl. (I-II).
Codex Upsaliensis Graecus 28. Geschichte und Beschreibung der Handschrift nebst einer Nachlese von Texten. Stokholm. Almqvist & Wiksell, 1981, 95 p.
Codex Hesichus Glassographus, Ecodice Vindobonensi graecorussica omnia, additis alus pure graecis etrium eliorum cyrilliani lexici codicum speciminibus... nunc primum edidit... Bartholomaens Kopitan. Vindobonae, 1839, XXIV + 72 p.
Codex diplomatico del monastero di San Colombano di Bobbio fino all anno MCCVIII. A cura di Carlo Cipallea. vol. I - III. Roma, 1918, 3 vol.
Codice diplomatico Longobardo. A cura di Luigi Schiaparelli, vol. I, Roma, 1926, 384 - 387 p.
Codicele civile austriacu universale in marele Principatu Ardealului in patenta din 29 main 1853, Tipografia de curte şi de stat 1859 - 1860, pag. dif. (text din l. română şi germană).
Codicele civilu şi romanu comentatu de Agregoriady Bonachi. fascicula I Folticeni, f.a. 1876, 60 p.
Codicele civilu al Moldovei. Ediţiunea III Iaşi, Tipariul Tribunei Română 1862 XVII + 465 p. + 12 p. + 1 pl.
Codica civilă a principatului Moldovei Lex anina rei publicae. Ediţia a II-a, Iaşi, Tipografia Francezo - Română, 1851, 422 + VIII + 1 pl.
Codica Civilă seau Politicească a Principatului Moldovei. Esi, Privilegiata tipografie a Albaniei 1833, 5 f. + 264 p. + 48 p. bis 14 p. + 2 f.
Codică comonală a două oară tipărită în zilele pre înălţatului domn Mihail Grigoriu Sturza V. V., domn Ţării Moldovei. Esii. În tipografia Albaniei 1838, 3 f. + 68 p.
Codicele cummunale sau colecţie de legi şi regulamente privitoarea la administraţiunea communelor urbane şi rurale adunate şi annotate de Ioan Em. Petrescu şi Dimitrie D. Paltineanu, Bucureşti, Fraţii Jonnitu, 1879, 815 p.
Codices Armeni Bybliothecae Vaticanae Borgiani Vaticani Barberinianzi Chisiani, Romae, 1927, XIX + 393 (-395) p.

Codices Berberiniani Graecci. Codices 1 - 163 Tomus I., Recensuit Valentinus Capoccin, Romae, 1958, XXXIX + 340 p. (I).
Codice della Reale Academia Virgiliana di scienze, belle lettre ed arti. Mantova, 1965, 14 p.
Codice diplomatico Padovano, Venezia, 1877 - 1881 - 3 vol.
Codices Barnerianiani Latini. Codices 1 - 150 Recensuit Seatus Prete. Romae, 1968, XV + 307 (-309) p.
Codices Gotici Ambroziani sive Epistolarum Pauli Esrae Nehemiae Holmiae et Lipsiae: Samson et Wallin [1868] II, 124 p.
Codice Irlandese. Il codice irlandese dell'Ambrosiana e dito e ilustrato da G. I. Ascoli. Roma Torino Firenze - Ermano Loescher 1878, XVI + 112 p. + 2 pl.
Codicis Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis. Budapest: Akademiai Kiado, 1961, 382 p. cu facs.
codices manuscropti latini. Recensuit Emma Bartoniek vol. I. Budapestini, Hungarici, 1940, XVII + 528 p.
Codices manuscripti Graeci Ottoboniari Bibliothecae Vaticanae. Romae, 1893, LII + 303 - 305 p.
Codices manuscripti Graeci Reginae Succorm... Recensuit et digessit Henricus Stevenson senior, Romae, 1888, XII + 247 p.
Codice manuscripti Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae. Romae, 1885.
Codices Palatini Latini Bibliothecae Vaticanae Tomus O, Romae, 1886, (I) f. + CXXXII + 327 p. (I).
Codici palatini della R. Biblioteca Nazionale centrale di Firenze vol. III Fasc. 1 - 6 Roma 1880 - 1899.
Codici Palatini della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze vol. II. Fasc. 1 - 6 Roma, 1890 - 18899, 6 fasc.
Codici panciatichiani della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze vol. I, 1 - 3 Roma 1887 - 1891, 3 fasc.
Codicele lui Scarlat Calimanh din 1817 F.L.F.A. - paginaţie diferită. Foaia de titlu smulsă. Text în limba greacă.
Codicele Voroneţan cu un vocabulariu şi studiu asupra lui de Ion al lui G. Sbierea. Ediţiunea Academiei Române cu două tabele. Cernăuţi, Tipografia Arhipiscopală, 1885, VI + 354 + 4 f. pl.
Codicele Voroneţian. Ed. critică Mariana Costinescu. Bucureşti, Minerva, 1981, 488 p. + 44 f. pl.
Codices Vaticani Latini. Codices I - II 709, Romae, 1902 - 1968, 10 vol.
Codices Urninatis Graeci Bibliotehca Vaticanae Romae, 1895, CCII + 354 p.
Codices Urbinates Latini Tomus I. Romae 1902 I vol.
Codices Vaticani Graeci, Codices 330, 1972, Romae, 1937 - 1973, 5 vol.

II. CATALOAGE DE CODEXURI

BARTOS, F. M. *Catalogus codicum manuscriptorum Musaei Nationalius Pragenis.* Svazec I - II. f. + 330 p. (I) 424 p. II.
A Catalogue of Cannon and Roman Law, Manuscripts in the Vatican Library. Compiled... under the direction of Stehepan Kutner... and Reinhard Elze vol. I Codices Vaticani 54 I - 2299. Cittadel Vaticano. Biblioteca Vatican, 1989, XXXIII + 334 p. (I).

Czimjegyzéke A Budapesti M. Kir. Egyeteny Kömyatár Codexcinek Czimjegykéke (Catalogul codexurilor din Biblioteca universitară regală maghiară), Budapest: Nyomatatt a Magyar Királyi Egetim Nyomadájában, 1881, VII + 156 p.

Catalogus codicum Bibliothecae Univertsitatis R. Scientiarum Budapestien sis. Budapestini, 1881, VIII + 156 p.

Codici Panaciatichiani della R. Biblioteca Nazionale Centrale di Firenzel Catalogo vol. 1 - 3 Roma 1887 - 1891, facs. 3.

DOKOUPIL, VLADISLAV. [*Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Monastiru Eremitorum]* S. Augustini vetero Brunae. [v. Proze], 1957, 142 [-144] p. + 4 f. pl. + erata.

JAZOZEWSKI, KONSTANTY. K. *Catalogus manuscriptorum codicum medii aevi latinorium sigua 180 - 260 comprehendens.* Wratislaviae. 1882, 545 p. + erata.

KETRZYNSKI, WOJCIECH. *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliotecae Ossolinianea Leopoliensis. Kazalog recopisow Biblioteki Zazladu Nar. Im. Ossolinskich. Wydal Dr. Vojchiech Ketrzynschi.* Tom I - III - Loow: Nackaden Zazladu Nar. Im. Ossolinskich, 1881, 1888m 3 vol.

MAIER (P. GABRIEL). *Catalogus codicum manuscriptum qui in biblioteca servantur.* Tom. I. Lipsiae, p. 899, 1 vol.

Opisanie greceskih rukopisej mon Sv. Ekaterin na Sinae... pod redakciej i s dopolnenijani V. N. Benesevica. Tom I - III - vyp. Catalogus codicem manuscriptorum graecorn qui in mon. St. Catharinae in Monte sina asservantur... edidit V. N. Benesevic Tom, I - III, pars. I, 2 vol. S. Petersburg, 1911 - 1917, XXVIII + 644 p. 1, + 355 p. (III).

III. EDIŢII DE CODEXURI. DESPRE CODICOLOGIE

BOGDAN, DAMIAN P. *Despre codicologie (I).* În: RA, 1966, nr. 1, p. 63 - 90; (II), ibidem, nr. 2, p. 49 - 66.

BUCHENTAL, HUGO, *Codex parisimus Graecus 139 Dissertation, Hamburg,* 1933, 1 f. + 63 (-65) p.

CONOVICI MARIANA. *,,Ex dono… Constantin I. Karadja, ms. aflat în colecţia Bibliotecii Facultăţii de Istorie din Bucureşti.* În: ,,Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale istoriei…, II, Bucureşti, 1990, p. 11 - 12 şi faxs.

CONSTANTINESCU, RADU, *Codicele Altenberger.* Bucureşti, Ed. Meridiane, 1988, 6 p. + 33 f. pl. + erata mss.

CSPODI, CSABA. *A budai Királyi Palatabau 1686 - Ban Kodexek és nyomto ko nyvek. (Codices and Printed Books Found in the Royal Palace of Buda, 1868),* Budapesta, 1984, 113 p. Cu facs.

Codicele Voroneţean. Ed. critică, Studiu filologic şi lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, 488 p. + /43/ f. facs.

DAIN ALPHONSE, *Les manuscrits,* Paris, 1949.

DRĂGANU, NICOLAE. *Două manuscripte vechi: Codicele Toderescu şi Codicele Martian.* Bucureşti, Socec şi Sfetea... 1914, 247 + 6 p. I.

DUMITRIU - SNAGOV, ION. *Ţările Române în sec. al XIV-lea (Codicele latin de la Paris 7239 Paulus Sanctinus Ducensis).* Tratat despre arta militară şi maşinile de război - text latin - Codex Latinus Parisinus, 7239, Bucureşti, Cartea Românească, 1979, 766 p. + g. gravură.

FLAVI, Z(OLTAN); L. MEZEL. *Codex Albensis, Ein Atiphonav and dem 12* Budapest, 1963, 175 [-177] p. + 161 p. facs.

FRAHCISCI, PETRARCAE VERGILIANUS. *Codex an Publii Moronis. Mediolani:* În Aedibus Hoeplianis, 1930, [5] + 269 f. + 1 f. pl.

FRIEDRICH, GUSTAVUS, *Codex diplomaticus et epistolarius regni bohemiae. Condidit Gustavus Friedrich,* Tomus III - IV, Pragae 1962, 2 vol.

GALARZA, IOAQUIM, *Codex de Zempoala, Techialoyam E 705,* manuscrit pictographique de Zempoala (Hidalgo, Mexique) Thčse... (Lib), 1982, 503 p. - cu il.

GHEORGHIU, VASILE. *Codex Argenteus Upsaliensis* Bucureşti, 1939, 57 p. + 10 pl.

GOLUCHOWSKI, AGENOR. *Codex Diplomaticus Vieliciensis. Kodex Dyplomatyccuy Wielicki. Wydany Zolecenia... Agenora Goluchowskiega. Lwow: Staraniem i Nakadem Redakcyi* „Gazety Lwowskiej…, 1872, [2] f. + 173 [-185] p. + 24 f. facs.

GYORFFY (GYORGY). *A Codex Cumanicus Heletkézésenek hérdéséhez. (Cu privire la originea lui Codex Cumanicus),* Budapest, 1942, 24 p. + 2 pl.

HANDSCHRIFT. *Maya handschrift der Sächsischen Landesbibliothek Dresden. Codex Dresdensis.* [Heransgegeben, ...niot einem Vorwort von Prof. Eva Lips.] + Gegeschichte und Bibliographie, von Helmut Deckert, Berlin, Akademie - Verlag, 1962. 18 - 24 + 74 pl. (facsimilate); 82 p. + 1 f. facs.

HUNFALVY, PAL. *A Kun - va gy Petrarka - Codex es a kunon. [Irta] Hunfalvy Pal (Codex Comunicus sau Codex Petrarca şi cumanii),* Budapest; AMT, 1881, 49 p.

JAGICM VATROSLAV. *Quattor Evangeliorum. Versions paleoslovenicae, Codex Marianus glogoliticus. Characteribus cyrllicis Aramscriptum. Edidit V. Jagic Berolini. Apud.* Weidmannos, 1883, XXX + 60 f. p. + 2 f. facs.

[1] *Dicţionarul ştiintelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 103.

[2]Jerzy Topolsky, Metodologia istoriei, traducere de Anca æapu, Bucureºti, Edit. ªtiinþificã ºi Enciclopedicã, 1987, p. 35.

[3] *Ibidem*.

[4] Damian P. Bogdan, ŞtiinŢele speciale istorice, în R.I. t. 3, 1989, nr. 78, p. 1604-1605.

[5] Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei, p. 227.

[6] Aurelian Sacerdoţeanu, *Sarcinile ştiinţelor auxiliare ale istoriei*, în RA, 1966, nr. 1, p. 20.

[7] *Ibidem*.

[8] Dumitru Berciu, *La izvoarele istoriei. O introducere în arheologia preistorică*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1967, p. 11.

[9] Pentru probleme de epigrafie vezi: *Inscripţiile medievale ale României*, vol. I (1395-1800). *Oraşul Bucureşti*, redactor responsabil Al. Elian, Bucureşti, 1965, Introducere; Einführung in das Studium der Geschichte, herausgegeben von Walter Eckermann und Hubert Mohr, Berlin 1966, p. 465-466; Popescu Emilian, *Inscripţiile greceşti şi latine, sec. IV-XII, descoperite în România, EA, Bucureşti, 1976, Introducere; A. E. Gordon,* Illustrated introduction in latin epigraphy, London 1983.

[10] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 181.

[11] Damian P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă. Tratat şi album.* Bucureşti, 1978, p. 10.

[12] *Ibidem.*

[13] Sigismund Jako, Radu Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, Bucureşti, Edit. Şt. 1971, p. 7.

[14] *Ibidem*.

[15] Damian P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, p. 13-14.

[16] N. Vinţanu, *Cărţile şi bibliotecile în era electronicii*, în „Biblioteca…, 2, 1984, p. 32.

[17] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 126.

[18] Mihai Berza, *Lecţia de deschidere a cursului de genealogie de la şcoala de arhivistică*, ţinută în decembrie, 1944, publicată în „Hrisovul…, IV, 1944, p. 81-82.

[19] Aurelian Sacerdoţeanu, *Câteva note cu privire la cercetările genealogice româneşti,* în „Hrisovul…, II, 1942, p. 120-121.

[20] *Izvoare speciale, dovezi ale permanenţei şi continuităţii poporului român în vatra strămoşească*, II (dezbatere), în R.A.,

1982, nr. 3, p. 279.[16] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 126.

[21] În practica curentă, sigiliul desemnează amprenta (impresiunea, imprenta), rămasă pe un material determinat în urma aplicării matricei sigilare (a tiparului) - Maria Dogaru, *Colecţia de sigilii a Direcţiei Generale a Arhivelor Statului Bucureşti*, în R.A., 1969, nr. 2, p. 155

[22] C. Moisil, *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia*, în B.S.N.R., an. XVII, 1922, Bucureşti, 1923, p. 8 (extras).

[23] *Ibidem*, p. 11.

[24] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 130; Marcel Sturza-Săuceşti, *Heraldica. Tratat tehnic.* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1974, p. 7.

[25] Damian P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, p. 16.v

[26] Guy Forquin, *Histoire économique de l'Occident médieval,* 2-čme édition, Paris, 1971, p. 46.

[27] Pentru această problemă, vezi lucrarea lui Radu Negrea, *Moneda. De la scoicile-monedă la cecul electronic*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1988.

[28] C. Moisil, *Două ştiinţe surori: numismatica şi sigilografia*, p. 1.

[29] Apud C. Moisil, *op. cit.*, p. 8.

[30] Pentru problemele de arhivistică, vezi Aurelian Sacerdoţeanu, *Arhivistica*, Bucureşti, Ed. Did. şi Ped., 1970.

[31] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 32.

[32] N. Georgescu - Tistu, *Orientări bibliologice,* Bucureşti, 1938, p. 10; idem, *Cartea şi bibliotecile. Studii de bibliologie,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1972, p. 67 - 69. Problemele legate de istoria scrisului care poate constitui şi obiect de studiu al paleografiei le-am introdus la acest capitol, acceptând punctul de vedere al reputatului bibliolog român N. Georgescu - Tistu. Aceasta mai cu seamă că nu am abordat separat paleografia ca ştiinţă auxiliară a istoriei, deoarece aceasta se efectuează (p. chirilică, greacă, latină, slavo-română) ca obiect de studiu separat şi la facultatea de litere şi la facultatea de istorie.

[33] Corneliu Dima - Drăgan, *Bibliografia generală,* fascicula I, *Organizarea şi prelucrarea colecţiilor,* Tipografia Universităţii Bucureşti, 1976, p. 3.

[34] Nicolae Edroiu, *Introducere în ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj - Napoca, Univ. „Babeş Bolyai…, 1992, p. 17.

[35] *Petit Larousse illustré*, 1974, p. 346.

[36] Albert Flocon, *Universul cărţilor. Studiu istoric de la origini până la sfârşitul secolului al XVIII-lea.* Traducere de Radu Berceanu cu o postfaţă de Barbu Theodorescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică Enciclopedică, 1976, p. 13.

[37] *Ibidem*, p. 14.

[38] *Ibidem,* p. 16.

[39] În ele se includ şi : scrierea cuneiformă, summero - akkadiană, japoneză, arrammită.

[40] Descifrarea s-a făcut prin intermediul pietrelor trilingve de la Persepolis şi a inscripţiei lui Darius de pe stânca de la Behistun.

[41] Albert Flocon, *op. cit.,* p. 17.

[42] Tăbliţele adunate în unele arhive şi biblioteci sunt în număr de mii de exemplare. Două tăbliţe se legau între ele printr-un sistem asemănător balamalelor de astăzi, impunându-se astfel pentru prima oară termenul de carte. iar ca loc de depozitare, prima bibliotecă se află la Ninive, sec. VII î.Hr., unde s-au descoperit zeci de lăzi conţinând peste 22000 de astfel de tăbliţe.

[43] A. Flocon, *op. cit.,* p. 20 - 21.

[44] Pentru întreaga istorie a descifrării scrierii egiptene, vezi Elisabeth Hering, *Povestea scrisului,* Bucureşti, Edit. Tineretului, 1960, p. 34 - 42.

[45] Pentru modul de preparare, vezi Sigismund Jako, Radu Manolescu, *Scrierea latină în Evul mediu*, Bucureşti, Edit. Ştiinţif. şi Enciclop., 1971, p. 34.

[46] [15] *Ibidem*, p. 38; Pentru amănunte în domeniul de folosire a hârtiei în Europa şi Ţările Române, *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 131. Cel mai vechi text european scris pe hârtie datează din anul 1109

[47] Damian P. Bogdan, *Paleografia slavo - română. Tratat şi Album.* DGAS, Bucureşti, 1978, p. 131.

[48] C. Boroianu, *Texte vechi de paleografie româno - chirilică. Album de paleografie româno - chirilică,* Bucureşti, 1971, p. 6; Damian P. Bogdan, *Paleografia,* p. 131 - 158 - amănunte privind alfabetul glagolitic şi chirilic.

[49] Din secolul al XIV-lea până în a doua jumătate a secolului XVII Ţara Românească şi Moldova au folosit în cancelarii limba slavonă cu caractere chirilice. După această dată, limba română a înlocuit limba slavonă rămânând numai alfabetul chirilic care a fost înlocuit în 1860 cu alfabetul latin.

[50] Sunt tăbliţele pe care învăţau să scrie elevii în secolele XVIII - XIX cu un condei de lemn ascuţit la un capăt şi plat la celălalt.

[51] Pana de pasăre se băga în nisip sau cenuşă, se curăţa de pieliţe, se încălzea pentru a se înlătura grăsimea şi spre a deveni elastică. Apoi capătul se despica în două părţi. Partea interioară se tăia până la jumătatea grosimii penei, formându-se un jgheab. Se ascuţea această pană de aşa manieră, încât să se poată scrie cu ea şi liniile groase şi cele subţiri.

[52] Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *op. cit.,* p. 109.

[53] *Ibidem*, p. 34 - 36, p. 109 - 113.

[54] Informaţiile referitoare la suportul de scris şi materialele de scris le avem de la d-l dr. Oprea Florea, Şef serviciu Restaurare -

Conservare în DGAS. Îi mulţumim şi pe această cale.

[55] Pentru procedeele de prelucrare a papirusului şi a pergamentului, vezi Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *op. cit*., p. 34 - 36.

[56] Ovidiu Drâmba, *Istoria culturii şi civilizaţiei,* vol. II, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclop., 1987, p. 196.

[57] *Ibidem*, p. 229

[58] *Ibidem*.

[59] Eugeniu, Speranţa, *Cartea despre carte sau Eflorescenţa spirituală,* Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 33 - 34.

[60] *Ibidem*.

[61] 30 Asupra paternităţii acestei invenţii mai sunt încă discuţii. Unii cercetători susţin că inventatorul tiparului ar fi olandezul Laurent Coster care la sfârşitul secolului al XIV-lea ar fi avut ideea tăierii, separat, în lemn a fiecărei litere şi apoi le-a turnat în metal, alţii sunt de părere că Bernando Cennini din Bruges ar fi avut această idee. Nu este omis nici fierarul chinez Pi Seng care a făcut din lut literele chineze, le lipsea apoi pe o scândură şi ungea cu cerneală partea care urma să se imprime. Dar este greu de contestat meritele lui Guttenberg în materie de tipar.

[62] *Mic dicţionar enciclopedic,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1972, p. 246.

[63] *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei,* p. 95.

[64] N. Edroiu, *op. cit., Introducere în Ştiinţele auxiliare ale istoriei,* Cluj - Napoca 1992.

[65] *Ibidem.*

[66] *Ibidem*, p. 203.

[67] Ion Ionaşcu, *Cornologia documentelor din Moldova şi Ţara Românească,* în vol.: *Documente privind istoria României,* I, Introducere, Bucureşti, 1956, p. 396.

[68] 7 N. Edroiu, *op. cit.,* p. 205; I. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 392.

[69] I. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 393.

[70] I. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 392.

[71] *Ibidem,* p. 393 - 394.

Table of Contents

Index	4
Introducere	7
Metoda alcătuirii unei lucrări ştiinţifice	1
Epigrafia	39
Bibliologia	53
I. Istoria cărţii şi a bibliotecilor	1
II. Bibliografia	78
III. Biblioteconomia	81
Codicologia	92
Cronologia	104
Genealogia	115
Sigilografia	125
Heraldica	138
Ornamentele exterioare ale stemelor	146
Metrologia	151
Numismatică	160
Bibliografii de ştiinţe auxiliare	1
[1]	245
[2]	245
[3]	245
[4]	245
[5]	245
[6]	245
[7]	245
[8]	245
[9]	245
[10]	245

[11] 245
[12] 245
[13] 245
[14] 245
[15] 245
[16] 245
[17] 245
[18] 245
[19] 245
[20] 245
[21] 246
[22] 246
[23] 246
[24] 246
[25] 246
[26] 246
[27] 246
[28] 246
[29] 246
[30] 246
[31] 246
[32] 246
[33] 246